
АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

БИБЛИОТЕКА
ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Главни и одговорни уредник
Др Небојша Кузмановић

Рецензенти
Др Бојан Б. Димитријевић
Др Милан Гулић

Лектура и коректура
Мср Маја Вујић

Припрема за штампу
Младен Ацковић

Дизајн корица
Др Небојша Стамболија
Мср Немања Вујић

НЕМАЊА ВУЈИЋ

ГЕНЕРАЛ МЛАДИЋ
У СРПСКОЈ ЈАВНОСТИ

СТУДИЈА СЛУЧАЈА – НОВОСАДСКИ ДНЕВНИК
1992 – 1995.

Нови Сад 2025.

Мајци Добрили и оцу Младену

САДРЖАЈ

Предговор.....	9
Увод.....	15
Почетак сукоба у Босни и Херцеговини :	
Од скупштинских клупа до општег рата.....	19
Предратна биографија Ратка Младића : Божановићи – Скопље – Книн – Црна Ријека.....	33
Младић као војсковођа : Преглед ратног пута.....	45
Нова српска војска : Формирање Војске Републике Српске..	47
Прва ратна година : Сарајево, Коридор, Херцеговина.....	59
Највећи војнички успјеси : Консолидација Подриња и „Лукавац 93“.....	66
Директно уплитање спољног фактора : Горажде и Бихаћ.....	73
Побједе у Подрињу и порази у Крајини : Закључивање процената?.....	80
„Намјерном силом“ на Републику Српску.....	91
Младић и међународне снаге : сарадња, преговори и сукоб.....	101
Долазак Заштитних снага Уједињених Нација : Прве акције НАТО-а.....	103
Демилитаризација енклава.....	106
Прва експлозија на Маркалама : Повод за интервенцију?....	113
„То је био први ратни задатак НАТО на који се чекало педесет година“.....	116
Нови удари НАТО-а : Одлазак генерала Роуза.....	120
Акција у Младићевом стилу : Заробљавање „мировњака“.....	126
Реакција УНПРОФОР-а на елиминацију „демилитаризованих“ енклава.....	128
Младићеви напори за заустављање бомбардовања.....	132
Војник у улози преговарача : Младић у потрази за миром.....	139
Женевска конференција.....	141
Коначно одбијање Венс–Овеновог плана.....	150
Овен–Столтенбергов мировни план.....	163
План Контакт-групе.....	171
Завршни чин : Дејтон.....	179

Генерал Младић између Пала и Београда.....	189
Дефинисање односа и први неспоразуми између руководстава.....	191
Политички притисак на Војску : Повлачење ВРС са Игмана и Бјелашнице.....	195
Акција „Септембар 93“ : Удар на Војску или политичаре?....	198
Одбијање Плана Контакт-групе.....	203
Увертира у раскол : Санска сједница.....	205
Милошевићева писма : Покушај смјене генерала Младића	213
<i>Патријархов споразум</i> : Корак ка миру.....	221
Двије концепције – Једна „судбина“	224
Генерал Младић пред хашким оптужницама.....	227
„Непозвани гости“ у ратној драми.....	229
Послије рата.....	240
Закључак.....	247
Квантитативна анализа.....	247
Прилог - Интервјуи <i>Дневника</i> са генералом	
Ратком Младићем 1992 – 1995.	253
Извори и литература.....	293
Списак скраћеница.....	303
Регистар личних имена.....	305
Биљешка о аутору.....	309

ПРЕДГОВОР

Трагични догађаји који су се одиграли на тлу бивше Југославије током посљедње деценије XX вијека и данас су неисцрпан извор интересовања и изузетно актуелна тема у дневно-политичком животу њених некадашњих република, али, у одређеној мјери, и у свакодневници њихових грађана. Хронолошка дистанца од пуне три деценије и несмањена актуелност чине да критичко сагледавање догађаја, личности, идеја и процеса везаних за овај период националне историје данас представљају важан задатак за историчаре. Један од најзначајнијих актера грађанског рата који се збио на тлу Босне и Херцеговине, био је командант Главног штаба Војске Републике Српске генерал Ратко Младић. Са кључном улогом у војним дешавањима, али врло присутан и у политичком животу и мировним процесу, он се истакао као један од лидера српског народа на ратом захваћеном простору западно од ријеке Дрине. Као такав, препознат је био и од стране штампе у Савезној Републици Југославији. Један од листова који је свакодневно извјештавао о војно-политичкој ситуацији у Републици Српској, а чији је неизоставни актер био и генерал Младић, био је и новосадски *Дневник*.

Монографија *Генерал Ратко Младић у српској јавности: студија случаја новосадски Дневник 1992 – 1995*. састоји се из два главна елемента – личности генерала Ратка Младића – команданта Главног штаба Војске Републике Српске и новосадског дневног листа *Дневник*, на основу чијих је натписа у великој мјери скициран Младићев ратни пут. Међутим, лист *Дневник* у овој монографији не користимо само у функцији главног извора информација о Младићу. Селекцијом натписа, како ауторских, тако и републикованих, из овог значајног регионалног гласила, предочен је и политички профил значајног дијела оновремене новосадске, па и српске јавности.

Централно мјесто у овој студији заузимају поглавља у којима је представљена улога генерала Младића у вези са војним операцијама у току Грађанског рата у Босни и Херцеговини 1992–1995, затим његов однос са представницима међународних

војних снага и других организација у том периоду, позиција коју је заузимао у вези са мировним иницијативама, положај њега као војног старјешине између промјењивих утицаја српских политичких центара на Палама и у Београду, те епилог ове приче у виду послератне илегале, хашких оптужница и, напоследку, пресуде. Да би предочена историографска слика о различитим сегментима рада овог војсковође била што потпунија, натписи *Дневника* допуњени су релевантним изворима и литературом. Необјављени извори – подаци из његових службених биљешки из ратног периода, као и друге грађе настале у Главном штабу Војске Републике Српске – преузети су из Обједињене судске документације Међународног кривичног суда за бившу Југославију, односно Хашког трибунала. Најзначајније историографско дјело и једина свеобухватна научна биографија генерала Младића јесте монографија *Генерал Младић и Војска Републике Српске*, аутора др Бојана Димитријевића, умногоме је кориштена као извор, али и путоказ при раду на овом тексту.¹ Од великог значаја за истраживања ратних сукоба на постјугословенском простору уопште, па тако и личности генерала Младића, несумњиво јесу и бројни наслови мемоарске литературе, која је настала из пера како домаћих тако иностраних учесника и посматрача ових догађаја – Николе Кољевића, Алије Изетбеговића, Манојла Миловановића, Биљане Плавшић, Карла Билта, Расима Делића, Славка Лисице, Дејвида Овена, Торвалда Столтенберга, Ричарда Холбрука и многих других. Ове одреднице допуњене су и другим стручним и публицистичким дјелима, стенографским биљешкама са сједница Народне скупштине Републике Српске и сачуваним видео материјалима.

Да би смисао наведених тематских цјелина био потпун, њима претходи опширан *Увод*, који се састоји од кратког историјата новосадске штампе, уз представљање листа *Дневник* – од његових првих, такође ратних бројева, до издања у којима је тема био нови ратни сукоб, на готово истом простору, пола вијека касније. Други сегмент увода представља приказ политичких расправа које су Босну и Херцеговину водиле од сукоба у

---

¹ Бојан Димитријевић, *Генерал Младић и Војска Републике Српске* (Београд: *Catena mundi* – Институт за савремену историју, 2019).

скупштинским клупама до општег грађанског рата, а завршава се биографијом Ратка Младића, од рођења, такође у ратним околностима, до доласка у Републику Српску, са посебним освртом на његово учешће у Рату у Хрватској 1991 – 1992, које је итекако имало значаја за даљи развој његове војничке каријере. Ове уводне цјелине представљају контекст на коме почива главни дио монографије.

Хронолошка одредница наведена у наслову књиге има намјеру да скицу Младићевог ратног пута ограничи на догађаје у БиХ. Иако је он, као командант Книнског корпуса Југословенске народне армије, прва четири мјесеца 1992. боравио у Книну, тај период био је обиљежен примирјем које је на цијелој територији Хрватске ступило на снагу почетком исте године, па је у складу са том привременом стабилизацијом фронта у Крајини и Младић био мање присутан у штампи. Стога је анализа натписа листа *Дневник* у овом раду фокусирана на период после 12. маја 1992, односно на период његове дужности команданта Главног штаба Војске Републике Српске.

Циљ ове студије јесте да објасни контекст у коме је дошло до почетка рата у Босни и Херцеговини, стицај околности којим је Младић дошао на дужност војног лидера Срба на том простору, те начин и резултате његовог рада. Сва та питања сагледавају се најприје из угла листа *Дневник*, чији су натписи у завршном дијелу текста подвргнути компаративној и квалитативној анализи. Закључци те анализе пружају слику о овом новосадском гласилу током прве половине деведесетих година, а на основу тога, индиректно, и о позицијама дијела новосадске и српске јавности. Још за вријеме рата, а нарочито у послеријатном периоду, Младић се сусрео са разним етикетама – од „хероја“, до „касапина Босне“ („butcher of Bosnia“), како од стране ратног непријатеља тако и од значајног дијела међународне јавности. Ови, углавном неуравнотежени погледи на његову несумњиво контроверзну личност, присутни су у публицистици, па и у литератури свих провинијенција, што овакво истраживање чини комплекснијим, али и историографски оправданим и потребним.

Монографија која се налази пред читаоцима настала је као допуњена и прилагођена верзија мастер рада *Генерал Ратко Младић у огледалу новосадског 'Дневника' 1992 – 1995.* који је на Одсеку за историју Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду одбрањен 18. септембра 2023. године, пред комисијом у саставу: проф. др Слободан Бјелица (ментор), проф. др Биљана Шимуновић Бешлин и проф. др Драгица Кољанин. С обзиром на то да је данашња јавност обиљежена, између осталог, и ограниченим и политички оптерећеним сагледавањима биографије генерала Младића, што је додатно интензивирано радом и пресудама Хашког трибунала, није било неочекивано да се овај мастер рад нађе на мети критике дијела нестручне јавности у Федерацији Босне и Херцеговине и Србији. Наведена критика самог избора теме, а тек онда и њеног садржаја, обиљежена је најприје табуизирањем било каквог стручног приступа овој тематици и свођењем историјске науке искључиво на судске пресуде, без могућности мултиперспективног сагледавања бројних комплексних питања из овог периода националне историје. Стога, захваљујем се члановима комисије, који, разумије се, нужно не дијеле мишљење о сваком појединачном закључку до кога је аутор дошао, на прихватању приједлога ове теме и свим сугестијама предоченим на самој одбрани рада, а нарочито ментору проф. др Слободану Бјелици на вишегодишњој подршци приликом рада и на бројним другим темама, са којом је мој стручни развој био знатно олакшан.

Захваљујем се и љубазним запосленицима Библиотеке Матице Српске у Новом Саду, који су ми омогућили увид у готово 1.500 бројева овог дневног листа, односно његова свакодневна издања у периоду од краја 1991. до почетка 1996. године, али и бројну другу стручну литературу коју сам користио при овом истраживању. Посебну захвалност исказујем издавачу, Архиву Војводине, на челу са директором др Небојшом Кузмановићем, који је препознао релевантност и ваљаност овог рукописа, нарочито имајући у виду да се ради о дебитантској монографији моје маленкости. Неизмјерну захвалност дугујем и рецензентима ове монографије, др Бојану Димитријевићу и др Милану Гулићу, без чијих би сугестија и

већ помињане монографије – биографије генерала Младића – рад на овом тексту био знатно отежан. Са овим у вези, срдечно се захваљујем и техничком уреднику Младену Ацковићу на пажљивој техничкој припреми овог рукописа. Овом приликом, захваљујем се и факултетским колегама – мср Лазару Радану, који ми је још приликом избора теме, а нарочито у току истраживања и писања, био подршка и важан саговорник, као и у случају свих ранијих научних радова, и мср Милице Мољски, чије су сугестије допринијеле да овај рукопис буде потпунији и јаснији.

Напоследњу, и најважнију, најсрдачнију изразе захвалности упућујем мојој породици, без чије подршке и пожртвовања ни студије ни истраживања не би била могућа – супрузи Маји, родитељима Младену и Добрили, сестри Тањи и њеној породици, Веселину и Милице.

У Новом Саду,
О празнику Светог Симеона Мироточивог 2025. године

Аутор

МЛАДИЋ ОЧЕКУЈЕ МИРНО РЕШЕЊЕ

НИТЕРВЈУ ФРАНЦУСКОГ ГЕНЕРАЛА ГАЛОА ЖЕНЕВСКОМ ДИВЊИКУ
Лажима и бомбама против Срба
Како француски генерал «Јурица нафта», како сам каже, објавио интерес САД према исламу свом свету — Немачка никако није претстала да се бори против последњег Версајског споразума и интересовања за Београд и Београдца

ИЗЕТБЕГОВИЋ МАСАКРИРА СОПСТВЕНИ НАРОД

До мира преговорима

ГЕНЕРАЛ РАТКО МЛАДИЋ О ДЕКРИМИНАЦИЈИ СРПСКЕ
СТРПЉЕЊУ ИМА КРАЈА
Тешко муслиманско бурење на пројекат цитирајући познате и позне афоризме, велики им је смисла да изговором или неким изговором објави да се изговорити муслиманско јединице

Писмо Роуза Младићу

Ратков поглед на рат

Борба за Озрен

Генерал Ратко Младић

ДРУГИ ПИШУ **Вечерње новости**
Побеђујем јер непријатеља поштујем
Без Титв и његових операција следбеника овог рата никад не би било. У сваком случају, писмо га није задовољава, али у историји «Младићу» генерал Ратко Младић

ПРАВДА Младић против муџахедина
Генерал Ратко Младић бацио ратвању мира босанским муслиманским војскама, укључујући и Хрватску и је поможе Хрвате на централној Босни, затим Хрватској и њеним одбрамбеним муслиманским снагама и Босанској Републици Српској.
Младићава идеја је да се водило договори око линије разграничења, а да се између њих касније поставе мировне снаге УН. Такође решење, речево је главномкомандујући Војске РС, мудро је још пролетос, али су га тада одбили.

УНПРОФОР ПОТВРЂУЈЕ: Војска Републике Српске у Жепи
Српска војска, према УНПРОФОР-у, намерно успорила напредовање, да би избегла цивилне жртве. — Састанак генерала Ратка Младића и Руперта Смита

РАТКО МЛАДИЋ У ФРАНЦУСКОМ ЛИСТУ «НА КРОА»
Најважније зауставити рат
Српски народ је најважније да са муслиманским борцима који су га прати да живи и његово родина

Или ли данас више места таквим преговорима?
Како пишу турске новине, муслимани се припремају за крвави рат. Наводно је Алија Изетбеговић одлучно да формира армију од десет хиљада војника и покушајући по Авганистану, Алжиру, Либији, Ирану и другим исламским земљама. И Расим Делић је, у недавној званичној посети Турској, потврдио да ће изоставити рат.
Није искључено да ће Срби опет снажити последице своје ратборне политике.

СТИЖУ КАРАЦИЋ И МЛАДИЋ
ЖЕНЕВА, 1. јуна — Делегација Републике Српске дошла је у Женеву на преговоре

ГЕНЕРАЛ МИЛАН ШЕРО
Неразумна смена Ратка Младића
По речима генерала Милана Шера, Младић и његови сарадници, док траје политичка борба против Војске, улажу напоре и бране територије од продора усташа и муслимана и на фронтима стоје све боје

ДВЕ ГОДИНЕ ВОЈСКЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
Армија израсла из народа
Војска Републике Српске израсла је из народа, изграђена је и развијена у пратњи српског народа, који је још увек у стању да се бори за своју земљу

ГЕНЕРАЛ МЛАДИЋ О РОМАНИЈНО-САРАЈЕВСКОМ ФРОНТУ
СЛОМ МУСЛИМАНСКЕ ВОЈСКЕ
Командант Главне штаба Војске РС, после ослобађања Тринева, најважније успешног напредовања да постигне војску ил развојених муслиманских снага

НА САРАЈЕВСКОМ АЕРОДРОМУ
ПОЧЕО САСТАНАК МЛАДИЋ — ВАЛГРЕН

Конференција о Југославији
нова шанса за мир

УВОД

„Ја политичар нисам, него војник. Што се тиче војне ситуације у бившој БиХ, она је врло повољна за Војску Републике Српске, била би далеко још повољнија да смо на време мислили шта нас може снаћи. Грешку наших прадедова и очева не смемо поновити. И они су излазили као победници да би потом државу стварали другима. Дошло је време да Срби својој деци напокон створе државу, да то буде српска држава. Кажу, свет неће признати ту и такву државу? И не мора! Само да Срби једном заувек схвате да на овим просторима могу опстати само ако буду сложни, ако се уједине око јединственог српског програма, који ће бити увек и вазда изнад парцијалних политичких и других интереса.“¹ Тако је гласила једна од бројних порука команданта Главног штаба Војске Републике Српске, генерала Ратка Младића, какве су српски читаоци могли прочитати на страницама новосадског листа *Дневник* у периоду од почетка 1992. до краја 1995. године.

Овај дневни лист наставља дугу традицију локалног и регионалног информисања у Новом Саду. Његов почетак, са појавом *Србског дневника* 1852. године, био је израз националне и културне самосвијести Срба у Јужној Угарској. Ови пионирски подухвати српског грађанства на том пољу, грађени у изузетно тешким политичким условима, остали су трајан путоказ за цјелокупан каснији развој новосадског и српског новинарства – све до савременог листа *Дневник*.²

Камен у том мозаику био је и масовни политички лист који су основали новосадски комунистички илегалци у периоду мађарске окупације 1942. године, симболичног назива – *Слободна Војводина*. Први његов уредник био је Светозар Марковић Тоза,

---

¹ Стеван Рисовић, „Разговор с генерал-потпуковником Ратком Младићем, командантом Главног штаба Војске Републике Српске : Крај рата и близу и далеко!“, *Дневник*, 12. децембар 1992, 2.

² Јован Скерлић, „Процват штампе у Србији и Војводини“, у *Два века српског новинарства*, ур. Михаило Бјелица (Београд: Институт за новинарство, 1992), 13.

а лист се у ратном периоду истакао као несумњиво најзначајније гласило комунистичког покрета на окупираним српским просторима сјеверно од Саве и Дунава.³ У послератном раздобљу лист је наставио да излази, а убрзо је евидентирана и потреба за модернизацијом, па се у оквиру тих кретања, јавила се и идеја о промјени имена листа. Односно, како је њен иницијатор и први директор листа, Радомир Радујков, објаснио, идеја је била да се „променом имена листа на неки начин означи улазак у мирно-допско стање, у редован друштвени живот нове Југославије и да се новим именом листа означи његова оријентација на текуће, живе, савремене друштвене проблеме нове друштвене заједнице“. Посљедњи, 2.522. број листа под именом *Слободна Војводина* изашао је 30. децембра 1952. Два дана касније, првог дана нове 1953. године, изашао је први *Дневник*.⁴ Тако је, тачно један вијек након *Србског Дневника*, настављена традиција локалног дневног информисања у Новом Саду. Као једини једини дневни лист на српском језику који је излазио на простору Социјалистичке Аутономне Покрајине (САП) Војводине, био је и једино гласило које је према утицају у Покрајини парирало главним престоничким листовима.⁵

Када је у питању политичка оријентација листа, она је све вријеме постојања социјалистичке Југославије била усклађена са државном политиком, најприје оновременим покрајинским руководствомима. Међутим, системске промјене које су се десиле крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX вијека нису заобишле ни *Дневник*, па се са промјенама државне политике мијењао и овај лист. Врхунац вишедеценијских спорова око положаја Социјалистичке Аутономне Покрајине (САП) Војводине у оквиру Социјалистичке Републике (СР) Србије и Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), била је „анти-бирокуратска револуција“, односно серија митинга одржаних

---

³ Душан Попов, *Партизанска штампа у Војводини: (1941-1944)* (Нови Сад: Институт за изучавање историје Војводине, 1975), 5, 427.

⁴ Радмила Лотина, „Увек у служби народа“, *Дневник*, 15. новембар 1996, 5; Д. Попов, *Историја 'Слободне Војводине'...*, 200-205.

⁵ Сергије Лукач, „Штампа у Србији 1945- 1991“, у: *Два века српског новинарства*, ур. Михаило Бјелица (Београд: Институт за новинарство, 1992), 149-150; Нада Вујовић, „Пола века са читаоцима“, *Дневник*, 15. новембар 1992, 5.

током љета и јесени 1988. године. Уредничка политика *Дневника* у вези са „сукобима“ републичког и покрајинског руководства, евидентно је била на линији овог другог, за разлику од главних београдских дневних листова, као што је *Полишика*. Тако је *Дневник* о првом митингу у Новом Саду, који је одржан 9. јула 1988, и који је за тадашњу политичку културу у Војводини представљао „политички земљотрес“, писао тек на осмој страници, док је *Полишика* томе посветила насловну страну. Таква политика *Дневника*, која је задржана и у сљедећем периоду, препозната је и од учесника протеста, па су се на тзв. поправном митингу у Новом Саду, који је одржан 25. септембра, неки од њих зауставили испред зграде *Дневника*, те је један новинар, исказујући незадовољство, поцијепео новинарску легитимацију.⁶

„Догађање народа“ у Војводини кулминирало је 5. и 6. октобра 1988, када су, услед притиска масе, испуњени захтјеви митинга, те је новосадско руководство поднијело оставке, што је био повод за промјене на свим нивоима широм Покрајине. Овај догађај је напослијетку у јавности и историографији остао запамћен и као „јогурт-револуција“. Овом политичком потресу морали су се прилагодити и медији, а *Дневник* је, као најутицајније гласило у Војводини, био један од приоритета, те је и у њему извјештавање „уподобљено“ новој ситуацији. У мјесецима након „револуције“, услиједиле су „чистке“ на свим нивоима оних који су препознати као „аутономиши“, а врхунац је био избор новог Покрајинског комитет (ПК) Савеза комуниста (СК), који је био потпуно одан републичком руководству, те су убрзо усвојени и уставни амандмани којима је, у складу са ставовима Београда, промијењен статус САП Војводине.⁷ Један од учесника ових догађаја, лекар и књижевник Стојан Бербер, који је од 1989. био члан Предсједништва ПК СК Војводине, а од 1993. до 1996. потпредсједник Извршног већа Војводине, у својим сјећањима дотакао се и промјена које су наступиле у *Дневнику* након „јогурт револуције“. Он је активно радио на „кадровској обнови“ и промјени уређивачке политике листа. Иако је тадашњег директора куће

---

⁶ Слободан Бјелица, *Спорови око аутономије Војводине. Књ. 2, 1974-1988.* (Београд: Службени гласник, 2021), 464, 521.

⁷ Исто, 533-540.

и в. д. главног уредника оцијенио као блиске „аутономашкој“ политици, сјећао се да је и унутар руководства листа дошло до промјена, те је тражено „да партијске организације у средствима информисања активно учествују у кадровској политици и да новинари који су писали аутономашки не буду унапређивани, па да и не пишу даље у истом листу јер то иритира читаоце“. Тако се *Дневник*, у складу са владајућим тенденцијама, приближио „Београду“, односно политици која се читавала у личности тадашњег предсједника Централни комитет Савеза комуниста (ЦК СК) Србије – Слободану Милошевићу. Двије године касније, лист је престао бити гласило Социјалистички савез радног народа Војводине, што је био од 1953, те постао званично гласило Скупштине Аутономне покрајине Војводине.⁸

Ове политичке промјене, како у држави, тако и у *Дневнику*, пратили су економски проблеми, што је утицало на пад тиража већине дневних листова. Од врхунца достигнутог 1984. и укупног дневног тиража од 1.050.000 примјерака дневних листова у Србији, дошло се до 850.000 примјерака током 1991. године када је отпочео и војни расплет југословенске кризе. Један од узрока тога јесу и предности радија и телевизије који су са ратишта брзо доносили „живу“ слику ситуације. Упркос паду тиража, а имајући и у виду да је неријетка ситуација била да из економских разлога један примјерак новина чита више особа, евидентно је да је штампа и током деведесетих задржала битну улогу информатора јавности, па често и креатора друштвеног стандарда.⁹ У таквој економско-политичкој атмосфери у земљи, на страницама *Дневника* испраћено је и ширење ратног пожара у БиХ, од прољећа 1992. године.

---

⁸ Стојан Бербер, *Сведок времена. Књ. 1, Антибирокуратска револуција : (1987-1989)* (Сомбор : Историјски архив – Удружење грађана „Раванградско пролеће“ – Градска библиотека „Карло Бијелицки“, 2016), 150, 165; Нада Вујовић, „Редакција 'Дневника'“, *Дневник*, 15. новембар 1992, 5.

⁹ С. Лукач, „Штампа у Србији...“, 153.

ПОЧЕТАК СУКОБА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

ОД СКУПШТИНСКИХ КЛУПА ДО ОПШТЕГ РАТА

„Друже Тито, ми ти се кунемо“ – гласио је стих који је, као својеврсна заклетва, истицан током деценија постојања социјалистичке Југославије, а нарочито након смрти њеног председника Јосипа Броза. Исту поруку је носило и карактеристично заглавље најзначајнијег дневног листа у Босни и Херцеговини (БиХ) у периоду социјалистичке Југославије – сарајевског *Ослобођења*. Другог дана 1990. године, *Ослобођење* је први пут штампано без тог заглавља. Иако та наизглед незнатна промјена сама по себи није нужно означила и помјерања у друштвеном и политичком животу БиХ, била је она симболичан знак доласка новог и другачијег времена.¹

Устав СФР Југославије из 1974. године био је круна вишегодишњих уставних реформи којима су јачане надлежности република у односу на централну власт. Доношење тог акта у науци и публицистици неријетко је виђено као почетна тачка процеса распада заједничке државе. Међутим, у првим годинама након доношења Устава, доживотни председник Броз је био личност која је републике и њихова руководства несумњиво држала у јединству. Одласком таквог „арбитра“ 1980. године, са надлежностима федералне Владе сведеним на одређене мјере у привреди и финансијама, народну одбрану, спољне послове и опште одржање уставног система, али, које су такође могле бити вршене само уз сагласност републичких влада, отворен је био пут ка нестанку Југославије, након више од седам деценија постојања.²

У деценији након Бровове смрти, у складу са владајућим „трендовима“ у Источној Европи, Југославија се суочила са

---

¹ Kosta Nikolić, „Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990-1992“, u *Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990-1992 : tematska zbirka dokumenta*, priredio Kosta Nikolić (Beograd: Institut za savremenu istoriju - Fond za humanitarno pravo, 2011), 11.

² Stevan K. Pavlović, „Jugoslavija 1918-1991. : poraz jednog identiteta i jedne nestabilne političke kulture“, *Istorija 20. veka*, XIV, br. 1 (1996), 17.

потребом суштинских промјена у функционисању политичког и економског модела. Иако је евидентно да је у комплексној заједници, каква је била југословенска држава, свака системска промјена могла бити ризичан корак, примјери других земаља које су се нашле у сличној ситуацији у том периоду наводе на закључак да криза постојећег „самоуправног“ социјалистичког поретка, који су карактерисали политички монопол владајуће партије, немогућност иницијативе појединца у свим сферама друштвеног живота, гушење слобода, економски проблеми, те сама нелегитимност режима, није нужно водила ка грађанском рату.³ Односно, рат који се десио није био неиздјежни дио процеса распада земље, него посљедица низа поступака њених политичких елита, који су у кључним моментима били подржани и од дијела међународног фактора.

Током цијелог периода постојања социјалистичке Југославије, а нарочито током њене посљедње деценије, када су отпочела политичка кретања и у другим републикама, сам по себи вишенационалан, ЦК СК БиХ релативно дуго је чувао стабилност у својим редовима, а тиме и стабилност у јединој југословенској федералној јединици која није конституисана према националном принципу, него као „економско-историјска целина“. Предуслов за то била је специфична политичка платформа те партије, која је у вријеме снажних захтјева за реформама у Југославији истрајавала у идеји задржавања постојећег државног устројства и концепције југословенства.⁴

Иако се државно и партијско руководство БиХ противило стварању нових странака, у питању је био процес који се на том нивоу тешко могао зауставити, те је Скупштина БиХ фебруара 1990. године ипак допустила организовање политичких партија. У први мах, забрањено је било страначко организовање по националној или религијској основи. У складу са тим, без националног или религијског предзнака у називу, 26. маја исте године у Сарајеву је основана Странка демократске акције (СДА), дефинисана

---

³ Коста Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 1, „Сви Срби у једној држави“* (Београд: Службени гласник, 2019), 507-508.

⁴ Saša Mrduljaš, „Doprinos vladajućih bosansko-hercegovačkih stranaka izbijanju rata u Bosni i Hercegovini“, *Suvremene teme*, IV, бр.1 (2011), 47; К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 1...*, 214.

као „странка грађана Југославије који припадају муслиманском историјско-културном кругу“. За првог предсједника странке изабран је Алија Изетбеговић.⁵ Недуго потом, Уставни суд БиХ прогласио је неуставним закон из фебруара 1990, те је омогуће-но стварање странака и на националној основи. Та одлука била је основа за формирање Српске демократске странке (СДС). Оснивачкој скупштини одржаној у сарајевској „Скендерији“ 12. јула 1990. године присуствовали су, између осталих, Јован Рашковић, Алија Изетбеговић, Мухамед Филиповић и Драгољуб Мићуновић. За првог предсједника СДС-а изабран је др Радован Караџић.⁶

Још прије него што је створена национална странка хрватског народа у БиХ, 21. јула 1990, Скупштина БиХ је усвојила пакет уставних амандмана којима је дефинисана структура државних институција за које је предвиђено одржавање избора. Република је дефинисана као „демократска суверена држава равноправних грађана, народа Босне и Херцеговине – Муслимана, Срба и Хрвата и припадника других народа и народности који у њој живе“. Уведено је седмочлано Предсједништво као врховно извршно тијело, са по два представника српског, хрватског и муслиманског народа и једног представника „осталих“, односно Југословена. Убрзо потом, такође у „Скендерији“, 18. августа исте године одржан је и први општи сабор Хрватске демократске заједнице Босне и Херцеговине (ХДЗ БиХ). Ова странка ја настала као огранак истоимене владајуће странке у Хрватској, а у њеној дјелатности доминирала је управо приврженост владајућој гарнитурџи у Загребу, на челу са предсједником Фрањом Туђманом. За првог предсједника ХДЗ БиХ изабран је Давор Периновић, који се није дуго задржао на тој позицији.⁷ Изузев три поменуте националне странке и реформисаног Савеза комуниста – Странке демократских промјена (СК – СДП), у БиХ је основано још 38

---

⁵ К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 1...*, 216.

⁶ Исто, 219.

⁷ Исто, 223-225; Хрватски предсједник је брзу смјену Давора Периновића са чела ХДЗ БиХ образложио чињеницом да је он био етнички Србин. (A STA VI MISLITE - Davor Perinovic - Ispovest Srbina koji je osnovao HDZ BiH - Tv Ras“, video zapis, objavljeno 6. novembra 2017, <https://www.youtube.com/watch?vUCe5DRukNto>)

странака, које углавном нису значајније утицале на долазећа политичка дешавања.⁸

Резултат првих вишестраначких избора у БиХ била је побједа три националне странке. СДА је освојила 86 мандата, а посланика Муслимана укупно је било 95. СДС је освојила 72 мјеста, а српски представници укупно 77 мандата. Сви изабрани хрватски посланици долазили су из ХДЗ-а, а било их је 44. Цензус је прешло још шест странака које су укупно имале 38 посланика. Највише гласова на изборима за Предсједништво добио је Фикрет Абдић (1.045.539), а пратио га је Алија Изетбеговић (879.266), оба кандидати СДА. Кандидати СДС-а Никола Кољевић (556.218) и Биљана Плавшић (573.812) изабрани су као српски чланови, а ХДЗ-ови Стјепан Кљујић (473.002) и Фрањо Борас (416.629) као представници Хрвата. За представника национално неопредјељених грађана изабран је Ејуп Ганић⁹ (709.691). Убрзо након избора постигнут је договор три националне странке о формирању власти, на основу кога су децембра 1990. конституисани органи власти. Иако други по броју гласова, Алија Изетбеговић, договором свих је изабран за првог предсједника.¹⁰ Резултати избора врло прецизно су одражавали националну структуру БиХ, те је убједљива побједа националних странака означила и дефинитиван крај СК и у овој републици.¹¹

Договор три националне странке којим је формирана власт, испоставило се, није имао велике изгледе за трајан успјех ако се у обзир узме суштинска разлика у кључном опредјељењу представника три народа, а то је било питање будућности БиХ и Југославије. Настанком хрватско-муслиманског савезништва, уз (ин)директну подршку дијела међународне заједнице, почео је период радикализације политичког живота у БиХ, који је, испоставиће се, водио ка грађанском рату. Тај процес био је обиље-

⁸ Ivica Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja“, *Časopis za suvremenu povijest*, XXXX, br.1 (2008), 11.

⁹ И поред чињенице да је у Предсједништво изабран као представник „националних мањина“, Ганић је као високи функционер СДА активно учествовао у спровођењу муслиманске политичке платформе прије и у току рата.

¹⁰ К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 1...*, 228-229.

¹¹ I. Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora...“, 11.

жен активностима муслиманско-хрватске коалиције, која је, користећи бројчану надмоћ у Парламенту, мајоризацијом, односно прегласавањем Срба, дјеловала у правцу независности БиХ, чиме се заобилазио уставни статус српског као конститутивног, сувереног и једнакоправног народа.¹²

Још прије конститутивне сједнице Парламента БиХ, Изетбеговић је на окупљањима присталица СДА изговарао низ пријетећих порука, па између осталих и да су пред грађанима БиХ двије могућности – „грађанска република или грађански рат“. У складу са таквом реториком, ни почетак вишестраначког парламентарног живота у БиХ није био обећавајући. Већ током првих сједница, дошло је до сукоба на тему званичног језика и писма, а погледи политичких представника нарочито су се разилазили када је у питању однос према институцијама у Београду, посебно према Југословенској народној армији (ЈНА). Први већи сукоб избио је на трећој сједници Скупштине БиХ, одржаној 30. и 31. јануара 1991, када су представници Муслимана тражили да се у дневни ред уврсти „Декларација о државној суверености и недељивости Републике Босне и Херцеговине“, те „уставни закон о називу и државним симболима Републике“, што су посланици СДС-а одбили, инсистирајући на ставу „да је сувереност БиХ неодојива од суверености Југославије и да су носиоци републичког суверенитета, поред грађана, и три конститутивна народа“. Недуго потом, Изетбеговић је на митинзима почео говорити о могућности „одбране оружјем“, што је поновио и на четвртој сједници Скупштине када је током полемике са Караџићем у два наврата изјавио „да би он због суверене Босне жртвовао мир, а да не би због мира жртвовао суверенитет Босне“, на шта је Караџић одговорио да је „за српски народ суверенитет Југославије 'првенствени суверенитет' и да Срби не виде своју будућност изван Југославије, 'немају сигурност изван Југославије и неће да живе изван Југославије'“. И поред противљења српских посланика, „Декларација о државној суверености и недељивости Босне и Херцеговине“ усвојена је гласовима Хрвата и Муслимана, те је у њој, између осталог, стајало: „Република Босна и Херцеговина је суверена, јединствена и недјељива демократска држава свих

---

¹² S. Mrduljaš, „Doprinos vladajućih...“, 53.

грађана који у њој живе, заснована на слободама и правима човјека и грађанина, на владавини права и на социјалној правди. Границе Босне и Херцеговине су непромјењиве.“ Караџић је након овога изјавио да се БиХ налази „на рубу провалије“.¹³ Проглашења независности Словеније и Хрватске додатно су пореметила већ узаврелу атмосферу у БиХ. ХДЗ и СДА су, иако формално одбацујући прогласе о независности, одбијањем и прогласа о суверенитету Југославије који су стигли из Београда, индиректно подржале словеначки и хрватски сецесионизам. Изетбеговићева изјава у парламенту да ће и БиХ поћи путем независности ако то ураде Словенија и Хрватска, додатно је запалила атмосферу у институцијама и цијелој БиХ. Злослутан је био и Караџићев одговор да ће „Срби почети са припремама за одбрану, да неће дозволити да било ко југословенску армију понижава и поражава по босанским гудурама“.¹⁴

Документи који су додатно „ужарили“ атмосферу у БиХ били су *Меморандум – њисмо о намјерама СДА, чији је аутор Изетбеговић, и Плајформа Предсједништва СР Босне и Херцеговине о будућем устројству југословенске федерације*, чија су основа ставови о суверенитету БиХ и став да БиХ „неће прихватити никакво уставно решење будуће југословенске заједнице у којој истовремено не би биле и Србија и Хрватска.“¹⁵

Како је такав расплет већ тада било тешко замислити, октобра 1991, српски политичари у БиХ одбацили су ове ставове, што је изазвало бурне реакције. Са сједнице Скупштине на којој је предложено усвајање ових докумената, остала је упечатљива, и често навођена, али и злоупотребљавана изјава Радована Караџића: „Ово је пут на који ви хоћете да изведете Босну и Херцеговину, иста она аутострада пакла и страдања којом су пошле

¹³ К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 1...*, 234-237; К. Nikolić, „Bosna i Hercegovina u vreme raspada...“, 15; I. Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora...“, 11.

¹⁴ К. Nikolić, „Bosna i Hercegovina u vreme raspada...“, 17-18.

¹⁵ Овај став као окосницу муслиманске политике непосредно пред рат, Изетбеговић је истицао и у послјератном раздобљу као оправдање политике прегласавања српских политичких противника у сврху пута ка независности. (Alija Izetbegović, *Rat i mir u Bosni i Hercegovini War and peace in Bosnia and Herzegovina* (Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 1998), 8).

Словенија и Хрватска. Немојте да мислите да нећете одвести Босну и Херцеговину у пакао, а муслимански народ можда у нестанак, јер муслимански народ не може да се одбрани ако буде рат овдје.“ Предсједник Скупштине Момчило Крајишник закључио је засједање без стављања на гласање предложених докумената, након чега су српски посланици напустили салу. У касним ноћним сатима, у њиховом одсуству, муслимански и хрватски представници наставили су сједницу, те су акти о „реафирмацији суверености БиХ“ усвојени.¹⁶ Услиједио је одговор Клуба српских посланика, који су 24. октобра 1991. на свом засједању донијели *Одлуку о оснивању Скупштине српског народа у Босни и Херцеговини*¹⁷. Њу су сачињавали посланици СДС-а и, такође парламентарног, Српског покрета обнове (СПО), а дата је могућност и другим српским посланицима да приступе. Истакнуто је да српски посланици настављају рад и у Скупштини БиХ, осим „у случајевима када се оцени да скупштинска акта која се разматрају и усвајају угрожавају равноправност и национални интерес српског народа у БиХ“. Суштинска одлука новоформиране Скупштине био је остатак српског народа Босне и Херцеговине у „заједничкој држави Југославији, са Србијом, Црном Гором, САО¹⁸ Крајином, САО Славонијом, Барањом и Западним Сремом, те другим који се за тај остатак изјасне“. Односно, како је то на првом засједању детаљније образложио њен предсједник Момчило Крајишник: „Основни разлог лежи у озбиљном покушају нарушавања националног суверенитета српског народа у БиХ и његовог уставно-правног положаја у Југославији, а тиме и угрожавања опстанка на територијама у БиХ на којима живи од памтвијека. Главни разлог успостављања Скупштине произилази из потребе да српски народ у БиХ, као државотворан народ, на демократски и одговоран начин одлучи о својој националној судбини, односно о свом положају у заједничкој држави. У конституисању Скупштине српског народа у БиХ српски посланици

---

¹⁶ Коста Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992*. Књ. 3, *Разарање државе, стварање држава* (Београд: Службени гласник, 2022), 269-271.

¹⁷ У августу 1992. године добија коначни назив Народна скупштина Републике Српске (НСРС).

¹⁸ Српска аутономна област.

полазе од природног права на самоопредјелјење које је кодификовано у савезном и републичком Уставу и верификовано у низу међународних конвенција и докумената, од Повеље Уједињених нација до докумената КЕБС¹⁹-а и Париских докумената. Смисао наше Скупштине је поглавито у томе да се каже 'не' поменутом нарушавању националног суверенитета српског народа у БиХ и да се одбаце покушаји да се о државној судбини нашег народа одлучује без његовог пристанка и против његове политичке воље коју изражавају на демократски начин изабрани посланици. Казано одређеније, смисао конституисања Скупштине српског народа у БиХ је у томе да овај народ – и кроз највишу институцију законодавне власти – узме судбину у своје руке, а то превасходно значи да се кроз овај високи дом посвједочи воља српског народа да у својим историјским и етничким територијама остане у заједничкој држави Југославији.²⁰ Друга значајна одлука била је о одржавању плебисцита српског народа у БиХ, са питањем: „Да ли сте сагласни са одлуком Скупштине српског народа у Босни и Херцеговини од 24. октобра 1991. да српски народ остане у заједничкој држави Југославији са Србијом, Црном Гором, САО Крајином, САО Славонијом, Барањом и западним Сремом, те другима који се за тај опстанак изјасне?“ Плебисцит је одржан 9. и 10. новембра 1991. године, те је, према подацима СДС-а, од 1.211.374 изашлих грађана, „за“ гласало чак 1.210.041 њих. Влада у Сарајеву није признала резултате плебисцита који су оцијењени као неуставни, неважећи и кривотворени.²¹

Непосредно након српског плебисцита, хрватски политички представници су 12. новембра у Босанском Броду прогласили

¹⁹ Конференција за европску безбедност и сарадњу (енг. Conference on Security and Cooperation in Europe), данас Организација за европску безбедност и сарадњу - ОЕБС.

²⁰ „Stenografske bilješke konstituirajuće sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini“, у: *Грађа о историју Републике Српске I: Документи о стварању Републике Српске*, прир. Георгије Вулић (Источно Сарајево: Институт историјских наука Универзитета у Источном Сарајеву, 2025), 26, 29; К. Николић, *Југославија, последњи дани: 1989-1992. Књ. 3...*, 276.

²¹ Jovan Divjak, „Prva faza rata 1992-1993: borba za opstanak i nastavak Armije RBiH“, у *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, ur. Branka Magaš i Ivo Žanić (Zagreb: Jesenski i Turk – Sarajevo: Dani, 1999), 182; К. Николић, *Југославија, последњи дани: 1989-1992. Књ. 3...*, 277-280.

Хрватску заједницу Посавине, а шест дана касније у Грудаме је проглашена и Хрватска заједница Херцег-Босна, као „политичка, културна, господарствена и подручна целина“. Састојала се од 30 цјеловитих и 10 дијелова општина, а за првог предсједника изабран је Мате Бобан. Тиме је још једном прекршен Устав БиХ.²²

Предсједништво БиХ је 21. децембра 1991, поново уз противљење српских представника, од Европске заједнице (ЕЗ) тражило признање независности. Као реакција на тај чин, Скупштина српског народа истог дана је одлучила да се најкасније до 14. јануара 1992. године прогласи Република српског народа у БиХ.²³ Та одлука је спроведена на засједању Скупштине српског народа у БиХ 9. јануара 1992. године, када је донесена *Декларација о пројашењу Републике Српског народа Босне и Херцеговине*. Истакнуто је да је новостворена Република проглашена на основу претходно одржаног плебисцита, и то „на подручјима српских аутономних регија и области и других српских етничких целина у Босни и Херцеговини, укључујући и подручја на којима је српски народ остао у мањини због геноцида који је над њима извршен у Другом светском рату“, те да се она „налази у саставу Савезне државе Југославије, као њена федерална јединица“. Њено име у августу исте године је промијењено у коначно – Република Српска (РС).²⁴

Предсједништво БиХ, без српских чланова, већ дан послије, оцијенило је да је у питању „противуставни акт који не производи правне последице“, а десет дана касније Скупштини је поднијет захтјев да се распише референдум о независности чији би резултати били основа за међународно признање, што је Скупштина гласовима муслиманских и хрватских посланика и учинила. Била је то посљедња сједница Парламента БиХ у мирнодопским условима и њена одлука јесте водила БиХ ка (једнострано проглашеној) самосталности, али и ка рату. Референдумско питање је гласило: „Јесте ли за суверену и независну Босну и

---

²² К. Nikolić, „Bosna i Hercegovina u vreme raspada...“, 24.

²³ К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 3...*, 289.

²⁴ „Декларација и пројашењу Републике српског народа Босне и Херцеговине“, у: *Почетак рата у Босни и Херцеговини : документи и догађаји*, прир. Мићо Станишић (Београд: Свет књиге, 2017), 241.

Херцеговину, државу равноправних грађана, народа Босне и Херцеговине – Муслимана, Срба, Хрвата и припадника других народа који у њој живе?“²⁵ Док су са српске стране одбацивали овај чин као неуставан и неважећи, те се припремали за усвајање Устава Српске Републике, међу босанскохерцеговачким Хрватима није постојао пуни консензус о донесеним одлукама, те је расписивање референдума, иако подржано у врху ХДЗ, у одређеним хрватским круговима окарактерисано као „политички исхитрено и изнуђено“.²⁶ Са друге стране, муслимански представници отишли су корак даље те је један од организатора наоружавања босанских Муслимана, генерал Сефер Халиловић, 25. фебруара објавио *Директиву за одбрану суверениитета Републике Босне и Херцеговине*, односно, како је то њен садржај претпостављао, директиву за оружану борбу против свих који су виђени као „непријатељи Босне“, односно најприје СДС и „екстремне снаге ХДЗ-а“.²⁷

Референдум о независности БиХ спроведен је 29. фебруара и 1. марта 1992. године. Без учешћа српског народа, на биралишта је изашло 63,04% бирача са правом гласа, а „за“ је гласало 62,68% од укупног од броја изашлих. Ужарена атмосфера у већем дијелу земље тих референдумских дана ескалирала је у самом центру БиХ – на сарајевској Башчаршији, гдје су припадници муслиманске паравојне формације „Зелене беретке“ убили српског свата Николу Гардовића. У српском политичком врху је оцјењено да је ово убиство значило „напад на достојанство и интегритет цијелог српског народа“. Убрзо су подигнуте барикаде по граду, те су Муслимани остварили контролу над центром, а Срби над окружењем Сарајева. Међутим, првобитним договором и смиривањем ситуације, ове прве барикаде су уклоњене.²⁸

Имајући у виду све заоштренију ситуацију у БиХ, почетком фебруара 1992. међународна заједница се директно укључила

²⁵ К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 3...*, 304, 308; I. Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora...“, 134.

²⁶ К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 3...*, 313.

²⁷ Исто, 322.

²⁸ I. Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora...“, 138; Tarik Kulenović, „Pripreme za rat i početak rata u Bosni i Hercegovini 1992. godine“, u *Polemos : časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, I, br.1 (1998), 96; К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 3...*, 324-326.

у ову кризу са планом за њено рјешење. Тај приједлог, познат и као Кутиљеров план²⁹, нудио је компромисно рјешење са којим се тежило задовољити минимум националних интереса сва три народа, и тиме сачувати мир. Планом је предвиђено признање независности БиХ, која би била састављена од три национално-територијалне јединице које су у конфедералном статусу. Иако тада још недовршен, план су све три стране прихватиле 18. марта 1992. године. Уступак српске стране била је спремност да се прихвати независна БиХ и одустане од значајног дијела територија који је раније означаван као српски. Хрвати су такође одустали од значајног простора раније захтјеваног за хрватску јединицу, док је од Муслимана очекивано до одустану од пројекта унитарне БиХ и мањег дијела територије које су тражили. Међутим, мотивисани најавама скорог међународног признања унитарне БиХ, муслимански представници су крајем марта одбацили већ договорени план.³⁰ Био је то тада већ свјестан пут у рат.

Предсједништво БиХ је, уз противљење српских чланова, а на основу резултата референдума, 5. априла прогласило независност БиХ.³¹ Два дана касније Скупштина српског народа прогласила је дефинитивно одвајање од БиХ и останак у Југославији. Истог дана, Сједињене Америчке Државе (САД) и Европска заједница признале су независност БиХ. Двије године од почетка политичког, БиХ се налазила на прагу општег оружаног сукоба – грађанског рата. Интересантно је да су све кључне одлуке супротстављених страна током 1991. и почетком 1992. године, које су водиле ка рату, донесене у истој згради Скупштине БиХ у Сарајеву.³²

Први оружани конфликти у БиХ почели су се дешавати знатно прије почетка општег сукоба. Током прољећа 1991, прва помјерања оклопних снага ЈНА стационираних на простору БиХ имала су везе са инцидентима и сукобима између хрватске полиције и милиције САО Крајине, гдје је ЈНА настојала да формира

---

²⁹ План Жозеа Кутиљера (пор. José Cutileiro) и Питера Карингтона (енг. Peter Carington), познат и као Лисабонски споразум.

³⁰ S. Mrduljaš, „Doprinos vladajućih...“, 54-55.

³¹ К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 3...*, 371.

³² К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 3...*, 375; Ј. Divjak, „Prva faza rata...“, 183.

тампон-зоне. Прва блокада једне оклопне групе на простору БиХ десила се од стране хрватског становништва код села Полог у Западној Херцеговини. Дио снага ЈНА од половине 1991. логоровао је на терену због све већих тензија у земљи. Непријатељско држање хрватског и муслиманског становништва и политичког врха према доскора заједничкој војсци, такође су били симптоми могућег трагичног расплета ситуације.³³ Прве међунационалне сукобе са смртним исходима у БиХ биљежимо септембра 1991. године. Најприје су 3. септембра у инциденту код српског села Кравица код Братунца страдала двојица Муслимана, а затим је, као посљедица погоршања ситуације у Хрватској, у близини Посушја у Западној Херцеговини, 18. септембра 1991. дошло до напада групе Хрвата на транспорт ЈНА. Том приликом страдао је један водник ЈНА и један нападач – Лудвиг Павловић, хрватски екстремиста, једини преживјели члан проуштакше тзв. Бугојанске групе, која је 1972. извела терористичку акцију у Југославији.³⁴ Као „први знак рата“, у дијелу литературе неријетко се наводи и сукоб у селу Равно у Поповом пољу, недалеко од Требиња, новембра 1991. године, до кога је између ЈНА и хрватских снага дошло у вријеме борби за Дубровник.³⁵

Вјероватно прва паравојна формација у БиХ формирана је већ августа 1990. године у Фочи и то од стране касније утицајног члана СДА, Халида Ченгића. У току исте године осниване су различите организације које се доводе у везу са каснијим војним организовањем, као што су Хрватска домољубна организација у Широком Бријегу септембра 1990. или Српско национално вијеће Источне Херцеговине, октобра исте године.³⁶ Међутим, када је у питању војно организовање на највишем нивоу, први значајан корак Муслимана у том смислу било је стварање Националног вијећа одбране од стране СДА. Оружана формација Патриотска лига, као војно крило тог тијела, настала је марта 1991. и

³³ Бојан Димитријевић, *Генерал Младић и Војска Републике Српске* (Београд: Catena mundi - Институт за савремену историју, 2019), 62-64.

³⁴ I. Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora...“, 127; Bojan B. Dimitrijević, „Rat u Bosni i Hercegovini 1991-1992. – pregled aktivnosti zaraćenih strana“, *Istorija 20. veka*, XVIII, br. 2 (2000), 134.

³⁵ T. Kulenović, „Pripreme za rat...“, 95.

³⁶ I. Lučić, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora...“, 118.

управо она је касније постала основа за изградњу Армије Републике Босне и Херцеговине (АРБиХ). У том периоду врло активни Сефер Халиловић сјећао се да је највећи дио посла када су у питању припреме за рат – формирање штабова, јединица, обука диверзаната, креирање система мобилизације и друго – у Сарајеву и околини био завршен већ у октобру и новембру 1991, а у осталим регијама до краја године. Хрвати су крајем марта 1992. почели да постројавају јединице у општинама са значајним процентом хрватског становништва, те је 8. априла формирано Хрватско вијеће одбране (ХВО), које, и поред политичке сарадње са Муслиманима, није било дио оружаних снага БиХ. Супротно од њих, у Хрватској су под окриљем екстремистичке Хрватске странке права формиране Хрватске одбрамбене снаге (ХОС), под командом емигранта генерал-бојника Блажа Краљевића, које јесу биле дио оружаних снага БиХ. Битну улогу у овом организовању имали су они борци који су се јануара 1992. вратили са ратишта у Хрватској, гдје су учествовали као добровољци. Када је у питању српска предратна оружана организација, она се одвијала у оквиру страначких структура СДС-а, који је током 1991. по општинама формирао јединице цивилне заштите, које су уз помоћ ЈНА учествовале у наоружању српског становништва, у неким општинама већ од половине 1991. године. Из серије оружаних инцидената у готово свим крајевима земље, у прољеће 1992, „изродио“ се бруталан грађански рат. Први сукоби у Посавини почели су крајем марта мјесеца, те је и регуларна Хрватске војска (ХВ) извршила агресију на територију БиХ и Републике Српске. Тих дана, у посавском селу Сијековац, 26. и 27. марта 1992, десио се један од првих ратних злочина у БиХ, када је страдало више цивила српске националности. Првих дана априла, даље погоршање ситуације узроковано је заузимањем Бијељине и Зворника од стране српских паравојних формација под контролом Жељка Ражнатовића Аркана. Борбе у Херцеговини почеле су 10. априла, а у Босанској Крајини, у рејону Босанске Крупе 21. априла. Нарочито напета ситуација била је у Сарајеву, које је већ било подијелено барикадама. Најзначајније питање у том граду на почетку рата била је судбина војника ЈНА који су остали у војним објектима у дијелу града под муслиманском контролом. И поред договора

о евакуацији, колона ЈНА која се повлачила из града, нападнута је 3. маја у Добровољачкој улици. Овај догађај оставио је далекосежне посљедице на даљи развој ситуације, о чему ће бити ријечи.³⁷ Сличан напад на колону ЈНА десио се и у Тузли 15. маја.³⁸

Отворени сукоб у готово свим крајевима БиХ, непостојање јединствене команде над српским формацијама које су контролисале дијелове земље, проблеми у функционисању ЈНА и могућност њеног одласка из БиХ (што се претходно десило у Хрватској), били су симптоми сложености ситуације за српску страну и разлози зашто је српско политичко руководство одлучило да покрене процес војног организовања на највишем нивоу, као што су то урадила остала два народа у БиХ. Неопходно је било брзо формирање нове, јединствене српске војске на просторима Републике Српске – за ту дужност одређен је Главни штаб (ГШ) на челу са генералом Ратком Младићем.

---

³⁷ Види поглавље: *Нова српска војска : Формирање Војске Републике Српске.*

³⁸ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 65-75; „Generali Sefer Halilovic 1“, video zapis, objavljeno 3. avgusta 2012. <https://www.youtube.com/watch?vIjjeE4RcCU4&t2341s>; В. Dimitrijević, „Rat u Bosni...“, 131.

ПРЕДРАТНА БИОГРАФИЈА РАТКА МЛАДИЋА

БОЖАНОВИЋИ – СКОПЉЕ – КНИН – ЦРНА РИЈЕКА

Ратко Младић рођен је 12. марта 1942. године у херцеговачком селу Божановићи, у општини Калиновик. Како је то примјећено у ратној штампи деведесетих година и поратној литератури, име које је добио одговарало је околностима Другог свјетског рата, који је обухватио и тешко погодио крај у коме се он родио. Касније се испоставило да му име одредило и судбину у зрелим годинама јер је он „заиста постао ратник, у новом рату тачно на истом простору пола века касније“, како је то примијетио аутор научне биографије генерала Младића, др Бојан Димитријевић. Комплексност Другог свјетског рата на простору Независне Државе Хрватске умногоме се очитала и на примјеру Младићеве породице. Тих ратних година рођени су му и брат и сестра, а догађај који је знатно утицао на његов живот била је смрт његовог оца Неђа, који је 1945. погинуо као припадник Народноослободилачке војске (партизана) у борбама против усташа на планини Иван седло, недалеко од родног села Анте Павелића – Брадине. Са друге стране, Ратков рођени стриц Спасоје био је борац другог, супротстављеног покрета отпора – Југословенске војске у отаџбини (четника). У таквим околностима, Раткова мајка Стана била је доведена у ситуацију да сама одгаја троје своје дјеце и још двоје ратне сирочади, те је напоследку обољела од тифуса, који је преживјела. Ова тешка ратна судбина његове породице, Младићу је чврсто остала у сјећању, а један детаљ који је у више наврата помињао јесте да је у том безнађу и сам, као беба, у животу остао захваљујући храни добијеној од једног италијанског окупационог војника.¹

Основну школу завршио је у Калиновику 1958. године, али му слабо развијени родни крај није пружао много могућности,

---

¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 11; Саво Сокановић и др., *Генерали Републике Српске 1992-2017* (Бања Лука: Министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске - Борачка организација Републике Српске, 2017), 128; Љиљана Булатовић, *Генерал Младић* (Нови Београд: Нова Европа; Бања Лука: Глас Српски; Добој: Графичар, 1996), 163.

па је трогодишњу средњу Индустијску школу Младић завршио у Земуну. Већ током активности у оквиру омладинских организација почетком шездесетих година, он је у службеним записима „примећен као један озбиљан омладинац који воли и поштује рад“, те препознат као „омиљен међу својим друговима, васпитачима и свим наставницима“.²

Након средње школе, Младић је конкурисао за Војнотехничку академију. При упису, уз добре препоруке школе, локалних општинских органа и војног одсјека у Сарајеву, стајале су и квалификације „сиромашан“ и „дијете палог Ђорџа у НОР³-у“. Ипак, умјесто Војнотехничке, уписан је у 18. класу Војне академије Копнене војске ЈНА, коју је завршио 27. септембра 1965, са просјечном оценом 9,20. Члан СКЈ постао је 12. фебруара 1964. године, те је по завршетку академије распоређен на дужност командира аутоматичарског вода 89. пјешадијског пука у 3. армијској области (СР Македонија). У званичној документацији у социјалистичком периоду, Младић се национално изјашњавао и као Југословен и као Србин. У службеној оцјени истакнуто је да се Младић „врло брзо снашао на тој дужности и за кратко време вод му је био међу најбољим јединицама у пуку“. Годину дана касније постављен је за командира извиђачког вода „где је испољио све своје способности комплетног старешине“, „за наставу се редовно припремао, у чему је врло педантан и савестан“, „јединици је поклањао пуну пажњу и био је упоран да јој се обезбде сва потребна средства како би вод што боље оспособио за извршење постављених задатака“, „наређења је врло савесно извршавао, врло је енергичан, самоиницијативан и изванредно сналажљив“. Од априла до јула 1967. похађао је обавјештајни курс Извиђачке школе Генералштаба ЈНА, а затим је 1978. завршио и Командно-штабну академију копнене војске са просјечном оцјеном 9,57. Један од професора са ове академије се сјећао да му је Младић био најбољи ђак и једини коме је дао „чисту десетку“. Командно-штабну школу оператике при Центру високих војних

---

² Коста Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 2, Људи мржње, земља смрти* (Београд: Службени гласник, 2020), 138; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 11.

³ Народноослободилачки рат.

школа ЈНА у Београду завршио је 1987. До почетка ратног расплета југословенске кризе, највећи дио службе провео је у СР Македонији (Куманово, Скопље, Охрид, Штип). У чин потпоручника произведен је септембра 1965, затим у поручника октобра 1974, мајора 1978, потпуковника 1983. и пуковника 1988. године.⁴

Јануара 1991, након неколико деценија проведених у СР Македонији, Младић је премјештен на дужност помоћника команданта за позадину у Команди 52. корпуса у Приштини. Овај чин се у једну руку накнадно тумачио као израз потребе да се среди стање у Приштинском корпусу, али неки су ово видјели и као покушај да се склањањем Младића са командне линије руковођења отежа његов даљи напредак у служби. У сваком случају, била је то његова посљедња мирнодопска дужност. Како је то и др Димитријевић запазио, „када је стање у земљи почело да се убрзано погоршава, неко се сетио Младића и његовог стила рада, и то му је отворило нову страницу биографије“.⁵

У мирнодопском периоду службе Ратка Младића, у званичној документацији евидентан је велики број позитивних оцјена, похвала и награда, што је свакако утицало на његов каснији пут и дужности које је добијао, нарочито у одсудним моментима. Оцјењиван је, између осталог, као „карактерна“ и „морална“ личност, „без порока“, „скроман“, „марљив“ и „упоран“, те да „није склон алкохолу“. Истиче се такође да „свим задацима прилази озбиљно“ и да „има правилан однос према колегама“. Додаје се да је „начитан“ и да „ради непрекидно на свом личном усавршавању“. Похвале је добијао и када је у питању политички рад, те је оцјењивано да је „пратио политичку стварност“, „пратио догађаје на светској политичкој сцени“, те је био „примеран члан“ и „активан и одан политици“ СКЈ. Са друге стране, још на почетку његове војне службе у одређеним моментима примијећено је да је Младић „понекада брз и плане без довољно разлога“, те да је „склон да непромишљено реагује на упућене приредбе од стране претпостављених старешина“. Ова неуобичајна

---

⁴ К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992*. Књ. 3..., 138; С. Сокановић и др., *Генерали Републике Српске...*, 128; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 11-18.

⁵ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 18.

„дрскост“ за систем какав је био југословенски социјализам обезбједила му је поштовање код дијела официра, али вјероватно и успорила напредовање у каријери. Карактерне особине Ратка Младића примијећене у његовој мирнодопској служби, епитети изузетног војног стратега и дисциплинованог старјешине, али често дрског и темпераментног човјека, уочљиви су и током његове службе на највишим позицијама за вријеме ратова у Хрватској и Босни и Херцеговини 1991 – 1995.⁶

Ратни пут генерала Ратка Младића почео је у Крајини, јуна 1991. године. Одлуку Врховне команде (ВК) о постављању на дужност начелника Одјељења за оперативнo-наставне послове 9. корпуса ЈНА, Младић је добио приликом обиласка југословенско-албанске границе 26. јуна 1991, гдје је био распоређен у претходном периоду. Иако је ова одлука за њега значила прелазак са мирнодопске на ратну дужност, па чак и нижи положај, што многи официри нису прихватили, Младић је без дужег разматрања прихватио одлуку надређених, те је на питање шта мисли о њој, кратко одговорио: „Немам шта да мислим, већ само одлуку да реализујем“.⁷ Напетост која је у дијеловима Хрватске са већинским српским становништвом трајала још од краја 1989, ескалирала је „балван револуцијом“, 17. августа 1990. године, када су наоружани крајишки Срби блокирали све прилазе граду Книну, у коме су чинили већину становништва, и који је наредних пет година био њихов војни и политички центар. То је био почетак побуне против новоизабраних хрватских власти на челу са ХДЗ-ом Фрање Туђмана, која се проширила и у друге етнички српске крајеве. Политичке одлуке хрватског руководства, које су ишле од захтјева за конфедерацијом све више ка успостављању независне државе, додатно су утицале на погоршање ситуације. Нови хрватски Устав донесен је 22. децембра 1990. и у њему је уклоњена одредба о конститутивности српског народа, а уведени су и нови државни симболи, који су дијелу становништва били неприхватљиви. Истог тог дана, проглашена је САО Крајина. Српска државна безбједност је од јесени 1990. учествовала у инфилтрацији људи и наоружавању формација

⁶ Исто, 19-21.

⁷ Љ. Булатовић, *Генерал Младић...*, 181.

САО Крајине, док се хрватска полиција у том периоду тајно наоружавала споља. На наредбу Предсједништва СФРЈ да расформира и разоружа нелегалне војне саставе, Хрватска је реаговала повећавањем резервног састава полиције, чиме је ретроактивно покривено паравојно наоружавање. Прве жртве овог сукоба пале у националном парку Плитвичка језера 31. марта 1991. у размјени ватре између крајишке милиције и припадника хрватског МУП-а. Наредних мјесеци, док је Хрватска припремала референдум о независности, а крајишки Срби о останку у Југославији, дошло је до нових сукоба, и то у селу Кијево надомак Книна крајем априла мјесеца, а затим и 2. маја, у Борову Селу код Вуковара. Крајем тог мјесеца формирана је и прва Влада САО Крајине, а за премијера је именован Милан Бабић. Усвојен је и уставни закон који је САО Крајину дефинисао као „облик политичко-територијалне аутономије у саставу Југославије“. Са друге стране, истог дана као и Словенија – 25. јуна 1991, Сабор у Загребу усвојио је *Декларацију о проглашењу суверене и самосталне Хрватске*. Истеком мораторијума на ову одлуку који је договорен на Бријонима након Рата у Словенији, Сабор је 8. октобра 1991. донио „Одлуку о раскиду свих државноправних веза Републике Хрватске с осталим републикама и покрајинама СФРЈ“. Стога се од љета 1991. године, повео отворени рат у свим крајевима земље са српским становништвом.⁸

Одмах по доласку у Книн, он је увео одређене промјене које су га учиниле препознатљивим и означиле почетак његовог војничког успона у вријеме ширења ратног пожара. Његов саборац у ЈНА, а касније и Војсци Републике Српске (ВРС), генерал Славко Лисица је записао: „Младић је у Кнински корпус унио нову динамику. Унио је истовремено самопоуздање, повратио повјерење, извршио селекцију повјерљивих и неповјерљивих официра и проучио национални састав војника. Иначе, као човјек је дјеловао самопоуздано. Интелигентан, образован

---

⁸ Vladimir Petrović, „Raspad SFRJ: Kriza, erozija, pat“, *Istorija 20. veka*, XXXIII, br. 1 (2015), 115-119; Ivan Brigović, „Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine“, *Časopis za suvremenu povijest*, XXXXIII, br. 2 (2011), 415-422; К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 1...*, 376, 403-406, 451; К. Николић, *Југославија, последњи дани : 1989-1992. Књ. 2...*, 393.

и начитан официр, веома приступачан, више весео него љут. Могао је Младић да ради 48 часова без трунке сна. Мени је лично годило и импоновало да радим, напoкoн, са официром који не штеди себе, а ни друге. Тако је и било, тако је почела наша сарадња, ако смијем тако да кажем, на добробит ЈНА и народа, а касније, посебно српског народа. Послије ћемо да видимо како је то све текло. Био је неуморан у обиласку јединица и разговорима са политичарима и војним старјешинама на било ком нивоу. Није му ништа било тешко. Мени се чинило да је са сваким војником, сељаком, грађанином, ђаком разговарао и нешто дуже него што му је омогућавало оперативнo вријеме. Мени се то понекад чинило као чист губитак времена. Међутим, показало се обратно – он је већ тада наслућивао опасност, имао је потребу да се зближи са тим људима, да што потпуније сагледа ситуацију, како би могао да доноси адекватне одлуке.⁹

Пажњу медија и јавности, Младић је на себе значајније скренуо 14. августа 1991, када је на путу код далматинског села Врлика сам, „пред запрепашћеним и помало уплашеним новинарима, разминирао аутобус постављен од стране хрватских снага као препрека на путу“. Тај занимљиви догађај често је помињан за вријеме и послије рата. *Дневник* је запис о том догађају пренио из пера бившег „мировњака“, мајора канадске војске Пета Б. Стогрена (енг. Peter B. Stogren): „У раним фазама рата, аналитичари су видели Младића као 'професионално осредњег официра'. Ипак, један недавни чланак третирао је генерала као једног од најинтелигентнијих официра бивше ЈНА, бриљантног стратега, и једног од најуспешнијих оперативних команданата у садашњем времену. Генерал Младић је агресиван и храбар човек. Један догађај у српској Крајини оцртава личну храброст генерала Младића. У августу 1991. Младићеве снаге на путу према Врлики нашле су се у ситуацији када је један камион с високоосетљивим експлозивом упао у клопку. Детонатор је збунио и Младићеве стручњаке. Генерал Младић се лично умешао и пресекао жице до детонатора.“¹⁰

⁹ Славко Лисица, *Командант по потреби* (Бездан: Војводина; Сомбор: Информативни центар, 1995), 22-23.

¹⁰ „Увек на челу“, *Дневник*, 24. јул 1995, 7. Текст је преузет из недељника *НИН*, те објављен у редовној *Дневниковој* рубрици „Други пишу“.

Нема сумње да је Младић оштрим држањем, изјавама и поступцима себе учинио препознатљивим, а за војничке успјехе награђен је ванредним унапрјеђењем у чин генерал-мајора 4. октобра 1991, одлуком Предсједништва СФР Југославије.¹¹ Сљедећи корак у каријери генерала Младића била је дужност команданта Книнског корпуса ЈНА. *Дневник* је о овим кадровским промјенама у војсци, односно унапрјеђењу неколико официра, међу којима и Младића, извијестио 4. јануара 1992. године, наводећи да је до тога дошло „у оквиру трансформације Југословенске народне армије“.¹² Долазак на ову битну дужност за Младића је, парадоксално, значио крај учешћа у борбеним дејствима у Крајини, која су била учестала за вријеме његовог рада као оперативца и начелника штаба. Узрок тога јесте ступање на снагу примирја од почетка 1992. године, те долазак међународних снага и одлазак ЈНА у гарнизоне у БиХ.¹³ Стабилизацију ситуације Младић је искористио за „помоћ Команде корпуса потчињеним јединицама, прикупљање података о непријатељу, одржавање пуне борбене готовости и високе спреме јединица и појединаца, организацијске измене, обука и увежбавање као стална брига, организовање курсева за поједине дужности у пешадији, противоклопна борба, заштита имовине и цивилног становништва“. У званичним документима захтјевао је да је потребно дисквалификовати и одстранити из јединица „колебљиве, недисциплиноване као и све склоне пороцима, криминалу, пљачки, паљевинама, насиљу, иживљавању и другим противправним актима и радњама“, „а у тежим случајевима нарушавања закона... и одредби међународног ратног права, лишавати слободе и кривично гонити“. Тада, почетком 1992, своју дужност је и даље видио као одбрану „слободе и мира свих наших народа и народности који Југославију схватају и прихватају као заједничку домовину“. Један од проблема на који је такође скретао пажњу у том периоду био је „покушај рехабилитације четништва“. О идеолошким недоумицама које су се код њега појавиле

---

¹¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 32.

¹² „Саопштење ССНО : Извршене кадровске промене“, *Дневник*, 4. јануар 1992, 3.

¹³ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 37.

тих дана, говорио је касније у више наврата: „Тада ни ја сам, право да вам кажем, још нисам схватао да више нема заједничког живота. Сви ми, били смо још залуђени тим заједничким животом. Али, човек сазрева са догађајима који му се намећу. Али, човек сазрева са догађајима који му се намећу. [...] Пита ме један десетар, Словенац: 'Ко је наш непријатељ?' Помало ме изненадило питање, јер тада још нико није дефинисао непријатеља. Али, ја сам му одговорио овако: 'Прво, непријатељ је свако ко пуца у нашу војску, искључује јој воду и струју, провоцира, блокира је, позива на предају... Друго, непријатељ је онај који погази свечано дату заклетву својој држави.' То сам морао да кажем, зато што је био 'шарен' састав војника. Даље кажем: 'Свако ко погази ту обавезу према својој држави издајник је и непријатељ, а зна се како се са непријатељем поступа!'“¹⁴ У једном интервјуу *Српској војсци*, листу ГШ ВРС, а који је и *Дневник* пренио, такође се присјетио: „У Книну су појединци ишли да формирају некакве династије, дивизије четничке и тако редом. Схватио сам да би то била катастрофа уколико би се враћали рецидивима прошлости. У Главном штабу одлучили смо да формирамо јединствене оружане снаге. Никада нисам постројио ни једног партизана, нити партизанску јединицу, иако је мој отац погинуо као партизан, када сам имао две године. Према томе, нисам хтео да формирам ни партизанске, ни четничке јединице, мада још увек има таквих покушаја од стране појединаца, нажалост и од неких на истуреним позицијама. У Главном штабу смо направили анализу и спознали да од укупног процента српског становништва западно од реке Дрине, негде између 74 и 75 одсто Срба живи у нашој Крајини – бањалучкој регији. Од тих 75 одсто српског становништва у прошлом рату више од 95 одсто је било у партизанским формацијама, па би појава четника изазвала прави раскол.“¹⁵ Као илустративан примјер његових идеолошких претпоставки у овој раној фази рата препознајемо и терминологију коју је у одређеним ситуацијама користио, па је тако, у

¹⁴ Б. Димитријевић, Генерал Младић..., 42; Јован Јањић, *Српски генерал Ратко Младић* (Нови Сад: Матица Српска, 1996), 24.

¹⁵ „Против подела (Интервју: Ратко Младић)“, *Дневник*, 29. јун 1995, 7; Текст је у рубрици „Други пишу“ преузет из листа *Српска војска*, гласила Главног штаба ВРС.

честици поводом нове 1992. године, записао да њега и његове борце у Книну обавезују жртве „палих другова који су у борби против нацизма, усташа и плаћеника дали своје животе“.¹⁶

Већ почетком фебруара, јавности у Крајини била је позната раније донесена одлука да се снаге Уједињених Нација (УН) размјесте на њеној територији умјесто ЈНА. Припреме за повлачење ЈНА на простор Босанске Крајине почеле су почетком марта, а крајем тог мјесеца формиран је ГШ Територијалне одбране (ТО) Републике Српске Крајине (РСК). Младић је командантима јединица који су се повлачиле, указивао на сложеност ситуације у БиХ, наглашавајући тенденцију „даљег погоршања и прерастања у међунационални сукоб ширих размера“.¹⁷ У овом периоду, на страницама *Дневника*, на Младићево име наилазимо у вези са кршењем примирја од стране Хрватске војске, на шта се неријетко жалио УНПРОФОР-у.¹⁸ Истицао је да је циљ хрватских снага да се таквим поступцима „одгоди или доведе у питање ангажовање мировних снага УН на овом простору“, јер се, како је тада оцијенио, они „плаше истине јер ће се доласком мировних снага и неутралним погледима на кризу у Југославији спознати и оценити узрочници кризе у Југославији, чији је генератор врховништво Републике Хрватске, које је и потпалило ратни пожар у нашој земљи“. Критиковао је потезе и изјаве хрватског предсједника, и оцјењивао да су Туђманове најаве демобилизације „његове игре, да се пред свјетском јавношћу представи као миротворац, а оружје добијају и сада отворено од оних снага које су их подржавале и до сада“. Такође, наглашавао је и очекивања од својих бораца, истакавши да „сваки појединац мора да се понаша у складу с интересима целине и даје све од себе како би се остварило максимално јединство, како бисмо били што чвршћи и ово болно време са што мање жртава пребродили“.¹⁹

---

¹⁶ Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Part 2 of handwritten notebook of Ratko MLADIC. Covers period from 30 December 1991 to 14 February 1992*, 212.

¹⁷ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 51.

¹⁸ Заштитне снаге УН (United Nations Protection Forces).

¹⁹ „Командант Книнског корпуса Генерал Ратко Младић о кршењу примирја : Врховништво притиска обарач“, *Дневник*, 11. март 1992, 2.

Након првих официра за везу који су у Книн стигли половином јануара, 17. марта 1992. године у Книн је стигла прва група мировних снага. Младић се са командантом снага УНПРОФОР-а, генералом Сатишом Намбијаром (енг. Satish Nambiar), сусрео пет дана касније. Приликом тог сусрета, а што је *Дневник* пре- нио, он је изјавио да „Хрватска жели да искористи присуство снага УНПРОФОР у заштићеним зонама и да ратом у БиХ пре- несе тежиште рата са своје територије, одсече територију РСК од остатка земље и припреми за коначан обрачун са српским народом у РСК“.²⁰ Током следећих три и по године, хрватске снаге су постепено реализовале ово Младићево предвиђање.

Прекид ватре, који је са представницима хрватских снага након мјесец дана тешких борби за град Купрес у Босанској Крајини, усаглашен 1. маја 1992. године, а у којима су учествовале и снаге Книнског корпуса, био је један од посљедњих докумената које је Младић потписао као командант тог корпуса.²¹ Младићев начин рада у овом периоду његове каријере слично је карактерисан у сјећањима више различитих очевидаца догађаја у Крајини. Један представник УНХЦР-а²² је записао да је Младић „успевао све то на том простору да координира“, „знао је апсолутно све шта се дешава“, „познавао је свако село, сваку кућу, децу, жене, старце, знао је ко је коме рођак, ко је Хрват, а ко Србин, колико је где живело једних колико других“, те да је у тим крајевима био виђен као „национални херој, обожавали су га и цивили и војници“.²³ Слично томе, његов колега Славко Лисица се сјећао да је Младић био „неуморан у обиласку јединица и разговорима са политичарима и војним старјешинама на било ком нивоу“, додавши да му се чинило „да је са сваким војником, сељаком грађанином, ђаком разговарао и нешто дуже него што му је омогућавало оперативно вријеме“.²⁴ Сам Младић, неколико година касније, врло високо је оцјењивао снагу

---

²⁰ „Плави шлемови' долазе у Републику Српску Крајину : Опредна добродошлица“, *Дневник*, 26. април 1992, 7.

²¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 57.

²² Високи комесаријат Организације уједињених нација за избјеглице (енг. United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR).

²³ Љ. Булатовић, *Генерал Младић...*, 223-224.

²⁴ С. Лисица, *Командант по потреби...*, 23.

Книнског корпуса за вријеме његовог боравка у Книну: „Ми смо у то време били јака и озбиљна снага ЈНА. Могли смо да остваримо ону идеју о разоружању паравојних формација Хрватске. Зашто то није урађено, није ми јасно. Мени је тада објашњено да то није могуће због лоше ситуације на другим просторима. Али, мислим да је то могло да се уради. Уместо што су нам приказивали филмове о Шпегелевом²⁵ увозу оружја, требало им је на време смрсити конце, па би онда многи животи били заштићени.“ Ипак, према сопственом сјећању, „са сузама“ се опростио од сарадника у Книнском корпусу.²⁶ Иако у Крајини нису били задовољни због такве одлуке, Младића је чекала дужност у Републици Српској – у новој српској војсци. Сљедеће три и по године, његово командно мјесто била је Црна Ријека, војни објекат у близини Хан Пијеска.

---

²⁵ Министар одбране Републике Хрватске 1990-1991.

²⁶ Ј. Јањић, *Српски генерал...*, 22; „Како је формиран Главни штаб и Војска Републике Српске /титл/“, видео запис, објављено 12. маја 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=cYhKh2KZo2o&t=8s>.

МЛАДИЋ КАО ВОЈСКОВОЂА

ПРЕГЛЕД РАТНОГ ПУТА

„Када бисмо само ми одлучивали о томе, трајан и праведан мир би се овог тренутка могао склопити. Међутим, све док страни фактори, првенствено САД, буду још више гурали у рат муслимане и Хрвате, мир ће бити све даље. Суздржавање од офанзивних дејстава требало би да послужи свим трима сукобљеним странама, да уз непристрасан став међународне заједнице, нађу макар и пукотину кроз коју би допрло светло у овај мрачни простор. Хрвати и муслимани морају да схвате, Срби су то схватили на самом почетку, да у сваком рату губе и победници и поражени. Оружје стога мора заћутати, а преговори морају бити једино средство за разрешење кризе. Политичко решење не треба прејудуцирати. До њега ће се већ некако доћи, а доћи ће се најлакше уколико би о њему одлучивао српски, муслимански и хрватски народ у бившој БиХ.“

Генерал Ратко Младић за *Дневник*¹

---

¹ Стеван Рисовић, „Командант Главног штаба ВРС генерал-потпуковник Ратко Младић : Доста је било уступака“, *Дневник*, 19. јун 1994, 3.

НОВА СРПСКА ВОЈСКА

ФОРМИРАЊЕ ВОЈСКЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Генерал Младић је 25. априла 1992. године постављен за начелника штаба, односно замјеника команданта, у Команди 2. војне области ЈНА у Сарајеву, а дан раније је и унапријеђен у чин генерал-потпуковника. На дужност команданта у Команди 2. војне области ступио је 9. маја 1992. и управо тих дана се, у врло кратком периоду, одиграло неколико битних догађаја за даљи развој ситуације у Босни и Херцеговини: ЈНА је напустила Хрватску, предвиђен је и њен одлазак и из БиХ, у Хрватску су стигле снаге Уједињених Нација, на простору Србије и Црне Горе проглашена је Савезна Република Југославија (СРЈ) и коначно, условљено претходним догађајима – вршене су припреме за формирање српске војне силе у БиХ.¹ Већ приликом примања првих дужности, Младић се сјећао да му је у Београду речено да почне размишљати о тиму сарадника, односно људима који би могли чинити будући Главни штаб.²

Један од кључних фактора који је руководство Републике Српске навео на стварање ВРС несумњиво је била одлука о повлачењу ЈНА из БиХ. Тој одлуци, поред вишемјесечних међународних притисака, допринијели су и догађаји на самом терену. Као што је већ поменуто, инциденти различитог интензитета и напади на ЈНА у одређеним дијелова БиХ почели су већ 1991, а кулминацију су доживјели у периоду распламсавања ратног пожара – у априлу и првим данима маја 1992. године. Извониле су их муслиманске и хрватске оружане формације, а у почетку и наоружани цивили. Један од најкрупнијих догађаја тог типа био је напад на сарајевске касарне „Маршал Тито“, „Виктор Бубањ“, „Јусуф Џонлић“, „Бусовача“ и војни полигон Пазарић, одакле је људство које се нашло у окружењу, углавном српске националности, извучено тек крајем мјесеца маја. Команда

---

¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 75-76.

² „Како је формиран Главни штаб и Војска Републике Српске /титл/“, видео запис, објављено 12. маја 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=cYhKhzKZo2o&t=8s>.

2. војне области, дом ЈНА и војна болница у Сарајеву били су мета напада 2. маја, а сутрадан, 3. маја, у сарајевској Добровољачкој улици, и колона Команде 2. војне области која се према раније утврђеном споразуму повлачила из града. Дан након напада у Добровољачкој, у Београду је издата наредба о повлачењу припадника ЈНА из БиХ. Одлука је била велико изненађење за врх ЈНА, а нарочито за јединице на ратишту. Међутим, око 3.500 припадника ЈНА БиХ је напустило од 6. до 11. маја. То је био повод и за почетак мобилизације у Републици Српској, од 20. маја 1992. године.³ Генерал Младић се касније присјећао да га је вијест о повлачењу „страшно погодила“, и да му је то био знак да су Срби из Републике Српске „препуштени сами себи и својој судбини“, и да морају да почну са формирањем сопствене војске. Том приликом је поменуо да је нова војска „језгро већ имала, од ранијих наоружаних и других формација“ и већине „припадника ЈНА и официра и војника Срба, који су раније били у јединицама, а родом су са овог простора“.⁴ Приликом прославе нове 1996. године (по јулијанском календару), Младић се сјетио сцена које су га почетком маја 1992. дочекале у Сарајеву:

„Тако сједамо у хеликоптере ја, генерал Гверо и генерал Ђукић. Спустили смо се недалеко одавде (Црне Ријеке – прим. аут.) и тада сам се срео са једном од најтрагичнијих слика које су моје очи видјеле у рату. Видио сам катастрофу српску, војску у расулу, више стотина возила, више стотина војника и официра, једну општу збуњеност, а у то вријеме су били блокирани питомци војних школа... [...] Већ се десила Добровољачка. Овде сам наредио Мићи Пантелићу, пуковнику који је са мном био у школи оператике, да построји

---

³ Манојло Миловановић, „Стварање и развој Војске Републике Српске у току Одбрамбено-отаџбинског рата у БиХ 1992. до 1995. год.“, у: *Војска Републике Српске у Одбрамбено-отаџбинском рату*, ур. Јанко Велимировић (Бања Лука: Одбор за његовање традиције ослободилачких ратова – Републички центар за истраживање ратних злочина, 2017), 26; В. Dimitrijević, „Rat u Bosni...“, 135-136.

⁴ Љиљана Булатовић, *Рапорт команданту* (Београд: Удружење писаца Поета – Љ. Булатовић, 2010), 222.

официре, да их подјели у групе од пет до седам у јединицама, које он као оперативац зна које су, и да се официри ставе на чело војске, да уреди војску и да бранимо и спашавамо народ.“⁵

Одласком ЈНА, а у ситуацији гдје су друга два конститутивна народа у БиХ већ имали своје организоване војне силе, стварање ВРС био је изнуђен потез српског војно-политичког врха, у циљу одбране српских етничких простора у ратом захваћеној земљи.

Први разговори о стварању нове српске војске, у Младићевим биљешкама евидентирани су 7. маја те године, а, њима су, поред њега, присуствовали и Караџић, Крајишник, генерал Благоје Аџић⁶ и „група генерала из БиХ“.⁷ Три дана касније, Младић је присуствовао још једном састанку са представницима Владе Републике Српске на Палама, гдје је предложио неколико детаља у вези са војском чије се проглашење спремало: „назив В[ојска] СР БиХ“, „циљ формирања и даљи ток рата“, са понуђеним опцијама, или: „Борити се и опстати“ или „Бити пасиван, неорганизован и не борити се – нестати“, са закључком: „Јединство: Свак да буде са собом, па онда са својим народом. Све снаге у одбрану народа, части и достојанства. Сва памет српског народа мора да се стави на расположење народу (политичка, духовна, научна, војничка). Српски народ је један народ од Книна до Ковина, а православље од Книна до Сибира.“⁸

Тим поводом, *Дневник* је 13. маја 1992. године коначно објавио вијест: „Бањалука, 12. маја (*Танјуг*⁹) – Скупштина српског

---

⁵ „Како је формиран Главни штаб и Војска Републике Српске /титл/“, видео запис, објављено 12. маја 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=cYhKh2KZo2o&t=8s>.

⁶ Тадашњи заступник Савезног секретара за народну одбрану СФРЈ. Претходно Начелник Генералштаба ЈНА.

⁷ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Handwritten notebook of Ratko MLADIC covering the period from 14 February 1992 to 25 May 1992*, 259.

⁸ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Handwritten notebook of Ratko MLADIC covering the period from 14 February 1992 to 25 May 1992*, 289-290.

⁹ Новинска агенција СР Југославије (Телеграфска агенција нове Југославије).

народа у БиХ донијела је на данашњем засједању у Бањалуци одлуку о формирању Војске Српске Републике БиХ. За команданта врховног штаба именован је генерал-потпуковник Ратко Младић. Истовремено је донесена и одлука о преузимању јединица ЈНА на подручју Српске Републике БиХ. [...] Оно што треба посебно нагласити, јесте и чињеница да ће ту војску сачињавати сви народи и народности који живе на територији Српске Републике БиХ. Дакле, то неће бити искључиво српска војска, него заједничка војска свију који је прихватају, јер се неће нико силити да буде у тој војсци нити ће се опет ко терати из ње.¹⁰ Ова, посљедња од три националне армије формиране у босанско-херцеговачком сукобу, настала је од „остатака ЈНА у БиХ и постојећих јединица Територијалне одбране по општинама и регионима са већинским српским становништвом“. Већ дан прије њеног проглашења, у војном објекту Црна Ријека¹¹, испод

¹⁰ Стеван Рисовић, „Седница Скупштине Српске Републике Босне и Херцеговине : Имаћемо своју војску“, *Дневник*, 13. мај 1992, 4.

¹¹ Сликвит опис Црне Ријеке из периода формирања ГШ ВРС и за вријеме трајања рата, дао је генерал Манојло Миловановић: „Чекајући Младића, обилазио сам околину да видим где сам се нашао. Ни слутио нисам да ће ми ове бараке бити дом за наредних непуних пет година, односно 1.687 дана, колико је постојао ГШ. Иначе, у Црној Ријеци је постојао полигон ЈНА за обуку војних школа и специјалних јединица у логоровању, али и ратно командно мјесто ВК-де Оружаних снага СФРЈ. Сада је посједнуто остацима Команде 2. војне области, после њеног катастрофалног извлачења из Сарајева, 3. маја. Призор у баракама је ужасан. Војнички кревети у свакој просторији су монтирани на три 'спрата'. По њима и око њих, лежали су, седели, пушили и забринито ћутали подофицири и официри, сада већ бивше Команде 2. војне области. Било их је овде 71, а остали су размјештени по бившим касарнама од Лукавице у Сарајеву, па до Бијељине. Сви једва чекају да их неко упути у СРЈ. Гледајући те очајне људе, схватио сам каква трагедија је задесила њих, ЈНА и народе у БиХ [...] У току рата, у Црној Ријеци, ГШ је размјештен у три монтажне бараке, са помоћним, такође монтажним објектима. На километар и по, источно од барака, раније је уређено подземно командно место ('Г-1'), испод врха Јавор планине, званог Велики Жеп, капацитета до 500 људи, са свим условима за живот, рад и командовање, без додира са спољним свијетом, аутономно за шест мјесеци. Кориштено је у току НАТО агресије на РС и при очекивању ваздушних удара. Позадинско командно мјесто организовано је у Хан Пијеску, гдје је смјештен и 'ПРЕС' центар ГШ-а, док је главна Војна болница ГШ-а смјештена у Сокоцу.“ (Манојло Миловановић, „Главни штаб Војске Републике Српске“, у: *Војска Републике Српске у*

Јавор планине, око 10 километара од Хан Пијеска, формиран је ужи дио ГШ, састављен од „четири генерала, седам пуковника и једног капетана – сви професионална војна лица тада већ бивше ЈНА“. Они су тог дана одредили принципе, односно доктрину на основу које ће се током наредне три и по године водити борба за одбрану у миру створене Републике Српске:

1. „искористити све потенцијале у људству и материјално-техничким средствима, заостале од ЈНА и ТО БиХ на просторима РС и учинити их окосницом будуће Војске;
2. све паравојне формације, затечене на територији РС укључити у организацијске јединице ВРС, а оне које то одбију разбити и протјерати;
3. постојеће кризне штабове по општинама и регионима искључити из система командовања јединицама ВРС;
4. искључити већ заживјелу четничку стратегију ратовања, али и тежње појединих официра ка партизанском начину ратовања, односно – ни четници ни партизани, већ борци за одбрану РС;
5. не измишљати нову ратну вјештину – тактику, оперативу и стратегију, већ потребама ВРС прилагодити упутства и борбена правила бивше ЈНА;
6. ратовати искључиво у духу међународног ратног права и позитивних прописа Уједињених Нација, којим се регулишу поступци зараћених страна;
7. у ВРС имати строгу војну субординацију, а старјешине на командне и друге дужности постављати системом 'одозго', а не избором 'одоздо';
8. Војска РС мора бити деполитизована као организација, а командни кадар и појединачно – подофицири, официри, генерали и цивилна

Одбрамбено-отаџбинском рату, ур. Јанко Велимировић (Бања Лука: Одбор за његовање традиције ослободилачких ратова – Републички центар за истраживање ратних злочина, 2017), 218, 227)

- лица на служби у ВРС, не могу бити чланови ни једне политичке партије;
9. морал ВРС градити и развијати на српској прошлости, традицији, патриотизму, свијести за што се боре, вјери, стручности командног кадра и бораца и осјећањима праведности и хуманости у односу према рањеним, погинулим и заробљеним борцима и члановима њихових породица;
  10. снабдијевање ВРС вршити преко Владе РС, ослономцем на регионе, општине, радне организације и донаторе, а основа у снабдијевању оружјем, борбеном техником и муницијом је активирање затечених капацитета војне индустрије.¹²

Начелник Штаба и замјеник команданта ГШ био је Младићев дугогодишњи сарадник, генерал-потпуковник Манојло Миловановић¹³; на челу сектора за морал, вјерске и правне

---

¹² Драгиша Јуришић и др., *Војска Републике Српске = The Republic of Srpska Army* (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2022), II, 31; М. Миловановић, „Стварање и развој...“, 28, 214.

¹³ Генерал Миловановић о мирнодопском познанству и раду са генералом Младићем: „Младића познајем од априла 1981. године. Срели смо се у гарнизону Титов Велес, он као мајор из Команде 3. војне области у контроли обуке у бригади у којој сам био начелник оперативног органа, такође мајор, али годину млађи од Младића. Негдје до краја 1990. године, провели смо оба у Македонији, крећући се један за другим у служби, али у различитим гарнизонима. Јануара 1989. године, предали смо дужности команданата бригада, он у Штипу, а ја Велесу и нашли смо се у Скопљу у Команди 3. војне области, он као начелник Наставног, а ја Оперативног органа. Младић одговара за обуку војске, а ја за борбену готовост Војне области. Хтјели ми то или не, принуђени смо на тијесну сарадњу. Иако смо били кућни пријатељи, на послу смо се често сукобљавали, када је стручност у питању. Заједно смо завршили 2. класу школе оператике (ратна школа) 1987. године и располагали смо приближно истим знањима из ратне вјештине, с тим што је он боље познавао историју и брже одлучивао, а ја сам трошио вријеме на претходној анализи онога што слиједи, односно спорије сам доносио одлуке. Управо ту су и избијали неспоразуми. Оба желимо исто, али нам се разликују путеви како доћи до циља. Требало нам је времена да се усагласимо. Годину дана по отпочињању рата у БиХ открио је пред Његовом Светости, Патријархом Павлом зашто је баш мене узео за замјеника. Каже да Ратко пали на прву, а

послове генерал-потпуковник Милан Гверо; сектора за организацијско-формацијске, мобилизацијске и персоналне послове генерал-мајор Мићо Грубор, до пензионисања августа 1994, када га је замијенио генерал-мајор Петар Шкрбић; сектора позадине генерал-потпуковник Ђорђе Ђукић; сектора за обавјештајно-безбједносне послове генерал-мајор Здравко Толимирић. На челу управе за Ваздухопловство и противваздушну одбрану (ВиПВО) био је генерал-мајор Јово Марић, а Управе за финансије генерал-мајор Стеван Томић. Новостворена Војска Српске Републике Босне и Херцеговине, а од августа исте године Војска Републике Српске, састојала се од:

1. Главног штаба, са приштапским јединицама;
2. Првог крајишког корпуса (1.КК), са командним мјестом у Бањој Луци, и истуреним командним мјестом (ИКМ) у Старој Градишци, а затим у Прњавору;
3. Другог крајишког корпуса (2.КК), са командним мјестом у Крњеуши, а затим у Дрвару, те напослијетку у Санском мосту;
4. Источно-босанског корпуса (ИБК), са командним мјестом у Угљевику, а затим у Бијељини;
5. Сарајевско-романијског корпуса (СРК), са командним мјестом у Лукавици;
6. Херцеговачког корпуса (ХК), са командним мјестом у Билећи и ИКМ у Ластви (код Требиња);
7. ВиПВО, са командним мјестом у Бањој Луци;
8. и накнадно (крајем године) формиран, Дрински корпуси (ДК), са командним мјестом у Власеници.¹⁴

О двогодишњици формирања ВРС, у *Дневниковом* тексту „Две године Војске Републике Српске : Армија израсла из рата“, објашњене су и околности процеса њеног стварања: „Бивша ЈНА није могла да спречи крвопролиће, а српски народ у БиХ у то

Манојло на трећу, па ћемо најбоље 'возити' другом.“ (М. Миловановић, „Главни штаб Војске...“, 216)

¹⁴ М. Миловановић, „Стварање и развој...“, 35-37.

време још није имао оружану силу. Зато су на српским територијама, самоорганизовањем народа, настале бројне оружане формације, различитог састава и величине. После повлачења бивше ЈНА из БиХ српско руководство у Босни је брзо реаговало, јер времена за чекање није ни било. На заседању Скупштине српског народа у Бањалуци 12. маја 1992. донета је одлука о формирању Војске и Главног штаба. За команданта је постављен генерал-потпуковник Ратко Младић. Штаб је у то време могао да рачуна са оним што је остало на већ ослобођеној територији. Војна инфраструктура и наменска индустрија су углавном биле на територији коју је држао непријатељ. [...] У таквој ситуацији организовано, али ипак брзо, стварана је Војска Републике Српске на модерним основама.¹⁵

На скупштинском засједању 12. маја, када је формирање ВРС проглашено, Младић је за скупштинском говорницом, између осталог, изјавио:

„Желим да говорим сад о овом историјском тренутку што видим све нас који смо на тачки са које су требали кренути наши преци. Са ове тачке по мом дубоком убјеђењу воде два пута у будућност. Први пут којим ја желим да идем и предлажем да крене наш народ је пут осмишљеног и организованог и упорног, тешког и крвавог рада. То је пут части и опстанка. На њему ће бити и жртава... [...] Ако се боримо преживјет ће неко. Други пут је стихија, пасивност, неорганизованост, мудровање и паметовање пут неборбе или пут борбе некакве, какав ко хоће. То је пут нашег нестанка. Пут издаје и нечисти. [...] Оно што сам ја видио и доживио волио бих да не доживи нико овдје од вас. Овдје има мојих сабораца који су видјели неке страшне ствари. Молим вас нисам ни Свети Сава нити могу бити. Он је био Ратко Немањић, а ја сам био Ратко и не бих желио са величинама да се поредим, него желим да будем обичан човјек и да размишљам

---

¹⁵ „Две године Војске Републике Српске : Армија израсла из рата“, *Дневник*, 24. мај 1994, 5.

трезвено главом. Нисам ја јунак што ме је мајка таквог родила, нит се сматрам јунаком, него обичан човјек. [...] Људи моји, српски народ и српски мозгови у овоме веку по трећи пут постављају српско питање. У два претходна периода и рата, како рече овај претходни посланик, добитници у рату, губитници у миру. Питање је да ли је и рат био добијен. Питање је какав је циљ постављен. Да је био циљ реалан њему се могло и ићи. За циљ требају и снаге. [...] По мени искушења и тежак пут су тек пред нама. Непријатељ је свим силама насрнуо на нас са свих страна. А непријатељ је заједнички било да су муслиманске хорде или хрватске хорде. То је наш заједнички непријатељ. Е сад је битно да ми политички и другом игром избацимо и једног и другог или да се организујемо и оружаном акцијом избацимо једнога, а са другим можемо некако. [...] Ми не почињемо од ничега. То је веома битно. Полазиште нам је наоружани српски народ у Републици Српској Босни и Херцеговини, који се у досадашњем току рата одазвао у мери у којој се одазвао, да заустави са припадницима Југословенске народне армије фашистичку и фантомску усташку аждају. И сачували смо до сад народ од тоталног истребљења. Из недара нашег народа у досадашњем току рата овога афирмисао се велики број бораца, добровољаца, како војника тако и старешина, чија је света дужност да се у овом судбоносном часу ставе у службу војске која ће морати заштитити свој народ од истребљења. Ми нећемо формирати освајачку војску. Ја предлажем тако. Нећемо ми освајачку војску, туђе нам не треба. Формирамо војску која ће бранити и одбранити наше трагове и заштитити нашу нејач од освајачких амбиција нацистичких плаћеника, која ће донети слободу своме народу и омогућити му да у миру

и спокоју живи са својим окружењем на својим вековним огњиштима.¹⁶

Тог дана, ријеч је за скупштинском говорницом узео и предсједник Караџић, који је, између осталог, истакао „стратешке приоритете српског народа, односно стратешке циљеве српског народа“, набројавши их управо према његовом виђењу степена приоритетности:

1. „раздвајање од друге двије националне заједнице“, односно – „раздвајање од оних који су наши непријатељи и који су искористили сваку прилику, прије свега у овом вијеку, да насрну на нас и који би наставили са таквом праксом, ако бисмо и даље остали заједно у истој држави“;
2. „коридор између Семберије и Крајине“, са образложењем да „то интегрише српске земље, не само Српске БиХ, него и Српске БиХ са Србијом и Српске Крајине са Српском БиХ и Србијом“;
3. „успостављање коридора у долини ријеке Дрине, односно, елиминисање Дрине као границе између два свијета“, јер је, како је рекао „и с једне и с друге стране Дрине смо ми и наш стратешки интерес и наш животни простор“, уз могућност „да се сада неке муслиманске општине, као енклаве, успоставе уз Дрину, да би они остварили своја права, али да то у основи мора да припадне Српској Босни и Херцеговини“;
4. „успостављање границе на ријечи Уни и ријечи Неретви“; „подјела града Сарајева на српски и муслимански дио и успостављање у сваком од ова два дијела ефективне државне власти те конститутивне државе“;

---

¹⁶ „Изворни записник са 16. сједнице Скупштине српског народа у БиХ, одржане 12.05.1992. године у Бањалуци у просторијама Дома ЈНА са почетком у 10,00 сати“, у: *Грађа о историју Републике Српске I : Документи о стварању Републике Српске*, прир. Георгије Вулић (Источно Сарајево: Институт историјских наука Универзитета у Источном Сарајеву, 2025), 285-297.

5. „излаз Српске Републике БиХ на море“ као посљедњи циљ, додавши да то питање није неважно, али, „има важније од важнијега, има изгледније од изгледнијега“.¹⁷

Свега неколико дана послје, у *Дневнику* је објављена још једна анализа протеклих догађаја, који су умногоме одредили даља дешавања. Један од основних закључака био је да је „стварањем оружаних снага Српске Републике БиХ учињен још један корак ка дефинитивном разграничењу у овој републици, јер, практично, своју војску имају и Хрвати и Муслимани“. Генерал Младић је оцијењен као „изузетан војни стратег доказао као командант Книнског корпуса“. Када су у питању снага и састав новостворене војске, стоји да се о томе „тек понешто да наслути, пошто је генерал-потпуковник Ратко Младић, избегавајући да детаљише по тим питањима само наговестио могућност обједињавања војних потенцијала и људства Бањалучког, Би-хаћког, Книнског, затим неких делова Сарајевског и Тузланског корпуса“. Истом приликом, у *Дневнику* је објављена и прва изјава генерала Младића у својству команданта ГШ, гдје је кратко поручио: „Не треба журити ни са каквим оценама и проценама. [...] Време је пред нама, ваља нам хладне и бистре главе о свему одлучивати. Најпречи нам је задатак да очувамо мир, да се политичким путем реше сви проблеми...“¹⁸

Свега четири дана након избора на нову дужност, Младић је дао први опширнији интервју *Дневнику*. У самом уводу, још једном је наглашен његов допринос током боравка у Книну: „Ради се о човеку, боље речено војнику који се, док је био главнокомандујући у Книнском корпусу, доказао да се ради о изузетном војсковођи, који је најзаслужнији што ниједан педаљ Српске Крајине није пао у руке Туђманових бојовника“, са закључком да га стога „није потребно посебно представљати“. На ове похвале, Младић је одговорио: „Ја сам војник, и није моје да бирам, него да се повинујем одлуци претпостављених. Сада

---

¹⁷ Исто, 259-260.

¹⁸ „Одједи јучерашње сједнице Скупштине Српске Републике БиХ : Створена Војска Српске Републике БиХ“, *Дневник*, 14. мај 1992, 3.

сам постављен за команданта оружаних снага Српске Републике БиХ, јер је то тако хтела Скупштина Српске Републике БиХ. Што се тиче Книна, односно Книнског корпуса и саме Републике Српска Крајина мислим да се мојим одласком на нову нужност ништа битније неће променити. Нисам само ја заслужан што је Република Српска Крајина сачувала своје границе нетакнуте него су за то заслужни пре свега народа и борци, који су својим херојским држањем бранили и одбранили сваки педаљ земље Републике Српска Крајина.“ На питање о новоствореној војсци је одговорио: „Нека се политичари, односно странке око трансформације БиХ, а тек после би могла доћи на ред и војна питања. Једно је сигурно, ово није време за оклевање и ишчекивање, па је и стварање оружаних снага Српске Републике БиХ у неку руку био изнуђен потез. Зашто би Срби чекали да други одлучују о њиховој судбини, када то не чине ни Муслимани, ни Хрвати, јер прво су они створили своје војне и полицијске формације, па тек онда су то учинили Срби у БиХ“.¹⁹

Сљедеће три и по године, на страницама новосадског *Дневника* редовно је извјештавано о актуелним борбеним дејствима и општем стању на ратиштима. Као редовна рубрика, свакодневно су објављивани ауторски и пренесени текстови, извјештаји и интервјуи о војним и политичким дешавањима у ратом захваћеним подручјима. Најзначајнији чланци за скицирање Младићевог ратног пута настали су у вези са акцијама и догађајима које је Младић лично предводио, као што су заузимање Трнова, врхова Игмана и Бјелашнице, борбе у околини Сарајева, Горажда и Бихаћа, елиминација енклава Сребренице и Жепе и агресија НАТО-а²⁰ 1995. године.

---

¹⁹ Стеван Рисовић, „Разговор са генерал-потпуковником Ратком Младићем, командантом Оружаних снага Српске Републике БиХ : Није време за оклевање“, *Дневник*, 16. мај 1992, 3.

²⁰ Организација Сјеверноатлантског споразума (енг. North Atlantic Treaty Organization).

ПРВА РАТНА ГОДИНА

САРАЈЕВО, КОРИДОР, ХЕРЦЕГОВИНА

Један од првих догађаја о којима је *Дневник* писао након доласка генерала Младића на чело ВРС била је експлозија у улици Васе Мискина у Сарајеву, 27. маја 1992, када је страдало 26, а рањено преко 100 цивила, који су чекали у реду за хљеб. У питању је први овакав инцидент у Сарајеву, за који је у међународној јавности врло брзо оптужена српска страна, иако околности несреће нису биле разјашњене.²¹ У *Дневнику* је тада пренесено Младићево тумачење да „постоји могућност да је активирана противпешадијска мина до које су 'зелене беретке' лако дошле у пљачки складишта у Жрновици“, и запажање да је „изненађујуће како је брзо екипа телевизије Сарајево била на лицу места, као да се све очекивало“.²² Оптужбе на рачун српске стране муњевито су се прошириле, а извјештај о овом инциденту који је УНПРОФОР послао Савјету безбједности (СБ) УН, у коме није наведена српска одговорност, „загубљен“ је. Три дана након експлозије, донесена је *Резолуција бр. 757* којом су уведене санкције против СР Југославије, а тиме, посредно, и против Републике Српске.²³ Одговорност српске стране одбацивао је и генерал Манојло Миловановић, који је записао да ВРС „тог дана у Сарајеву и око њега није испалила ни метак, јер је тих дана трајало договорено примирје због преговора који су се водили у Лисабону о преуређеном Кутиљеровом плану о уређењу БиХ“, те је тај догађај уопште довео у везу са мировном конференцијом. Како је он то оцијенио, експлозија је послужила као оправдање да Изетбеговић напусти преговоре, „јер су Срби прихватили

---

²¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 99.

²² „Генерал Ратко Младић, командант Војске Српске Републике БиХ : Мина или граната“, *Дневник*, 29. мај 1992, 3.

²³ Милован Милутиновић, „Улога медија и пропаганде у разбијању Југославије и формирању Војске Републике Српске“, у: *Војска Републике Српске у Одбрамбено-отаџбинском рату: аспекти, организација, операције*, ур. Јанко Велимировић (Бања Лука: Одбор за његовање традиције ослободилачких ратова - Републички центар за истраживање ратних злочина, 2010), 123.

поправљене Кутиљерове мапе, које Муслиманима нису одговарале само зато што су их Срби прихватили и што би оне значиле престанак рата“.²⁴ Овакви погледи на околности тог догађаја примјетни су и у *Дневнику*, па је неколико мјесеци касније пренесен натпис лондонског листа *The Independent*, у коме се спекулисало да су „неколико најстравичнијих покоља у Сарајеву, укључујући и убиство 16 цивила у реду за хлеб“, „починили Муслимани да би придобили светско јавно мњење за војну интервенцију, а не Срби који окружују град“. Даље се објашњава да је тај догађај „послужио шефу босанске дипломатије Силајџићу“²⁵ као изговор за прекид преговора с Бобаном и Караџићем у Лисабону“, а да је „главни посредник ЕЗ Кутиљеро“, „био спреман да натера Силајџића на потписивање споразума о кантонизацији Босне, али је он 'ужасни српски злочин' искористио да прекине преговоре“. Закључује се да је то био „једини и прави разлог зашто је 16 недужних цивила покошено подметнутом мином, како је одмах саопштио главнокомандујући снага босанских Срба генерал Ратко Младић“, али да је истина откривена са закашњењем, те је „у међувремену генерал Младић стављен на листу ратних злочинаца у извештају 'Хелсинки воча““.²⁶ До краја рата, свјетска јавност остала је у највећој мјери фокусирана на питање Сарајева. Нарочито након експлозије у улици Васе Мискина, присутан је био упрошћен наратив о опкољеном граду који је под сталном српском артиљеријском и снајперском ватром, далеко од контекста и стварних дешавања у граду.

Међутим, у *Дневнику* није праћена таква пракса, те је о борбама у Сарајеву и околини извјештавано углавном на основу српских извора, па су и читаоци могли да стекну потпуно другачији утисак. Преношена су Младићева упозорења о „сталним нападима на српске делове града“, и његова тумачења да је циљ

---

²⁴ Манојло Миловановић, *Истине и заблуде о рату у Босни и Херцеговини (1992 - 1995. године)* (Бања Лука: Удружење дефендолога Републике Српске, 2005), 64.

²⁵ Харис Силајџић, министар вањских послова 1990-1993, а затим и премијер 1993-1996. у сарајевској Влади. Касније и члан Предсједништва БиХ.

²⁶ „Откриће лондонског 'Индепендента' : Изетбеговић масакрира сопствени народ“, *Дневник*, 23. август 1992, 1.

таквих напада да се „оптужи српска страна за нарушавање примирја“.²⁷ Он је од почетка рата негирао да постоји опсада Сарајева, како је врло оштро потенцирано у свјетским гласилима. Био је врло критичан према преовлађујућем медијском дискурсу, те је указивао на то да се свијет „није запањивао“ на злочине над Србима у Сарајеву, помињући „сцене убијања војника, убијања српских сватова, рушење српских кућа, убијање Срба“, и дане када су „недужни војници из оне колоне бивше Друге војне области данима пливали по Миљацки или расути по тротоарима...“.²⁸ О чињеници да је ситуација у Сарајеву била знатно комплекснија од прилично поједностављене представе о „граду под опсадом“ и „агресору“, свједочили су бројни домаћи и страни актери. Један од њих је био и УНПРОФОР-ов генерал Мајкл Роуз (енг. Michael Rose), о чијој ће ратној улози и односима са Младићем бити ријечи.²⁹ Он је у каснијем периоду рата биљежио да „муслиманске снаге пуцају насумице, да би повећале притисак у граду и око њега и да би поново учврстиле уверење у народу да је рат неминован, а политичко решење сукоба прошлост коју треба заборавити“. Такође, појашњавао је да су муслимански напади ишли или насумице на српска насеља да би „изазвали Србе да дејствују против цивила“, или су сами гађали такве мете, „с намером да оптуже Србе“.³⁰ Генерал АРБиХ Јован Дивјак сматрао је да ВРС никада у току рата није озбиљније покушала да уђе у дијелове Сарајева под муслиманском контролом због недовољне густине људства за пјешадијски напад, али и политике међународне заједнице, одбране града и обавеза које би преузели узимајући контролу над градом. У таквој ситуацији, око 2/3 линија додира у Сарајеву нису помјеране од јуна 1992. до краја рата.³¹

---

²⁷ „Писмо Ратка Младића Сатишу Намбијару : Синхронизовани напади“, *Дневник*, 10. јул 1992, 3.

²⁸ Љ. Булатовић, *Генерал Младић...*, 90.

²⁹ Види поглавља: *Прва експлозија на Маркалама : Повод за интервенцију?*; *То је био први ратни задатак НАТО на који се чекало педесет година*; *Нови удари НАТО-а : Одлазак генерала Роуза*.

³⁰ Michael Rose, *Misija u Bosni: borba za mir* (Beograd: Tetra GM, 2001), 249.

³¹ J. Divjak, „Prva faza rata...“, 190-193.

Најзначајнија операција ВРС током првог ратног љета била је „Коридор 92“, усљед потребе да се оствари копнена веза између источног и западног дијела Републике Српске, која је претходно у региону Посавине пресјечена офанзивним дејствима муслиманских и хрватских снага. Операција је званично почела 24. јуна 1992, након што је у бањалучкој болници, усљед недостатка кисеоника у западном дијелу Републике Српске, преминуло 12 беба. Командант Првог крајишког корпуса ВРС генерал Момир Талић упутио је наређење за почетак операције ријечима: „Хоћу коридор до Видовдана, па макар био козја стаза. Нећу да дјеца умиру!“ Онако како је предвиђено директивном за почетак дејстава, основни циљ ове операције – спајање два дијела Републике Српске, брзо је испуњен, те је успостављена копнена веза која је опстала до краја рата.³²

Борбе за коридор су пажљиво пропраћене у *Дневнику*, али генерал Младић, који у овом случају није лично руководио операцијом, није помињан у вези са њима. Он је непосредно по завршетку операције упутио честитку јединицама које су учествовале у пробоју и „цивилном српском становништву у зони борбених дејстава“ за „успешно организовану и изведену операцију за пробијање, проширење и чишћење коридора у Бос. Посавини, између источне и западне Босне, те смишљено и организовано садејство, сарадњу и координацију борбених дејстава“, закључивши да су том акцијом снаге ВРС показале „да се сопствена земља и народ успешно бране и ван кућних огњишта“.³³ Недуго потом, 16. јула, лично је посјетио борце на овом ратишту. Један мајор из Првог крајишког корпуса је описао Младићеву посјету дијелу фронта и интересантан сусрет генерала и групе бораца: „Младић не жели да слуша стандардно реферисање, већ жели да обиђе линију фронта. Обилази један артиљеријски положај и потом одлази на саму обалу Саве, гдје двогледом осматра хрватску страну. 'Ми смо ко на иглама', каже Симић³⁴, бринући се да са оне стране не дејствује неки хрватски снајпер. [...] У току разговора са војницима није крио задовољство

³² Д. Јуришић и др., *Војска Републике Српске...*, 91-95.

³³ MKSJ, IT-95-518 Karadzic and Mladic, *Army of Republika Srpska Tribute to the 1st Krajina Corps by Ratko MLADIC*, 1 July 1992, 1.

³⁴ Новица Симић, начелник штаба Прве оклопне бригаде ИКК.

и стално је напомињао да борбу са непријатељем морамо водити до коначне победе док непријатеља не потучемо до ногу. [...] Оставио је на нас утисак карактерне личности. Потом наилази на тенковску чету која је поседала положај за одбрану. Борци су окружили генерала и сви га тапшу, грле, а они гарави, масни, необријани и поприлично подерани. Ниједан нема капу на глави. Нуде му заробљене цигарете и он једну припали... Сликасмо се заједно, а ја видим да је враг однио шалу. Дрекнем из свег гласа: 'Испред возила збор!' За тили час тенкисти се постројише испред тенкова и однекуд и капе ставише на главу. Командујем: 'На своја места, пали моторе' и колона оде као на параду. У пролазу командири војнички руком поздрављају генерала, а он отпоздравља. Кад замакоше, он баца цигарету 'кроација', погледа ме испод ока и рече: 'Надам се да су бољи борци него што изгледају'.³⁵

У другој половини 1992, у фокусу *Дневника* нашла се Херцеговина. Крајем октобра, на основу натписа у *Дневнику* уочава се појачана активност на том ратишту, што је представљало увод у предстојећу офанзиву хрватско-муслиманских снага. Битно је напоменути да се одлазак ЈНА из БиХ вјероватно најнегативније одразио управо на стање у Херцеговини, нарочито у долини Неретве. Насталу атмосферу вјерно осликавају ријечи тадашњег предсједника Владе САО Херцеговина Милорада Божовића: „Војска је обећала сигурну побједу и заштиту српског народа, да ће остати на овим просторима докле год српски народ буде угрожен. Срби са ових простора су јој здушно помагали, а Армија се повукла, не постигавши основни циљ. Нису сломили противника.“³⁶ Ту ситуацију снаге АРБиХ и ХВО најприје су искористиле у операцији „Чагаљ“ и заузеле значајне дијелове територије у долини Неретве у јуну мјесецу, а затим и на требињском ратишту (правац према Дубровнику), које је било поприште јаким борби од маја до краја октобра 1992. године.

---

³⁵ Милан Гаврић, *Грбови говоре истину: Осинска српска лака пјешадијска бригада* (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2021), 129.

³⁶ Георгије Вулић, *Борбена дејства Херцеговачког корпуса ВРС 1992. године* (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2024), 93.

Резултат тих борби била је одбрана Требиња, али уз окупацију мањег дијела територије те општине до краја рата од стране регуларне хрватске армије, након чега се линија фронта трајно стабилизовала.³⁷

Поводом тих догађаја, који су превасходно препознати као заустављање хрватског продора ширих размјера, *Дневник* је пренио Младићеву честитку коју је он упутио на конференцији за медије која је 19. септембра 1992. одржана у Билећи, након савјетовања војних и политичких власти Републике Српске. Младић је најприје искористио прилику да ода „признање народу Херцеговине на херојској и одлучној борби и свим војницима и старешинама, као и органима власти и снагама МУП³⁸-а на овом простору који су надчовечанским напорима, борећи се одлучно успели да осујете продоре војске Фрање Туђмана и његових помагача чији је циљ да преко источне Херцеговине дођу до Црне Горе и СРЈ“. Истакао је да „историја досад није забележила већу одлучност и већу упорност у одбрани својих живота и својих огњишта него што су то испољили Херцеговци“, јер се „на требињском фронту досад сменила 31 Туђманова бригада, које је повремено ешалонирао, одмарао и доводио, а Херцеговци нису имали смене“. У њему карактеристичном тону, наставио је истакавши да „никад српски народ није био нападнут разорнијим средствима и од опаснијег непријатеља, који га више познаје“, и да је у питању „веома тежак и деликатан рат и у њему треба издржати, а то могу само храбри и одлучни“. Још једном је поновио да је увјерен да би „рат на простору бивше БиХ веома брзо био окончан уколико би се оружане формације Хрватске повукле са тог простора“, али да српске снаге успијевају да задрже „продоре хрватско-муслиманских снага које, нарочито након склапања пакта Туђман – Изетбеговић, чине све да сломе отпор српског народа, уз помоћ пропаганде са стране, и неких западноевропских земаља, и уз прећутну сагласност оних који би требало да гледају истини у очи“. Послао је и поруку да је основни циљ ВРС у том моменту био „да рат престане, да заштитимо народ и наше територије, а о неким другим

³⁷ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 122-123.

³⁸ Министарство унутрашњих послова.

циљевима разговараћемо у миру“, уз поруку „српском народу да му и даље предстоји борба за опстанак на својим огњиштима“, јер се мора „борити да би опстали и спречили геноцид над српским народом, његово расељавање и протеривање“. Обратио се и „народима света“, ријечима да би они требало да схвате ВРС воде „праведан одбрамбени рат“ и да су „нападнути“, а не „агресори“.³⁹

Одлучни напад на положаје Невесињске и Билећке бригаде ВРС, односно операција „Бура“ ХВ, ХВО и АРБиХ, почео је 8. новембра 1992, на православни празник Светог Димитрија, те је на српској страни операција упамћена као „Прва митровданска офанзива“. И поред врло тешке ситуације, послије пет дана жестоких борби, напад је успјешно одбијен. Иако је на овом и оближњим просторима и у наставку рата било борбених дејстава, како је то закључио један официр из Невесињске бригаде, ова битка је „по стварним размјерама и у свијести народа и бораца Невесиња и Херцеговине постала и остала мјера и 'мајка' свих битака“. Тако препознатом значају тих борби свједочи и чињеница да Борачка организација Републике Српске дан почетка битке – Митровдан, слави као своју крсну славу.⁴⁰ У извјештају *Дневника* пренесена је честитка генерала Младића упућена Команди и борцима Херцеговачког корпуса за „испољену храброст и упорност у одбрани својих вековних огњишта од најезде усташких формација из Хрватске и с простора западне Херцеговине“.⁴¹ Недуго по завршетку ових дејстава и пред крај прве ратне године, генерал Младић је за *Дневник* оптимистично говорио о ситуацији на ратиштима, истакавши да се Срби „налазе пред коначном војном победом у бившој БиХ“.⁴²

---

³⁹ М. Вучуровић, „Командант Војске Српске Републике у Билећи : Циљ српске војске је мир“, *Дневник*, 20. септембар 1992, 2.

⁴⁰ Данко Боројевић и Драги Ивић, *Војска Републике Српске: 12. мај 1992 - 31. децембар 2005*. (Београд: Српски ратни ветерани општине Чукарица, 2014), 244; Г. Вулић, *Борбена дејства...*, 225.

⁴¹ „Честитка генерала Ратка Младића“, *Дневник*, 11. новембар 1992, 4. Текст је настао на основу натписа новинске агенције Републике Српске – СРНА (Српска новинска агенција).

⁴² Стеван Рисовић, „Пред војном победом“, *Дневник*, 24. новембар 1992, 2.

НАЈВЕЋИ ВОЈНИЧКИ УСПЈЕСИ

КОНСОЛИДАЦИЈА ПОДРИЊА И „ЛУКАВАЦ 93“

Иако су почетак 1993. године обиљежили мировни преговори, у исто то вријеме десили су се и неки од најтрагичнијих догађаја рата. На православни Божић, 7. јануара, започела је муслиманска офанзива из Сребренице ка Братунцу и ријечи Дрини, која је на врхунцу достигла размјере од насеља Дивич код Зворника све до Бајине Баште. Контраофанзивом (операција „Удар“), од краја фебруара, снаге Дринског корпуса ВРС вратиле су изгубљену територију и заузеле неке нове позиције у Подрињу. Приликом повратка у чак 33 запаљена села, српске снаге су откриле већи број стратишта у којима је страдало укупно 1.326 Срба. Иако је новопостављени командант УНПРОФОР-а, генерал Филип Моријон (фр. Philippe Morillon) заједно са државним врхом Републике Српске присуствовао великој сахрани српских жртава, свјетске медије и међународне актере углавном није заинтересовала ова трагедија. Главни задатак самог Моријона био је хитно заустављање српске контраофанзиве, јер је и Сребреница била пред падом. Његови притисци на генерала Младића уродили су плодом, услиједило је заустављање борбених дејстава и преговори о демилитаризацији овог градића.⁴³ Никола Кољевић, потпредсједник Републике Српске, у вези са овим догађајима у свом дневнику је записао: „Сребреница је опкољена, али није заузета, а није ни напуштена.

---

⁴³ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 169-173; Душан Павловић, „Средње Подриње и Сребреница у рату с посебним освртом на догађаје из 1995. године“, у: *Република Српска у Одбрамбено-отаџбинском рату : историјски преглед*, ур. Предраг Лозо (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2017), 240-242; Како је то сликовито представио тадашњи специјални изасланик УН-а Јасуши Акаши, Моријон се у Сребреници појавио „попут Јованке Орлеанке, опкољеном становништву тога града обећао апсолутну безбедност и слободу“. (Yasushi Akashi, *U dolini između rata i mira : ličnosti koje sam upoznao* (Beograd: Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija, Evropski centar za mir i razvoj (ECPD), 2011), 34)

Најгора могућа ситуација – опет један опкољени град у који смо пустили УНПРОФОР. [...] Опет патетичне Младићеве изјаве да ће канадски батаљон ући у Сребреницу 'само преко њега мртвог'. А 'Скај' преноси изјаву рањеног америчког репортера (сликан у болничком кревету) да је у питању 'српски освајачки менталитет' који 'граби муслиманске територије'. Наравно, не помиње 70 спаљених српских села у Подрињу.⁴⁴ У преговорима које је УНПРОФОР организовао, донесена је одлука о демилитаризацији Сребренице и Жепе, о чему ће бити ријечи.⁴⁵

У мају мјесецу 1993. године, *Дневник* је, „поводом годишњице формирања Војске Републике Српске“, пренио честитку генерала Младића борцима, у којој је стајало „да је за годину дана постојања, Војска Републике Српске у ратним условима стасала у јаку и организовану снагу“ и „заштитила српски народ од геноцида и створила битне претпоставке за функционисање државних институција и наставак политичке борбе“. Закључио је да су главни задаци те војске у том моменту били „очувати слогу, јединство и борбени морал“, схватање „тежине ситуације“ и не дозвољавање „себи било какво опуштање“.⁴⁶

Почетком јула 1993. ГШ ВРС је покренуо нову операцију – „Лукавац 93“. Циљ је био заузимање града Трнова, недалеко од Сарајева, којег су годину дана раније заузеле муслиманске снаге, те је са те стране сматран „првим ослобођеним градом у Босни и Херцеговини“.⁴⁷ Трново је имало изузетан стратешки значај, те је и у *Дневнику* појашњено да се град налази на важном правцу „који повезује Сарајево, односно Лукавицу, [...], са Калиновиком, то јест српским делом Херцеговине“, и да су ту битну комуникацију „у потпуности онемогућавали припадници муслиманских формација, нарочито у Трнову и на подручју вуса и превоја Рогој, одакле су непрестано нападали српске положаје“. У истом тексту се објашњава и стратешки значај овог подручја за муслиманску страну, наводећи да се Трново налази

---

⁴⁴ Никола Кољевић, *Свјетлост незаборава: (дневник 1993-1995.)* (Источно Сарајево: Књижевни фонд „Свети Сава“, 2009), 88.

⁴⁵ Види поглавље: *Демилитаризација енклава*.

⁴⁶ „Поводом годишњице формирања Војске Републике Српске : Младић честитао борцима“, *Дневник*, 20. мај 1993, 2.

⁴⁷ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 197;

„на важном правцу од Сарајева према Горажду и Фочи, односно реци Дрини и даље према рашкој области“.⁴⁸ Непосредни повод за почетак операције био је муслимански напад у коме је страдало неколико бораца Херцеговачког корпуса. *Дневник* је пре- нио Младићеву изјаву у којој он објашњава да су Муслимани прекршили примирје и упали „у рејон Доброг поља, убили седам припадника Гатачке бригаде“, те је закључио: „Какав бих ја био командант да не заштитим своје борце“.⁴⁹

Јединице Херцеговачког корпуса добиле су задатак да узму превој Рогој, чиме би се муслиманске снаге нашле у врло тешком положају. Из другог правца дејствовале су јединице Сарајевско-романијског корпуса, у коме су за ову акцију мобилисане додатне снаге, а учествовале су и снаге из Дринског корпуса. У Младићевој директиви пред почетак операције је, између осталог, наведено: „Ситуација на ратишту и кретања у међународној јавности указују на то да од јединствене БиХ више нема ништа. На помолу је стварање три нове државе. [...] У борбама са ХВО у централној Босни и у Херцеговини имају (АРБиХ – прим. аут.) значајнијег успјеха, да је за очекивати да ће понесени тим успесима продужити нападна дејства ка Сарајеву са циљем заузимања објеката намјенске индустрије, а затим и за деблокаду Сарајева. [...] Војска Републике Српске је добила задатак да спријечи заузимање објеката намјенске индустрије (Вогошћа, Рајловац, Хаџићи – прим. аут.) и деблокаду Сарајева, а затим енергичним и брзим офанзивним дејствима ослободи правац: Сарајево – с. Кијево. – с. Трново – превој Рогој – Калиновик, и тиме споји српску Херцеговину са осталим дијеловима Републике Српске. [...] Ослободити шири рејон између планине Трескавице, Јахорине, Игмана и Бјелашнице, те тако обезбиједити физички спој романске висоравни са Херцеговином. [...] Операцију извести у двије етапе у трајању од 8 до 10 дана.“⁵⁰

⁴⁸ „После успешне акције Херцеговачког и Сарајевско-романијског корпуса : Повезане српске територије“, *Дневник*, 15. јул 1993, 2.

⁴⁹ Драгиша Ћосовић, „Генерал-потпуковник Ратко Младић специјално за „Дневник“: Поштоваћу одлуку руководства“, *Дневник*, 6. август 1993, 3.

⁵⁰ MKSJ, IT-95-518 Karadzic and Mladic, *Lieutenant Colonel General Ratko MLADIC, Nr 025-479, 25 June 93*, 1-2.

Акција је почела 6. јула, а већ 13. јула у самом Трнову састале су се јединице из ова три корпуса ВРС. Прве јединице у град су ушле већ 11. јула. Присуство генерала Младића у зони борбених дејстава имало је знатан утицај на ток акције.⁵¹ *Дневник* је пренио да је Младић присуствовао „чину спајања два корпуса српске војске у Трнову“, те је том приликом „одао признање војницима и старешинама, али и органима цивилне власти Републике Српске за допринос у ослобађању српских територија на овом делу херцеговачког ратишта“. Сама акција је окарактерисана као „једна је од најзначајнијих у овом рату на просторима бивше Босне и Херцеговине“. Генерал Манојло Миловановић је истакао да је овом офанзивом „у потпуности повезана територија Републике Српске, односно да је остварен њен територијални континуитет“, те да је овом операцијом „потпуно онемогућено остваривање замисли исламских фундаменталиста о стварању тзв. 'зелене трансферзале' на Балкану“.⁵²

На основу Младићеве изјаве *Дневнику*, у којој је он „изразио наду да ће акција којом командује и која има за циљ потпун слом муслиманске војске, бити још боље настављена“, било је јасно да заузимање Трнова не значи и крај дејстава. Том приликом је изјавио да „у редовима муслиманске војске влада право расуло“, и да ће паника која је у Сарајеву огромна, „за дан два бити још већа јер муслиманске војнике који су из Храснице побјегли на Мало поље на Игману, јединице српске војске спремно дочекују на платоу Игмана“.⁵³

У складу са овом изјавом, Младић је наредио наставак акције и заузимање планинских превоја ка Сарајеву. Генерал Станислав Галић, командант Сарајевско-романијског корпуса, успротивио се одлуци о продуживању офанзиве, истичући да се испред њих налази „кинески зид, огромна висина, прави бедем, столетне шуме“, и да он нема чиме да изврши задатак, те је Младићу оштро одговорио да сам изврши маневар ако има неке

---

⁵¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 198.

⁵² Обрен Жерајић, „Запис с ратишта : Срби се враћају“, *Дневник*, 16. јул 1993, 2; „После успешне акције Херцеговачког и Сарајевско-романијског корпуса : Повезане српске територије“, *Дневник*, 15. јул 1993, 2.

⁵³ „Генерал Младић о романијско-сарајевском фронту : Слом муслиманске војске“, *Дневник*, 16. јул 1993, 5.

снаге у „свом Калиновику“. Младић је ипак инсистирао да се операција продужи. И у овим борбама Младић је лично учествовао, а у његовој пратњи су биле и супруга Босиљка и ћерка Ана. Већ 28. јула врхови Бјелашнице и Игмана били су заузети и тиме је пут ка Сарајеву био потпуно отворен – „Сарајево је будно, гледа у правцу Игмана“.⁵⁴ Епилог ових дејстава и командант АРБиХ генерал Расим Делић је оцијенио као „армијски дебакл“, истичући да је до њега дошло због „недостатка подршке органа власти у Трнову јединицама АРБиХ; активности шверцера и ратних профитера; проблема примопредаје територија и јединица [...]; постојања неколико 'специјалних' јединица које нису биле у саставу 1. или 6. корпуса, а дјеловале су на томе простору; непостојања једне команде која би обједињавала борбена дјеловања на Игману, Трескавици и око Трнова“.⁵⁵

О другом дијелу операције, Младић је такође говорио за *Дневник*: „Муслимански војници нису стали с нападима, па смо били приморани продужити активности. Већ 27. јула Војска Републике Српске била је на Бјелашници, Височици, Игману и Трескавици. Не видим разлога зашто се правдати. Ми никоме нисмо објавили рат. Нама јесу. Јуче сам био на Игману. Нема никога, има наше војске, Муслиманска је безглаво побјегла. [...] Нисам их аутомобилом могао стићи“. На оптужбе свјетских медија да је ВРС вршила офанзивна дејства и да је Младић летио хеликоптером, новинар *Дневника* је закључио да они „плачу над муслиманским поразима“, а Младић је одговорио: „Ваљда не очекују да ћу да идем на магарцу. Ја сам генерал, командант Војске Републике Српске.“⁵⁶

Након заузимања планинских врхова око града, српској војсци био је отворен пут ка Сарајеву. Очевидац ових догађаја, официр Слободан Срдановић из Сарајевско-романијског корпуса, записао је да у том моменту „силазак српске војске у дијелове муслиманског Сарајева – Храсницу и Соколовић колонију

⁵⁴ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 199-203.

⁵⁵ Rasim Delić, *Lice i naličje rata. Knj. 1, Na čelu armije u ratu i miru* (Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 2005), 178.

⁵⁶ Драгиша Ђосовић, „Генерал-потпуковник Ратко Младић специјално за 'Дневник': Поштоваћу одлуку руководства“, *Дневник*, 6. август 1993, 3.

постаје питање сата“, и да „из тих дијелова града муслимани већ врше евакуацију цивилног становништва на паничан начин“. Он је закључио да је то био дан „када је судбина Сарајева на војнички логичан начин била у српским рукама“.57 Сличне закључке имао је и, већ помињани, УНПРОФОР-ов генерал Роуз. Он је истакао да би трајним држањем врха Игмана Срби затворили обруч око града и додао да би посљедице тога „биле страшне, пад Сарајева неминован, а уједно и пад и пропаст босанске државе“.58

Међутим, политичке околности су учиниле да несумњив успјех ове операције ВРС буде умањен. С обзиром на то да је у току била нова рунда мировних преговора у Женеви, Изетбеговић је наставак процеса условио повлачењем ВРС са Игмана и Бјелашнице, те је од стране међународних актера извршен притисак на, такође присутног, Карацића. На крају, Младић је невољно прихватио Карацићеву наредбу да положије на врховима те двије планине јединице ВРС препусте мировним снагама, које су их, противно договору, убрзо поново вратиле Муслиманима.⁵⁹ Са друге стране, генерал Делић ипак је сматрао да „четничку офанзиву на Игману“, нису зауставили политички притисци него муслиманске снаге, оцјењујући да се Младић „не би зауставио да је могао спојити своје снаге“.60 Неки посматрачи тих догађаја, као што је међународни преговарач Дејвид Овен (енг. David Owen), о чијој ће улози касније бити ријечи, оцијенили су да „Срби могу заузети Сарајево, и да су то могли учинити било када у протеклих 18 мјесеци“, али да је „политичка одлука да се то не учини“, те да су „Младићеве операције јужно од Сарајева усмјерене првенствено на извршавање притиска на снаге босанске војске на планини Игман, а не да изравно угрожавају Сарајево“.61 Изетбеговић је у својим сјећањима, у вези са овим

---

⁵⁷ Слободан Срдановић, *Пале: ратна хроника* (Београд: Свет књиге, 1998), 73.

⁵⁸ M. Rose, *Misija u Bosni...*, 234.

⁵⁹ Биљана Плавшић, *Сведочим : Друга књига* (Бања Лука: Триопринт, 2005), 32-33; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 203-204.

⁶⁰ R. Delić, *Lice i naličje...*, 177.

⁶¹ Види поглавља: *Женевска конференција; Коначно одбијање Венс-Овеновог плана; Овен-Столтенбергов мировни план; David Owen, Balkanska*

догађајима, оцијенио и држање снага УНПРОФОР-а, тврдећи да је код Роуза и других британских генерала постојала намјера да ВРС остане на Игману, те су тврдили да повлачење ВРС „није неопходно и да њено присуство на Игману нема велики војни значај“.⁶²

Случај заустављања испред Сребренице неколико мјесеци раније, тих августовских дана пред Сарајевом, а касније пред Гораждем и Бихаћем, указују да је генерал Младић, и поред своје снажне војничке реторике, у одређеним ситуацијама ипак био подложен политичком притиску.

---

odiseja (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Hrvatski institut za povijest, 1998), 251.

⁶² Alija Izetbegović, *Sjećanja : autobiografski zapis* (Sarajevo: TKD Šahinpašić, 2001), 146.

ДИРЕКТНО УПЛИТАЊЕ СПОЉНОГ ФАКТОРА

ГОРАЖДЕ И БИХАЋ

Стратешки значај подрињског града Горажда огледао се у близини границе са Србијом, односно чињеницом да је он био станица између Сарајева и рашке области у Србији. Град је имао муслиманску већину, а околна села са српском већином етнички су очишћена почетком сукоба. Главни проблем за ВРС када је у питању овај град, што је био и повод за офанзивна дејства, дефинисао је и генерал Роуз: „Чести диверзантски напади јединица муслиманске војске из Горажда ван граница заштићене зоне и спаљивање многобројних српских села источно од Дрине, разбеснели су Младића. Он је оптужио мировне снаге да равнодушно посматрају те догађаје стално истичући чињеницу да је од муслимана захтевано да не користе заштићене зоне као базу за извођење војних активности.“⁶³ Један такав продор муслиманских снага десио се крајем марта 1994, када је запаљено шест села у правцу од Горажда ка Фочи и Чајничу. Услиједила је контраофанзива снага Дринског и Херцеговачког корпуса ВРС, односно операција названа „Звијезда 94“⁶⁴, у току које су враћене изгубљене и заузете нове територије.⁶⁵

Дневник је пренио Младићево објашњење узрока ове операције: „Ми смо кренули у напад након што су нас муслимани нападали петнаест дана. Пуцали су на наше положаје јер су желели да повежу остале заштићене зоне које су под њиховом контролом, не да би се одбранили, већ да би проширили рат на Србију и Црну Гору“.⁶⁶ Међутим, овај успјех је српској страни донио и проблеме у односима са представницима међународног фактора у БиХ. Сарајевска Влада је ове догађаје искористила

⁶³ M. Rose, *Misija u Bosni...*, 134.

⁶⁴ Младићева ћерка Ана пронађена је мртва у Београду неколико дана прије почетка ове операције. Иако је званично саопштено да је радило о самоубиству, околности њене смрти никада нису сасвим разјашњене. Љиљана Булатовић наводи податак да је назив операције – „Звијезда“, био посвећен управо Ани Младић. (Љ. Булатовић, *Рапорт команданту...*, 12).

⁶⁵ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 244-245.

⁶⁶ „Побеђујем јер непријатеља поштујем“, *Дневник*, 27. мај 1994, 7.

за медијски притисак са циљем да снаге НАТО-а отворено уђу у сукоб са српским снагама. У току српске контраофанзиве, *Дневник* је извјештавао о посјети предсједника Караџића борцима на ратишту, након чега му је генерал Младић поднио извјештај о „војној ситуацији на терену“. У вези са пријетњама бомбардовањем српских положаја, Караџић је борцима Горажданске бригаде рекао да НАТО може послати и копнене трупе, али да српски војници који их чекају нису „босоноги Сомалци“, него „најбоља војска у Европи“. Након обиласка положаја, генерал Младић је изјавио да ће „ваздушних удара сигурно бити још, али да је морал Војске изузетан. Врховна команда РС-а издала је наређење војницима да сваки авион који буде на њих летео буде и оборен“, и додао да „УНПРОФОР већ две године логистички и саветима помаже муслимане и Хрвате“, а да се сада „отворено ставио на њихову страну“. ⁶⁷ НАТО удари почели су 10. априла, и трајали су, уз прекиде, до 17. априла, када је договорен њихов прекид уз повлачење српских снага са дијела заузете територије. У вези са овом, али и другим ситуацијама у вријеме рата, интересантна је опаска генерала Роуза да су муслиманске снаге напуштале лако одбрањиве територије, чекајући да НАТО ратује за њих. ⁶⁸ Међутим, евидентно је да је таква „стратегија“ давала резултата. За *Дневник*, Младић је појаснио детаље договора и епилог кризе око Горажда, рекавши да је „српска страна дозволила УНПРОФОР-у да уђе у Горажде, да су Срби омогућили евакуацију рањених и болесних из града, испунили сва своја обећања и да је ситуација око Горажда војно сређена“. ⁶⁹ Након склапања договора, Младић је у више наврата, под ознаком „врло хитно“, тражио да се било каква дејства обуставе: „Најстрожије забрањујем дејства артиљеријских, минобацачких и ПА ⁷⁰ средстава по делу града Горажда на левој обали р. Дрине“. ⁷¹

⁶⁷ „Најбоља војска у Европи“, *Дневник*, 13. април 1994, 1.

⁶⁸ M. Rose, *Misija u Bosni...*, 127.

⁶⁹ „Интервју генерала Младића јапанском часопису 'Сапио' : Подстрекачи рата“, *Дневник*, 31. мај 1994, 1.

⁷⁰ Против-авионска.

⁷¹ MKSJ, IT-09-92 Ratko Mladic, VRS Main Staff document No. 034-600 order forbidding artillery fire into the area of the left bank of the Drina River of the city of Gorazde, type-signed Ratko MLADIC, dated 22 April 1994, 1.

Овакав епилог, без очекиване и најављиване шире акције против српских снага, није сасвим поздрављен у муслиманском врху, па ни у одређеним међународним круговима, па је *Дневник* пренио писање *Los Angeles Times*-а, под симптоматичним насловом „Младић 'прочитао' Клинтона⁷²“, уз текст: „Генерал Ратко Младић је прочитао блеф Клинтона, Јељцина⁷³ и Бутроса Галија⁷⁴ на бојном пољу код Горажда и показао да су Срби једини актери у босанској драми који знају шта хоће, али и како да то постигну. [...] Москва и Вашингтон се међусобно већ окривљују за неуспех код Горажда и повећаће међусобне приговоре ако се босански дебакл продуби. [...] Председник Клинтон би требало да се придружи Европљанима у реалном политичком решењу којим би се прихватила српска победа у Босни и хитно обуставио рат. То, са друге стране, значи да би требало прекинути заваривање о укидању ембарга на оружје и почети преговоре о најбољим могућим условима предаје побеђених Муслимана у Босни.“⁷⁵

Директно укључивање НАТО-а у борбама око ове подрињске енклаве, Младић је коментарисао за *Дневник*, истакавши да се „НАТО бомбардовањем српских положаја очигледно изјаснио као савезник и заштитник Хрвата и муслимана, 'чије снаге види као своје специјалне јединице за реализовање сопствених циљева на Балкану““. Такође је додао да је познато „да је циљ НАТО да споји своје снаге у централној Европи с оним на југу и у Турској, а све то чини преко Балкана““. ⁷⁶ Такође, у *Дневнику* су демантовани и наводи „о рањавању, па чак и погибији, команданта Главног штаба Војске Републике Српске генерала Ратка Младића“, са појашњењем да се „против српског народа и Републике Српске воде сви видови специјалног рата“, а да „овакве, назови информације, имају за циљ уношење пани-

---

⁷² Предсједник Сједињених Америчких Држава 1993-2001. (енг. Bill Clinton)

⁷³ Предсједник Руске Федерације 1991-1999. (рус. Борис Ељцин)

⁷⁴ Генерални секретар УН 1992-1996. (енг. Boutros Boutros-Ghali)

⁷⁵ „'Лос Анђелес Тајмс': Младић 'прочитао' Клинтона“, *Дневник*, 23. април 1994, 6.

⁷⁶ „Интервју генерала Младића јапанском часопису 'Сапио' : Подстрекачи рата“, *Дневник*, 31. мај 1994, 2.

ке у редове војске Републике Српске и дестабилизацију укупне ситуације у Републици Српској“.⁷⁷

Обнова муслиманско-хрватске војно-политичке коалиције у БиХ након *Вашингтонског споразума* потписаног 18. марта 1994. године, којим је конституисана хрватско-муслиманска Федерација БиХ, створила је потребу да се ослободе јединице ВРС и Српске војске Крајине везане за град Бихаћ и околину, да би се преусмјериле на друга критична мјеста, најприје у правцу Ливањског поља.⁷⁸ У једном од интервјуа из тог периода, Младић је за *Дневник* истакао да не жели сувише да коментарише обнову сарадње, те да ће „време то најбоље показати“, уз закључак: „Надам се да је њихово опредељење за федерацију, односно, конфедерацију њихова искрена жеља да завлада мир на овим просторима, што би нас радовало. Ако је то у интересу мира, ми то поздрављамо, ако је обрнуто онда није добро. Но, ми смо спремни и за једно и за друго. Међутим, ова затезања и одуговлачења, те избегавања сусрета, нарочито муслиманске стране, говоре да се муслимани још увек надају да им неко други донесе мир и да неко други ратује за њихове циљеве, што је сулуда идеја. Ваљда су извукли неке поуке из досадашњег периода“.⁷⁹ Неколико мјесеци касније је на исту тему изјавио да је хрватско-муслиманска федерација „створена, не вољом хрватског и муслиманског народа, јер да се народ изјашњавао, убеђен сам да та федерација никада не би била промовисана, али, ето, промовисана је жељом Вашингтона“, пожеливши им још „сваку срећу“, али ипак са убјеђењем „да ће тај брак бити кратког века“.⁸⁰

Операција „Бреза 94“, са циљем заузимања муслиманске енклаве Цазинске крајине, која је као тема у јавности до тада била запостављена у односу на питања Подриња и Сарајева, почела је 4. септембра 1994. године. На овом простору врло значајан

⁷⁷ „Прави специјални рат : Лаж о Младићевом рањавању“, *Дневник*, 12. април 1994, 2.

⁷⁸ Д. Боројевић и Д. Ивић, *Војска Републике Српске...*, 283.

⁷⁹ „Сусрет у Лукавици генерала Младића и Роуза : До мира преговорима“, *Дневник*, 5. март 1994, 2.

⁸⁰ Стеван Рисовић, „Командант Главног штаба ВРС генерал-потпуковник Ратко Младић : Доста је било уступака“, *Дневник*, 19. јун 1994, 3.

фактор биле су и снаге Аутономне покрајине Западне Босне, под вођством Фикрета Абдића, који се најприје одвојио, а затим и конфронтирао са снагама АРБиХ, сарађујући повремено како са српском, тако и са хрватском страном. Ипак, ова операција ВРС је крајем истог мјесеца завршена без значајног успјеха.⁸¹ Бригадир и хроничар ратног пута Петог корпуса АРБиХ, који је имао команду у Бихаћу, Бејдо Фелић, записао је да је у питању „пораз Младићеве доктрине и тактике прикупљања снага са више ратишта, ради удара на изабраном правцу једног ратишта“. Имајући у виду дотадашњи ток рата, он је закључио да су у тој акцији борци Петог корпуса „видјели и доживјели да су и такве агресорско-четничке снаге побједиве“.⁸²

Охрабрене овим успјехом, муслиманске снаге под командом Атифа Дудаковића, прешле су из дефанзивних у офанзивна дејства, са циљем проширења своје територије око Бихаћа и евентуалним спајањем са јединицама 7. корпуса АРБиХ. Значајни почетни успјеси ове офанзиве били су повод за нови контраудар снага ВРС, који је резултирао са повратком свих изгубљених територија, и заузимањем неких нових положаја.⁸³ Поменути бригадир Фелић, појаснио је да је са овом муслиманском офанзивом фронт био „знатно проширен, а с њим и з/о⁸⁴ 5. корпуса, што захтјева додатне снаге, а што није било лако обезбједити, поготово кад се очекивао агресор са новоствореног фронта из тзв. РСК са повампиреним ПВФ⁸⁵ Фикрета Абдића на цијелој дужини границе са РХ⁸⁶...“⁸⁷ У једној процјени предстојеће операције Команде Другог крајишког корпуса ВРС, врло оптимистично је оцијењено да „Турци (АРБиХ – прим. аут.) могу пружати само накратко снажнији отпор са својих старих позиција, а повлачењем у сам град покушаће га одсудно бранити ишчекујући спас ангажовањем међународних фактора, а посебно

---

⁸¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 277-281.

⁸² Bejdo Felić, *Peti korpus: (1992.1995.)* (Sarajevo: Ljiljan, 2002), 282.

⁸³ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 290; Исто, 293-295.

⁸⁴ Зона одговорности.

⁸⁵ Паравојне формације.

⁸⁶ Републиком Хрватском.

⁸⁷ V. Felić, *Peti korpus...*, 347.

УН и снага НАТО-а“.⁸⁸ Сличне закључке је имао и генерал Мајкл Роуз, који је сматрао да је цијели маневар Петог корпуса био идеја генерала Дудаковића „да нападне на свим фронтовима, а потом да се повуче и прикаже себе, своје трупе и народ како трпе нападе српских снага, да би изазвао реакцију снага УН и НАТО“.⁸⁹ Управо то се и десило.

Задовољан успјешним противударом, генерал Миловановић је изјавио да се „догодила мала реприза Колубарске битке“. Долазак српских снага све до самог града Бихаћ, који је раније проглашен заштићеном зоном, био је повод за нове ваздушне нападе НАТО-а на српске положаје. И поред успјешног тока офанзиве, усљед притисака како међународне заједнице и хрватских снага, тако и сопственог политичког руководства, ГШ ВРС био је приморан да 28. децембра заустави напад на Бихаћ.⁹⁰ Генерал Роуз је негативно оцијенио Дудаковићево држање у овом периоду, наводећи да је у питању „веома несавестан човек, кога нису бринуле невоље и патње сопственог народа, јер је свој штаб сместио усред града, како би се заштитио од српске минобацачке ватре“.⁹¹ О заустављању српске контраофанзиве пред самим градом, писала је и Биљана Плавшић, која је у више наврата обилазила борце на том ратишту: „У контраофанзиви према Бихаћу наша војска је доспела до болнице и након неколико дана добили су наредбу да се повуку из града. На тим позицијама, чекајући наређење за наставак, тј. за поновни улазак у град, ја сам их често обилазила. Бихаћ, њихов град, био им је као на длану. Неки од њих показивали су куће и станове које су напустили спасавајући животе. Они само чекају команду. Чекали су је месецима у ужасним условима, не губећи наду да ће команда стићи. [...] И, уместо да се иде даље и да се заврши посао, по нечијем налогу, борци излазе из Бихаћа.“⁹² Генерал Роуз је истицао да се стратегија Дудаковићевог Петог

⁸⁸ Душан Кукобат и Бојан Димитријевић, *2. крајишки корпус Војске Републике Српске* (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2022), 156.

⁸⁹ М. Rose, *Misija u Bosni...*, 268.

⁹⁰ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 293-300.

⁹¹ М. Rose, *Misija u Bosni...*, 127.

⁹² Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 50-51.

корпуса „није разликовала од начина дејства муслиманске војске на било ком делу територије“. Навео је да се та стратегија састојала од три основне тачке: „1) напад на свим фронтovima око сопствених положаја; 2) повлачење у границе заштићене зоне, уз протесте патњи становништва; 3) позив снагама Уједињених Нација и НАТО да бомбардују Србе“.⁹³

Паралелно са офанзивом Петог корпуса АРБиХ око Би-хаћа, напад у зони одговорности Другог крајишког корпуса ВРС изводиле су и хрватске снаге. Најзначајнији резултат тих дејстава било је заузимање Купреса, 4. новембра 1994, који је тиме постао први град који је ВРС изгубила још од Трнова 1992, које је касније враћено. Овом операцијом дефинитивно су обновљене борбе између ВРС и ХВО.⁹⁴ Младић је за *Српску радиотелевизију* након пада Купреса изјавио да „није било војничких разлога за напуштање Купреса, нити којег другог места“, и да су неке „друге игре и мутне ствари у питању“.⁹⁵

---

⁹³ М. Rose, *Misija u Bosni...*, 127.

⁹⁴ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 293.

⁹⁵ Ј. Јањић, *Српски генерал...*, 174.

ПОБЈЕДЕ У ПОДРИЊУ И ПОРАЗИ У КРАЈИНИ

ЗАКЉУЧИВАЊЕ ПРОЦЕНАТА?

Након заустављања продора српских снага код Горажда и Бихаћа, дошло је до промјене стратешке иницијативе, те је већи дио 1995. године српска страна била у дефанзиви. Почетак посљедње ратне године обиљежила је мировна акција бившег америчког предсједника Џимија Картера (енг. Jimmy Carter). Иако оспораван у одређеним моментима, нарочито након руковања са Караџићем на Палама, успио је испословати четворомјесечно примирје, односно, како је то Плавшићева основано примијетила, примирје које је трајало „док се хрватско-муслиманска војска не припреми за завршницу рата“.⁹⁶

Током прве половине 1995, значајне акције и даље су се одвијале у Босанској Крајини, односно зони одговорности Другог крајишког корпуса, гдје су хрватске снаге углавном поправљале своје положаје пред одсудне офанзивне операције које су услиједиле у августу и септембру исте године. ХВ је 1. маја 1995. извела операцију „Бљесак“, којом је, противно споразумима које је Загреб претходно прихватио, елиминисана српска енклава у Западној Славонији, те је прогнано око 15.000 људи.⁹⁷

Муслиманска енклава Сребреница није била демилитаризована, иако је то било одређено Споразумом из маја 1993. године. Штавише, она је остала војно упориште у коме је дјеловала 28. дивизија АРБиХ, чиме је остала и легитиман војни циљ. Додатни аргумент легитимности покретања акција против муслиманских снага у енклавама били су учестали војни испади из енклава и терорисање околног српског цивилног становништва. Муслиманске снаге из Сребренице су 26. јуна 1995. извршиле продор у дубину територије под контролом ВРС, дошавши чак и до Црне Ријеке, командног мјеста ВРС. Поводом ове акције у документима 28. дивизије наведено је: „ликвидирано је, по нашим процјенама, више од 40 четника, мада располажемо са

⁹⁶ Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 56.

⁹⁷ Д. Боројевић и Д. Ивић, *Војска Републике Српске...*, 290-291.

неповјереним подацима радио-извиђања да је агресор претрпио губитке од 71 војника...“ . Циљ овог испада био је, иако из перспективе одбране енклава сасвим нелогичан, везивање за себе дијела српских снага, да се оне не би пребациле на сарајевско ратиште гдје је трајала муслиманска офанзива. Овај продор муслиманских снага из „демилитаризоване“ Сребренице, био је повод за реакцију ВРС – операцију „Криваја 95“.⁹⁸

Већ на основу наредбе о почетку офанзиве уочљиво је да је ова операција била изазвана најновијим испадима муслиманских снага, односно да није раније планирана. Као циљ операције означено је да јединице Дринског корпуса, „слободним снагама“ (!), раздвоје „енклаве Жепа и Сребреница и сузи их на градско подручје“.⁹⁹ Да потпуна елиминација енклава није била преваходни циљ операције, указује и запис специјалног изасланика Европске Уније за Балкан шведског дипломате Карла Билта (шв. Carl Bildt), који је навео да се „у УН-у и у важнијим престоницама“ сматрало „да се ту, дакле, радило о мањој операцији како би се ограничила величина енклаве, одсекли извесни путеви, смањили контакти са, посебно, жепљанском енклавом на југу, показало Армији БиХ да не треба прецењивати своје снаге, као и да би се реаговало на нападе на српска села у околини, извршене из енклава, и да би се ти напади зауставили“, али и да „није било искључено ни то да се хтело видети и како и УН и НАТО реаговали у новој кризи.“¹⁰⁰ Управо то и јесте био преваходни циљ акције, али он је, усљед брзог и потпуног слома одбране енклаве, коригован.

Након три дана борби, 9. јула, прве јединице ВРС почеле су да улазе у дијелове града, а предсједник Предсједништва општине Осман Суљић панично је јавио у Сарајево да је „војна команда у распаду, као и припадници 28. дивизије КоВ и више нису у могућности ништа предузети на даљем спрјечавању агресорских снага да уђу у сами град“.¹⁰¹ Два дана касније, на челу

---

⁹⁸ Бојан Димитријевић, „Генерал Младић и догађаји у Сребреници јуна 1995. године“, Српска слободарска мисао, XIX, бр. 3-4 (2018), 4-5.

⁹⁹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 338.

¹⁰⁰ Carl Bildt, *Zadatak mir* (Београд: Radio B92, 1999), 97.

¹⁰¹ Б. Димитријевић, „Генерал Младић и догађаји...“, 7.

са генералом Младићем, српске снаге су ушле у небраћен и напуштен град. Управо тада је настао један од најконтроверзнијих снимака генерала Младића како тријумфално ходајући градом дијели наредбе: „Правац Поточари!“ и „Правац Братунац!“, а затим даје изјаву: „Ево нас 11. јула 1995. године у српској Сребреници, уочи још једнога великога празника српскога, поклањамо српском народу овај град. И напoкoн дошаo је тренутак да се после буне против дахија Турцима осветимо на овом простору.“¹⁰² У муслиманским изворима, као могући узроци неочекивано брзог слома 28. дивизије, наводи се сукоб између ратног лидера сребреничких Муслимана Насера Орића¹⁰³ и централе СДА у Сарајеву, наводни договори о размјени територија, издаја и корупција унутар муслиманских редова и слично.¹⁰⁴

Дан након што је ВРС ушла у Сребреницу, *Дневник* је објавио писмо које је Младић упутио генералу Руперту Смиту (енг. Rupert Smith). Он је најприје апострофирао узроке и поводе операције, осврнувши се у том смислу на акције муслиманских јединица из „демилитаризоване“ Сребренице: „Последњих дана муслимани из Сребренице су предузели ширу војну акцију ради спајања са енклавом у подручју села Жепа и спалила српска села Вишњицу и Бања Лучицу, а становништво побили. [...] У остваривању њихових подлих намера нису били поштеђени ни припадници УНПРОФОР-а. Иако су их ваше снаге штитиле, биле су и саме њихове жртве. Злочини почињени над недужним цивилним становништвом условили су акцију ВРС ради неутралисања муслиманских терориста. Наше активности никако нису усмерене против цивила и припадника УНПРОФОР-а размештених у Сребреници [...]. У то се непосредно уверио и један број припадника УНПРОФОР-а, који су након убиства

¹⁰² „Генерал Ратко Младић – Српска Сребреница 11 јул 1995“, видео запис, објављено 24. октобра 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=2u-CS1gznuw>.

¹⁰³ Насер Орић био је ратни лидер сребреничких Муслимана. Такође, врло индикативна чињеница у вези са slabим отпором 28. дивизије у току ове операције био је његов одлазак у Сарајево на наводну обуку, неколико мјесеци раније. Орић се из Сарајева у Сребреницу до краја рата није вратио. (Б. Димитријевић, „Генерал Младић и догађаји...“, 5)

¹⁰⁴ J. Divjak, „Prva faza rata...“, 195-196.

једног вашег војника од стране муслимана пребегли на нашу територију“. Још једном је истакао да Сребреница није била демилитаризована, „како је то било предвиђено споразумима од 19. априла и 8. маја 1993. године“, и да сребренички Муслимани „нису предали УНПРОФОР-у наоружање, минско-експлозивна и борбена средства, већ су специјални статус зоне и присуство ваших снага злоупотребљавали за припрему и извођење терористичких и других борбених активности према српском становништву и територији РС“, прецизирајући да су они до тада „у диверзантско-терористичким акцијама убили 100, ранили више од 200 српских цивила и попалили више српских села непосредно уз зону, уз невиђене масакре над локалним становништвом“. ¹⁰⁵ Генерал Дивјак после рата је сам признао да су испади из Сребренице били „стратешко лудило“ и, напоследку, „оправдање за српску протуофензиву и окупацију те 'заштићене зоне'“. ¹⁰⁶

Након завршетка борбених дејстава, *Дневник* је у неколико текстова рекапитулирао све што се претходних дана десило. Два дана по уласку генерала Младића у Сребреницу, у извјештају под насловом „Срби разоружали Сребреницу“, и поднасловом „Сребреница за наук терористима“, још једном су пренесене његове поруке о узроцима операције: „Акција је била изнуђена, јер нисмо, једноставно речено, више могли да толеришемо тероризам сребреничких муслимана хорди, које су готово свакодневно, пролазиле поред пунктова УНПРОФОР-а, упадале на територију РС и чинили зла. Сребреница, Жепа и Горажде требало је да буду демилитаризоване зоне, међутим оне то никада нису биле. Ми смо морали предузети акцију да се неутралишу муслимански терористи. Нисмо кренули на недужни муслимански народ, нити пак на припаднике УНПРОФОР-а. Дали смо лекцију муслиманским терористима из Сребренице која ће, надам се, поучна бити и за оне у Жепи“. ¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ „Писмо Ратка Младића Руперту Смиту : Злочини сребреничких муслимана“, *Дневник*, 12. јул 1995, 2.

¹⁰⁶ J. Divjak, „Prva faza rata...“, 195-196.

¹⁰⁷ Стеван Рисовић, „У незадрживом противудару : Срби разоружали Сребреницу!“, *Дневник*, 13. јул 1995, 2.

Неколико дана касније, у новом тексту под насловом „Неодрживе енклаве“, детаљније је сумиран овај одлучан успјех Младићеве војске. Наведено је да је ВРС „овај градић у источној Босни могла да заузме још пре две године, али су српски политичари и команданти с Пала веровали у договор са муслиманима да ће ово подручје бити демилитаризовано“, уз објашњење да „Муслимани не само да се нису повукли из Сребренице, него су се и додатно наоружавали и из те заштићене зоне напали српске положаје, убацивали диверзантско-терористичке групе, палили српска села, убијали и масакрирали цивиле“. Истиче се и да „Сребреница за Младићеву војску није била велика препрека“, и да „са Жепом такође не би требало да буде проблема, али би Горажде већ могао да буде 'тврди залогај', јер су у њему значајне муслиманске снаге и малобројни, али добро наоружани британски 'плави шлемови'“. Закључак је да „овај успех српске војске, иако има превасходно психолошки значај, умногоме олакшава живот српском народу у источном делу РС и бољој заштити граница СР Југославије“.¹⁰⁸

Једна од тема која је годинама послје рата привлачила пажњу домаће и међународне јавности биле су гласине о наводном договору спољног фактора и Владе у Сарајеву о „препуштању“ Сребренице српској војсци. О постојању таквог плана говорили су многи значајни учесници догађаја, као што су генерал Сефер Халиловић¹⁰⁹, командир сребреничке ратне полиције Хакија Мехољић, истакнути интелектуалац Мухамед Филиповић, представници међународног фактора, као што је Ричард Холбрук (енг. Richard Holbrooke), и многи други. Тај план је предвиђао замјену Сребренице и Жепе са сарајевским

---

¹⁰⁸ Милан Бозокин, „Свет и криза у бившој БиХ : Неодрживе енклаве“, *Дневник*, 16. јул 1995, 3.

¹⁰⁹ Генерал Халиловић је у једном послјератном интервјуу изјавио: „Сребреница је предата и издата 1995. године без борбе. 1993. године херојством одбрањена. И питање Сребренице ће морати господа из политичког руководства да одговоре. Прије свега ови који су преговарали, Изетбеговић, Силајџић и група људи која је била у то вријеме у политичком руководству. Из војске генерал Делић... („Generali Sefer Halilovic 5“, video zapis, objavljeno 4. avgusta 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=pc2s83K5jJM>.)

предграђима која су у рату држали Срби.¹¹⁰ О таквим инсинуацијама, под ознаком „врло хитно“, генерал Младић је писао и команди Сарајевско-романијског корпуса и командама јединица из Трнова и Вогошће: „Све су присутније дезинформације о томе како су бивше енклаве Сребреница и Жепа дате у замену за српски део Сарајева. Ове дезинформације се протурају да би се на тај начин умањили успеси Војске Републике Српске и ослабио борбени морал појединаца и јединица.“¹¹¹ У том смислу, индикативна запажања о реакцијама на вијест о паду Сребренице имао је и поменути Карл Билт: „Неколико минута након што је вест објављена, срео сам се с министром спољних послова Шаћирбеговићем... [...] Чинило се да је та вест више деловала на мене и да сам ја био више узрујан него он. Његова сталожестост и његово мирно резонување спадају у за мене још увек тајанствене коцкице мозаика сребреничке драме. Сребреница је за њих увек, рекао је, представљала велики проблем. Звали су да би мировни споразум значио губитак енклаве. На неки начин би оно што се сада десило поједноставило ствари, рекао је отворено.“¹¹² Иако није дефинитивно потврђено да су такви преговори постојали, устрој послеријатне БиХ какав је у Дејтонском договору, смислено или не, представљао је у коначници реализацију таквог плана.

Догађаји који су се десили након заузимања Сребренице у први мах нису били сасвим познати јавности, па тако нису коментарисани ни на страницама *Дневника*. По уласку у град, Команда ВРС није имала податке гдје се налазе припадници 28. дивизије АРБиХ, јер они нису затечени у граду. Тек дан касније, утврђено је да су они формирали колону, односно војну формацију у повлачењу ка територији под муслиманском контролом. У питању је био низ дјелимично наоружаних група које су се

---

¹¹⁰ Б. Димитријевић, „Генерал Младић и догађаји...“, 10; „Srebrenica - Izdani grad (A town betrayed)“, video zapis, objavljeno 28. juna 2011. <https://www.youtube.com/watch?v=RUuhSGnLvv8>.

¹¹¹ MKSJ, IT-09-92 Ratko Mladic, *GS VRS order Strictly Confidential number 034-1784, concerning a meeting to dispel rumours that Srebrenica and Zepa were exchanged for Serbian areas in Sarajevo, signed by Ratko MLADIC, dated 28 July 1995*, 1.

¹¹² С. Bildt, *Zadatak mir...*, 98-99.

кретале једна за другом. Пробој из обруча и повлачење уз борбена дејства спадају у најтеже борбене радње, што је и у овом случају резултирало великим бројем жртава.¹¹³ У најмање шест наврата, дијелови колоне имали су окршај са српским снагама, а један дио њих се предао или је заробљен. Командант Зворничке бригаде ВРС Винко Пандуревић значајан дио колоне (он наводи бројку од чак 6000 дјелимично наоружаних људи), пропустио је кроз своју зону одговорности, те су они дошли до Кладња.¹¹⁴ На основу исказа преживјелих, закључује се да је на хиљаде бораца те јединице АРБиХ страдало током покушаја пробоја у борбама са српским снагама, у минским пољима, међусобним сукобима због неслагања око предаје и других личних, политичких и криминалних проблема, што је такође изазивало општу панику, нервна расстројства и самоубиства.¹¹⁵

Маса од неколико хиљада муслиманских цивила пред налетом ВРС напустила је град и скупила се у сједишту Холандског батаљона УНПРОФОР-а у Поточарима. Након преговора Младића, „мировњака“ и представника цивила, они су аутобусима пребачени на територију под контролом АРБиХ, према Кладњу. У Младићевим изјавама и поступцима тих дана, евидентна је његова намјера да се договор о евакуацији цивила реализује, што се и десило. Током разговора са цивилима у бази у Поточарима, Младић је окупљенима поручивао да се не плаше, да се не ствара паника и наглашавао да се најприје пропуштају жене и дјеца.

По доласку аутобуса, улазио је у један по један, представљао се и пожелио срећан пут. У више аутобуса је истицао како им „поклања живот“. У једном од посљедњих аутобуса у који је ушао, Младић је поручио: „Памет у главу. Ово вам је направио Алија и његова банда. Док је он био у затвору, ви сте били на слободи. Сад је он на слободи, ми смо сви у затвору. Довиђења.“ Међутим, војно способни мушкарци који нису кренули у пробој, одвајани су и нису евакуисани са женама, дјецом

¹¹³ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 349-350.

¹¹⁴ Б. Димитријевић, „Генерал Младић и догађаји...“, 17-18.

¹¹⁵ Д. Павловић, „Средње Подриње...“, 266.

и старима.¹¹⁶ У сљедећих неколико дана десили су неки од нај-контровезнијих и најтрагичнијих догађаја рата.

Учестала је претпоставка да су бројни злочини муслиманских снага у Подрињу од 1992. до јула 1995. утицали на то да генерал Младић допусти својој војсци да се „освети“ припадницима 28. дивизије из Сребренице. Међутим, иако ову конструкцију не можемо сасвим одбацити, не постоје конкретни докази који је потврђују. Током деценија опсежног рада Хашког суда на овом питању није пронађен нити један доказ било које врсте који би потврдио његову директну наредбу или несумњиву дозволу да се ликвидације заробљеника десе. У дијелу литературе, помињу се одређени „неформални састанци“ припадника службе безбједности Републике Српске, на којима је таква одлука наводно могла бити донесена. Младић је непосредно прије напуштања Подриња посјетио неколико група заробљеника и том приликом је, између осталог, рекао да „никоме неће бити нанесено никакво зло, већ да ће бити размијењени као ратни заробљеници“. Међутим, управо на једној од локација коју је посјетио тог дана, неколико сати по његовом одласку, десио се инцидент за који се спекулише да је био окидач за масовне ликвидације заробљеника. У питању је случај када је група заробљеника од једног чувара отела оружје, те га упуцала. Одговор осталих присутних чувара био је отварање ватре на цијелу групу. Имајући у виду да прије овог инцидента масовних убистава сребреничких заробљеника није било, присутно је мишљење да је управо он био окидач за даље ликвидације. Међутим, отворено остаје питање наредбодавца даљих ликвидација, нарочито имајући у виду да је Младић већ напустио овај простор. Истражујући улогу различитих група и појединаца у овим догађајима, др Бојан Димитријевић је оцијенио да је постојао „вертикални ланац командовања за који може да се каже да је радио директно по нечијем наређењу на ликвидацији заробљеника и мимо команданата на терену – генерала Крстића (Дрински корпус) или потпуковника Пандуревића

---

¹¹⁶ Б. Димитријевић, „Генерал Младић и догађаји...“, 14-15; „General Ratko Mladic u Srebrenici i Zepi – Evakuacija Muslimanskih Civila“, video zapis, objavljeno 13. jula 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=fYbl6kPk4qc>.

(Зворничка бригада), па и самог генерала Младића, који је тада био у Београду“.¹¹⁷

Мјесец дана касније, Младић је америчким новинарима (CNN) још једном говорио о дешавањима у Сребреници. На конкретно питање о постојању масовних гробница, он је нај-прије опширно говорио о вишегодишњем кршењу *Споразума о демилитаризацији*, муслиманским испадима из енклаве, формирању и наоружавању 28. дивизије, евакуацији цивила. На-послијетку је, на инсистирање новинара, ипак конкретизовао: „Део мушке популације из Сребренице која је починила злочине над српским народом, вероватно из страха, због злочина који су учинили, вероватно убеђени да ће им помоћи муслиманске снаге из рејона Тузле које су атаковале њима у сусрет, рачунајући вероватно и да су довољно јаки да могу отворити пут, данима су се пробијали ка Кладњу, Тузли а неки и ка Србији. Тамо су вођене огорчене борбе уз обострано велике губитке и са једне и са друге стране. Део њих је се и пробио, што је наглашавала њихова телевизија. А и њихов командант Расим Делић је рекао да ће поново постројити 28. дивизију из Сребренице. Они су, замислите, у заштићеној зони формирали читаву дивизију терориста. [...] Ви сте велика земља, велика сте телевизијска кућа, слуша вас цео свет, постављате велика питања, и молим вас, говорите људима истину: Шта би ви да се у Лос Анђелесу или неком малом граду формирала дивизија од десетак, дванаест хиљада, наоружаних из Ирана? Да ли би дошли да мене интервјуишете или би били присутни у Лос Анђелесу? [...] Што је погинуло у борби, то је из хигијенских разлога морало да се склони на одговарајућа мјеста и да се сахрани док не буду размијењени посмртни остаци са другом страном.“ Дијелови овог интервјуа објављени су и у *Дневнику*.¹¹⁸

Након неколико дана боравка у Београду, Младић се 19. јула вратио у Подриње, у вријеме када су српске снаге већ биле

¹¹⁷ Б. Димитријевић, „Генерал Младић и догађаји...“, 19-23.

¹¹⁸ „Ratko Mladić: Neobjavljeni intervju (CNN - 13. avgust 1995)“, video zapis, objavljeno 23. marta 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=G6-grcdK Oo>; „Генерал Ратко Младић: Рат могуће окончати мирним путем“, *Дневник*, 14. август 1995, 2.

пред заузимањем енклаве Жепа. Желећи да истакне силину напада на ову енклаву, неколико мјесеци касније је изјавио: „Ко у Жепу није сишао, он не може процијенити и осјетити величину наше војске, ни величину нашег народа, ни величину наше борбе.“¹¹⁹ Дан по Младићевом доласку на терен, 20. јула, *Дневник* је пренио Саопштење ГШ ВРС у коме се наводи да се Жепа предала, односно да је са „муслиманским становништвом постигнут споразум о предаји Жепе“, а да су „представници муслиманске популације Хамдија Торлак и др Бењамин Куловац прихватили услове предаје на састанку са генералом Младићем“, те је утврђена евакуација рањеника за Сарајево и „осталих који то желе“ за Кладањ.¹²⁰ Међутим, испоставило се да расплет ситуације око Жепе није био сасвим јасан још неколико дана, те су борбе стале тек 24. јула. У *Дневнику* је, преко саопштења УНПРОФОР-а неколико дана касније, потврђено „да трупа босанске (муслиманске) владе изгледа више нема у Жепи, а да се војници босанских Срба неометано крећу кроз град“.¹²¹

Након заузимања Сребренице и Жепе, главна тема на страницама *Дневника* постало је Горажде, као преостала муслиманска енклава у Подрињу. У листу је саопштено да су представници САД, Британије и Француске „уручили формални ултиматум команданту Војске Републике Српске генералу Ратку Младићу, у коме се каже да ће Запад покренути снажне ваздушне нападе уколико босански Срби нападну Горажде“.¹²² Међутим, нагађања око продужетка операције ВРС, на страницама *Дневника* окончана су Младићевом изјавом да „неће бити напада на Горажде, зону под заштитом УН, уколико се војници владе у Сарајеву који се налазе у овој енклави уздрже од војних акција“. Овом приликом, он је још једном истакао став да се напад на Сребреницу и

---

¹¹⁹ „Како је формиран Главни штаб и Војска Републике Српске /титл/“, видео запис, објављено 12. маја 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=cYhKh2KZo2o&t=8s>.

¹²⁰ „Саопштење Главног штаба ВРС : Жепа се предала“, *Дневник*, 20. јул 1995.

¹²¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 363; „УНПРОФОР потврђује : Војска Републике Српске у Жепи“, *Дневник*, 26. јул 1995, 1.

¹²² „Ултиматум Запада Младићу : Напади незабележене јачине“, *Дневник*, 25. јул 1995, 2.

Жепу такође могао „избећи да су те зоне демилитаризоване у складу са *Споразумом* потписаним 1993. године“.¹²³

У вријеме уласка српских снага у Жепу, почела је офанзива ХВ према српским положајима у Босанској Крајини. У операцији која је названа „Љето 95“, заузети су Грахово и Гламоч, што је означило значајан преокрет на овом дијелу ратишта.¹²⁴ Планирана операција ВРС „Вагањ 95“, са циљем повратка изгубљених положаја и градова, осујећена је хрватском операцијом „Олуја“, започетом 4. августа 1995. године. Борбе које су српске снаге водиле на овом простору до краја октобра не могу се сматрати реализацијом операције „Вагањ“ јер су у питању биле нужна одбрамбена дејства, без планиране иницијативе.¹²⁵

Поводом етничког чишћења Срба из Крајине у операцији „Олуја“, *Дневник* је пренио Младићеве протесте међународној заједници, коју је оптужио да је омогућила „Хрватима и муслиманима да, и поред ембарга, купе тенкове, авионе и хеликоптере, којима они сада масакрирају колоне српских избеглица“. Истакао је да „нико не може и не сме да изврши верификацију окупације“, те је оцијенио да се та трагедија може „поредити са преласком српске војске преко Албаније 1915. године, али се и та војска након реорганизовања вратила у Србију“.¹²⁶ Међутим, ови догађаји привукли су знатно мање пажње у свјетској јавности него српски напади на муслиманске енклаве током протекле три године, па је и један од предсједника Међународне конференције о бившој Југославији Торнвалд Столтенберг (норв. Thorvald Stoltenberg) примијетио да „Срби уопште нису схватили значај медијског рата“, нарочито истакавши да су Хрвати у Крајини, како је записао, „побили кога су стигли и протерали двеста педесет хиљада људи у року од пар дана“, а да су то медији „крајње скромно пропратили, за разлику од огромне пажње коју су привлачиле ратне акције Срба“.¹²⁷

¹²³ „Генерал Младић предлаже за Горажде : Преговорима до демилитаризације“, *Дневник*, 28. јул 1995, 2.

¹²⁴ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 367-369.

¹²⁵ Исто, 376.

¹²⁶ „Генерал Ратко Младић: Рат могуће окончати мирним путем“, *Дневник*, 14. август 1995, 2.

¹²⁷ Thorvald Stoltenberg, *O ljudima* (Beograd: Klub Plus, 2009), 333-334.

„НАМЈЕРНОМ СИЛОМ“ НА РЕПУБЛИКУ СРПСКУ

Планови за ваздушну операцију НАТО-а против Републике Српске били су спремни мјесецима прије напада. Изјаве више домаћих и страних актера, биле су наговјештај сљедећег корака у ангажовању спољног фактора у Рату у БиХ. У већ поменутом интервјуу *CNN*-у, најприје је сам Младић наговијестио развој ситуације, истакавши да очекује да ће Муслимани покушати да „разноразним диверзантским терористичким акцијама или офанзивама увуку међународну заједницу, у првом реду НАТО пакт, да ратују на њиховој страни, за њихове циљеве“.¹²⁸ Сличан расплет предвидио је и Милошевић током разговора са руководством Републике Српске у Добановцима 26. августа, када је оцијенио да „Алија нема стратегију“, него се његов план „своди на то само да НАТО бомбардује и да он тако добије рат“.¹²⁹ Да је управо таква била стратегија у Сарајеву на дјелу, потврдио је и Холбрук који се сјећао да Изетбеговић 28. августа 1995. године на разговорима у Паризу „није био спреман разговарати о будућем облику Босне“, него је био „закупљен неопходношћу непосредних бомбардовања НАТО-а и сумњичав о преговорима који до тада ништа нису разријешили и који су резултирали само у неиспуњеним обећањима“.¹³⁰ Са друге стране, дан раније, такође Холбрук је у изјави америчким медијима „запријетио Србима кампањом ваздушних удара, која би трајала од шест до дванаест мјесеци“, и додао да уколико Срби „не пристану на преговоре“, „онда ће игра бити у ствари само чекање окидача за ваздушне нападе“.¹³¹ У писму које је командант

---

¹²⁸ „Ratko Mladić: Neobjavljeni intervju (CNN - 13. avgust 1995)“, video zapis, objavljeno 23. marta 2012. https://www.youtube.com/watch?v=G6-grcdK_Oo.

¹²⁹ Никола Кољевић, *Стварање Републике Српске: дневник: 1993-1995*. Књ. 2. (Београд: Службени гласник; Бања Лука: Службени гласник Републике Српске, 2008), 269.

¹³⁰ Richard Holbrooke, *Završiti rat* (Sarajevo: Šahinpašić, 1998), 86.

¹³¹ Милорад Којић, Невенко Врањеш, Виктор Нужић и Дарио Новковић, *Намјерном силом на Републику Српску* (Бања Лука: Републички

УНПРОФОР-а генерал Бернар Жанвије (фр. Bernard Janvier) послао генералу Младићу, а чији је садржај *Дневник* објавио неколико дана прије почетка бомбардовања, наводи се да су УН и НАТО припремили план „заштите 'безбедоносних зона' у Босни и званично упозориле босанске Србе да ће, ако нападну та подручја, бити изложени масивним ваздушним ударима“.¹³² Све ове и бројне друге назнаке, пријетње и претпоставке водиле су ка јасном епилогу – агресији НАТО снага на Републику Српску. Међутим, како су послје заузимања Жепе српске снаге биле у дефанзиви на свим фронтима, повод за напад се морао исценирати.¹³³

На сарајевској пијаци Маркале 28. августа 1995. десила се експлозија мине, приликом које је страдало 38 грађана, а већи број је рањен. Без претходне истраге или доказа који су несумњиво указивали на кривца, у свјетској јавности за напад је врло брзо оптужена српска страна. *Дневник* је пренио демант ГШ ВРС поводом овог догађаја, у коме се наводи да „Војска Републике Српске нема никакве везе са поменутиим тешким инцидентом нити располаже таквим убојним средствима које би могло одједном унесрећити толики број лица“. Додаје се да је генерал Младић „понудио команданту УНПРОФОР-а за бившу БиХ генералу Смиту да се формира мешовита комисија коју би чинили представници УНПРОФОР-а, српске и муслиманске стране ради утврђивања праве истине“.¹³⁴ Милошевић је од Младића одмах затражио да се артиљерија одмах повуче и казне одговорни, што је Младић одбио, имајући у виду да би такав поступак значио својеврсно признање кривице и резултат би било само удаљавање снага Сарајевско-романијског корпуса од Сарајева.¹³⁵ Добре вијести за српску страну стигле су од Андреја

центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2017), 38.

¹³² „Масивни ваздушни удари за заштиту 'безбедоносних зона“, *Дневник*, 18. август 1995, 3.

¹³³ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 388.

¹³⁴ „Младић: Нисмо гранатирани Сарајево“, *Дневник*, 29. август 1995, 1. Текст је настао на основу саопштења Информативне службе ГШ ВРС.

¹³⁵ Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске: дневник: 1993-1995*. Књ. 2...., 285.

Демуренка (рус. Андрей Демуренко), руског припадника УНПРОФОР-а, који је провео властиту истрагу о експлозији, те је након обиласка положаја ВРС константовао да „нема могућности да се из овог положаја испали граната на положај на који је пала“.¹³⁶

У *Дневнику* је објављен текст са оптимистичним претпоставкама о епилогу кризе, са оцјеном да ова експлозија „неће имати жељени ефекат, јер је заменик министра иностраних послова САД-а Ричард Холбрук изјавио да ће масакр на Маркалама само убрзати напоре да се дође до мирног решења кризе у бившој БиХ, а никако, како би то, иначе, желео муслимански премијер Харис Силајџић, да заустави већ обновљене мировне преговоре“. Поново је истакнута изјава генерала Младића да ВРС са експлозијом „нема ништа, него да је, по свему судећи, у питању нова муслиманска подвала међународној заједници“.¹³⁷ Међутим, у извјештају Инжињерске јединице УНПРОФОР-а Сектор Сарајево, ипак је наведено да је у питању била граната српске производње, испалена са положаја у ширем рејону Требевића. Неколико дана касније, у коначном извјештају „свих УНПРОФОР-ових истрага“, Лукавица се наводи као мјесто са кога је граната испалена.¹³⁸ Оба ова положаја била су под контролом ВРС и претпоставке да овај инцидент неће изазвати оштрију реакцију, брзо су се показале као нетачне. Увјеравања и позиви на формирање непристрасне комисије нису уродили плодом и овај догађај био је коначан повод за одлуку да се бомбардује Република Српска.

Ноћ пред почетак удара, адмирал Лејтон Смит (енг. Leighton Smith) је у телефонском разговору са генералом Рупертом Смитом потврдио да ће доћи до операције, али је замолио да се у напад не креће „док се из Париза не врати генерал Жанвије и одобри листу циљева, као и да се снагама УН на терену остави могућност да се извуку из додира снага ВРС и

---

¹³⁶ Merisa Karović, „Masakr ispred graske tržnice Markale 28. avgusta 1995. godine“, *Prilozi*, XLII, br. 1 (2013), 160-161.

¹³⁷ Стеван Рисовић, „После поновљеног масакра на сарајевским Маркалама : Злочинот против мира“, *Дневник*, 30. август 1995, 2.

¹³⁸ М. Karović, „Masakr ispred...“, 162-163.

заузму безбедне положаје“.¹³⁹ У том периоду свеprisутни Ричард Холбрук није доводио у питање српску одговорност за масакр на Маркалама, али је истицао да није сигуран да ли је у питању „намјеран покушај босанских Срба да покажу свијету колико су наше пријетње испразне“, или је то била „само једна граната коју је испалила једна разбјешњела особа“. И поред те недоумице, записао је: „Брутална тупоглавост босанских Срба пружила нам је неочекивану посљедњу шансу да се уради оно што је требало урадити три године раније. [...] Ово је био најважнији тест америчког руководства од краја хладног рата, рекао сам, не само у Босни него и у Европи.“¹⁴⁰

У 2 сата послије поноћи, 30. августа 1995, почело је НАТО бомбардовање Републике Српске првим нападом на српски ПВО систем код Сарајева. За разлику од претходних напада, операција „Намјерна сила“ била је „први општи удар организован са јасним циљем да се неутралишу, прије свега, снаге ВРС у 'Зонама безбједности'“. Младић је истог дана упутио информацију командама свих корпуса ВРС: „У раним јутарњим часовима 30.08.1995. године снаге НАТО извршиле су по унапред изабраним циљевима два масовна авио удара. [...] Очигледно је циљ непријатељских дејстава био оштећење и уништење КМ¹⁴¹, центара везе, а тиме паралисања РИК-а¹⁴² у ВРС на стратегијском и оперативном нивоу, што може бити увод за дејства ширих размера и употребу снага за брза дејства. Не остваривши постављене циљеве, непријатељ је током целог дана продужио са извршењем масовних удара приближно истог интензитета са тежиштем дејства по цивилним, привредним и војним објектима... [...] Морал бораца, старешина и цивилног становништва у РС, посебно у СРК није пољуљан, напротив показују њихову чврсту одлучност и решеност за одбрану сваке стопе српске земље.“¹⁴³

¹³⁹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 390.

¹⁴⁰ R. Holbrooke, *Završiti rat...*, 82-83.

¹⁴¹ Командних мјеста.

¹⁴² Руковођења и командовања.

¹⁴³ MKSJ, IT-95-518 Karadzic and Mladic, *Main Staff document No. 034-2187, regarding NATO activity, type-signed Ratko MLADIC, dated 30 August 1995, 1-2; М. Којић и др., Намјерном силом...*, 61-62.

На самом почетку агресије, *Дневник* је пренио изјаву генерала Жанвијеа да је „снажни напад авиона НАТО-а на положаје Срба у Босни предузет због претње заштићеним зонама“, те да је „могуће да ће удари бити обустављени уколико Срби повуку тешко наоружање с положаја са којих могу да угрожавају заштићене зоне“, а да је „влада у Сарајеву упозорена“ да не смије искористити насталу ситуацију за офанзиву.¹⁴⁴ Убрзо је објављена и изјава генерала Младића у којој истакао да су удари нанијели оштећења „на појединим привредним објектима, на приватној имовини, а да, посебно у Сарајеву, има људских губитака, највише међу цивилним становништвом“, и да су НАТО авиони „у региону Сарајева, Србиња, Пала, Сокоца, Рогатице, Хан-Пијеска, Бијељине и Озрена 'гађали све – од штале до војног циља“.¹⁴⁵ Већ првог дана агресије, десио се губитак за НАТО снаге – код Пала је оборен један француски Мираж 2000, а посада од два члана „била је по приземљењу одмах заробљена од једног паљанског сељака који их је разоружао, ставио у коњска кола, спустио у Пале и предао војсци“.¹⁴⁶

Убрзо су почели и преговори са циљем обуставе операције, о чијој ће динамици и епилогу бити ријечи у поглављу на тему мировног процеса.¹⁴⁷ Све вријеме трајања агресије, у *Дневнику* су објављиване Младићеве изјаве у којима јасно препознајемо његово огорчење због ескалације која се дешавала тих дана и односа „међународне заједнице“ према српској страни. У једној од таквих прилика, предочио је његову дефиницију ситуације: „Није у питању никаква одмазда, односно, како они то кажу, кажњавање Срба за наводну испалуену минобацачку гранату на Маркале, што је категорички тврдимо недело Муслимана, а не Срба, него отворено сврставање НАТО-а и Уједињених нација на муслиманско-хрватско страну. Муслимани нису војнички, а ни Хрвати ништа могли нашкодити Србима, па су зато

---

¹⁴⁴ „Командант мировних снага УН Бернар Жанвије : Пре напада – више упозорења“, *Дневник*, 31. август 1995, 2.

¹⁴⁵ „Генерал-пуковник Ратко Младић : Погубно за мир“, *Дневник*, 1. септембар 1995, 2.

¹⁴⁶ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 391.

¹⁴⁷ Види поглавља: *Овен–Столтенбергов мировни план; Политички притисак на Војску : Повлачење ВРС са Игмана и Бјелашнице.*

спонзори рата предузели ствари у своје руке. Но, не треба се ничега плашити, треба тражити путеве за мирно решење кризе, а што се тиче Војске и народа Републике Српске, они су одлучни да бране и одбране вековна своја огњишта. Нас одавде не могу отерати јер, једноставно речено, немамо куда. Ово је наша земља, а не турска“.¹⁴⁸

У вријеме НАТО бомбардовања, трајали су и напади хрватско-муслиманских снага на више дијелова ратишта. Долина Криваје, са центром у Возући, и јужне падине Озрена заузеле су од стране снага АРБиХ у сљедећих неколико дана, а ови догађаји остали су нарочито упечатљиви по бруталним убиствима војника ВРС од стране припадника одреда „Ел Муцахид“, састављеног преваходно од екстремиста из муслиманских земаља.¹⁴⁹ У операцији „Маестрал“ од 8. до 15. септембра хрватске снаге заузеле су значајан дио Босанске Крајине, са мјестима: Виторог, Демировац, Купрешка висораван, Шипово, Герзово, Бараће, Јајце, Мајдан, Д. Бараће, Дрвар, Милишта, превој Оштрељ. Од 13. септембра, користећи насталу ситуацију, и Пети корпус АРБиХ је започео операцију „Сана 95“, у којој су заузети Доњи Вакуф (Србобран), Петровац, Кључ и Босанска Крупа. Напади на линији према Приједору, Новом Граду и Мркоњић Граду заустављени су 23. септембра. ХВ је 18. септембра започела још једну операцију – „Уна 95“, са циљем угрожавања Бањалуке са запада. Међутим, јединице ВРС су се консолидовале и одбиле овај напад.¹⁵⁰ У вези са губитком овог великог дијела територије, односно комплетне дотадашње зоне одговорности Другог крајишког корпуса ВРС, на састанку проширеног Колегија команданата ГШ ВРС одржаном након краја рата, 16. јануара 1996. године, представљен је извјештај у коме су дефинисани узроци оваквог расплета ситуације на дијелу крајишког ратишта, гдје је наведено да „К-да 2. КК није утврдила јединице на Бихаћком

¹⁴⁸ Стеван Рисовић, „Широм Републике Српске : НАТО и јуче бомбардовао“, *Дневник*, 2. септембар 1995, 2.

¹⁴⁹ Немања Вујић, „Егзодус Срба из долине Криваје 1992-1995“, у *Српски идентитет и историјски процеси : зборник радова*, уредник Симо Радић (Требиње: Задужбина „Кнез Мирослав Хумски“, 2024), 121-126.

¹⁵⁰ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 399-401.

фронту, а део јединица је био пуштен на одмор“, и да је „пад РСК и удар авијације НАТО знатно усложио дејства и довео снаге 2. КК у врло неповољан положај“.¹⁵¹

Значајнијих помјерања на сарајевском ратишту пред крај рата није било. Већ помињани официр Срдановић из Сарајевско-романијског корпуса сликовито је оцијенио да су сукобљене стране у Сарајеву те јесени подсећале „на два исцрпљена и ошамућена борца који се грчевито држе за вратове, а један другог не могу да савладају“.¹⁵²

Америчка авијација је током агресије на Републику Српску по појединим циљевима испуштала и муницију са осиромашеним уранијумом (Возућа на Озрену, Хаџићи код Сарајева). Ова муниција имала је већу пробојну моћ од обичне, а накнадно радиоактивно зрачење у зони пада је до 900 пута веће од уобичајеног зрачења у ваздуху. То је оставило трајне посљедице на становништво у погођеним зонама и представља драстичан примјер кршења конвенција о забрањеним типовима оружја. У операцију укупно је било укључено преко 5.000 НАТО војника из 15 држава и преко 400 летјелица, од којих су 222 били борбени авиони. Укупан број бачених бомби је 1.026, а тежина баченог експлозива око 10.000 тона.¹⁵³ Своје податке о посљедицама НАТО напада на Републику Српску на конференцији за штампу у Бањалуци предочио је и генерал Младић. Он је најприје изјавио „да је фронт у РС миран, осим у западним деловима Републике Српске“, те да „и даље траје агресија хрватских и муслиманских снага у бившој БиХ, изражавајући уверење да су напади НАТО-а и офанзива Хрватске војске и хрватско-муслиманских снага на Републике Српске дуго припремани, с основним циљем да се промени баланс снага на штету РС“. Када су у питању дејства НАТО авијације, изјавио је да је она

---

¹⁵¹ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Handwritten notebook of Ratko MLADIC covering the period from 16 January 1996 to 28 November 1996*, 11.

¹⁵² С. Срдановић, *Пале: ратна хроника...*, 106.

¹⁵³ Bojan B. Dimitrijević, *Vazdušni rat nad Republikom Srpskom i Republikom Srpskom Krajinom* (Beograd: Društvo istoričara Srbije „Stojan Novaković“, 2017), 324; М. Којић и др., *Намјерном силом...*, 69-70.

у „3.200 авио-налета истресла 10.000 тона експлозива на цивилне циљеве“, да су „погинула 152 цивила, а 273 су рањена“.¹⁵⁴

Договор о примирју на свим фронтovima коначно је постигнут 5. октобра 1995, и утврђено је да оно ступа на снагу 10. октобра, што је касније помјерено за још два дана. *Дневник* је тих дана пренио Младићеве жалбе УНПРОФОР-у због наставка офанзивних дејстава муслиманских снага и непоштовања прекида ватре: „Ватром из оружја и оруђа различитих калибара засипају се цивилна насеља и територије у правцу Новог Града, Приједора, Љубије, Бања Луке, Трнова и Калиновика. Наставља се безумно разарање цивилних објеката и протеривање српског становништва са њихових огњишта, међу којим је велик број избеглих са раније окупираних територија. На овим просторима муслимани доводе и групишу нове снаге.“¹⁵⁵ Управо у овом периоду између 5. и 12. октобра хрватско-муслиманске снаге извеле су посљедња офанзивна дејства у операцији „Јужни потез“. Успјех ових акција био је половичан, хрватске снаге заузеле су Мркоњић Град, а муслиманске Сански Мост, док су напади на главне циљеве операције – Приједор и Нови Град, одбијени. Сам Изетбеговић се сјећао да су његове снаге, и поред потписаног примирја, настављале офанзиву са циљем да заузму Приједор и Нови Град, али да је, како је изјавио, нападе морао зауставити услед пријетњи бомбардовањем од стране америчког амбасадора. Вишенедјелно чекање на примирје Кољевић је оцијенио као жељу Ричарда Холбрука да „Муслимани и Хрвати освоје све територије које је он зацртао, што ће 'поједноставити' мапу“. Овим акцијама, подјела земље доведена је приближно наметнутом односу од 51% и 49% територије. Борбе на свим ратиштима дефинитивно су прекинуте 14. и 15. октобра 1995. године.¹⁵⁶

¹⁵⁴ „Младић: Агресија на западне делове РС и даље траје : Неразумне претње“, *Дневник*, 27. септембар 1995, 2.

¹⁵⁵ „Младић – Смиту : Муслимани провоцирају рат“, *Дневник*, 13. октобар 1995, 2.

¹⁵⁶ А. Izetbegović, *Rat i mir...*, 20; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 413-415; Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске: дневник: 1993-1995*. Књ. 2..., 331.

* * *

Коментаришући оцјене француских медија да „Младић није никакав босански Наполеон и да његове победе нису резултат знања које је стекао у војној академији као први у својој класи с просеком од 9,57, већ као резултат лудости“, Младићево војничко умјеће дефинисао је његов „саборац“ у мировним преговорима, Момир Булатовић, рекавши да баш у „комбинацији ова два податка лежи објашњење за неке његове војне подухвате“.¹⁵⁷

---

¹⁵⁷ Љ. Булатовић, *Генерал Младић...*, 168.

Фотографије 1 и 2: Генерал Младић у разговору са новинарима¹⁵⁸

---

¹⁵⁸ MKSJ, IT-09-92 Ratko Mladic, *SRT (Pale) footage depicting an interview of Ratko MLADIC*; MKSJ, IT-09-92 Ratko Mladic, *Video 'Excerpt from compilation of SKY News Reports He's the scourge of Sarajevo... Interview with General Ratko MLADIC.'*, undated.

МЛАДИЋ И МЕЂУНАРОДНЕ СНАГЕ

САРАДЊА, ПРЕГОВОРИ И СУКОБ

„Потпуно је разобличена стратегија НАТО пакта и сад када је реч о рату у бившој БиХ. Они не смеју да створе нови Вијетнам. Ослањају се на своје 'сателите' хрватску и муслиманску војску и за војне снаге неких исламских земаља. Зар западна штампа не пише да су цеви припадника УНПРОФОР-а окренуте према српским положајима. Ми будно пратимо развој ситуације и ако се опет посегне за оружјем и удари на Републику Српску, узвратићемо свим расположивим потенцијалом.“

Генерал Ратко Младић за *Дневник*¹

---

¹ Стеван Рисовић, „Командант Главног штаба ВРС генерал-потпуковник Ратко Младић : Доста је било уступака“, *Дневник*, 19. јун 1994, 3.

ДОЛАЗАК ЗАШТИТНИХ СНАГА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

ПРВЕ АКЦИЈЕ НАТО-а

Контакти генерала Ратка Младића и представника снага Уједињених Нација били су једна од најчесталијих тема на страницама *Дневника* током три и по године рата. Интересовање за њихов однос расло је како се рат приближавао свом крају, односно, како се сукоб међу њима погоршавао и напослијетку ескалирао.

Заштитне снаге УН (United Nations Protection Force), односно УНПРОФОР, устројене су *Резолуцијом бр. 743 СБ УН* 21. фебруара 1992. године. Њихов долазак, најприје у Хрватску, а затим и у БиХ, знатно је утицао на развој ситуације на тим просторима, те је означио и почетак повлачења ЈНА из тих дијелова бивше заједничке државе.¹

Распоређивање већих контингената мировних снага у БиХ, почело је у новембру 1992. године. У најранијем периоду, они су обављали улогу посматрача, обезбјеђивали су хуманитарне конвоје, те се примјећује да су избјегавали територију под контролом ВРС. У једном од забиљежених интересантних запажања „мировњака“ по доласку у БиХ било је да је у камповима ВРС владала „професионална војна атмосфера“, за разлику од „импровизираних логора ХВО-а и БиХ“.² Како се сјећао и специјални представник генералног секретара УН-а за бившу Југославију, јапански дипломата Јасуши Акаши (енг. Yasushi Akashi), на самом почетку „мировна операција УН у Босни најпре је била ограничена на област у близини аеродрома у главном граду Босне, Сарајеву“, и „сводила се на заштиту допремања хуманитарне помоћи“, али је ширењем сукоба „присуство УН постало веће и сложеније“, те стога „задаци мировних снага превазилазили су мировну операцију у Хрватској, која је била више статична и више у складу с традиционалним очувањем

---

¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 45.

² Исто, 149.

мира“. С обзиром на то да су снаге УНПРОФОР-а у одређеним моментима бројиле и до 44.000 припадника, како је то такође Акаши закључио, „била је то највећа мировна операција у историји светске организације“.³

На самом почетку његовог искуства са припадницима УНПРОФОР-а, Младић је новинару *Дневника* на питање, да ли њихов долазак види као „тиху окупацију српских простора“, одговорио: „Не, не бих се сложио са таквом грубом, ја бих рекао, оценом. Снаге УНПРОФОР-а су и снаге мира, улогу миротворца они часно и поштено одрађују, нажалост, и уз људске жртве. Нема ни говора о било каквој другој квалификацији улога снага УНПРОФОР-а, осим да су то мировне снаге УН.“⁴ Био је само почетак не дуготрајне, али врло тешке историје њихових односа – од сарадње и преговора до сукоба.

И поред почетних начело изречених похвала на рачун долазећих заштитних снага, већ у вријеме преговора о самом њиховом распоређивању, дошло је и до првих несугласица између генерала Младића и њихових представника. Спорно је било питање размјештаја мировних снага у Бањалуци, што је пажљиво пропраћено на страницама *Дневника*. Иако су пренесене Младићеве гаранције безбједности „свих хуманитарних летова над Републиком Српском и безбедност свих хуманитарних конвоја кроз Републику Српску“, те похвале команданта УНПРОФОР-а генерала Намбијара на рачун Младића, убрзо се испоставило да договор око распореда снага није постигнут.⁵ Младић је објашњавао да мировне снаге нису потребне у Бањалуци јер „у овом граду није било никаквих војних акција“, те је додао да ће „предложити Скупштини да донесе одлуку да снаге УНПРОФОР-а буду распоређене на линији разграничења наших и снага ХВО-а дуж линије Јајце – Доњи Вакуф – Купрес – Гламоч“. Жалио се и на неравноправну подјелу хуманитарне помоћи и случајеве када су у пакетима упућеним муслиманској

³ Y. Akashi, *U dolini između...*, 20-21.

⁴ Стеван Рисовић, „Разговор с генерал-потпуковником Ратком Младићем, командантом Главног штаба Војске Републике Српске : Крај рата и близу и далеко!“, *Дневник*, 12. децембар 1992, 2.

⁵ Стеван Рисовић, „Споран размештај канадског батаљона“, *Дневник*, 9. децембар 1992, 2.

страни пронађени „оружје или муниција уместо хране, одеће и лекова“.

Већ тада, Младић је у јавности пласирао изјаве које су касније бивале препознате као дио његовог стила. Тако је, крајем 1992. године, у вези са испоруком помоћи поручио да, уколико се утврди „да се хуманитарни летови и хуманитарни конвоји злоупотребљавају, а онда им је бадава да их цео Пентагон штити“. Међутим, у истом чланку је истакао да „улогу миротвораца они часно и поштено одрађују, нажалост, и уз људске жртве“, и да „нема ни говора о било каквој другој квалификацији улога снага УНПРОФОР-а, осим да су то мировне снаге“, те да ће ВРС „снагама УНПРОФОР-а, Високом комесаријату са избеглице, Међународном црвеном крсту, проматрачима ЕЕЗ-а, свима бити при руци“, и да „никакво супротстављање тим међународним факторима не долази у обзир.“⁶

Готово све вријеме трајања рата, Младић је указивао на проблем са расподјелом хуманитарне помоћи и злоупотребом хуманитарних коридора. Он је за *Дневник* истицао да тек око 10% хуманитарне помоћи која стигне у Сарајево иде Србима, док, како је рекао, „Алијина војска добија готово све што јој је потребно“. Пожалио се да су „хуманитарни конвоји наоружали и Горажде“, те да се преко њих „дотура муниција муслиманским јединицама у Сребреници“, док је саопштио да се за Цазинску крајину ратни материјал „дотура ваздушним путем“.⁷ Иако је Младићево незадовољство улогом мировних снага евидентно од њиховог доласка, однос између њих се закомпликовао нешто касније.

---

⁶ Стеван Рисовић, „Разговор с генерал-потпуковником Ратком Младићем, командантом Главног штаба Војске Републике Српске : Крај рата и близу и далеко!“, *Дневник*, 12. децембар 1992, 2.

⁷ „Генерал Младић о ситуацији у бившој БиХ : Срби не држе ништа туђе“, *Дневник*, 13. фебруар 1993, 2. У питању је дио интервјуа који је Младић дао *НИН*-у.

ДЕМИЛИТАРИЗАЦИЈА ЕНКЛАВА

Први озбиљнији тест односа Младића и представника УНПРПФОР-а били су догађаји у Подрињу у првој половини 1993. године. Након што је присуствовао великој сахрани српских жртава муслиманске зимске офанзиве у Подрињу, генерал Моријон је 11. марта дошао у Сребреницу. Овај градић у источној Босни, који је био под муслиманском контролом, тих се дана нашао у тешкој ситуацији и постојала је могућност да српске снаге елиминишу енклаву. Стога се на српској страни сматрало да је Моријон дошао у Подриње да „спречи пораз муслимански снага“ и у Сребреници, како се десило у већем дијелу овог региона. Међутим, Моријон је у посјети Сребреници остао дуже него што је планирано и у једном моменту му је од стране локалних Муслимана онемогућен излазак из града.⁸ У саопштењу ГШ ВРС, које је *Дневник* пренио, наведена је изјава генерала Младића да ВРС са тим догађајем „нема ама баш никакве везе“, и да су „муслимански војни и политички руководиоци злоупотребили хуманитарну мисију УНПРОФОР-а и уместо да дође до евакуације рањених и болесних из Сребренице, муслиманске оружане формације практично су ухапсиле и држе као таоца француског генерала Филипа Моријона“.⁹ Ипак, након неколико дана задржавања, *Дневник* је пренио да је Моријон напустио Сребреницу, те да се налази „у близини Братунца, који држе Срби а удаљен је 15 километара од Сребренице“.¹⁰

И поред ових компликација, мисија генерала Моријона да прекине офанзиву ВРС у Подрињу била је успјешна. *Дневник* је пренио да је на састанку њега и Младића договорен прекид ватре, а наглашена је Младићева изјава да ће примирје „ступити на снагу уколико га прихвате и друге две зараћене стране, а српска страна ће га стриктно поштовати“. Младић се и овом приликом жалио на неравноправан однос међународне зајед-

⁸ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 171.

⁹ Стеван Рисовић, „Главни штаб Војске Републике Српске : Муслимани држе Моријона као таоца“, *Дневник*, 16. март 1993, 2.

¹⁰ „Моријон напустио Сребреницу“, *Дневник*, 16. март 1993, 1.

нице, те је *Дневник* пренио његову изјаву да „малтене све флоте овога свијета су укључене у то да им (Муслиманима – прим. а-ут.) шаљу храну и помоћ иако их имају и превише, а Срби су блокирани са свих страна“. Закључио је да УНПРОФОР-ци „према Муслиманима и Хрватима изигравају логистику“, а према Србима „Кинески зид“. ¹¹ Дан касније, објављено је да су „Муслимани и Хрвати прихватили договор Моријона и Младића“, те да је договорено да се на сарајевском аеродрому организује сусрет највиших војних представника свих зараћених страна – Сефера Халиловића, Миливоја Петковића, Ратка Младића и Јанка Бобетка, што је први пут да оваквом састанку „присутвује и командант оружаних снага суседне Хрватске, која је умешана у сукоб“, на чему је Младић раније више пута инсистирао. ¹² Са друге стране, у муслиманском војном врху су касније, без јасног покрића, оцијенили да су ови разговори били „куповина времена“ за Младића, док, према њима, генерал ХВО Петковић „на састанцима прича једно, а на терену ради друго“. ¹³

Међутим, и поред примирја, у току априла настављена су борбена дејства у рејону Сребренице. Нови састанак представника УНПРОФОР-а, Младића и Халиловића организован је 12. априла на сарајевском аеродрому. За вријеме ових вишедневних преговора, борбе најприје нису биле заустављене, а то је урађено 16. априла, по Караџићевом наређењу. У моменту када су јединице ВРС биле на свега 2 километра од града, потписан је *Споразум о демилитаризацији Сребренице*. ¹⁴ *Дневник* је пренио да су српску страну, поред Младића, представљали генерали Миловановић и Гверо, док су муслиманску, поред Халиловића представљали генерали Стјепан Шибер и Јован Дивјак. Представници „плавих шљемова“ били су генерали Ларс Ерик Валгрен (фр. Lars-Eric Wahlgren), Филип Моријон и Седрик Торнбери (енг. Cedric Thornberry). Још у току преговора, Младић је изјавио да се разговара „само о проблему Сребренице и

---

¹¹ „Успешни преговори генерала Младића и Моријона у Београду : Договор о примирју и евакуација цивила“, *Дневник*, 27. март 1993, 2.

¹² „Муслимани и Хрвати прихватили договор Моријона и Младића : Данас прекид ватре“, *Дневник*, 28. март 1993, 2.

¹³ R. Delić, *Lice i naličje...*, 517.

¹⁴ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 173.

да је формирана радна група о муслиманској предаји оружја“, и да „цивили могу да напусте Сребреницу или да остану, а што се тиче муслиманских бораца, о њима ће се још разговарати“. ¹⁵ *Дневник* је пренио и саопштење Информативне службе ГШ ВРС, у коме се, између осталог, наводи: „Муслимански екстремисти, охрабрени понашањем дела међународне јавности, личном пристрасношћу генерала Моријона и најновијом резолуцијом Савета безбедности, грубо крше све мировне договоре и предузимањем нових офанзивних дејстава, оптужујући Србе, желе минирати данашње преговоре генерала Младића и злочинца над српским народом Сефера Халиловића“. ¹⁶

Дан касније, *Дневник* је извијестио детаље о коначно постигнутом *Споразуму*, а нарочито о најзначајнијој тачки за српску страну, према којој је „предвиђено да у Сребреници након завршетка демилитаризације не остане ни једна наоружана особа или јединица, осим снага УНПРОФОР-а, што подразумева потпуно поштовање начела међународног ратног права, која прецизно дефинишу појам предаје оружја“. У наведеном тексту, Младић је појаснио „да је споразумом предвиђено да у Сребреници након завршетка демилитаризације не остане ни једна наоружана особа или јединица, осим снага УНПРОФОР-а, што подразумева потпуно поштовање начела међународног ратног права, која прецизно дефинишу појам предаје оружја“, „да би требало да буду предате све врсте наоружања, од ножева и пиштоља до тенкова, које муслиманска страна поседује“, и приједлог „да се оружје на лицу места уништи“, те је прецизирао да је рок за демилитаризацију 72 часа након уласка снага УНПРОФОР-а у град. Он је такође оцијенио да „Споразум о демилитаризацији Сребренице, који је јуче закључен на сарајевском аеродрому, не дозвољава никакву манипулацију“, те додаје да је српска страна дозволила „евакуацију свих муслиманских тешких рањеника, мада су многи од њих учествовали у борбама на том простору а вероватно међу њима има и оних који су

---

¹⁵ Драгиша Ћосовић, „Преговори на сарајевском аеродрому : Тешко до договора“, *Дневник*, 18. април 1993, 2.

¹⁶ „Саопштење ГШ Војске Републике Српске : Офанзива Алијине војске“, *Дневник*, 18. април 1993, 1.

починили злочине на српским народом, [...] изразивши уверење да ће такви бити изведени пред Међународни суд правде“.¹⁷

Дана када је постигнут *Споразум*, и СБ УН је усвојио *Резолуцију бр. 819*, којом је град проглашен „заштићеном зоном“, те је захтјевано да „све стране и остали поступају према Сребреници и њеној околини као према заштићеној зони која мора бити заштићена од сваког оружаног напада или било којег непријатељског чина“.¹⁸ Већ током сљедећих неколико дана, било је јасно да ће спровођење демилитаризације ићи тешко. Дан по истеку рока за предају оружја, *Дневник* је пренио апел ГШ ВРС у коме се наводи да је „српска страна испунила своје обавезе на том подручју док су Муслимани предали занемарљиво малу количину застарелог оружја“.¹⁹

Преговори на тему Сребренице, Жепе и Горажда настављени су почетком маја исте године. *Дневник* је извијестио да су генерали Младић и Халиловић на сарајевском аеродрому 8. маја потписали споразум о новом прекиду ватре „на свим линијама додира српске и муслиманске војске“, те да је договорена демилитаризација не само Сребренице, него и енклаве Жепа, те евакуација рањеника и болесних цивила из ових мјеста. Утврђено је да ће се пјешадија ВРС повући за 1,5 километара, а да ће се тешко наоружање ставити под „супервизију“, и да ће оружје „имати само припадници УНПРОФОР-а и цивилне полиције УН“. У заједничком саопштењу истакнуте су „велике заслуге генерала Моријона за успешан ток разговора, чиме је постигнут први значајан напредак, који може да доведе до нормализације прилика у овом региону“.²⁰

Дневник је пренио Младићев протест код Команде УНПРОФОР-а у Загребу „због неиспуњених обавеза из *Споразума о демилитаризацији Сребренице*, потписаног 8. маја“, те писмо генералу Валгрону, у коме је истакао да су протекли

---

¹⁷ В. Елез, „Командант Војске Републике Српске о Сребреници : Споразум не дозвољава никакву манипулацију“, *Дневник*, 19. април 1993, 2.

¹⁸ Д. Павловић, „Средње Подриње...“, 243.

¹⁹ „Тврдње Главног штаба Војске Републике Српске : Сребреница није демилитаризована“, *Дневник*, 23. април 1993, 2.

²⁰ Драгиша Ћосовић, „Последња вест : Прекид ватре данас у подне“, *Дневник*, 9. мај 1993, 1.

догађаји „груб доказ неефикасности“ мировних снага. Закључио је да ће бити „принуђен да предузме додатне мере ако муслимани наставе да крше постигнути Споразум о демилитаризацији Сребренице и Жепе и о прекиду непријатељстава на простору БиХ“.²¹ У интервјуу за *Дневник*, Младић је сумирао претходне догађаје и резултате *Споразума*. Још једном је подвукао да „УНПРОФОР мора да разоружа муслиманске јединице око Сребренице“, и да су у ГШ упознати „са каквим су арсеналом модерног оружја били наоружани сребренички Муслимани“, додајући да ништа од озбиљног наоружања није предато. Запријетио је да, уколико муслиманске снаге у Сребреници не буду разоружане, „Војска Републике Српске ће бити принуђена да ступи у акцију“, и, њему карактеристично, закључио: „Сви они зликовци који су лаката окрварили своје рукаве кољући српску нејач по источној Босни мораће за та недела и да одговарају.“²²

Иако је то прецизирано потписаним *Споразумом*, већ у току преговора, Халиловић је одбацио могућност демилитаризације, те је изјавио: „Не постоји сила која ће нас разоружати и којој ћемо предати оружје. Сви ћемо изгинути, али оружје нећемо предати. Трајаће овај рат предуго!“. Посвједочио је да је и одмах по повратку са преговора „послао наређење у Сребреницу и Жепу да не смију ниједан исправан комад оружја предати, нити иједан читав метак“.²³ Такав свој став потврдио је и послје је рата, када је изјавио: „Армија остаје у Сребреници, наоружање остаје, не долази у обзир никакво предавање оружје никоме. [...] Јер тамо гдје је босанска пушка, босански човјек је сигуран. Гдје нема босанске пушке, нема гаранције.“²⁴ Расплет ситуације на овом простору у јулу 1995. године, показао је да Халиловићеви закључци нису били утемељени. Да реализација демилитаризације није била опција, указује и отворено признање генерала

²¹ „Протест Младића Валгрену : Доказ неефикасности УНПРОФОР-а“, *Дневник*, 11. мај 1993, 2.

²² Стеван Рисовић, „Генерал Ратко Младић о демилитаризацији Сребренице : Стрпљењу има краја“, *Дневник*, 14. мај 1993, 2.

²³ М. Милутиновић, „Улога медија...“, 244; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 175.

²⁴ „General Sefer Halilovic 5“, video zapis, objavljeno 4. avgusta 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=pc2s83K5lJM>.

Делића о начинима наоружавања ове енклаве у сљедећем периоду, преко мањих група које су се пробијале кроз српску територију и повременим формирањем ваздушног моста.²⁵ Да се кључни дио *Споразума* није спровео, свједочи и већ помињани Акаши, који каже: „Други недостатак заснивао се на чињеници да је 'заштићена зона' требало да буде и демилитаризована, односно, из ње је требало повући оружане снаге свих страна, укључујући и снаге босанске владе. Без обзира на то, босанске снаге су и даље користиле заштићене зоне, укључујући Сарајево, за одмор, опоравак и поновно наоружавање, као и за извођење напада на снаге босанских Срба у околним областима“.²⁶ Убрзо након формирања ових заштићених зона, почели су испади у дубину српске територије. УНПРОФОР није спријечио формирање команди дивизија у Сребреници и Горажду, команде бригаде у Жепи, а у Сарајеву, Тузли и Бихаћу су остале команде корпуса. Односно, како је то прецизно дефинисао у том периоду врло значајни Торнвалд Столтенберг – „Савет безбедности је дозволио Муслиманима да у тим зонама праве војне базе. Они су из тих база пуцали, а на ватру им се одговарало – стога сигурна зона за цивилно становништво заправо и није постојала“²⁷ Ове чињенице умногоме су одредиле ток дешавања у наставку рата у Подрињу и изнудиле почетак операције српских снага у јулу 1995. године.

* * *

Сликовит примјер Младићевог стила приликом сусрета са представницима „мировњака“ био је случај једног његовог састанка са генералом Моријоном 1993. године. Иако га је УНПРОФОР-ов генерал чекао, Младић „тек у педесетом минуту закашњења изашао из канцеларије заједно са једним заставником, који је под мишком носио шах-гарнитуру“. На Моријонову примједбу због те ситуације, Младић је одговорио: „Морате ми веровати да сам имао оправдан разлог да за ово кратко време

---

²⁵ R. Delić, *Lice i naličje rata...*, 443.

²⁶ Y. Akashi, *U dolini između...*, 34.

²⁷ М. Миловановић, *Истине и заблуде...*, 83; Т. Stoltenberg, *О људима...*, 331.

одложим наш сусрет који ми, иначе, унапред причињава велико задовољство. [...] Знате, ја страшно волим да играм шах. Не знам војног команданта који није волео ту игру. Наполеон је, ако се сећате, јако волео да игра симултанку са својим маршалима. Моји су противници скромнији по звању, али су опасни борци, у шаху, а и иначе. Ено, онај заставник који је прошао поред нас страшно ме је намучио. Била је то јако компликована позиција, и нисам смео да допустим заставнику да ме потуче. Као ни Наполеон својим маршалима.²⁸ Иако овакви Младићеви поступци нису увијек били сасвим јасни, како његовим противницима, тако и многима у његовој околини, били су то карактеристични изрази његовог начина рада и демонстрирања суверености на територији под контролом војске на чијем се челу налазио.

---

²⁸ Љубодраг Стојадиновић, *Ратко Младић између мита и Хага* (Београд: Народна књига – Политика НМ, 2006), 46.

ПРВА ЕКСПЛОЗИЈА НА МАРКАЛАМА

ПОВОД ЗА ИНТЕРВЕНЦИЈУ?

Петог фебруара 1994. године дошло је до прве експлозије на сарајевској пијаци Маркале. Овај догађај, приликом кога је страдало чак 68 цивила, покренуо је талас оптужби против српске стране. ГШ ВРС је одбацио оптужбе, те је у саопштењу које је *Дневник* пренио, наведено да је читав догађај „вероватно дело муслиманских фанатика и њихове сулуде политике, јер су то плански извели како би одложили одлазак на заказане женевске мировне преговоре 10. и 11. фебруара, за масакр поново оптужили Србе и изнудили евентуално војну интервенцију из ваздуха НАТО снага по српским положајима око Сарајева“. Том приликом, упућен је и позив УНПРОФОР-овом генералу Роузу да се формира мјешовита експертска комисија за испитивање околности и одговорности за тај ратни злочин.²⁹ Како је свједочио и генерал Роуз у Хашком трибуналу, УНПРОФОР је урадио двије анализе ове експлозије, које су „дошле до истог закључка: да је немогуће тачно рећи одакле је граната испаљена“.³⁰

О необичним околностима у вези са експлозијом, писао је и Кољевић. Он је изразио чуђење да су се на пијаци налазили „све сами млади људи (само једна жена)“, и да су њихова тијела већ била „потпуно укочена“. Навео је и да су „тезге са робом нетакнуте, чак и јаја и флаше на тезгама читави“, а кратер експлозије тако мали „да граната, ако је уопште била граната, која га је направила, никако није могло да има тако стравично дејство“.³¹ И поред аргумената српске стране, дошло је до притисака на ВРС да повуче артиљерију од Сарајева и стави је под контролу УН-а. Услиједио је ултиматум од 10. фебруара, у коме је наведено да ће тешко наоружање које није под контролом УНПРОФОР-а бити

---

²⁹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 235.

³⁰ MKSJ, IT-09-92 Ratko Mladic, *Witness Statement of Michael ROSE, dated 13 January 2009, Witness Acknowledgment signed on 26 March 2009*, 11.

³¹ Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске: дневник: 1993-1995. Књ. 2...*, 423-424.

мета напада ваздушних снага НАТО-а. Интересантна су сјећања генерала Роуза, у којима стоји да је „прво испитивање кратера бомбе која је експлодирала на Маркалама показало да је она испаљена са босанске стране“, и да „угао путање мине очигледно доказује да је она испаљена са веома мале даљине, или да је чак подметнута на лицу места и активирана“. Он је, такође, записао да су представници АРБиХ „склонили неке делове распрснуте мине, пре него што су снаге Уједињених Нација стигле на место догађаја“.³²

На преговорима у Сарајеву, којима су присуствовали предсједник Милошевић, али и руски представници, разматран је план руског предсједника Бориса Јељцина, који је предвиђао повлачење тешког наоружања и распоређивање руских мировних снага око Сарајева. План је прихваћен и руски војници стигли су на положаје око Сарајева 20. фебруара. Кољевић је записао да су у српском дијелу Сарајева, доласком Руса, нестао „страх од неизвесног, бес због немоћи, очајање због неправде“, и да је настало „народно весеље“.³³ О епилогу ове кризе, Младић је говорио за *Дневник*. Он је истакао да су у ГШ „претње НАТО-а схватили крајње озбиљно“, али је додао да би ВРС и у случају бомбардовања „сачувала достигнуте положаје“.³⁴ Неколико дана касније, у интервјуу за *Дневник*, изјавио је да ВРС има „велико поверење у УН, односно у снаге УНПРОФОР-а које се стварно труде да очувају примирје“. Међутим, запријетио је да ће у случају евентуалног напада, његове снаге узвратити „жестоким свим расположивим средствима“.³⁵

Догађаји у вези са првом експлозијом на Маркалама били су тежак тест односа новог команданта УНПРОФОР-а за БиХ генерала Мајкла Роуза и генерала Ратка Младића. Они су се неколико дана послје постизања договора сусрели у Лукавици, након чега је Младић за *Дневник* оцијенио да се ради о „једном

³² М. Rose, *Misija u Bosni...*, 66-67.

³³ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 237.

³⁴ Стеван Рисовић, „Два дана након пропалог ултиматума НАТО пакта : Први чин охрабрења или...“, *Дневник*, 23. фебруар 1994, 2.

³⁵ Стеван Рисовић, „Генерал-потпуковник Ратко Младић, командант ГШ Војске РС : Српска војска је за мир“, *Дневник*, 27. фебруар 1994, 3.

високом професионалцу који даје све од себе да би се успоставио мир на просторима Сарајева и шире“, и да ће му ГШ ВРС у томе помоћи. Изразио је надање „да ће УНПРОФОР утицати на то да муслимани схвате да не могу очекивати да за њих ратује УНПРОФОР или НАТО пакт, већ да седну за преговарачки сто и спорна питања политичким путем реше“. ³⁶ Врло интересантна запажања оставио је и генерал Роуз о генералу Младићу. Записао је: „Ратко Младић, главни командант босанске српске војске, дебелушкаст, пргав и пун драматургије, био је класичан пример генерала васпитаног по совјетским узорима. Никада није упознао оца и деду, јер су обојица погинули у претходним ратовима. Имао је репутацију храброг и успешног војника, коју је стекао још 1991. године у борбама у Крајини – хрватској покрајини у којој су живели Срби. За њега је напад био основни начин извођења борбених дејстава. Био је познат међу војницима по изненадним скоковима на тенк, да би лично предводио напад. Веома религиозан, једном ми је рекао, да се сваког дана моли у цркви, или на другим местима, за живот својих војника. За њега није било страшно користити терор као метод и оружје у борби против цивила, који су били главна мета његове артиљерије, ако то доприноси победи у рату. Младић је често и брзо комбиновао уверавање, превару и понижававање противника, као оруђе којим се противник побеђује. [...] Генерал Расим Делић, који је командовао босанском (муслиманском) армијом, био је у истој класи са генералом Младићем, док су се школовали у ЈНА, али није хтео да са њим разговара очи у очи. Веровао је да ће га Ратко Младић у неком тренутку изазвати да неодговарајуће реагује. Без обзира на грубости и склоности изигравањима, генерал Младић је одржао реч када би нешто обећао, што је генерал Расим Делић ретко чинио.“ ³⁷

---

³⁶ „Сусрет генерала Младића и Роуза“, *Дневник*, 5. март 1994, 2.

³⁷ M. Rose, *Misija u Bosni...*, 46.

„ТО ЈЕ БИО ПРВИ РАТНИ ЗАДАТАК НАТО НА КОЈИ СЕ ЧЕКАЛО ПЕДЕСЕТ ГОДИНА“³⁸

Српска контраофанзива код Горажда прољећа 1994. године довела је до нових напетости када су у питању односи ГШ ВРС и мировних снага, о чему је већ било ријечи. *Дневник* је извјештавао о току преговора између Младића, Роуза и Делића у периоду док су српске снаге биле пред том енклавом. У *Дневнику* је објављено да српска страна „предлаже трајан прекид ватре и нуди разговор о целовитом и безусловном примирју на свим линијама разграничења у бившој БиХ“, док муслиманска Команда „инсистира да се преговара о 14-дневном прекиду ватре и о проблему Горажда“, на основу чега се закључује да се „муслиманска влада прибојава да би трајни прекид ватре на садашњим линијама сукоба осигурао српској страни да сачува контролу над око 70 одсто бивше БиХ“.³⁹

Чињеница да ови преговори нису донијели резултата, а да су снаге УНПРОФОР-а већ биле распоређене у близини Горажда, па и у штабу муслиманских снага у самом граду, послужила је као повод за ваздушне ударе НАТО-а против српских снага.

Напад који је почео врло индикативног датума за српски народ – 10. априла⁴⁰, био је прва војна интервенција НАТО-а у

³⁸ Исто, 138.

³⁹ „Преговори Младић – Роуз – Делић : Без договора о прекиду ватре“, *Дневник*, 10. април 1994, 1; Током највећег дијела периода овог рата, у току локалних или општинских преговора српских и муслиманских представника, долазило је до несасгласја око питања прекида ватре. У једну руку, Муслимани су претежно тежили да територијално ограниченим прекидом ватре зауставе српске снаге у конкретной акцији, а не на цијелој територији БиХ. Командант АРБиХ се присјећао да се муслимански војно-политички врх општег прибојавао примирја „које би прерасло у трајни мир из кога би они изашли са што већом територијом под својом контролом“. Сличну логику имао је и копредсједник Овен, па је записао да је у УН говорио да „не постоји никаква могућности да међународна заједница прихвати филозофију генерала Младића да је 'сила право и што држимо у рукама – наше је.'“ (R. Delić, *Lice i naličje...*, 338; D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 105)

⁴⁰ 10. априла 1994. године проглашена је Независна Држава Хрватска.

његовој готово пола вијека дугој историји. Како се могло чути од америчких званичника, циљ је био – „јасно показати Србији и Србима у Босни да је цена за тврдоглавост висока“. ⁴¹ Када је у питању повод за интервенцију, генерал Роуз се касније сјећао да, иако су Срби, како је он оцијенио, „извели један веома нехуман напад на Горажде“, ипак „није могло бити речи о намерном уништавању цивила“. Штавише, додао је „да је и муслиманска војска својим тенковима и артиљеријом тукла по граду током најинтензивнијег дела борби, тако да је по једна граната падала сваког минута на тај мали град претрпан и загушен хиљадама избеглица“. Услиједили су нови преговори, током којих је огорчени Младић, у свом маниру, „претио да се снаге УН неће живи извући из Босне“. ⁴²

Због лоших временских услова, први НАТО авиони били су приморани да прилично ниско лете, те су се суочили са проблемом проналаска циљева, и поред ваздухопловних официра за навођење који су били на терену. У једном извору из града описани су удари НАТО авиона: „Невиђено, феноменално, готово да видим пилота у кабини. Свега 30 метара изнад кровова. Гледамо, буљимо за њим. Човјече, он их ракетира! Одушевљење. Жене плачу. Све је изашло на улице и нико се више не боји ни граната ни снајпера. Сљедећи налет, авион се нагиње на једну страну и лијепо се види кад баца бомбу. Она је огромна... Авион се извлачи фантастичним маневром... Гледам на мјесто гдје је бачена бомба и ослушкујем, а онда бууум! Куће се тресу, земља се тресе, а ја се знојим од неке драгости... Али Натовци не одустају. Поново у понирућем лету се обрушава на србачетнике. Нагиње се на једну страну и откачује једну бомбу с крила, затим се нагиње на другу страну, откачује другу бомбу, и

---

⁴¹ В. Dimitrijević, *Vazdušni rat...*, 186; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 246-247; Прву акцију НАТО-а против ВРС, али знатно другачијег типа, биљежимо и нешто раније, 28. фебруара исте године, када су два НАТО ловца, без опомене и позива на слијетање, напали шест авиона ВРС који су лоцирани у ниском лету над српском територијом југозападно од Бањалуке. Том приликом страдала су три српска пилота. (М. Којић и др., *Намјерном силом...*, 52)

⁴² М. Rose, *Misija u Bosni...*, 155; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 247.

просто немогуће како не удари у брдо... За то вријеме други авион је у непосредној близини и спреман да ушутка сваку ПА (против-авионску – прим. аут.) ватру са земље. Четници се и не чују... Читав овај НАТО шоу трајао је цијелих 40 минута... Одушевљење и узбуђење је на врхунцу...“⁴³

Нове нападе НАТО-а на српске положаје 15. и 16. априла обиљежило је обарање једног авиона од стране српске ПВО. Поменути муслимани извор је описао и тај догађај: „У 16.45 Срби гађају ракетним системом и погађају авион НАТО снага. Човјече, гледамо га како га погађа, како гори. А, онда видимо како се пилот катапултира, отвара се падобран... Авион пада...“⁴⁴ Генерал Роуз је записао: „Сви у оперативној сали су занемели на ту вест. Нико није могао да поверује да је релативно примитивна противваздушна одбрана босанске српске војске оборила један НАТО авион“.⁴⁵

Свјестан расположења свјетске јавности поводом ових догађаја, Младић је 16. априла упутио допис јединицама које су учествовале у борбама у околини Горажда у коме је стајало да „муслиманска пропаганда преко светских медија лансира дезинформације да су припадници ВРС приступили тоталном уништењу муслиманског живља са циљем компромитације РС и доношења резолуција СБ УН неповољних по Србе“, те је зато издао наређење у коме се строго забрањују нехумани поступци, злостављање и физичке ликвидације цивилног становништва, ратних заробљеника и припадника међународних организација, тражи се заштита цивилног становништва „измештањем на погодне локације“, поступање са ратним заробљеницима „у складу са међународним ратним правом“, те забрањује „уништавање покретне и непокретне имовине на ослобођеној територији пљачкањем и рушењем“.⁴⁶

Неколико дана касније, ваздушни напади су обустављени и улиједили су преговори, који су резултирали повлачењем

---

⁴³ B. Dimitrijević, *Vazdušni rat...*, 186-187.

⁴⁴ Исто, 188.

⁴⁵ M. Rose, *Misija u Bosni...*, 147.

⁴⁶ MKSJ, IT-95-518 Karadzic and Mladic, VRS, Main Staff - Order, No. 034-520, by Ratko MLADIC, 16 April 1994, 1.

српских снага на 3 километра од града и распоређивањем мировних снага. Коначни резултати операције „Звијезда 94“ за српску страну били су заузимање дијела територије и скраћење фронта, те успостављање друмске везе између Фоче и Чајнича. Ипак, кључни утисак на крају ове операције јесте чињеница да, „и поред губитака и непрецизности, догодио се драматичан прелом у рату – НАТО је почео да користи своју авијацију и у нападима на копнене снаге Војске Републике Српске“, односно како је Младић за *Дневник* закључио, НАТО се „бомбардовањем српских положаја очигледно изјаснио као савезник и заштитник Хрвата и муслимана, чије снаге види као своје специјалне јединице за реализовање сопствених циљева на Балкану“. До краја 1994, побољшање односа између Младића и представника мировних снага није било уочљиво на страницама *Дневника*. Посљедице првих ваздушних напада на српске снаге биле су итекако присутне. Младић је од тада улогу снага УНПРОФОР-а оцјењивао искључиво негативно, посматрајући их као страну у сукобу, штавише, управо за *Дневник*, оцијенио је да је НАТО већ двије године у рату против ВРС, и „у служби логистичке подршке војсци Алије Изетбеговића и усташа Фрање Туђмана...“⁴⁷

---

⁴⁷ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 249, 252-253; „Интервју генерала Младића јапанском часопису 'Сапио' : Подстрекачи рата“, *Дневник*, 31. мај 1994, 1.

НОВИ УДАРИ НАТО-а

ОДЛАЗАК ГЕНЕРАЛА РОУЗА

Иако је од почетка рата евидентан био неравноправан однос представника међународне заједнице према странама у сукобу, након одбијања плана Контакт групе од стране српског врха, престало је било какво суздржавање од директног војног уплитања спољног фактора. До краја 1994. године НАТО снаге су на српске положаје извршиле напад најприје код Илиће 5. августа, а затим и 22. септембра нападом на село Доброшевић. Након тих догађаја, *Дневник* је пренио садржај писма генерала Младића генералу Бертрану де ла Прелу (фр. Bertrand de La Presle), тадашњем команданту УНПРОФОР-а за бившу Југославију, у коме је он поновио став да НАТО има намјеру да наметне „решење кризе и грађанског рата које би одговарало Хрватима и муслиманима...“, и истакао да не види разлог за даљи ангажман НАТО-а у Републици Српској.⁴⁸

Посљедњи удари те године десили су се новембра и децембра 1994. године у вријеме напада српских снага на Бихаћ. Младић је у наредби којом се прецизирао да је потребно овладати дијелом Бихаћа и насељеним местима десно од реке Уне, прецизирао и да „пошто је Бихаћ проглашен за заштићену зону“, „по самом граду Бихаћу не дејствовати већим артиљеријским (и) ракетним системима, као ни по снагама УНПРОФОР-а“, односно „да се по Бихаћу може дејствовати само средствима пешадије“.⁴⁹ И поред оваквог Младићевог става, до НАТО удара на српске снаге око Бихаћа је дошло. Кључни напад се десио 21. новембра на оближњи аеродром Удбина у Републици Српској Крајини, који су српске снаге користиле у овој операцији.⁵⁰ Епилог ове офанзиве било је заустављање српских снага пред градом, као и у случају Сребренице и Горажда.

---

⁴⁸ „Писмо генерала Младића команданту УНПРОФОР-а Де Лапрелу : Наметање решења оружјем“, *Дневник*, 23. новембар 1994, 2.

⁴⁹ Д. Кукобат и Б. Димитријевић, *2. крајишки корпус...*, 156.

⁵⁰ В. Dimitrijević, *Vazdušni rat...*, 193-200.

Имајући у виду заостравање односа између међународних снага и Младићеве војске у току 1994, *Дневник* је крајем те године пренио један текст хрватског листа *Feral Tribune*, у форми теста сатиричног карактера, а у коме се потенцира све лошији однос ВРС и УНПРОФОР-а, те се банализује улога и смисао мировних снага. У уводу текста је објашњено да се ради о „психо-тесту за припаднике УНПРОФОР-а у Хрватској и БиХ“, а у неколико питања и одговора помиње се и сам Младић. Тако се на питање: „Ваш су хеликоптер изрешетали босански Срби. Ви ћете на то“, као одговор очекује опција: „упозорити генерала Младића да није пристојно пуцати на хеликоптер у лету“. На питање: „Прелетјели сте зону под српском контролом, а на ваш хеликоптер није испален ниједан једини метак. На то ћете“, а одговор са највише бодова је: „панично назвати генерала Младића и питати га је ли његови још увијек контролирају исти териториј и ако контролирају зашто се не јављају“. Треће питање, у сличном духу, гласи: „Вас и ваше колеге заробили су босански Срби. Прво што ћете направити јест“, са одговором „назвати генерала Младића и јавити да сте стигли“. На крају текста, наведени су резултати у односу на број освојених „бодова“, па се онима са најлошијим резултатом поручује: „За једног припадника УНПРОФОР-а показујете превише енергичности, смионости и одлучности. Вријеме је да потражите узбудљивији посао, који ће више одговарати вашем темпераменту. Зашто не покушате као складиштар у Међународном црвеном крижу“. Онима са нешто бољим скором: „Ви посједујете све одлике просјечнога припадника УНПРОФОР-а: иза вас је прошлост, пред вама је будућност, а у вама је – проблем“, а скоро најбољима: „За човјека ваших способности права је штета што УНПРОФОР није био ангажован у Словенији. Не би се са вама ЈНА тек тако повукла!“. Ономе ко би „тест“ ријешо без грешке, за крај је поручено: „Генерале Росе, хвала вам што сте пронашли времена за рјешавање 'Фералова' теста.“⁵¹

Јануара 1995, након годину дана боравка у БиХ, генерал Мајкл Роуз напустио је дужност команданта УНПРОФОР-а, а

---

⁵¹ „Специјални 'Фералов' психо-тест за припаднике УНПРОФОР-а у Хрватској и БиХ“, *Дневник*, 22. децембар 1994, 7.

наслиједио га је земљак, већ помињани генерал Руперт Смит.⁵² Поводом одласка из БиХ, Роуз је, и послије свега што се десило, у *Дневнику* оцијењен позитивно, те је похваљен јер је, како стоји, „говорио о лажима и светској пропагандној машини која је у функцији муслимана и која је пресудно утицала на досадашњу политику међународне заједнице“. Истакнуто је да генерала Роуза нико од муслиманских званичника није испратио, док је од Караџића и Младића добио и поклоне.⁵³ Један британски „мировњак“ српског поријекла – Милош Станковић, сјећао се да је „Роузова репутација код Муслимана била ниска“, иако је он, „с једне стране, наредио четири ваздушна напада против Срба, од којих су неки изазвали жртве, с друге стране никада није наредио ниједан ваздушни напад против БиХ“. Станковић је атмосферу која их је дочекала на Јахорини код Младића описао као „карневалску“.⁵⁴ У једном *Дневниковом* тексту на ову тему, описан је поклон који је Младић припремио за одлазећег британског генерала – у питању је била умјетничка слика „Рађање лепотице“, рад сликара Зорана Кусмука, са посветом: „Генерале, ви сте присуствовали Рађању лепотице. Овако вас је доживео мој народ. С поштовањем“. У продужетку текста, објашњена је симболика тог поклона: „Љепотица је, јасно је, Република Српска, представљена као прелијепа млада жена у одјећи протканеј симболима православља, иза које као заштитник, чувар, надгледник или нешто слично стоји генерал Роуз. Занимљив је један детаљ са слике: на рукаву љепотице, пресвученом тексас платном (што би требало да представља симбол Америке), налазе се трагови од три метка. То су, у пренесеном смислу, три ране од три ваздушна напада на Републику Српску изведена за вријеме Роузовог мандата и ту су, ради подсјећања, шта смо све у свом рађању и развијању морали поднијети. Ипак, и поред свега проживљеног, Срби нису осветољубив народ. Напротив.“⁵⁵ Роуз се касније сјећао да на растанку у Младићевом

⁵² Љ. Булатовић, *Репорт команданту...*, 311.

⁵³ „Важне одлуке на основу лажи“, *Дневник*, 26. јануар 1995, 7.

⁵⁴ Miloš Stanković, *Krtica od poverenja* (Beograd: Knjiga-komerc, 2002), 468.

⁵⁵ „Поклон Роузу“, *Дневник*, 7. фебруар 1995, 9. Текст је преузет из листа *Јавност*, те објављен у рубрици „Други пишу“.

држању „није било ни пецкања, ни непријатељског понашања“, него да му је „у тим тренуцима био симпатичан“.⁵⁶

Интересантно, убрзо после овог готово дирљивог растанка, Младић је италијанским медијима о Роузу говорио врло непријатељски: „Старији од мене две-три године. Лакши можда неколико килограма. И сиромашнији за искуство овога рата. Могао је да уђе у историју као честити официр, а обрүкао се. Не заслужује моју оцену. [...] Додуше, постоје три генерала која заслужују моју пажњу. То су Намбијар, Трифон⁵⁷ и Легрен⁵⁸. Остали нису вредни помена. А прошло их је кроз овај рат десетине...“⁵⁹

Још један илустративан примјер Младићевог начина рада при сусретима са страним војним представницима јесте један његов „трик“ приликом разговора са америчким генералом Веслијем Кларком (енг. Wesley Clark), потоњим командантом НАТО-ве агресије на СР Југославију 1999. године. Сама сврха Кларковог доласка била је намјера америчког генерала да Младићу укаже на то шта ВРС може очекивати у случају одбијања плана Контакт-групе, што се напоследку и десило. Роуз је забиљежио детаље овог разговора: „Док је Младић то говорио, вичући преко стола, лице му је пламтело од љутине и беса. Његове обрве су се стушиле, а очи севале док је изговарао претеће речи кроз скупљене усне. Стално је лупао стиснутом песницом од сто, а кажипрстом друге руке претећи махао испред носа саговорника. Његови телохранитељи, стојећи иза њега с аутоматским пиштољима, допуњавали су ту атмосферу понижавања противника.“⁶⁰ Младићев сарадник, генерал Петар Шкрбић се сјећао да наведени догађај „није био нимало пријатан“, приликом кога је Младић „причао о српској историји“, а Кларк „претио бомбардовањем“.⁶¹ Међутим, и поред несумњиво садржајног и бурног разговора, у свјетску јавност је отишла једна

---

⁵⁶ M. Rose, *Misija u Bosni...*, 295.

⁵⁷ Постоји могућност се ради о генералу Филипу Моријону.

⁵⁸ Врло вјероватно да се ради о генералу Ларсу Ерику Валгрону.

⁵⁹ Љ. Булатовић, *Генерал Младић...*, 32-33.

⁶⁰ M. Rose, *Misija u Bosni...*, 211.

⁶¹ Љ. Булатовић, *Рапорт команданту...*, 151.

потпуно другачија слика, настала непосредно након расправе. Тај догађај сликовито је описао већ поменути британски „мировњак“ Станковић. Он је најприје нагласио како је Младић са тешких тема прешао на похвале и изразе дивљења снази америчке војске, након чега Станковић пише: „Поред мене, Роуз се укочио, јер су његове имагинарне антене осетиле нешто. 'Мајк! Он нешто смера!' Био је у праву. Младић је презирао Американце. 'У праву сте. Он нешто смера', тихо сам му одговорио. Али, шта? Шта ли си смислио овога пута? Сада смо обојица пажљиво слушали. Били смо на опрезу. Младић је наставио са својим претераним похвалама. 'Сва та сила! А сада, у новом светском поретку, постали сте светски полицајац.' Изгледа да је Кларк уживао у свему овоме. Обузело ме је ужасно, панично осећање да се налазимо на самој ивици јаме без дна и да смо што нисмо упали у њу. [...] 'Ручак!' повикао је Младић, померио столицу и устао. Док смо устајали, наркотични, скоро хипнотични, мрачни вео који је лебдео над званичним састанком, је нестао. Сви смо поново постали људска бића. Младић је дограбио своју капу и ставио је на главу. 'Почастићу вас правим српским јелом – војничким пасуљем.' [...] Младић и његови официри су нам пришли. Сви смо били релаксирани. Младић је пипао тканину Кларкове униформе између палца и кажипрста. 'Муслиманска униформа', узвикнуо је. Сви су се насмејали, укључујући и Кларка. Онда се правио као да је изненађен, показао је на Кларкову капу са три сребрне звездице, коју је овај управо намеравао да стави на главу. Младић му је узео капу, и високо је држаћи, узвикнуо: 'Муслиманска каза.' Пошто је смакао своју капу, упитао је: 'Могу ли да је пробам?' Изгледа да је ово Кларку било забавно и он је потврдно климнуо главом. Младић је пружио своју капу Кларку, рекавши, 'ево моје...', затим је поново узео, и пошто је извадио хемијску оловку, написао је на унутрашњости капе, китњастом ћирилицом, 'Р. Младић' и предао је Кларку. 'Ево, задржите је као сувенир са овог састанка'. Затим је набио Кларкову капу на своју главу и узвикнуо: 'Да ли личим на Муслимана?' Његови официри су урлили од смеха. 'Могу ли да је задржим... Три сребрне звездице... И ја сам такође генерал са три звездице?' Кларк се насмејао, завртео одречно главом и рекао:

'Неее.' Младић је приметио да сам извадио камеру. Неколицина нас је то урадила. 'Добро, ако не могу да је задржим, онда хајде да направимо неколико снимака и то напољу, где има више светла.' Ставио је своју огромну шапу Кларку на раме и вешто га извео у ходник. Направио сам неколико снимака, а на једном од њих се видео и забринути Роуз. Други су се, пак, смејали од свег срца, захваћени срдачношћу и апсурдношћу целе сцене. Младић је сијао, Кларк се смешио, а иза њих српски официри су се тресли од смеха. [...] 'Младић је планирао целу ствар, зар не, Мајк?' Роуз није сумњао у то. Кратко сам размислио. Мислим да постоје две могућности. Прва да није било планирано, да се радило о несрећном стицају околности и да је неко од српских новинара решио да на брзину нешто заради...⁶² Фотографија америчког генерала са Младићевом капом на глави брзо је обишла свијет, изазивајући велике непријатности за Кларка. Нашавши се у таквој позицији, био је приморан да се правда због овог поступка и објашњава да није дошло до промјене у америчкој спољној политици. Појавиле су се и тврдње да је „већ сутрадан о свом понашању морао да пружи објашњење разљућеном Стејт департменту“, а „каријеру му је, наводно, спасао друг из родног Арканзаса, председник САД, Вилијам Клинтон“. Генерал Роуз, који је и сам имао доста времена и прилика да искуси Младићев дипломатски стил, дефинисао је ту његову способност: „Видите, постоји један израз у њиховом језику – 'сељачка лукавост'. Младић је има не тоне. То знамо. Неухватљив је.“⁶³

---

⁶² М. Stanković, *Krtica od poverenja...*, 350-352.

⁶³ Љ. Стојадиновић, *Ратко Младић...*, 105; М. Stanković, *Krtica od poverenja...*, 360.

АКЦИЈА У МЛАДИЋЕВОМ СТИЛУ

ЗАРОБЉАВАЊЕ „МИРОВЊАКА“

Промјене у Команди УНПРОФОР-а почетком 1995. године нису донијеле побољшање односа Младића са њиховим представницима. Нови ваздушни напади НАТО-а на српске снаге десили су се 25. и 26. маја 1995. године, након обнове борбених дејстава на сарајевском ратишту. Српска реакција била је снажна и изненађујућа, „сумњиве делотворности и јаке драматичности“ – у околини Сарајева заробљено је око 370 „мировњака“ и постављени су „уз објекте као живи штит“. Овај Младићев маневар донио је краткорочну добит – према наредби генерала Смита, дејства НАТО-а су одмах заустављена.⁶⁴

Ипак, овај чин је радикализовао расположење Запада према српској страни. На страницама *Дневника* пренесена су бројна упозорења упућена српским лидерима од стране званичника међународне заједнице. Међу њима је било и писмо специјалног изасланика Јасушија Акашија, у коме је затражено „ослобађање 'плавих шлемова“, те подвучено да на „руководиоцима Срба у Босни лежи одговорност за безбедност припадника УНПРОФОР-а“.⁶⁵ Исто је тражио и генерал Смит, најприје „одбацивши захтеве које је заузврат поставила српска страна“.⁶⁶ Холбрук се сјећао да су слике заробљених пилота биле „језиве“ и да је западној јавности изгледало „непојмљиво да такви грмаљи могу на кољена бацити највеће силе на свијету“.⁶⁷

Са друге стране, у Републици Српској су, уз опште огорчење, тражени гаранتي да нових напада неће бити. Младић је тврдио да је овај његов радикалан поступак био „једини пут да се Европи и свету скрене пажња да не могу бомбардовати српске цивиле како се то неком прохте“, и да је „Западу“ „проблем

⁶⁴ В. Dimitrijević, *Vazdušni rat...*, 245; Љ. Стојадиновић, *Ратко Младић...*, 108.

⁶⁵ „Захтев Јасушија Акашија руководству РС : Ослободити 'плавешлемове“, *Дневник*, 28. мај 1995, 2.

⁶⁶ А. Т, „Захтев УНПРОФОР-а Републици Српској: Ослободити таоце!“, *Дневник*, 2. јун 1995, 2.

⁶⁷ R. Holbrooke, *Završiti rat...*, 62.

број 1 како да ослободе ратне заробљенике“, а њему „како зауставити рат и верификовати његове досадашње резултате“, те је закључио да је потребно учинити све да се рјешавајући један, ријеше оба проблема.⁶⁸ „Мировњаци“ су коначно ослобођени 18. јуна, а *Дневник* је поводом расплета ситуације пренио *Политикин* текст, у коме се тврди да је српској страни ипак „дата гаранција да неће бити ваздушних удара ако заробљени припадници УН буду ослобођени“.⁶⁹ Није јасно да ли је таква гаранција постојала, али, даљи ток догађаја је показао да је заробљавање „мировњака“ дугорочно имало превасходно негативне последице за српску страну.

---

⁶⁸ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 328-330.

⁶⁹ „Тврдња лондонског 'Гардијана' : Палама дата гаранција“, *Дневник*, 23. јун 1995, 9.

РЕАКЦИЈА УНПРОФОР-а НА ЕЛИМИНАЦИЈУ „ДЕМИЛИТАРИЗОВАНИХ“ ЕНКЛАВА

У вријеме отпочињања операције „Криваја 95“, чији су узроци, ток и епилог већ описани, генерал Смит је писао протест генералу Младићу поводом српског продора у „заштићену зону“. Младић је 9. јула УНПРОФОР-овом генералу врло прецизно одговорио наводећи да „енклава Сребреница није демилитаризована у духу споразума од 19.04. и 08.05.1993. године“, да „Муслимани УНПРОФОР-у нису предали наоружање, минско-експлозивна и борбена средства“ и да су „специјални статус зоне“ и присуство УНПРОФОР-а „злоупотребљавали за припрему и извођење терористичких и других борбених активности према српском становништву и територији Републике Српске“, те да су снаге из енклаве „нападима и убаченим диверзантско-терористичким група убили 100 и ранили преко 200 цивила Срба“, нарочито апострофирајући „ширу војну акцију ради спајања са енклавом у подручју села Жепа“, када су спалили „село Вишњицу и Бању Лучицу, а становништво побили“, са закључком: „Злочини почињени над недужним цивилним становништвом условили су акцију ради неутралисања муслиманских терориста. Наше активности никако нису усмерене против цивила и припадника УНПРОФОР-а који су у овој енклави размештени. [...] Уверавам Вас, да припадници УНПРОФОР-а, што се тиче наше стране могу бити, као и до сада, потпуно сигурни и спокојни.“⁷⁰ Међутим, и поред тога, НАТО је покренуо нове ваздушне нападе на српске снаге. Младић се сјећао да је након првог удара наредио да се у околини града запале „сијена, штале, куће, трава“, да би НАТО бомбардери изгубили циљеве. Најприје су дејствовале снаге УН, чији авиони, најприје холандски па амерички, нису остварили резултат, те је акција обустављена, а „подршку“ је преузео НАТО.⁷¹

⁷⁰ MKSJ, IT-95-518 Karadzic and Mladic, VRS HQ - Letter, No.0617-455, to Gen SMITH signed by Ratko MLADIC, 10 July 1995, 1.

⁷¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 339-340; С. Bildt, *Zadatak mir...*, 98.

Ова НАТО интервенција показала се као изузетно неефикасна и није утицала на ток српског напада на Сребреницу. Како је то већ помињани Билт оцијенио, она је „драматично илустровала јаз између политичке реторике о таквим акцијама и њиховог стварног ефекта, као и проблеме које су оне собом носиле“, те „није имала ама баш никаквог ефекта на напредовање Срба“. ⁷² У вријеме операције, на улазу у град биле су стационарне снаге Холандског батаљона УНПРОФОР-а, али се нису значајније уплитале у догађаје, што је у послеријатном периоду био узрок бројних критика њихове улоге и држања тих дана. ⁷³ Дан након уласка генерала Младића у Сребреницу, командант Холандског батаљона генерал Томас Кареманс (хол. Thom Karremans) је у команду УНПРОФОР-а доставио извјештај о дешавањима у тада већ елиминисаној енклави, односно најприје преговорима са Младићем: „На првом састанку су ме за све оптужили... [...] Захтијевао је поновни прекид ваздушних напада и непосредне авијацијске подршке. Ако дође до ваздушних напада или се настави с непосредним авијацијском подршком, извршити ће се гранатирање базе Поточари, у којој се налазе припадници Низоземског батаљона и око 2.500 избјеглица, те подручја у њеној непосредној близини на ком се налази око 15.000 избјеглица. Најгрубље је запријетио да ће базу напасти свим расположивим средствима.“ Извјештај је закључио рекавши да није у могућности да брани сребреничке Муслимане, па чак ни „свој властити батаљон“, нити да пронађе представнике за разговор како међу цивилима, нити „међу војним органима власти јер покушавају да се боре за коридор према тузланском подручју“. ⁷⁴

Изетбеговић је овако оцијенио развој ситуације и држање међународног фактора: „Никаква акција НАТО-а није успједила. Осјећао сам се изданим. Нажалост, не први пут. Са тим осјећањима објавио сам 12. јула саопћење за јавност. Саопћење је гласило: Захтијевамо:

---

⁷² С. Bildt, *Zadatak mir...*, 98.

⁷³ Б. Димитријевић, „Генерал Младић и догађаји...“, 7.

⁷⁴ MKSJ, IT-95-518 Karadzic and Mladic, *Message from Commanding Officer Dutch Battalion re meetings with Ratko MLADIC on 11 and 12 July 1995*, 1-2.

1. 'Да УН и НАТО употребом силе успоставе сигурносну зону Сребренице у границама прије напада, тј. са стањем у мају 1993. Ако то не могу или неће, нека то јавно кажу.
2. Да свим средствима, укључујући бацањем из зрака, у заједници са УНХЦР-ом, осигурају шаторе, храну и лијекове, у правцу заштићене зоне за становништво које се повлачи, укључујући евакуацију болесних и рањених цивила.
3. Ако то не могу или неће, нека то јавно кажу. Најмање што дугују овој земљи, равноправној чланици УН и овом народу јест јасан и недвосмислен одговор на горње захтјеве. Садашња конфузија у изјавама само отежава ионако тешку ситуацију."⁷⁵

Недуго по завршетку операције улиједили су и нови преговори у којима је између Младића и Смита усаглашено да се представницима Међународног комитета Црвеног крста омогући приступ Сребреници и Жепи, војницима Холандског батаљона да „напусте Братунац с личним стварима и лаким наоружањем“, „конвојима хуманитарне помоћи да уђу у Сребреницу“, те „евакуација рањених Муслимана из Поточара, као и из болнице у Братунцу“ и „евакуација жена, дјеце и старих Муслимана, оних који желе да оду“.⁷⁶

У вези са евидентном неефикасношћу „мировњака“ за вријеме ове операције, у *New York Times*-у је запажено да је Младић показао „вештину у одређивању ратног тренутка – да држи све своје опоненте без равнотеже и да креира ситуацију на коју неће бити могуће дати адекватан одговор“.⁷⁷ Још за вријеме трајања дејстава око енклаве, *Дневник* је пренио Младићево писмо упућено Команди УНПРОФОР-а, у коме је он

---

⁷⁵ А. Izetbegović, *Sjećanja...*, 211.

⁷⁶ MKSJ, IT-95-518 Karadzic and Mladic, *Agreement Between General SMITH and General Ratko MLADIC dated 19 July 1995*, 1.

⁷⁷ Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске: дневник: 1993-1995. Књ. 2....*, 211.

говорио о муслиманским нападима на „мировњаке“ у протеклом периоду, те је нагласио да акција ВРС није била усмјерена „против цивила и припадника УНПРОФОР-а размештених у Сребреници“.⁷⁸ Мјесец дана касније, *Дневников* репортер посетио је град који се обнављао након три године разарања. У вези са улогом УНПРОФОР-а, објављено је: „Недалеко од Братунца преко жутог моста налазе се Поточари. Ту су доскора боравили војници и официри холандског батаљона, у саставу припадника УНПРОФОР-а. Евакуисани су без иједног инцидента. Представници УНПРОФОР-а рекоше да су захвални Војсци Републике Српске а посебно генералу Ратку Младићу што су из Поточара отишли онако како доликује сваком човеку, посебно војнику“.⁷⁹

---

⁷⁸ „Писмо Ратка Младића Руперту Смиту : Злочини сребреничких муслимана“, *Дневник*, 12. јул 1995, 2.

⁷⁹ А. Тадић, „Видају ране свога града“, *Дневник*, 28. јул 1995, 2.

МЛАДИЋЕВИ НАПОРИ ЗА ЗАУСТАВЉАЊЕ БОМБАРДОВАЊА

Трећег дана НАТО агресије, 1. септембра 1995, у Малом Зворнику је дошло до састанка двојице генерала – Ратка Младића и Бернара Жанвијеа. Захтјеве који су му од УНПРОФОР-а испостављени, Младић је записао у својим биљешкама:

1. „О прекиду напада и претњи од напада на СЗ – Горажде, Тузла, Бихаћ, Сарајево;
2. Повлачење тешког наоружања 20 км од Сарајева;
3. Да прихватите споразум о потпуном прекиду непријатељстава на простору читаве БиХ, укључујући све елементе споразума од 31. 12. 1994. г.“

Са друге стране, иако су напади већ увелико трајали, те је питање повода за агресију за НАТО већ било превазиђено, Младић је инсистирао на теми експлозије на Маркалама. На наведене Жанвијеове захтјеве и питања одговарао је објашњењем зашто српска страна није могла бити одговорна за трагедију на сарајевској пијаци, питањима зашто није оформљена међународна комисија и да ли је одговор НАТО снага реципрочан ономе што се десило на Маркалама. Такође, команданта „мировњака“ је питао „како доказује да су „Горажде, СА, Тузла и Бихаћ зоне под заштитом“ и како оправдава „чињеницу да у свакој од њих М[услимани] имају по корпус терориста“. Пред крај, дотакао се и првих дејстава НАТО-а, питавши зашто су мете НАТО-а били и „објекти удаљени од Сарајева по неколико стотина км“, врло храбро, али и са огорчењем закључивши: „Чиме оправдавате испољену бруталност која није виђена ни од Хитлера?“. Међутим, и поред ових оштрих тонова, Младић је, услед тешке ситуације у којој се ВРС испод НАТО бомби нашла, практички прихватио све услове које је генерал Жанвије поставио. Једина несагласност тичала се начина и динамике повлачења српске артиљерије. Ипак, споразум тог дана није потписан јер је Жанвије тврдио да нема овлашћења за то.⁸⁰ Удари су

---

⁸⁰ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 392-393; 14, 8-11.

стога настављени, а у *Дневнику* је сутрадан објављено да су „'челичне немани' наставиле своју злотворну мисију“.⁸¹

Супротно договору са Младићем, Жанвије је по повратку из Малог Зворника јавно објавио детаље њихових преговора, што је изазвало веома оштру реакцију са српске стране. У *Дневнику* је објављено да је Жанвије прекршио договор о тајности преговора, па су објављени „текст усаглашеног писма генерала Младића упућеног генералу Жанвијеу и текст *Нацрта споразума* између ова два генерала“. У наведеном писму, Младић је истакао да „ВРС неће изводити никакве борбене операције или претње напада уперене према Сарајеву, Бихаћу, Тузли или Горажду, изузев у случају самоодбране“, и да се „тешко наоружање свих страна у сукобу може повући из заштићене зоне Сарајева, под условима о којима се договоре стране у сукобу“. Он је такође захтјевао „тренутан и комплетан прекид непријатељстава на целој територији бивше Босне и Херцеговине“, и моментални прекид дејстава „авијације НАТО и Снага за брзу интервенцију по територији РС“. У нацрту споразума, око кога су се, према наводима ГШ ВРС, два команданта сагласила, али који је Жанвије одбио да потпише, стајало је да ће „НАТО и Снаге за брза дејства одмах прекинути све борбене активности према територији РС“, и да ће „команданти УНПРОФОР-а из Загреба и Сарајева организовати састанак између страна у сукобу ради:

- а. постизања споразума о прекиду непријатељстава;
- б. постизања споразума о регулисању међусобних обавеза које проистичу из статуса сигурносних зона и заштите цивилног становништва у складу са Женевским конвенцијама из 1949. године;
- ц. постизања споразума између страна у сукобу око тешког наоружања у региону Сарајева“.⁸²

Као што је и претходно био случај, суштинска разлика између захтјева НАТО-а и Младићевог писма била је у начину реализације договора о повлачењу артиљерије од Сарајева. У

---

⁸¹ Стеван Рисовић, „Широм Републике Српске : НАТО и јуче бомбардовао“, *Дневник*, 2. септембар 1995, 2.

⁸² „Младић – Жанвијеу : Нетачан приказ разговора“, *Дневник*, 5. септембар 1995, 2.

Младићевом писму је стајало да се „тешко наоружање свих страна у сукобу може повући из заштићене зоне Сарајева, под условима о којима се договоре стране у сукобу“, док се са друге стране тражило моментално повлачење српске артиљерије „ван зоне 20 км око Сарајева“. Тако да је резултат преговора била изјава генералног секретара НАТО-а Вилија Класа (хол. Willy Claes), коју је и *Дневник* пренио, да „генерал Младић, на жалост, није дао задовољавајући одговор“ и да „нове акције НАТО могу почети сваког часа“.⁸³

Неколико дана касније, Младић је послао ново писмо Команди УНПРОФОР-а у Загребу, чије је дијелове *Дневник* такође објавио. Овом приликом он је навео „да је скоро хиљаду граната с радиоактивним уранијумом испалено на Србе у Босни од стране француских, британских и холандских јединица из састава Снага за брзо дејствовање“. Затражио је формирање „специјалне комисије која ће испитати употребу такве 'специјалне муниције с токсичним и радиоактивним карактеристикама“ и упозорио да „НАТО – авиони бомбардују не само војне циљеве него и цивилне, насељена места, школе, цркве и болнице“ и да НАТО „нема дозволу УН да гађа циљеве од којих не прети никаква опасност небу над Босном“. Још једном је „одбацио оптужбе да је српска страна одговорна за експлозију гранате на сарајевској пијаци“, те назначио „да у вези с тим није спроведена истрага коју је требало да уради једна заједничка комисија експерата“. Закључио је са захтјевом „да се ултиматуми замене разговорима, а да на место бомбардовања дође до споразума којим ће бити осигуране једнаке гаранције и Србима и муслиманском становништву Сарајева“.⁸⁴

Након серије извјештаја у којима је *Дневник* саопштавао информације о неуспјешним иницијативама за прекид напада, 15. септембра је објављено да је Вили Клас „наредио 12-часовни прекид ваздушних напада на Србе у Босни“, „како би мировни разговори између америчког специјалног изасланика Ричарда

---

⁸³ В. Холовка, „Проширени састанак амбасадора НАТО-а : Нови ултиматум Србима“, *Дневник*, 4. септембар 1995, 1.

⁸⁴ „НАТО користи токсично оружје“, *Дневник*, 8. септембар 1995, 2. У питању је навод новинске агенције ИТАР-ТАСС.

Холбрук и генерала српске војске генерала Ратка Младића имали веће шансе за успех⁸⁵. Наведени разговори вођени су у Добановцима, а присуствовали су Ричард Холбрук, генерал Весли Кларк, генерал Ратко Младић, Радован Караџић, Слободан Милошевић, Момир Булатовић и Милан Милутиновић. Холбрук, отворено ненаклоњен српској страни, како тада, тако и у послеријатном периоду, поводом тог састанка је записао: „Док је Караџић говорио, гледао сам Младића. Холивуд не би могао да нађе убедљивијег ратног негативца. Буљио је смркнуто, немам други израз за тако нешто, и са сваким Американцем, како нам је изгледало касније кад смо упоредили утиске, упустио се у неку врсту такмичења у гледању нетремице. Па ипак, било је нешто у његовој појави што је изазивало потчињавање. Није било тешко схватити зашто га његови војници обожавају. Био је, помислио сам, једна од оних чудних комбинација које нам историја понекад силом наметне: харизматични убица“. Напослијетку, иако није био сасвим задовољан предложеним споразумом, те се, како је Кољевић записао, „љути и кочопери по свом обичају“, Младић је, свјестан ситуације и могућих последица, пристао на повлачење артиљерије.⁸⁶ Младићево незадовољство примијетио је и Холбрук, који је записао да је Младић посљедњи потписао Споразум, јер је „већ раније престао са учешћем у преговорима“, те се „свалио на кауч на другој страни просторије, далеко од својих колега“. Када су му донијели папир, наводно, „посегнуо је за пером, нашврљао своје име и не погледавши, и поново се свалио на кауч“. Након постизања договора, Холбрук је записао још један свој отворено србофобни закључак да је грешка Запада током четири године рата била то „што су Србе третирали као разумне људе с којима се може разговарати, преговарати, направити компромис и договорити“, додајући даље да су Срби „поштовали само силу или недвосмислену и вјероватну пријетњу да ће бити употрејабљена“.⁸⁷

⁸⁵ „Рат у Босни : Клас наредио прекид напада“, *Дневник*, 15. септембар 1995, 1.

⁸⁶ Б. Димитријевић, Генерал Младић..., 397; R. Holbrooke, *Završiti rat...*, 127; Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске: дневник: 1993-1995. Књ. 2....*, 313.

⁸⁷ R. Holbrooke, *Završiti rat...*, 130.

Већ следећег дана, *Дневник* је пренио детаље „споразума о повлачењу тешког оружја снага босанских Срба распоређеног око Сарајева“. Наводи се такође да је ВРС упозорена да ће напади „бити обновљени уколико српска страна не испуни споразум“, али је истакнуто и да је „предвиђено да се муслиманска страна обавезује да се уздржи од офанзивног деловања у Сарајеву и око Сарајева“.⁸⁸ Дан након успјешног окончања преговора, удари НАТО-а најприје су привремено суспендовани, да би 20. септембра дефинитивно била завршена, како је Холбрук записао, до тада „највећа војна акција у историји НАТО“.⁸⁹ Овом бруталном и отвореном операцијом против ВРС, Сјеверноатлантски војни савез превазишао је „кризу идентитета“ у којој се нашао последице слома Варшавског пакта.⁹⁰

* * *

Иако је током највећег дијела ратног периода био лично незадовољан, па и огорчен због поступака УНПРОФОР-а, НАТО-а и других међународних актера у ратном расплету југословенске кризе, генерал Младић је у више наврата истицао да је међу њима било „коректних људи“, „било да су из домена саветника, политичара или војника и генерала“. Међутим, оправдано је већу пажњу углавном посвећивао оним другима, који су њему и његовој војсци често стварали проблеме, те је оцјењивао да се ради о арогантним појединцима, „који су настојали да наметну неки свој стил и некакво своје виђење“. Свој крајњи утисак о њиховој улози напоследку је сумирао у свега неколико реченица: „Дошли су из неке стране земље, удаљене неколико хиљада километара, и хоће да се представе да они овде боље знају ситуацију од нас који смо ту рођени. [...] Неки су се кретали у оквиру дозвољених шема и мандата, а многи ван тога. Таквих ситуација било је још од Книна. Неки су били страшно пристрасни, наклоњени хрватској и муслиманској страни, а било је и људи који су коректно извршавали свој

---

⁸⁸ „Детаљи Споразума о повлачењу тешког оружја : Потпис Карацића и Младића“, *Дневник*, 16. септембар 1995, 1.

⁸⁹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 398.

⁹⁰ В. Dimitrijević, *Vazdušni rat...*, 323.

задатак. Из Међународне заједнице и кроз 'плаве шлемове' дошло је доста позера, који су само гледали како ће се лично добро афирмисати, добити неколико чинова и отићи одавде с дебелим свотом долара. А ми, сва три народа, остављени смо да се још жешће обрачунавамо, жешће него да њих није било.⁹¹

---

⁹¹ Ј. Јањић, *Српски генерал...*, 150-151.

Фотографија 3: Генерал Младић приликом преговора са представницима УНПРОФОР-а и сребреничких Муслимана⁹²

Фотографија 4: Генерали Руперт Смит, Радислав Крстић и Ратко Младић⁹³

---

⁹² MKSJ, IT-95-518 Karadzic and Mladic, *Video still photograph taken from V000-4458 (011609-014109) depicting General Ratko Mladic taking notes in his notebook during his meeting with Dutchbat Commander and Muslim representatives from Srebrenica which took place on 11 July in Hotel Fontana.*

⁹³ MKSJ, IT-95-518 Karadzic and Mladic, *Video still from V000-3142 (004636) showing Rupert Smith, Milenko Indjic, Ratko Mladic and Radislav Krstic.*

ВОЈНИК У УЛОЗИ ПРЕГОВАРАЧА

МЛАДИЋ У ПОТРАЗИ ЗА МИРОМ

„Ја сам војник професионалац, али нико од мене не би био сретнији на свету, када би ево овог тренутка рат стао, када би политичари дошли до споразума, када би... Па сваком човеку је лепше код куће, са својом породицом, него у рову, бункеру, на првој ватреној линији“.

Генерал Ратко Младић у *Дневнику*¹

---

¹ Стеван Рисовић, „Алијини амерички ментори“, *Дневник*, 15. август 1993, 7.

ЖЕНЕВСКА КОНФЕРЕНЦИЈА

Генерал Ратко Младић није био војсковођа коме је сасвим одговарала улога преговарача, нарочито не у случајевима разговора о свеобухватним мировним плановима. Како је то оцијенио његов колега официр, а касније и биограф, Љубодраг Стојадиновић, „његова лична динамика није се уклапала у представу о пословима за које је потребно стрпљење, неограничена толеранција, езоповски приступ и вербалне 'беле рукавице'“.¹ Међутим, и поред његовог специфичног темперамента, Младић је оставио значајан траг у мировном процесу. У више наврата, током преговора у земљи и ван ње, са политичарима био дио делегације Републике Српске, те је имао знатан утицај на коначан став српске стране у односу на предложене планове. Иако је он, као војни старјешина, на пољу дипломатије формално био подређен политичком врху Републике Српске, његов неупитан ауторитет међу официрима и војницима ВРС, чинио је његову улогу изузетно видљивом и незаобилазном и у потрази за компромисним епилогом босанско-херцеговачке кризе.

Мир, прокламован од почетка као универзални циљ готово свих који су у рату учествовали, био је тема разговора од дана распламсавања ратног пожара у БиХ, па чак унеколико и прије тога. Као што је речено, формалним и неформалним разговорима у ту сврху присуствовао је и генерал Младић, па је и *Дневник* током љета 1992. године биљежио прве иницијативе за покретањем мировног процеса, у вези са којима се и он помиње. Једна од првих таквих прилика био је његов разговор са југословенским премијером Миланом Панићем, након свега мјесеца дана његове дужности као команданта ГШ ВРС. По њиховом завршетку, премијер Панић је у изјави за медије, која је пренесена и у новосадском листу, „Младића представио као генерала мира, на што указује и бела трака око Младићеве руке“. Истом приликом обратио се и сам Младић, који се на ту констатацију надовезао рекавши да „он и јесте овде у служби мира и заштите угроженог српског народа који на овим просторима није желео

---

¹ Љ. Стојадиновић, *Ратко Младић...*, 102.

рат, а који је њима наметнут и присиљен је да трпи страховите злочине и егзодус који се свакодневно спроводи над њима“.²

Међутим, како је и у наредном периоду на дјелу била само даља ескалација ратних дејстава, те брзо смиривање ситуације није било на видику, августа 1992. године у присуству високих свјетских политичких актера, отворена је Међународна конференција о бившој Југославији (МКБЈ) у Лондону. Она је убрзо постало стално тијело, те је под копредседавањем већ поменутог британског лорда Дејвида Овена³, представника Европске Уније, и бившег америчког државног секретара Сајруса Венса (енг. Cyrus Vance), представника УН, премјештена у Женеву. Недуго потом, први пут од почетка сукоба за преговарачки сто сјели су лидери свих сукобљених страна: Алија Изетбеговић, Радован Караџић, Мате Бобан, Добрица Ћосић, Фрањо Туђман, Ратко Младић, Сефер Халиловић и Миливој Петковић.⁴ Преговори у Женеви током више мјесеци пажљиво су праћени и у *Дневнику*.

Конференција у Женеви почела је с радом још 1. септембра 1992, а прве резултате дала је мјесец дана касније, када је објављен први начелни договор да се „у циљу будућег мира обави демилитаризација Сарајева, као први корак, као и да се наставе разговори о уставном уређењу земље под покровитељством МКБЈ-а“. Чињеница да је овом приликом у међународној јавности

² „Двонедељно примирје проглашено, минобачкачка канонада се наставља : Примирје – шта је то?“, *Дневник*, 21. јул 1992, 2.

³ Јасуши Акаши је у својим мемоарима писао о уласку лорда Овена у мировни процес: „Лорд Овен се у односу на Југославију поставио као јастреб. На пример, британском премијеру Џону Мејџору предлагао је покретање жестоких ваздушних удара на босанске Србе. [...] Када се детаљније упознао са ситуацијом на терену, лорд Овен је схватио да је реалност много сложенија него што је мислио. [...] Сматрао је да је у том етничком сукобу у конкретних ситуацијама често немогуће разликовати агресора од жртве. Чинови насиља које су поличине снаге босанских Срба били су, како је изгледало, бројнији и екстремнији, али је схватио да су зверства починиле и муслиманске и хрватске снаге. Он је дошао до сазнања да су за неке злочине против особља УН кривицу сносиле све три стране. Схватио је да 'међу политичким и војним лидерима све три стране (у Босни) нема невиних'...“ (Y. Akashi, *U dolini između...*, 25)

⁴ Vladimir P. Petrović, „Neuspjeh ženevskih pregovora o prekidu Rata u Bosni i Hercegovini januara 1993“, *Istorija 20. veka*, XXXIX, br. 2 (2021), 436.

уведен појам „три зараћене стране“, у муслиманској историографији виђена је као „крупан уступак сепаратистичким снагама унутар српског и хрватског националног покрета“ и „награда за агресивну српску политику и снажан потицај хрватској политици да и сама узме учешћа у агресији и комадању земље“.⁵ Сам Овен је улогу Конференције окарактерисао као „мандат да морамо обезбедити да три народа живе унутар међународно признатих граница Босне и Херцеговине“. Истакао је идеју да би се Србима требало на њиховом простору препустити „власт над оним аспектима свакодневног живота, који чувају и обезбеђују њихов национални идентитет“, али, са јасним унапријед зацртаним циљем: „Нисмо, међутим, могли прихватити државу у држави, те смо стога, колико год је могуће, морали да избегавамо географски континуитет српских провинција, који би Србима омогућавао да ефикасно контролишу територију...“⁶

Још прије одласка у Женеву, Младић је, у складу са законским овлашћењима његове улоге, за *Дневник* наглашавао да ће ВРС „безусловно испоштовати“ евентуални „договор о мирном рјешењу кризе у БиХ“.⁷ Такође, нешто касније је изјавио „да су Срби – за мир“, да они нису „ти који су изазвали овај рат“, и да би он био „најсретнији човек на свету, када би овог момента дошло до прекида рата“, јер је рат „зло које може снаћи човека, које му може донети само несрећу“. Оцијенио је да је мир близу „ако дође до политичког расплета кризе у бившој БиХ“, али и „далеко, опет, ако се политички лидери не договоре“. Ипак, већ тада је, без и мало устручавања, скренуо пажњу на однос међународних актера, истакавши да се „невиђен притисак месецима већ врши на српски народ“, а да се „Женевски преговори, боље рећи разговори, јер директног контакта све три зараћене стране (Срба, Муслимана и Хрвата) није ни било“, воде „под перманентним притиском Запада и САД-а. Они би да клекнемо,

---

⁵ Mesud Šadinlija, *Između pravde i realpolitike : odnos mirovnih planova i vojnih operacija u Bosni i Hercegovini : 1992-1995* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2018), 287.

⁶ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 93-94.

⁷ Стеван Рисовић, „Седница Народне Скупштине Републике Српске : Највише пет кантона“, *Дневник*, 1. новембар 1992, 2.

али клекнути нећемо!“.⁸ Још прије њиховог првог сусрета, у *Дневнику* је испраћен вербални „окршај“ Младића и копредсједника Овена, након изјаве британског дипломате да „Међународна заједница неће дозволити команданту српских снага у Босни генералу Младићу да ствара Велику Србију у Босни и Хрватској на територији коју су његове снаге силом заузеле“. Поводом тога, Младић је, њему карактеристично, најприје упитао „ко је тај Овен када се толико 'брине' за судбину Срба у бившој Републици БиХ“, а затим одговорио да он не ствара „никакву велику Србију, него само брани српски народ и српску земљу, као што би и господин Овен сутра вероватно штитио свој народ и своју земљу“. У вези са предстојећим преговорима, ту прилику је ипак искористио и да изрази наду „да ће Хрвати и Муслимани бити искрени у намјери да се прекину сва ратна дејства, те да се проблем БиХ ријеша преговорима – мирним путем“.⁹

Непосредно пред пут, на састанку са српским политичким руководством и командантима корпуса ВРС, Младић је представио план, односно списак приједлога и захтјева којих ће се он држати на Конференцији:

1. „Повлачење безусловно хрватских ОС (оружаних снага – прим. аут.) са простора бивше БиХ;
2. Да А[лија] И[зетбеговић] повуче своју одлуку о објави рата српском народу;
3. Да се у пол. преговорима не даје никаква уступања и медијске сензације као демилитаризација, уступање делова територије и слично;
4. Да се Хрватима услови званично примирје повлачењем ХОС са наших територија;
5. Понудити народу Муслиманском преговоре о миру...“¹⁰

⁸ Стеван Рисовић, „Разговор с генерал-потпуковником Ратком Младићем, командантом Главног штаба Војске Републике Српске : Крај рата и близу и далеко!“, *Дневник*, 12. децембар 1992, 2.

⁹ Стеван Рисовић, „Генерал-потпуковник Ратко Младић, командант Војске Републике Српске, ексклузивно за 'Дневник' : Браним српску земљу“, *Дневник*, 7. новембар 1992, 2.; „Упозорење Овена генералу Младићу“, *Дневник*, 5. новембар 1992, 1.

¹⁰ MKSJ, IT-95-5/18, Karadzic and Mladic, *Handwritten notebook of Ratko MLADIC covering the period from 5 October 1992 to 27 December 1992*, 149-150.

У Женеви, Младић се нашао као преговарач у „војној групи“, у којој се, под руководством генерала Намбијара и Овена, расправљало о прекиду непријатељстава, протоку хуманитарне помоћи, слободном кретању, демилитаризацији Сарајева и другим повезаним војним питањима. У том сегменту разговора учествовали су, поред Младића и поменутих генерала Намбијара и Овена, и копредсједник Венс, те представници друге двије сукобљене стране – генерали Сефер Халиловић и Антон Тус. Командант муслиманских снага Халиловић је, према сопственом признању био против преговора, него је преферирао опцију даљег наоружавања АРБиХ са циљем војног рјешења кризе.

Већ током првих дана преговора, Халиловић и Младић спорили су се по већини питања. Проблем је било чак и питање терминологије, јер је Халиловић тражио да Младић његову војску не назива муслиманским снагама него Армијом БиХ, са циљем да истакне њен наводни легалитет насупротив, како је рекао, „побуњеника“ – Младића, па и Петковића. Са друге стране, Младић је тражио да се његова војска не назива „агресором“ него њеним званичним називом – Војска Републике Српске. Имајући у виду да је то био њихов први сусрет, Халиловић је најприје истакао да га је Младић у неком смислу „дојмио“, али такође додао да га није видио као човјека него као „звијер у облику човјека“, уз закључак да су он и Караџић разумјели „само језик силе, ништа више“.¹¹

У *Дневниковом* тексту под насловом „Суштина – обустава рата“, образложен је почетак процеса, преговарачи и њихови ставови о одређеним питањима. Једна од главних тачака спорења била је контрола тешког наоружања, у вези са чим је генерал Младић истакао да је „тешко наоружање босанских Срба већ под контролом УНПРОФОР-а и захтевао да се тако поступи и према војним снагама хрватске и муслиманске стране“. Теме су биле и питање обнове инфраструктуре Сарајева и других градова, отварање комуникација преко тзв. „плавих путева“,

---

¹¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 166; „Generali Sefer Halilovic 4“, video zapis, objavljeno 4. avgusta 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=jt4T87aC3NM>.

демилитаризација Сарајева, али и захтјев муслиманске и хрватске стране „да се избалансирају снаге у БиХ, прецизније, да се српске снаге ставе под контролу или изложе страном војној интервенцији“. Насупрот томе, Младић је захтјевао „поништавање хрватско-муслиманског споразума о војном савезу“, чије постојање хрватски представник није негирао, те је одговорио да „Хрватска координира дејства са муслиманским снагама“ и „да ће се та дејства наставити“.¹²

Дневник је детаљно представио приједлог генерала Намбијара са „седам мировних тачака“¹³, који је изложен групи за војна питања. Он подразумева обузаву непријатељстава, мјере за оспособљавање инфраструктуре, раздвајање снага и демилитаризацију Сарајева и контролу граница БиХ. И у овом тексту се наводи да је највећи спор постојао око питања евентуалне предаје тешког наоружања, што је Младић одбијао, „ценећи да претходно мора постојати политичка одлука и гаранција да ће се поштовати трајни мир“.¹⁴ Са тим у вези, истог дана, у другом

¹² „Састанак војне групе у Женеви : Суштина – обуздава рада“, *Дневник*, 3. јануар 1993, 5.

¹³ „Споразум о миру у Босни и Херцеговини. Долепотписани, Прихватајући с добродошлицом позив копредседника Управљачког комитета Међународне конференције о бившој Југославији да учествујемо у разговорима о обнови мира у Босни и Херцеговини; Имајући на уму принципе Међународне конференције и резолуције Савеза безбедности Уједињених нација, а посебно резолуције 752 и 787 које се односе на повлачење свих страних снага из Босне и Херцеговине; Желећи да се оконча сукоб у Босни и Херцеговини без било каквих даљих одгађања и успостави мир широм земље; Желећи да се постигну договори за спровођење прекида непријатељстава и за њихово надзирање како би зајамчили њихову делотворност и трајност. Слажемо се са следећим: 1. Мерама за постизање безусловног прекида непријатељства широм Босне и Херцеговине; 2. Мерама за обнову инфраструктуре у Босни и Херцеговини; 3. Мерама за отварање путева; 4. Договорима о раздвајању снага; 5. Мерама за демилитаризацију Сарајева; 6. Мерама за надзор граница Босне и Херцеговине; 7. Повратку снага у одређене покрајине.“ Потписници Сефер Халиловић, Ратко Младић и Миливој Петковић. Свједоци: Радован Радиновић, Антон Тус, Сајрус Венс, Дејвид Овен. („Sporazum o miru u Bosni i Hercegovini“, у: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom I*, прир. Vladimir Petrović (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010), 17)

¹⁴ „Намбијар обелоданио војни предлог : Седам мировних тачака“, *Дневник*, 5. јануар 1993, 6.

тексту, насловљеном „Преговори у Женеви запели, али се конференција наставља : Спотницања на суштинским питањима“, наведена је Младићева изјава да би предаја „наоружања већег калибра од 12,7 мм УНПРОФОР-у“, за њега значила *de facto* разоружање.¹⁵

Након представљања плана, који је већ тада садржавао и мапе, испоставило се да је предложено рјешење прихватљиво само хрватској страни. Тактички, српска страна је прихватила споразуме, „али само у начелу и као основу за даље преговоре“, док је Сарајево исказало „резерве према предвиђеном односу између провинција и централних власти“, па је Изетбеговић изјавио да „предложена мапа озакоњује етничко чишћење и да спречава повратак избјеглица, те да се за вријеме преговора осјећао као чешки предсједник Бенеш¹⁶ на минхенским преговорима 1938. године“.¹⁷

Како је Овен на томе инсистирао код свих страна, НСРС је 8. јануара на сједници у Бијељини усвојила „пакет“ о прекиду ватре и уставним принципима из Женеве, а на сједници 20. јануара и 9. „уставних принципа“ дефинисаних у Женеви.¹⁸ Након сједнице у Бијељини, *Дневник* је пренио Младићеве утиске, који је најприје похвалио неке сегменте рада војне комисије у Женеви, али опет, „истичући при том одлучност да се, буде ли потребно, тек рођена Република Српска брани и одбрани свим расположивим потенцијалом уколико буде нападнута“. Још једном се осврнуо и на тада најактуелније питање повлачења тешког наоружања: „То што господин Изетбеговић тражи да се практично Срби разоружају, па да се тек онда тражи политичко решење, то је његова заблуда. Војска ће поштовати сваки договор све три сукобљене стране у БиХ. Шта ће бити ако Женевска конференција не успе? О томе, верујте ми, не размишљам пуно. Бранићемо се, ја се надам и одбранити, иако мислим да до војне интервенције неће доћи, јер би она, неминовно, водила ка

---

¹⁵ „Преговори у Женеви запели, али се конференција наставља : Спотницања на суштинским питањима“, *Дневник*, 5. јануар 1993, 6.

¹⁶ Предсједник Чехословачке 1935-1938. и 1940-1948. (чеш. Edvard Beneš)

¹⁷ V. Petrović, „Neuspjeh ženevskih pregovora...“, 437-438.; M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike...*, 304.

¹⁸ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 167-168.

већој ескалацији ратних сукоба не само у БиХ, него и на Балкану, па чак и у Европи¹⁹. Након друге поменутој сједнице НСРС, на којој је усвојено *Девет уставних принципа*, *Дневник* је пренио Младићеву изјаву да су српски представници тиме „цијелом свијету ставили до знања“ да су „за мирно рјешење кризе“, те да је „са војног аспекта вођења рата“, он за њих престао, али да ће се то заиста десити „кад исту одлуку донесу и друге двије зарађене стране“, у вези са чим је изразио наду да ће „и код Муслимана сазрети свест да се ратом не може ништа постићи“²⁰.

И поред евидентно великих неслагања, све три стране су на крају прихватиле уставне принципе, али их је свако тумачио на свој начин.²¹ Ипак, муслиманска страна одбила је да потпише војни споразум и конференција је 30. јануара 1993. завршена без успјеха.²² У муслиманском војно-политичком врху, предложене мапе су тумачене као прихватање „резултата агресије“ и награђивање „вођства ХДЗ“, иако је територија предвиђена Муслиманима била знатно већа од оне коју је АРБиХ контролисала у том моменту.²³

Све вријеме трајања преговора, на дјелу је била тактика и Сарајева и Пала да, прихватајући план којим заправо нису задовољни, за неуспјех процеса оптуже управо ону другу делегацију. Са друге стране, Хрвати су борбеним дејствима на терену демантовали свој имиџ конструктивног партнера и довели у питање искреност њихових позива на мир. Била је то фаза рата када ни једна страна није била спремна да прихвати рјешење које је сувише далеко од њихових замисли епилога сукоба.²⁴ Када је у питању Младићево држање на преговорима, Овен се сјећао

---

¹⁹ Стеван Рисовић, „Ванредна седница Народне скупштине Републике Српске у Бијељини : План прихватљив – уз корекције“, *Дневник*, 10. јануар 1993, 3.

²⁰ „Командант Војске РС генерал-потпуковник Ратко Младић: Доследни декларацији о крају рата“, *Дневник*, 22. јануар 1993, 3.

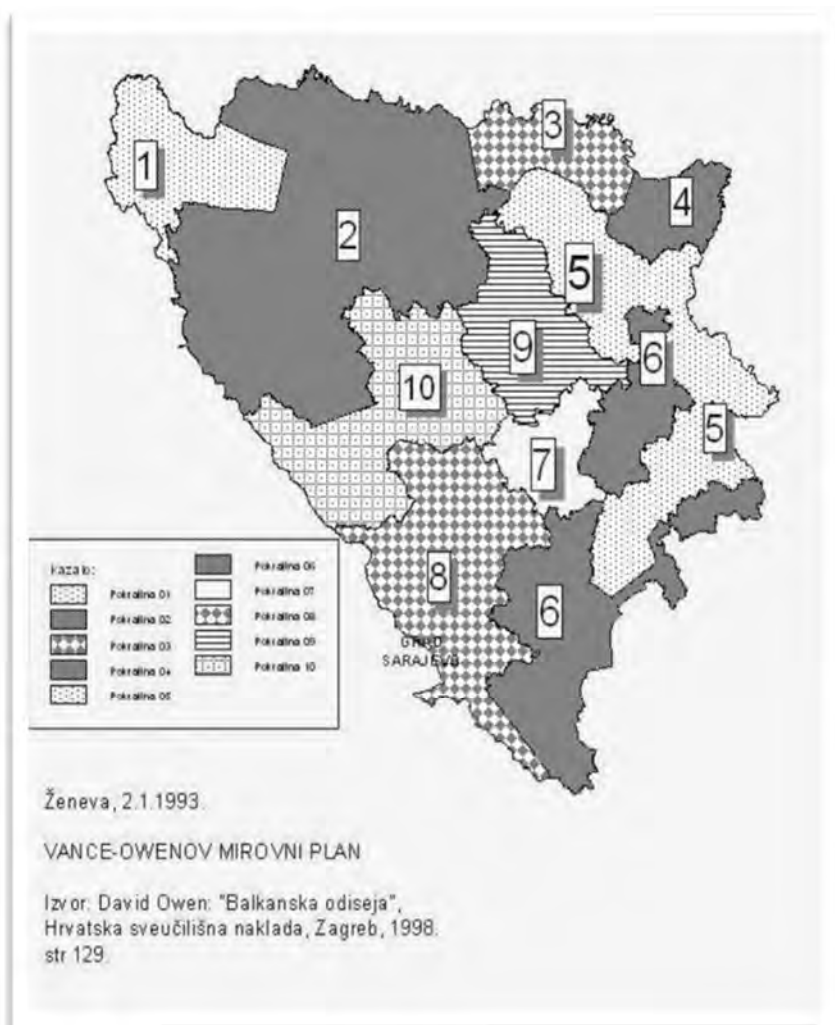
²¹ Љ. Булатовић, *Генерал Младић...*, 74.

²² V. Petrović, „Neuspjeh ženevskih pregovora...“, 457.

²³ Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma* (Sarajevo: Izdavačko preduzeće „Bosanska knjiga“ – Pravni centar Fonda za otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, 1997), 118.

²⁴ V. Petrović, „Neuspjeh ženevskih pregovora...“, 458.

да се српски генерал, како је он тумачио његово понашање, „изругивао међународној заједници“ и „гласно и јасно давао до знања да је за њега Велика Србија остварена“.²⁵ Иако овакве изјаве не одговарају представама Младића у оновременој српској штампи, нарочито не овој у ранијој фази сукоба, оне су добар одраз његовог темперамента и осјећаја суверености на свом терену.

Мапа 1: Територијалне јединице Босне и Херцеговине предвиђене Венс-Овеновим мировним планом²⁶

²⁵ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 114-115.

²⁶ Miroslav Tuđman i Ivan Bilić, *Planovi, sporazumi, izjave o ustavnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine 1991-1995*. (Zagreb: Udruga Svetog Jurja, 2005), 534.

КОНАЧНО ОДБИЈАЊЕ ВЕНС-ОВЕНОВОГ ПЛАНА

Представници зараћених страна су од јануара до маја 1993. године разматрали понуђени план „који је предвиђао одржање међународног субјективитета БиХ уз њену децентрализацију на десет *de facto* етнички разграничених, али територијално неповезаних провинција“. План се састојао од 4 документа: *Споразуми о БиХ* и *Споразум о миру у БиХ* од 30. јануара 1993, и *Мапе провинција* и *Споразум о пријелазним рјешењима*, од 25. марта исте године.²⁷

Као једна од симптоматичних процјена о могућем ставу Републике Српске о предложеном пакету, на страницама *Дневника* су коментарисане процјене енглеских аналитичара да српску делегацију „само на папиру води Караџић, а да заправо услове са Пала диктира генерал Младић“. Ипак, закључује се да питање ко руководи српском делегацијом у овом случају није ни битно, „јер оно што се нуди српској страни (чак и да Караџић и Младић не мисле исто) не би сигурно потписао ниједан“, „нити то у име српског народа у бившој БиХ може и сме“.²⁸ И, управо како је предвиђено, представници Републике Српске једнодушно су се изјаснили против предложеног плана. *Дневник* је пренио да је Караџић на сједници Савета за усаглашавање ставова о државној политици председника СР Југославије у Београду још у јануару изјавио да су приједлози „тако направљени и срачунати да их Срби одбију“, а да је мапа „провокативно антисрпска, као и уставни принципи“.²⁹ Младић је изјавио да „ниједан Србин, уколико има бар мало патриотског осећања за своју земљу, не може прихватити Венс-Овену мапу, овакву каква је, јер би то значило да би Срби у бившој БиХ остали у провинцијама, које би биле са свих страна блокиране“, закључивши да би то били „најцрњи вилајети за Србе у бившој БиХ“,

---

²⁷ Vladimir P. Petrović, „Odnosi unutar srpske političke elite i krah Vens-Ovenovog mirovnog plana za BiH“, *Istorija 20. veka*, XXX, br. 1 (2012), 9; K. Begić, *Bosna i Hercegovina...*, 109.

²⁸ Богдан Четник, „(Не)моћ добре виле“, *Дневник*, 7. март 1993, 3.

²⁹ V. Petrović, „Odnosi unutar srpske...“, 9.

а да „Међународна заједница, под изговором да Срби хоће велику Србију, ствара, заправо, велику Хрватску у бившој БиХ“. Објаснио је и да би, према предложеној мапи, „Срби били подељени у неколико одвојених, међусобно неповезаних провинција, које не би имале везу са матицом Србијом, нити са Републиком Српском Крајином“ и закључио да то „не може проћи, ма ко и колико се трудио да тако буде“.³⁰

Након низа мучних преговора, предсједник Републике Српске је 2. маја у Атини, под притиском међународне заједнице и грчких домаћина, ипак је ставио свој потпис на *Споразум*. Такође присутни, Никола Кољевић се сјећао да им је пред полазак у Атину речено да их тамо чекају уступци српској страни на основу којих ће план бити прихватљив, али, убрзо је записао: „Били смо ухваћени у ту замку.“ Билатералних преговора заправо више није ни било, само притисака да се раније предложени план потпише, а инструмент притиска на српску страницу више нису биле пријетње санкцијама, опције су биле „или потпис или бомбардовање“.³¹

Вишесатну драму описао је и Добрица Ћосић, који јој је такође присуствовао: „Најмање десет часова у мом апартману мучили смо једни друге истим аргументима. Милошевић, Булатовић и ја били смо чврсто решени да приморамо Караџића, Кољевића, Крајишника и Буху³² да потпишу Венс-Овенов план. Босанци су се јуначки опирали. Као Старац Вујадин у народној песми, као Гаврило Принцип и другови у аустроугарској полицији. На све наше аргументе они су одговарали негативно. Не и – не! План је неправедан, српски народ, после толиких жртава, не може да га прихвати. Понављали смо се и вртили укруг, у ноћи пред седницу која је заказана за девет сати. Милошевић је био окрутан и невероватно упоран да сломи Караџића и његове другове; као рис је кружио око стола у трпезарији. И ја сам, за

---

³⁰ Стеван Рисовић, „Генерал-потпуковник Ратко Младић, командант Војске Републике Српске : Не подлећи уценама“, *Дневник*, 4. април 1993, 5.

³¹ Никола Кољевић, *Стварање Републике Српске : Дневник 1993-1995. Књига 1.* (Београд: Службени гласник; Бања Лука: Службени гласник Републике Српске, 2008), 196-197; Н. Кољевић, *Свјетлост незаборава...*, 94.

³² Алекса Буха, министар иностраних послова у Влади Републике Српске 1992-1998.

њих неочекивано, био груб у доказима и претњама. Момчило Крајишник ми је узвратио: 'Председниче, ако ми наредите да скочим са овог спрата и разбијем се на бетону, ја ћу да скочим. Али, не могу да потпишем Венс–Овенов план', заплакао је и одјурио у своју собу. Стресао сам се. Не знам када смо отишли на спавање. Ујутру у осам часова наставили смо 'договарање', опет у мом апартману. Караџић, Кољевић, Буха, Крајишник – бледи и унезверени, ко зна да ли су и спавали, очајнички упорни. [...] Мицотакис³³ нам је саопштио да ће Изетбеговић и Туђман напустити хотел и Атину ако конференција не почне тачно у тринаест часова. Стао је изнад Караџића, извадио своје златно наливперо и спустио га пред њега, чекајући потпис. Караџић је извадио своје наливперо и ставио га на 'папир', али није потписао. Сагао је главу и ћутао. На тој кобној хартији стајала су два наливпера: Мицотакисово златно и Радованово 'пеликан'. Нас тројица, Милошевић, Булатовић и ја, у хору смо викали: 'Потпиши, Радоване! Потпиши!' Радован је ћутао, загладан у 'папир', непомичан, натуштен. Онда је мукло проговорио: 'Потписаћу га, али уз услов да га одобри наша Скупштина'. И својим пером потписао је Венс–Овенов план. Неколико минута пре један сат по подне, ми Срби, сишли смо у салу на конференцију, као на сахрану. Тако погребно осећали су се сви око стола, свесни да Караџићев потпис не значи да је и прихваћен Венс–Овенов план за Босну и Херцеговину."³⁴

С обзиром на то да је Караџићев потпис у Републици Српској било потребно верификовати, многи учесници мировних преговора су препознали управо генерала Младића као слједећу личност на коју је потребно извршити притисак, односно актера чији би пристанак дефинитивно значио и успјех плана. С тим у вези, на једном састанку у Београду, Момир Булатовић је у том моменту оцијенио да је Младић био „личност без хипотеке и од највећег је утицаја на српски народ, већи и од Караџића“, те га је лично увјеравао да је војна интервенција

³³ Предсједник Владе Републике Грчке 1990-1993. (грч. Κωνσταντίνος Μητσοτάκης)

³⁴ Добрица Ћосић, *Босански рат* (Београд: Службени Гласник, 2012), 131-132.

САД извјесна. Истом приликом, сличне предикције имао је и начелник Генералштаба Војске Југославије, Живота Панић, који је Младићу поручио да СР Југославија нема више услова за рат и да би прихватање тог плана била прилика да се „добије у времену“, а да би у случају одбијања плана нестале и Република Српска и Југославија, „а Србија оде на Београдски пашалук“. Младић се на све ове тешке ријечи није изјаснио.³⁵ И копредсједник Овен је покушао да утиче на Младића пред кључну сједницу, и то управо онаквим рјечником какав је Младићу импоновао. Младић је у својим биљешкама записао Овенове ријечи: „Ви Срби сте невероватни људи, али немате моћи да се супротставите свету... Моћи ћете задржати свој идентитет... Није све што Ви желите, но не би било мусл[иманске] доминације... О свему сам разговарао са Карацићем, Крај[ишник], Кољев[ић], они нису били озбиљни преговарачи, били су извучени из овог процеса. Не знам да ли из кукавичлука или нису били спремни да изађу пред народ. Осећао сам да Вам ово кажем, Ви сте К[омандант] победничке војске, били бисте непромишљени ако ово не прихватите.“³⁶

Индикативну поруку о садржају плана и Карацићевом потпису, дао је на свој начин и популарни новинар Српске радио-телевизије Ристо Ђого, који је, након што је у преносу симулирао самоубиство, изјавио: „Преварили сте се. Стављањем потписа на Венс-Овенов план, Срби нису извршили самоубиство. Срби су овим потписом само показали свијету да ће остати и опстати на својој територији, на територији Републике Српске, а парламент ће рећи своју ријеч.“³⁷

Управо је Младић одиграо једну од главних улога на кључној сједници НСРС, одржаној 5. и 6. маја 1993. године на

---

³⁵ Vladimir Petrović, „Od Ženeve do Pala: Podvajanje srpskih političkih elita oko usvajanja Vens-Ovenovog plana“, u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom II, prir.* Vladimir Petrović (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2011), 86.

³⁶ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Handwritten notebook of Ratko MLADIC covering the period from 2 April 1993 to 24 October 1993*, 44.

³⁷ „Srpska Radio Televizija STV 4. maj 1993. legendarni Risto Djogo †“, video zapis, objavljeno 17. decembra 2009. <https://www.youtube.com/watch?v=Fur58Sj7ad4>.

Јахорини. И поред различитих приступа, гости засједања – Константин Мицотакис, Добрица Ћосић, Слободан Милошевић и Момир Булатовић једногласно су позвали да се понуђени план прихвати. Међутим, наступ генерала Младића након њих, приликом кога је он посланицима предочио двије карте на којима су биле уочљиве велике територије које је било потребно предати, вјероватно је био кључни тренутак ове врло напете сједнице. И поред свих притисака, Скупштина је одбила план. Између осталог, Младић је тог дана за скупштинском говорницом изјавио:

„Ваше преосвештенство, поштовани предсједнице, поштовани народни посланици, драги гости, ја бих желио у име Главног штаба и Војске Републике Српске да дам нека моја виђења ситуације. [...] Ја бих поштована господо замолио и показао бих једну карту. Морамо мало да дочарамо садашње вријеме присутнима. Не виде то сви као ми војници из близине. Господо, ово је фактичка ситуација јуче у 12 сати на просторима бивше БиХ. Ово је резултат наметнутог рата српском народу, не само на просторима бивше Републике БиХ, ово је резултат нашега руководства, нашега народа и наше војске. Ово је карта Венс–Овеновог плана. Ја желим као војник да у овом моменту утичем у тој мери да свима нама кажем и нашим гостима да овако судбоносну одлуку по наш народ доносимо у веома сложеним околностима, кад се демонстрира силом изнад наших глава и у моменту када је сада неколико апарата најсавременије авијације западних земаља изнад наших глава. Нама се господо не прети силом, према нама се сила примењује у овом тренутку. Авиони амерички, енглески и француски вођени њемачким стручњацима из Авакса надлијећу наша села и градове у бришућем лету. Под том пресијом никад наш народ није био. Наш народ никада није нападнут био већом силом него што је ова сада и наш народ никада није био угрожаван од

опаснијег непријатеља. Наш народ је нападнут нај-савременијим оружјем кога је људски ум створио. Наш народ је нападнут дојучерашњим својим суграђанима из солитера, другова из школа и предузећа и наш се народ није припремао за такав рат нити је могао сањати да ће имати таквог непријатеља. Ово је грађански и верски рат у коме смо ми истерани на ветрометину и проглашени зликовцима за цео свет. [...] Нас војнике забрињава што је међународна заједница прихватила ово подручју Сребренице као светску позорницу. Сво муслиманско становништво и прије рата и у току рата и сада може да стане у неколико солитера у којима су блокирани Срби од Сарајева преко Зенице, Тузле, Мостара до Ливна итд. Све хуманитарне организације траже и проглашавају да је Сребреница неснабдевена водом. А ми годину дана говоримо да је српски народ и без струје и без воде и без могућности да производи храну. Нас су блокирали, не можемо увозити ни лекове ни нафту за пољопривреду. И ми војници у овом плану видимо опасност вишеструку. Ја ћу да говорим чињеницама, као војник. Не да би на вас утицао, ја желим да вам презентујем опасности и последице, а ви ћете одлучити у интересу народа. [...] Господо, на првој карти, српскога војника Војске Републике Српске нема ван простора дивше БиХ, ми смо на својим просторима, на овоме простору, господине Мицотакис, обраћам се вама и господину предсједнику Ћосићу, српски народ дише на сламку годину дана, без струје, воде и производње. На херојском Озрену, ту је више од 100.000 српског становништва избеглог из градова тузланског басена, средње Босне, Зенице, Вареша итд. Наше муке и невоље не знају ни сви посланици на овом простору, јер немају могућности да дођу тамо. Овде се налазе два веома стара српска манастира, Тумаре и Петрово село и Возућа, то су наша

святилишта. У долини реке Неретве постоје манастири српски старији од Косовске битке, као и манастир Кољани и Крка у Републици Српској Крајини. На жалост овај је био потопљен изградњом вештачког језера на српској земљи изградњом бране Перућа. У долини реке Неретве у селу Пребиловцима највеће је святилиште нашег народа новије историје. У њему су сахрањени посмртни остаци само дела побијених Срба у западној Херцеговини и у долини Неретве у Другом светском рату. Ја вас молим запазите коме су припала наша святилишта. [...] Ми нећемо ружичасте зоне и да нас штите страни плаћеници. Ми смо заштитили свој народ, имамо право да га штитимо и даље. Наш ниједан војник није на просторима Хрватске, ни једна наша јединица није на било којој европској земљи, а још мање изнад Америке. [...] Ово је господине Мицотакис, село Тегар на самој граници са Србијом. У јуну месецу сам гледао невиђену слику, морам је рећи овде и ради господина председника Ђосића и Милошевића и ради ових посланика. Село Тегар је горело, јер су муслимани све ту искоренили. С друге су стране деца из овог српског села играла фудбал. Срби смо једни и други. Процените јесу ли оправдани притисци и блокада овога дела српскога народа. Ја се не слажем ни са једним послаником који напада било кога нашега човека, а поготово наше госте. Ми се никада нећемо одужити ни српском ни црногорском ни вашем народу, нарочито Србима у Србији и Црној Гори, Црногорцима зато што су нам прихватили нашу нејач коју нисмо могли сместити из градова и села која су запосели муслимани и Хрвати. Зато што су нам лечили ране рањеника и што су нам помогли са хуманитарном помоћи. [...] Следеће на шта морам да укажем, у долини реке Неретве, горњем току реке Врбаса, и долини реке Босне, од међународне

јавности је скривен обострани геноцид коалиције Хрвата над муслиманским становништвом и обратно. Ја вам нећу да кажем, да сам наредио него и остварио да спасимо сву нејач, па чак и рањенике, и једне и друге стране, а из простора Сребренице смо омогућили да се преко УНХЦР-а извуче 12.500 муслиманских жена, дјеце, старца и 489 њихових рањеника, међу којима је маса оних који су за злочине почињене над српским народом требали да се изведу пред суд. Ја се поносим што сам у војсци која је омогућила непријатељу, који је одбио да лијечи своје рањенике у нашим болницама, и да их бели хеликоптери извуку за Тузлу. Нама, господо, није до рата. Нити је било, нити је сад. Ја нисам овде да позивам у рат. Нама је рат наметнут и ми смо се морали бранити. Нама је рата доста. Не зато што смо се уморили, већ зато што смо многе страхоте видели... [...] Ми не желимо да решимо војничким путем рат у Босни и Херцеговини. Војничко решење може бити катастрофално, много више него што је катастрофа до сада закачила бивше просторе Југославије. Ми не желимо да увлачимо друге народе у наше невоље. Ми желимо да дамо могућност да се изнађе политичко решење. Али, политичко решење прихватљиво, и не на штету ниједног народа. Ову мапу су цртали представници Ватикана и они који су планирали распад Југославије. Нашем руководству и Главном штабу и мени лично нису непознати планови. Овакви планови постоје и источно од ових простора и зато ми не можемо прихватати здраво за готово. Овај простор није хрватска земља. На овом простору постоје карте које говоре да су 400 година Срби ту плаћали порез [...] Господине Мицотакис и господине председничке први, други и трећи, извињавам се што овако ради времена говорим, али иначе вас уважавам више него себе, овај простор нису заузели нити

муслимани ни Хрвати из Босне, нити су долину Неретве заузели Хрвати из бивше БиХ. Овај простор су зазеле хрватске оружане снаге након повлачења ЈНА на простор СРЈ, претходно се концентришући на простор Конавла, који је био под заштитом снага УН. Ту је 38 српских села потпуно до темеља уништено, као и Пребиловци и као крипта у коју су сахрањене кости наших мученика у Другом светском рату, у Тасовчићима, ја се извињавам. На овом простору је негде Међугорје, ово говорим ради православља и наше вере, има људи и светих лица која то боље од мене знају. Хрватска је објединила хрватски народ у, проглашавајући да се на једном брду појавила Госпа. На томе месту деценијама су Међугорју се окупљали фратри из читавог света, почев од Ватикана, и усташка емиграција, чији су родитељи починили злочине и истребили српски народ на овим просторима, као и у западној Херцеговини. На том брду где се појавила Госпа, види се девет јама у које су Србе бацали, а ниједна није примила мање од 1.000 наших несретника. Ми то, господине председниче, нисмо могли препознати, јер су наши који су то требали испричати легли у земљу и били бацани у јаме и то је несрећа нашега народа, јер су нам ратови односили оне који су требали да на млађе пренесу своју спознају о рату. Наш циљ није да поразимо Хрвате и муслимане у бившој БиХ, наш је циљ да сачувамо свој народ и да не дозволимо да поново буде бацан у јаме. Без разумевања српскога руководства у РС, без његове кооперативности, без његове сарадње ни УНПРОФОР се не може бранити на просторима бивше БиХ. Господо посланици, Америка је велика сила, не можемо ми њој ићи прстом у око, а НАТО пакт је још већа сила, њему још мање, али ја вас могу уверити да ни они не могу нама ићи прстом у око. [...] Не слажем се ја с некима који су говорили

'ви побједници', ми победници нећемо да будемо и нама није циљ, да победимо муслимане и Хрвате, нама је циљ да спасимо свој народ који је блокиран у Сарајеву, Тузли, Зеници, Мостару, до Загреба. И у Загребу Срби нису људи. Они су људи за одстрел. [...] Како нашем народу да објаснимо да ће га заштитити на овим просторима. Верујте да нема човека здравог разума који у то може поверовати на овим просторима. Венс-Овенов предвиђа демилитаризацију прогресивну на овим просторима, али да се прво разоружа српска војска, по принципу како је разоружана војска Српске Крајине у Републици Српској Крајини. А ја вас молим да се информишете или да вас информишем у вашем слободном времену, да вам кажем какве су стравичне последице. На Масленичком мосту, на аеродрому Земуник или у троуглу реке Крке и Чиколе. Ја вам се захваљујем на пажњи, ово нисам изнео да би утицао на вашу одлуку. Војска РС и наш народ знају да ће наши посланици учинити све да заштите свој народ. Хвала!"³⁸

Недуго послије Младићевог иступа, и поред свих притисака, Народна скупштина Републике Српске је дефинитивно одбила предложени план. У самој одлуци назначено је да су посланици „дубоко забринути због нељудских притисака и ултиматума, згрожени пријетњама уништења цијелог српског народа у Републици Српској, дјелујући током Конференције о бившој Југославији под притиском, антисрпском пропагандом и демонстрацијом силе, принуђени да се изјашњавају у ненормалним околностима“, донијели „Резолуцију о закључењу мира на основу Венс-Овеновог мира“, али да ће Караџићев потпис на план бити пуноважан под условима „да се мапе коригују тако да

---

³⁸ „Stenografske beleške sa 30. zasedanja Narodne Skupštine Republike Srpske“, u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom II*, prir. Vladimir Petrović (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2011), 203-212; D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 197-198; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 183.

се оствари територијални континуитет српских провинција“, да „српски народ наступа као цјелина, сам бира своје представнике и задржава право народа на самоопредјељење“, „да половина снага УН за примјену плана долазе у српске провинције из православних земаља“, „да се одмах укину све санкције против српског народа“, „да у српским провинцијама дјелује искључиво српска полиција“, „да се у мапама уважи стање прије извршеног геноцида над српским народом у Другом свјетском рату“ и „да се искључи било каква могућност примјене силе од стране међународне заједнице“.39 Гости су врло брзо напустили Републику Српску. Неки од њих су, наводно, чак у страху да НАТО до ноћи већ не поруши мостове на Дрини (Добрица Ћосић).40

У *Дневнику* су пажљиво пропраћене све околности у вези са сједницом, а нарочито улога Слободана Милошевића у овој фази мировног процеса. Непосредно након доношења одлуке, Младић је за *Дневник* изјавио: „Срби никад нису били освајачи и нападачи, него су само чували и бранили своја огњишта. Ја не искључујем војну интервенцију и напад НАТО-а, али такође морам да истакнем да ћемо свим силама да се одупремо било чијој и било каквој агресији. Ја верујем да ће ипак Америка одустати од тог плана, те да ће се на овим просторима наћи мирно решење кризе, јер ако ико не воли рат, онда сам то ја“.41 Неколико дана касније, такође је додао да је за одлуку Скупштине пресудно било „сазнање да би те мапе значиле почетак краја свега за шта се српски народ борио и дао велике жртве“, а да Срби не могу да избришу „гробове и жртве из прошлог и овог рата“. За сам план је рекао да је у питању „стратешка и политичка наказа“ и „погребна ломача за Србе“, те да је имао „шансе да преживи колико и сијамски близанци“.42 Интересантно запажање имао је руски министар спољних послова Андреј

---

³⁹ „Stenografske beleške sa 30. zasedanja Narodne Skupštine Republike Srpske“, u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom II*, prir. Vladimir Petrović (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2011), 212-213; D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 197.

⁴⁰ Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 26.

⁴¹ Стеван Рисовић и Драгиша Ћосовић, „Младић очекује мирно решење“, *Дневник*, 7. мај 1993, 2.

⁴² „Не изазивамо Америку“, *Дневник*, 10. мај 1993, 2.

Козирјев (рус. Андрéй Кóзырев), који је „констатовано парадокс да су Муслимани и Хрвати тај план потписали, а настављају да међусобно бесомучно ратују, док га Срби фактички реализују, иако га нису потписали“.⁴³

Услед овакве одлуке на Палама, расцјеп између руководства Републике Српске и СР Југославије већ тада био је на виду. Кољевић се сјећао Милошевићевих ријечи дан након одбијања плана „да се 'босанска група' понаша као група 'пијаних покераша' која неће да прихвати оно што је зарадила, већ хоће да иде даље и рескира да изгуби све“.⁴⁴ Након оваквог епилога, Овен је закључио да подјела међу Србима мора бити дио тактике – „не само ради ње саме, већ стога што би босански Срби постали до краја непопустљиви“, што је „постало правило за будућност“. Објаснио је да је убудуће увијек било потребно утицати на Београд, јер, „без притисака Србије и Црне Горе, босански Срби никада не би попустили ни педља, јер они нису прагматичари, попут Милошевића“⁴⁵, него, како је он то видио, „идеолози, српски националисти који нису жељели да иједан Муслиман живи на подручју на које су полагали право, а по могућности нити иједан Хрват“.⁴⁶ Као врло битан фактор за исход ове фазе мировних преговора више аутора препознаје и симптоматично суздржан став администрације Сједињених Држава, која је „заузела став да План награђује Србе и да присиљава Муслимане на капитулацију“, те се из Вашингтона могло чути да је „једина ствар лошија од пропасти Венс–Овеновог плана, успех тог плана“.⁴⁷

---

⁴³ Vladislav Jovanović, *Rat koji se mogao izbjeći: u vrtlogu jugoslovenske krize* (Београд: Nolit – Altera, 2008), 143.

⁴⁴ Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске : Дневник 1993-1995. Књига 1...*, 201.

⁴⁵ Деценију касније, на суђењу против Милошевића у Хагу, Овен је оспоравао искреност Милошевићеве подршке плану и притисака на руководство Републике Српске за вријеме Ђурђевданске скупштине. („Stenografske beleške sa 30. zasedanja Narodne Skupštine Republike Srpske“, у: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom II*, прир. Vladimir Petrović (Београд: Institut za savremenu istoriju, 2011), 264)

⁴⁶ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 135.

⁴⁷ Marko Dašić i Stevan Nedeljković, „Dugo putovanje u Dejton : međunarodne inicijative za mirno okončanje oružanih sukoba u BiH od 1992. do

У сваком случају, ову фазу мировног процеса препознајемо као један од најизраженијих примјера „изласка“ генерала Младића из улоге војника у политичке воде. О Младићевом држању у овом периоду запажања су оставили многи домаћи и инострани чиниоци. Најприје, неколико дана након сједнице, најприје је Крајишник, управо у изјави за *Дневник*, порицао оно што је у јавности већ тада било препознато – да је Младићево излагање било одлучујуће за коначну одлуку посланика: „Не, ни у ком случају, јер генерал Младић је само изнео своје гледиште, говорио је о чињеницама, о огромним жртвама које је поднео српски народ у овом рату, предочио је аргументе како је Венс-Овенова мапа нацртана по жељи Муслимана. Ни у ком случају генерал Младић није утицао на коначну одлуку народних посланика, јер се већ и на седници Клуба посланика могло видети да ће ратификација Караџићевог потписа тешко, врло тешко проћи“.⁴⁸ Са друге стране, неке од најзанимљивијих коментара оставио је Дејвид Овен. Најприје је, још за вријеме преговора о садржају плана примјетио: „Када би се год у разговору са мном указала прилика да заузме страначки политички став, пажљиво се повлачио, обично уз циничан осмијех и с примједбом да је он 'обичан генерал а не политичар'. Обичан генерал засигурно није“. Након што је овај мировни пакет већ дефинитивно пропао, Овен је сликовито објаснио да је Младић био генерал који у обиласку борбених линија „спава, једе, пије и разговара са својим људима у рововима“, али и да „тај исти човек уме да води озбиљну расправу у Женеви или Београду о Клаузевицовим стратегијама⁴⁹ и поукама из ирачког рата из 1991.“ Имајући у виду његову улогу у цијелом процесу и утицај на његов епилог, он је оцијенио да је Ратко Младић у том моменту био „најмоћнији Србин“.⁵⁰

1994. godine“, u: *Dvadeset godina od Dejtonskog mirovnog sporazuma – trajni mir ili trajni izazovi?*, ur. Stevan Nedeljković, Milan Krstić, i Dragan Živojinović, Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, 2016, 20-21.

⁴⁸ Стеван Рисовић, „Интервју: мр Момчило Крајишник, председник Скупштине Републике Српске : Народ се мора питати“, *Дневник*, 9. мај 1993, з.

⁴⁹ Пруски генерал и војни теоретичар. (њем. Carl von Clausewitz, 1780-1831)

⁵⁰ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 183, 198.

ОВЕН-СТОЛТЕНБЕРГОВ МИРОВНИ ПЛАН

Након дефинитивног неуспјеха Венс–Овеновог плана, нови мировни процес поново је повео Дејвид Овен испред Европске уније, а Сајруса Венса замијенио је Торнвалд Столтенберг, као специјални представник генералног секретара УН за бившу Југославију. Њиховим новим мировним планом за БиХ анулирана су била сва ранија дипломатска достигнућа, а овај пут је у први план дошао етнички принцип подјеле државе. Новим планом је представљена идеја три посебне јединице, односно републике, формиране по националном моделу, за сваки од конститутивних народа, које би дјеловале под окриљем једне конфедерале. Зато је и рјешење које је овим планом понуђено називано још и „Унија три републике“. Као један од узрока овакве суштинске промјене у приступу међународне Конференције, неријетко је помињано дугоочекивано активније укључивање САД у овај процес. Начелно, предочени принцип будућег уређења државе најприје је одговарао настојањима српске и хрватске стране. Стога се код дијела аналитичара појављује и дефинитивно непотврђена, али илустративна спекулација да је план био плод иницијативе предсједника Милошевића и Туђмана, коју су, наводно, прихватили копредсједници Конференције, па чак и амерички предсједник Клинтон.⁵¹ Такве спекулације нарочито су присутне у литератури муслиманске провенијенције, гдје је већ унапријед, као показатељ какав би карактер овог плана могао бити, навођена релативно блага међународна реакција на српско одбијање Венс-Овеновог плана. Када су у питању овакве инсинуације, готово неизбежно је било и подсјећање на сусрет Милошевића и Туђмана у Карађорђеву 1991. године и довођење цијелог овог процеса у везу са тим.⁵²

Копредсједници Овен и Столтенберг су са политичким представницима сукобљених страна – Милошевићем, Туђманом, Булатовићем, Карацићем, Изетбеговићем и Бобаном – „у

---

⁵¹ Kosta Nikolić, „Unija tri republike. Mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu iz 1993. godine“, *Istorija 20. veka*, XXXX, br. 1 (2022), 149; M. Dašić i S. Nedejković, „Dugo putovanje...“, 22-23.

⁵² K. Begić, *Bosna i Hercegovina...*, 128.

релативно конструктивној атмосфери“ – разговарали у Женеви 15. и 16. јуна 1993. године. Према договору, након седам дана, дошло је до новог сусрета, овог пута без Изетбеговића, те су утврђени „хрватско-српски приједлози“, односно пакет од девет уставних начела:

1. „Босна и Херцеговина ће бити конфедерација, Устав ће признати три конститутивна народа, као и групе осталих народа;
2. Републике неће улазити у споразуме са страним државама или са међународним организацијама уколико то штети интересима осталих република;
3. Биће дозвољена пуна слобода кретања, уз међународни надзор над путевима;
4. Све ствари од виталног значаја за било који од конститутивних народа биће регулисане уставима република и трипартитним уставним споразумом конфедерације који може бити промењен само консензусом;
5. Републике ће имати демократски изабране законодавну и извршну власт и независно судство; председништво конфедерације биће састављено од три председника република, конфедерално веће министара биће састављено од девет чланова, по три из сваке републике; председавајући већа ће бити и премијер који би се ротацијом смењивао по договореним интервалима између три републике, уз сличну ротацију за место шефа дипломатије;
6. Спорови који се не могу консензусом решити пред уставним судом, упутили би се на обавезујућу арбитражу већу петорице изабраном од стране судија Међународног суда правде;
7. БиХ ће постепено бити демилитаризована под надзором УН и Европске уније;
8. Уставом ће бити гарантован највиши степен међународно признатих људских права;

9. Међународни механизми надзора предвиђени уставом биће задржани док се три републике консензусом не договоре о њиховом укидању.⁵³

Крајем јула у Женеви је одржана нова рунда преговора, опет без војних представника, али је усљед успјеха ВРС у операцији „Лукавац 93“ прекинута од стране Изетбеговића, све док Карацић није наредио прекид ватре. Како и тај Карацићев уступак муслиманском лидеру напослијетку није дао резултата, Туђман је по повратку у Загреб изјавио да Изетбеговић евидентно не жели мир, па је чак изразио сумњу у могућност постојања неке врсте смишљене координације између српске војне акције и муслиманског дипломатског дјеловања: „Он би рат, али јасно то не каже јавно, него проналази исприке. Сад му је задња исприка да Срби и Младић нападају Бјелашницу. Види се да је то један сценариј који је нетко направио у цјелини, или пак стјецајем околности да је један од супредсједатеља казао за тим столом – чини се да је ЦИА⁵⁴ уредила истовремено држање Изетбеговића и генерала Младића. Младић је дао оне безобразне изјаве – фућкајте се сви ви остали“.⁵⁵

Младићева улога у вези са Овен–Столтенберговим мировним планом знатно је мање пропраћена у штампи, и јавности уопште, него у претходном случају. Као што је поменуто, током јула и августа 1993, преговори су прекидани усљед Изетбеговићевих захтјева да се ВРС повуче са новоосвојених Игмана и Бјелашнице, на шта је Младић усљед притисака напослијетку пристајао. Иако је одлуке о повлачењу своје војске доносио сасвим невољно, након њих је неријетко у медијима слао снажне поруке и позиве да се што прије пронађе мирно рјешење сукоба. У више наврата упућивао је поруке сличног садржаја, увијек истичући да нико од њега „не би био сретнији на свету, када би [...] рат стао, када би политичари дошли до споразума“, и да

---

⁵³ К. Nikolić, „Unija tri republike...“, 151-152.

⁵⁴ Централна обавјештајна агенција (енг. Central Intelligence Agency – CIA).

⁵⁵ Исто, 156-157.

је „сваком човеку лепше код куће, са својом породицом, него у рову, бункеру, на првој ватреној линији“.⁵⁶ У интервјуу *Дневнику* тих дана, од међународне заједнице је тражио „да призна да српском народу оно што има сваки народ на целој земаљској кугли“, додајући да „Срби никада нису били освајачи и агресори“, и да би био „најсретнији човек на свету када би у неку провалију без дна било похрањено за век векова целокупно оруђе и оружје на земаљској кугли“, а он био у ситуацији да сједи „у топлој соби, [...], у кругу своје породице, својих пријатеља и познаника“. Још једном је истакао да је Венс–Овенов план „мртав“ и да „није био мировни него ратноподстрекачки“, а да је Овен–Столтенбергов план ипак „један искорак ка миру, што свакако, треба ценити“. Муслиманском вођству, односно конкретно Изетбеговићу, том приликом је „препоручио“ да прихвати план, јер је сматрао да тим „споразумом Муслимани највише добијају“, јер су, како је рекао, Срби и Хрвати „одвајкада имали своје државе на овим просторима – Муслимани нису никада“. За крај му је поручио, ако се одлучи на наставак рата, да му неће остати ни „филцан државица“. Прецизирао је да, у случају договора, „седми дан по потписивању женевског споразума дошло би до прекида свих борбених активности, замрзнуле би се стечене позиције на достигнутим линијама, а свака замјена јединица би се обнављала под надзором УНПРОФОР-а. Даље, биле би формиране заједничке комисије, успостављене 'вруће линије', а УНПРОФОР-у би све три сукобљене стране доставиле податке о својим јединицама, о броју и локацији тешког наоружања, скице минских поља и ватрених линија. Споразум даље предвиђа да се месец дана касније успостави инфраструктура, отворе путеви, поправе далеководи, водоводи и гасоводи, створе услови за слободно кретање цивила и робе, а започело би и повлачење тешког наоружања и пешадије у касарне.“⁵⁷ У још једном тексту, истог тог дана, чији се садржај односио искључиво

---

⁵⁶ К. Nikolić, „Unija tri republike...“, 156-157; Стеван Рисовић, „Алијини амерички ментори“, *Дневник*, 15. август 1993, 7.

⁵⁷ Стеван Рисовић, „Разговор са командантом Војске Републике Српске, генералом Ратком Младићем : Пет ратова у веку сувише и за Србе“, *Дневник*, 29. август 1993, 7.

на предложени мировни план, *Дневник* је пренио и Младићеву изјаву да: „приликом усвајања понуђеног плана морају се имати у виду две основне ствари, а то су – Република Српска као држава и мир у бившој Босни и Херцеговини“, а да, када су у питању предложене мапе, „чији су делови спорни за посланике из неких регија“, „не треба заборавити да су могуће и извесне накнадне корекције“.⁵⁸

Коначно, 20. августа Овен је у Женеви представио план, а на парламентима сукобљених страна је било да дају коначан суд. Српска скупштина је план прихватила на засједању одржаном од 27. до 29. августа на Јахорини. Није то био нимало једноставан процес, с обзиром на то да је и овај план предвиђао велике територијалне уступке српске стране – напуштање Купреса, Доњег Вакуфа, Озрена и већег дијела Брчког.⁵⁹ Управо у вези са тим територијалним уступцима, *Дневник* је изјавио о једном локалном догађају, који јесте и илустративан је примјер Младићевог ауторитета код народа Републике Српске у том периоду. Радило се о збору грађана Купреса, како је наведено, „поводом предложене предаје дела територије те општине Хрватској Републици Херцег-Босни, оквиру женевског решења кризе у бившој БиХ“. Порука скупа била је да су борци ВРС из тог краја, незадовољни предложеном мапом, „у 17 месеци рата одупрли нападима удружених Хрвата и Муслимана из Ливна, Томиславграда, Прозора, Раме, Горњег Вакуфа и Бугојна“, те истакли: „Од нас се тражи да оставимо све што смо имали и да своју земљу дамо онима који су само у овом вијеку три пута над нашим народом извршили стравичне злочине геноцида“. Свакако, најупечатљивија је порука мајки погинулих бораца, упућена никоме другоме до генералу Младићу: „Остале смо без синова, немојте дозволити да останемо и без њихових гробова.“ [...] „Да ли ћете дозволити да гробове наших синова и наших војника, сахрањених у српској земљи, крвљу брањеној и одбрањеној, газичизма њихових убица?“.⁶⁰

---

⁵⁸ „Младић: Расправа још траје“, *Дневник*, 29. август 1993, 2.

⁵⁹ К. Nikolić, „Unija tri republike...“, 159-160.

⁶⁰ „Протест грађана Купреса“, *Дневник*, 3. септембар 1993, 2.

Када је у питању ток самих преговора, Младић је у *Дневнику* више пута изјавио да има „максимално поверење у људе који заступају интересе народа Републике Српске“, и нагласио „допринос и напоре председника Милошевића, Булатовића и других“.⁶¹ Када су у питању српски учесници у преговорима, нешто што је управо копредсједник Овен примјетио јесте да је након пропасти претходног плана, Милошевић, који је вршио притисак да се исти усвоји, у овој фази процеса имао видно мањи утицај на руководство Републике Српске, иако је, како је записао, „његово посредовање било корисно“. Сјећао се и да је управо генерала Младића „било све теже обуздавати“, а да су Крајишник и Карацић „добро сурађивали, но обојица су поставили помало дрски и ваљало их је спустити на земљу“. Ипак, то „спуштање на земљу“, у виду пријетњи ваздушним ударима, имало је, како се сјећао „посве мали учинак“: „Челништво босанских Срба углавном је било несвјесно НАТО-вих одлука, политике ЕЗ-а или пак изјава Вијећа сигурности, а знао сам да су једва и читали протестна писма што су им стизала, па чак и писма шефова влада.“⁶² Када је у питању Младић, и поред ових оцјена, више него јасна је промјена у његовој реторици о предложеном плану у односу на претходни Венс-Овенов приједлог. Иако је и даље инсистирао на томе да су „Муслимани овим споразумом добили највише – своју државу“, и да им је „поклоњено више од 20 одсто територије бивше БиХ која је и грунтовно и катастарски припадала Србима“, јасно је било да је овај план за Младића био прихватљив.⁶³

Напослијетку, послије неколико нових серија преговора крајем августа у Женеви и 20. септембра на ратном броду Велике Британије *Invincible (Непобједиви)*, српски и хрватски представници потписали су *Споразум*, док је Изетбеговић одлуку препустио Парламенту у Сарајеву, уз обећање да ће се предложени

---

⁶¹ „Генерал Ратко Младић : Српска војска поштује споразум“, *Дневник*, 23. август 1993, 2; Младић је овај интервју дао тадашњој *Телевизији Србије – Студио Нови Сад*, што је пренио *ТАНЈУГ*, а затим и *Дневник*.

⁶² D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 255.

⁶³ Стеван Рисовић, „Разговор са командантом Војске Републике Српске, генералом Ратком Младићем : Пет ратова у веку сувише и за Србе“, *Дневник*, 29. август 1993, 7.

план прихватити. Већ сутрадан, у Сарајеву је изјавио да лично није склон да се приједлог прихвати, а Парламент је такав став потврдио 29. септембра 1993. године. Таква одлука била је посљедица чињенице да је муслимански врх и даље гајио наду у могућност стране интервенције и веће добити у коначним мировним преговорима. Како је и сам послије рата признао, Изетбеговић је у мировним преговорима за вријеме рата учествовао не што је вјеровао у њихов успјех, само зато што је сматрао да су њихови „политички адути у сваком тренутку рата“ били јачи од „војних адута“. Унитарна БиХ остала је још неко вријеме његов неприкосновени циљ, али и Изетбеговићу је било јасно да би за такав епилог, како је рекао једном приликом, „ваљало побиједити Младићеву војску, ваљало би побиједити хрватску војску, па то разбити“. Међутим, АРБиХ ни у једном моменту рата није била близу такве војне снаге.⁶⁴ Преговори у оквиру Овен-Столтенберговог мировног пакета настављени су били до краја те 1994. године, када се дефинитивно могло закључити да је и овај мировни план дефинитивно „мртав“.

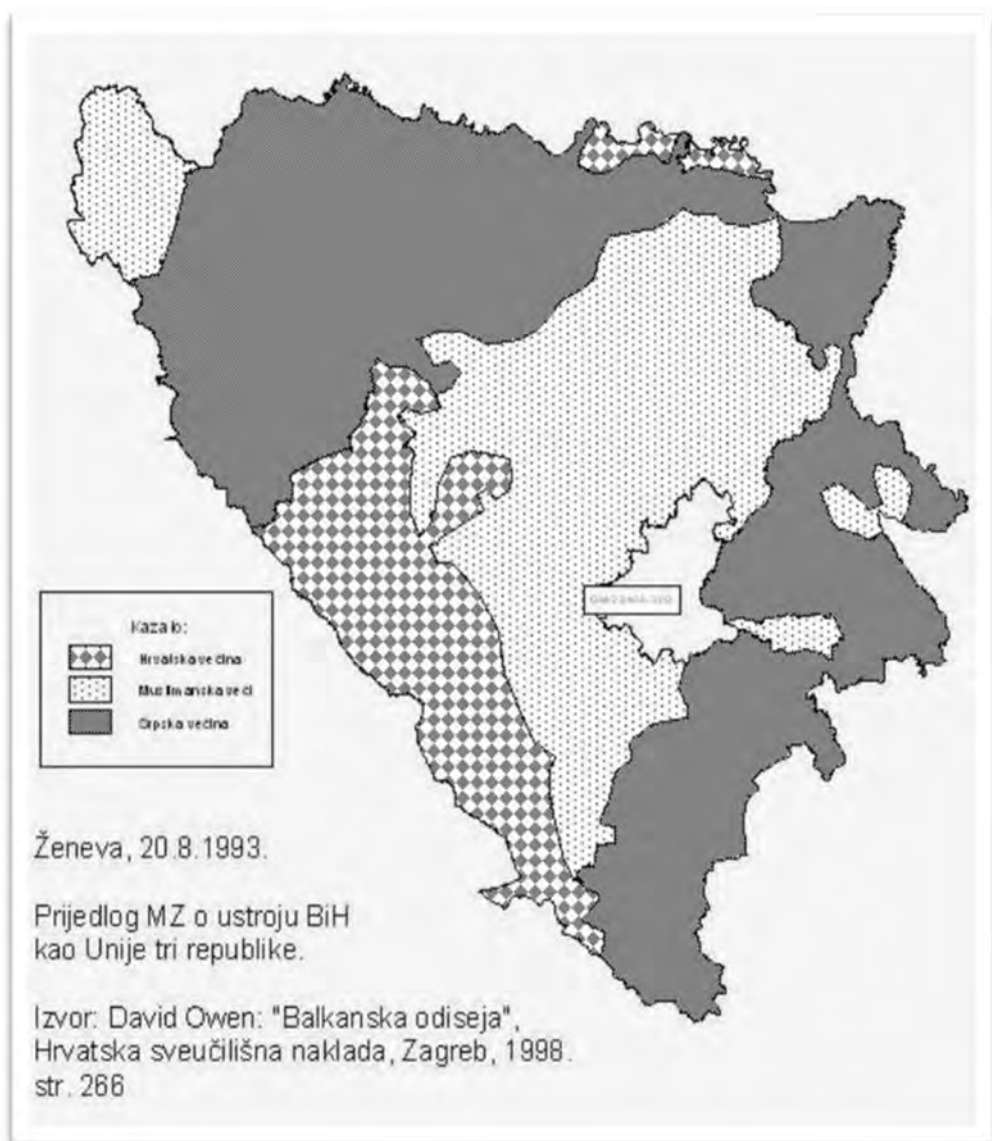
Након пропасти и овог плана, преговарачи су имали различите утиске о узроцима неуспјеха. Овен је јасно записао да су Муслимани „свјесно изабрали наставак рата, вјерујући да ће санкције омекшати Србе и, слиједећи препоруке својих војних команданата, да могу побиједити Хрвате у средњој Босни“, те су, сходно томе, намјерно тражили претјеране уступке од српске стране.⁶⁵ Иако је и Овен-Столтенбергов план остао још један неуспјешан покушај проналаска мира, неки његови елементи који се тичу уставно-правног устројства и територијалне расподеле, остали су актуелни и у каснијим мировним иницијативама. Столтенберг је у својим записима најприје истицао негативан утицај САД у процесу, сликовито рекавши да је Вашингтон „одабрао најгоре решење – да седи на задњем седишту и одатле покуша да управља возилом“, додајући да се „главна разлика између плана из децембра 1993. и Дејтонског споразума из 1995,

---

⁶⁴ K. Nikolić, „Unija tri republike...“, 163-165, 175-176; A. Izetbegović, *Rat i mir...*, 13.

⁶⁵ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 268.

који су сами Американци издејствовали, може наћи на гробљима широм бивше Југославије“.⁶⁶

Мапа 2: Територијалне јединице Босне и Херцеговине предвиђене Овен-Столтенберговим мировним планом⁶⁷

⁶⁶ K. Begić, *Bosna i Hercegovina...*, 163; T. Stoltenberg, *O ljudima...*, 334-335.

⁶⁷ M. Tuđman i I. Bilić, *Planovi, sporazumi, izjave...*, 533.

ПЛАН КОНТАКТ-ГРУПЕ

Након ваздушних удара НАТО-а и епилога кризе око Горажда, у политичком врху Републике Српске војна питања су била привремено запостављена, а тема су постали искључиво мировни преговори и предложене мапе. У том периоду, на столу преговарачких тимова налазио се „план Контакт групе“ – пет земаља које су се као заједнички посредник ангажовале у мировном процесу, а у питању су биле САД, Русија, Француска, Велика Британија и Њемачка.

Након договора Хрвата и Муслимана у Вашингтону 18. марта 1994. године, настала је Федерација БиХ, те је, у складу са том новином, и новим планом промовисан двоентитетски концепт будућег устројства БиХ. Основа приједлога била је подјела будуће БиХ на 51% територије за муслиманско-хрватску Федерацију и 49% за Републику Српску. Сам настајак Контакт-групе био је показатељ промјена у ангажовању спољног фактора у БиХ. Евидентно је било активније укључивање САД, те препознавање Русије као фактора у потрази за миром. Оквири Међународне конференције су се показали као неуспјешни и истрошени, па је на ред дошао покушај који препознајемо као својеврсни вид „концерта сила“, који је као принцип у међународним односима доминирао током значајног периода XIX вијека. Са друге стране, иако су и они учествовали у преговорима, у питању је био први мировни приједлог у чију израду представници међународне заједнице нису укључили сукобљене стране, него се дејствовало углавном притисцима на њих – Руси су превасходно дјеловали на српску страну, како у Београду, тако и на Палама, Американци су утицали на Муслимане, а Њемци на Хрвате. Још једна новина у односу на претходне случајеве био је редослијед представљања елемената плана, те је овај пут сукобљеним странама прво предложено оно на чему су се претходни планови ломили – мапе.⁶⁸

---

⁶⁸ Admir Mulaosmanović, „Plan Kontakt-grupe i politika Alije Izetbegovića 1994. godine“, *Prilozi*, XXXXI, br. 1 (2012), 203; M. Dašić i S. Nedeljković, „Dugo putovanje...“, 24-25; K. Begić, *Bosna i Hercegovina...*, 199.

Током јуна 1994. године, преговорима у Женеви је, у пратњи генерала Толимира и сина Дарка, присуствовао и генерал Младић.⁶⁹ У вези са Младићевим наступом у овој фази преговора, још једну епизоду која илуструје Младићев стил и начин рада, забиљежио је генерал Роуз. Он се у својим мемоарима присјетио доласка у зграду УН-а, гдје је затекао Младића, Караџића и Кољевића „како играју карте заваљени у дубоке фотеле, обавијене дуванским димом и мирисом алкохола“. Даље је записао: „Сви изузев Младића, сколичили су са својих места, као ђаци кад наиђе професор. Младић је неодређено гледао у даљину својим плавим очима и није обраћао пажњу на нас. Изгледао је као кладионичар, који је управо завршио са прикупљањем опклада. Ја га намерно нисам примећивао, али сам зато био љубазан према Толимиру... Толимир ми је тада рекао да би се Младић поново понашао према мени пријатељски, ако бих му се извињивао за ваздушне нападе на Горажде, када је погинуло много његових пријатеља. Међутим, још раније сам одлучио да Младића држим на одстојању... Било би, уосталом, нечасно с моје стране да му се извињавам за нешто што сам био спреман поново да урадим, ако буде требало“.⁷⁰ Састанцима је присуствовао и већ искусни, али неуспјешни преговарач Овен, па је у својим мемоарима оставио ништа мање занимљиве описе генерала Младића: „Сада је очигледно пуно боље разумио енглески, признајући да је покушавао савладати тај језик, али, како је тврдио, без пуно успјеха. Младић ми је одавао опћи дојам човјека који почиње рачунати цијену овога рата, потакнут самоубојством властите кћери као и свакодневним жртвама међу својим постројбама. Када је изјавио да је земљовид проблем политичара, ја сам се томе подсмјехнуо, а мислим да сам успио допријети до њега када сам образлагао да не може пребацити своју одговорност на политичаре, да својим војницима дугује судјеловање у преговорима и подјелу одговорности за болно и тешко повлачење. Напосљетку смо се сложили да је често потребно више храбрости за постизање мира него за наставак рата. Било је важно да Младић схвати ову поруку, јер он је опсједнут показивањем своје

⁶⁹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 257.

⁷⁰ М. Rose, *Misija u Bosni...*, 173-174.

храбрости, до границе барбарства. Да наведем само примјер када је пред низоземским заповједником у Сребреници заклао свињу како би доказао тко је од њих двојице храбрији. Младић није луђак, но он води своје битке на двије разине: на једној је интелектуалац, на другој дивљак.⁷¹ Са друге стране, необичан запис о Младићевом понашању тих дана у Женеви оставио је и Акаши: „Јуна 1994, током преговора о прекиду ватре вођеним у Женеви, позвао сам у јапански ресторан чланове босанске владе, представнике снага босанских Срба и представнике босанских Хрвата – сваку групу посебно. Младић који је заједно с Карацићем прихватио позив, радовао се као дете при првом сусрету с јапанском кухињом, весело је комуницирао с келнерицама из југоисточне Азије обученим у јапански кимоно и више пута с њима се сликао.“⁷²

Неколико дана касније, Младић је у интервјуу за *Дневник* говорио о могућности да се дође до трајног мира, оцијенивши да „све док страни фактори, првенствено САД, буду још више гурали у рат муслимане и Хрвате, мир ће бити све даље“. Поновио је да „у сваком рату губе и победници и поражени“, и да „оружје стога мора заћутати, а преговори морају бити једино средство за разрешење кризе“. Истакао је да српски представници у Женеви нису имали „директне контакте ни са муслиманима ни са Хрватима“, и да је „на српску страну вршен невиђен притисак“. Закључио је да нови уступци који се од српске стране траже иду „до нивоа који је угрожавао виталне српске интересе, а витални српски интереси су компактност Републике Српске и природна веза са матицом Србијом“.⁷³ Овакви Младићеви наступи по повратку из Женеве, били су један од симптома каква би коначна одлука представника Републике Српске о овом плану могла бити. У јулу 1994. године, нови план и мапа дефинитивно су се нашли пред скупштинама зараћених страна и то у форми „узми или остави“.

---

⁷¹ D. Owen, *Balkanska odiseja...*, 336.

⁷² Y. Akashi, *U dolini između...*, 83.

⁷³ Стеван Рисовић, „Командант Главног штаба ВРС генерал-потпуковник Ратко Младић : Доста је било уступака“, *Дневник*, 19. јун 1994, 3.

Недуго потом, *Дневник* је пренио да је НСРС, на приједлог Владе, усвојила *Декларацију о мировном плану Контакт-групе*. Наведено је да је након састанка Милошевића, председника парламента Драгана Томића и генерала Перишића са Карацићем, Крајишником, Кољевићем и Младићем, српски премијер Мирко Марјановић за медије изјавио да је делегација из Републике Српске изразила спремност да прихвати план Контакт-групе „као основ за даље преговоре“.⁷⁴

Изетбеговић је овај мировни пакет, као и претходни Овен-Столтенбергов, 18. јула 1994. године представио ванредно сазваном Бошњачком сабору, неформалном тијелу које је током рата у више наврата расправљало о кључним политичким одлукама, каква је и став о (не)прихватању о мировног пакета. Том приликом је изјавио: „Мислим да понуђени план, упркос свим његовим мањкавостима, не можемо одбити. Он је неправедан и лош, али све опције које би настале из његовог одбијања, а које ми у овом моменту можемо процијенити, за наш народ су лошије од њега. [...] Рекао бих стога да ће наша борба за интеграцију Босне зависити у великој мјери од нас, од тога ко смо ми сами, шта хоћемо и шта можемо“. На основу овог његовог тумачења, Сабор је прихватио предложени план, а Изетбеговић је у закључку оцијенио да тим планом Босна „није била сачувана“, али је сачувана „идеја цјеловите Босне за коју ће се требати стрпљиво борити у дугим годинама које долазе“.⁷⁵

Услиједили су притисци руководства СР Југославије да се план у цјелини коначно прихвати и од српске стране. Међутим, НСРС је на сједници одржаној 18. и 19. јула 1994, ипак одбила предложени план. Непосредно прије доношења коначне одлуке, Карацић је одржао један од својих најзначајнијих говора из периода:

„Ако се одлучимо да своју државу и своју слободу бранимо упркос противљењу цијелог свијета, онда ће свима бити много теже него сада. Без обзира на ситније и крупније грешке, без обзира

---

⁷⁴ С. С. и В. К., „Настављено ванредно заседање Скупштине Србије : Усвојена Декларација о мировном плану“, *Дневник*, 27. август 1994, 1.

⁷⁵ А. Мулаосмановић, „Plan Kontakt-grupe...“, 212-213.

на неизграђеност система и државних институција, ми смо до сада, скоро двије и по године, водили најуспешнији и најбезбеднији српски рат у историји. Народ у највећој мери није настрадао, заштитили смо га стварањем граница и линије фронта на рубовима наших етничких простора. Није било глади, није било епидемија, чак ни једне. [...] Сада, пак, ако одбијемо план, морамо се припремити, морамо прихватити и бити спремни да водимо интензиван свакодневни рат на живот и смрт, по вољи нашег непријатеља, или до његовог потпуног пораза или до нашег пораза и прогона са ових простора. [...] Наша крв, зној и сузе били би страшнији и без саосјећања, симпатија и сажаљења игдје у свијету.“

Одлука да се план одбије плебисцитарно је потврђена и на референдуму 27. и 28. августа 1994. године. Генерал Младић је гласао на гласачком мјесту код Новог Града, на првим борбеним линијама.⁷⁶

Неколико мјесеци касније, *Дневник* је приенио изјаву генерала Џона Галвина (енг. John Galvin), бившег команданта савезничких снага у Европи и америчког војног савјетника при муслиманско-хрватској Федерацији, који је „истакао да је план Контакт-групе сачињен у доброј мери тако да га муслиманска страна прихвати, а српска одбије“, и додао „да је у контактима са српском страном и, посебно, са војним командантом Срба у Босни генералом Ратком Младићем, запазио 'чврсту жељу' за мировним преговарањем и спремност да се проценат од 51:49 посто узме као основ за преговарање“.⁷⁷

У неколико наврата, повременим покушајима покретања дипломатске иницијативе у периоду пред Дејтон присуствовао је и Младић. Карл Билт у својим сјећањима из тог периода доноси још један занимљив приказ дипломатског стила српског генерала:

---

⁷⁶ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 267, 270-271.

⁷⁷ „Предлог бившег америчког председника Џимија Картера : Нови преговори без предуслова“, *Дневник*, 16. јун 1995, 2.

„У документу о коме смо сада преговарали говорило се о Босни као унији између Федерације и Републике Српске, са правима ових двеју целина да одржавају односе са Хрватском, односно Србијом, те да обадве целине буду једнако и равноправно третиране. Избеглице би имале право на повратак. Територија би се поделила по принципу 49/52 и, мада то нисмо ставили на папир, подразумевали смо да ће Сарајево углавном припасти страни Федерације. Милошевић је, као оштар контраст паљанском руководству, био емотивно потпуно незаинтересован за Сарајево. Чинило се да сматра да би и Пале требало нешто да изгубе. С омаловажавањем је рекао да је боље да муслиманско руководство добије Сарајево, него да мора да управља погледе ка Техерану. Коридор ка крајњем северу, који би повезао источне и западне делове Републике Српске и био веза са Србијом и Крајином у Хрватској, имао је, међутим, изузетан значај чак и из Милошевићеве перспективе.“

Том разговору убрзо се придружио и Младић, што је свему дало сасвим нову динамику:

„Сада ће углавном доминирати Младић. Милошевић се повукао, у том смислу да је углавном слушао. Његово лице није одавало ништа. Започео сам тако што сам пустио Младића да говори. Хтео сам да видим каква је, у ствари, била његова слика света, како је он то видео ситуацију усред које се налазио. И као што сам и очекивао, започело је дуго и огорчено излагање српске историје из његове личне, нажалост не и неуобичајене перспективе. Губио се у детаљима из прошлих ратова. Једно време сам имао утисак да је поново, сам за себе, војевао Први светски рат. Били су ту и Отоманско царство, и немачки освајачки планови, и различити војни походи који су

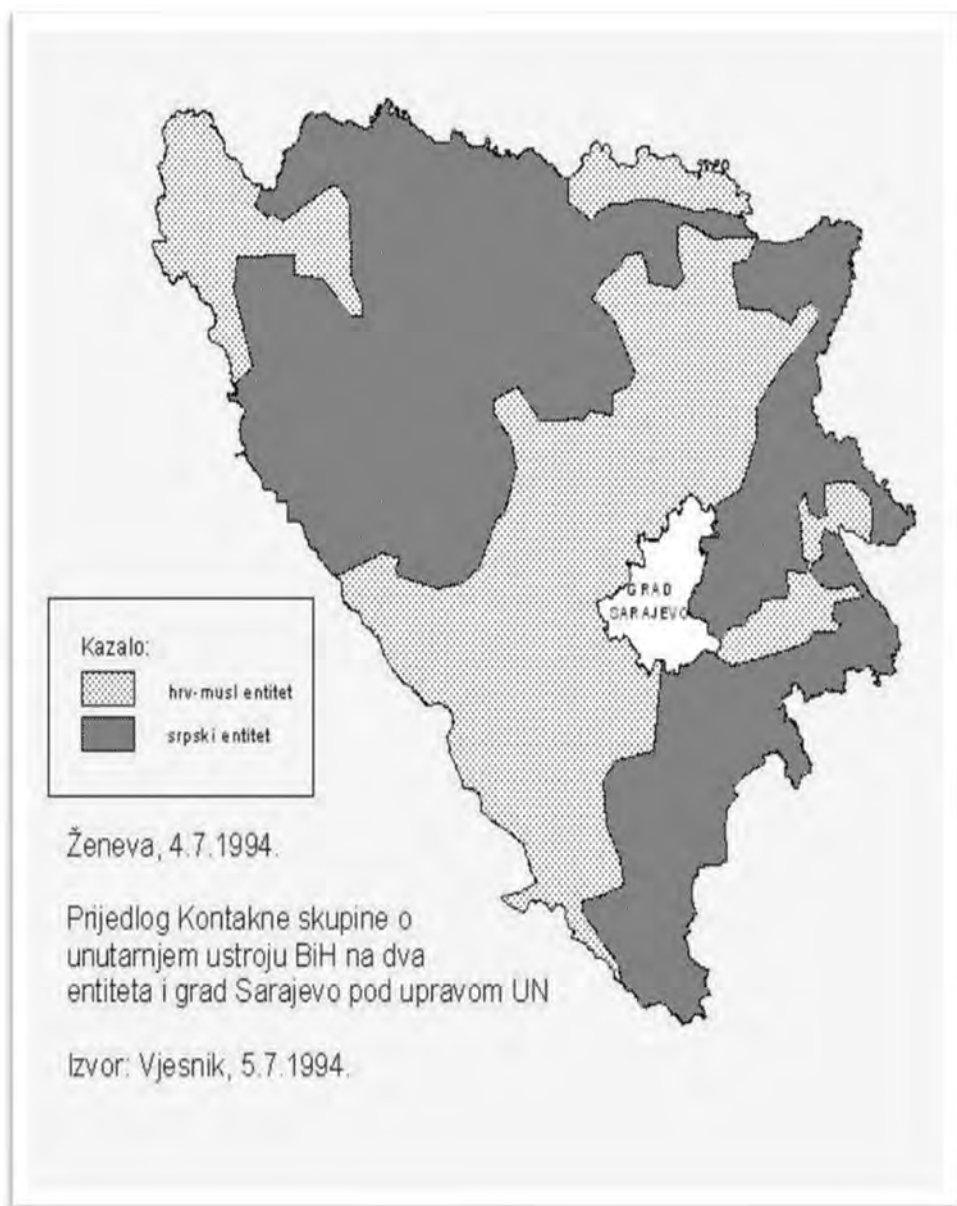
долазили и одлазили, кружећи историјско вртешком са које он, чинило се, није имао ни воље да сиђе. Али, ту је било и беса на Милошевића због блокаде на Дрини и, како је рекао, фрустрације због пет година рата, непрекидно, сваки дан.“⁷⁸

Иако је план Контакт-групе, као и они који су му претходили, у први мах доживио неуспјех, значајни његови елементи остали су основа за даље разговоре у оквиру овог мировног пакета – све до оних финалних у Дејтону. Његово свакако најјасније наслеђе био је двоентитетски концепт будуће државе и однос 51% насупрот 49% територије. Како је то закључио Изетбеговић, управо овим планом одлучена је политичка судбина Босне и Херцеговине, а све што се догодило послје њега било је „одређено овим компромисом иза којег су стале све релевантне силе свијета од Америке до Русије“.⁷⁹

---

⁷⁸ C. Bildt, *Zadatak mir...*, 94.

⁷⁹ A. Mulaosmanović, „Plan Kontakt-grupe...“, 207-208.

Мапа 3: Територијалне јединице Босне и Херцеговине предвиђене мировним планом Контакт групе⁸⁰

⁸⁰ М. Туђман и И. Билић, *Planovi, sporazumi, izjave...*, 538.

ЗАВРШНИ ЧИН – ДЕЈТОН

Позиви на обнову мировног процеса у дијелу домаће и међународне јавности постали су све учесталији од љета 1995. године. Након српске офанзиве у Подрињу и хрватско-муслиманске у Крајини, љета и јесени 1995, смањене су шансе за значајнију промјену стања на терену. Такође, чињеница да се у Сједињеним Државама приближавала кампања за предсједничке изборе, утицала је на веће укључивање америчке администрације у мировни процес, јер јој је био потребан спољнополитички успјех.⁸¹

У том периоду, на преговоре је позивао и генерал Младић. *Дневник* је пренио његову изјаву након заузимања Сребренице да је управо то „прави тренутак да се обнови преговарачки процес, јер су напokon и муслимански спонзори схватили да су Срби непобедиви на бојном пољу и да се до мира може и мора доћи само преговорима“. Он је том приликом истакао да српска страна не тражи ништа „што други немају, а ако сви народи на земаљској кугли имају своју државу, зашто је и Срби не би имали“, те је још једном поновио да би био „најсретнији човек на свету када би се целокупно наоружање покопало дубоко у земљу, а реч рат избрисала из свих речника“.⁸² О обнови преговора и о потреби да се „међународна заједница поштено и неутрално постави према свим странама у сукобу“, Младић је говорио и за *CNN*, што је *Дневник* такође пренио.⁸³ Осим Младићевог, *Дневник* је пренио и Столтенбергов позив за преговарачки сто, у коме је он објаснио да „неће прекинути преговоре са лидерима босанских Срба које је Међународни суд за ратне злочине почињене у претходној Југославији отпужио за геноцид“, јер би, како је навео, „у супротном хуманитарна ситуација цивилног становништва била далеко драматичнија“.⁸⁴

---

⁸¹ Admir Mulaosmanović, „Daytonski pregovori - ostvarivanje mogućeg?“, *Prilozi*, XLIV, br. 1 (2015), 124.

⁸² Стеван Рисовић, „После пада Сребренице : Жепа и Горажде пред предајом“, *Дневник*, 15. јул 1995, 2.

⁸³ „Генерал Ратко Младић : Рат могуће окончати мирним путем“, *Дневник*, 14. август 1995, 2.

⁸⁴ „Столтенберг о БиХ : Преговараћу с оптуженим лидерима“, *Дневник*, 29. јул 1995, 2.

Финални преговори о миру вођени су од 1. до 21. новембра 1995. године у ваздухопловној бази „Рајт-Петерсон“ код Дејтона, у америчкој држави Охајо. Српска делегација је на преговоре стигла 31. октобра. Њена кључна личност несумњиво је био предсједник Слободан Милошевић. О томе како је он, након неколико година надмудривања и сукоба у војно-политичком троуглу Београд – Пале – Црна Ријека, дошао у ту позицију, биће ријечи у наредном поглављу.⁸⁵

Како Караџић није могао ићи у САД на преговоре због оптужнице Хашког трибунала, политички представници Републике Српске били су Кољевић, Крајишник и Буха. Из истих разлога, у Дејтон није могао ни Младић, те је испред ГШ преговорима присуствовао генерал Толимир, који је, према Билтовом сјећању, „захваљујући свом директном каналу који је подносио рапорте Младићу, представљао важну надопуну“ делегацији.⁸⁶ Готово сви учесници и очевици начина рада преговарачких делегација у Дејтону сагласни су да је положај представника Републике Српске, у оквиру заједничке српске делегације, био врло лош – „већина преговарача се према њима односила с одређеним пријезиром и ниподаштавањем“, а и они су изражавали незадовољство „што уопће нису укључени у разговоре и што немају информација о току преговора и постигнутим резултатима“.⁸⁷ Холбрук је записао да је Милошевић бацао у корпу за ђубре писма која му је за вријеме конференције Крајишник слао, те је коментарисао: „Не обраћајте пажњу на те типове“, а другом приликом, наводно, и: „Рекао сам вам да те идиоте са Пала не доводите на састанке... Они имају више заједничког с Муслиманима него с нама.“⁸⁸ Сва документа која су достављана делегацијама најприје су стизала југословенској групи српских представника, а затим стављана на увид представницима

⁸⁵ Јовица Рудић, „Дејтонски мировни споразум“, у: *Република Српска у Одбрамбено-отаџбинском рату : историјски преглед*, ур. Предраг Лозо (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2017), 313; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 420.

⁸⁶ С. Bildt, *Zadatak mir...*, 202.

⁸⁷ А. Mulaosmanović, „Daytonski pregovori...“, 134.

⁸⁸ R. Holbrooke, *Završiti rat...*, 245; А. Mulaosmanović, „Daytonski pregovori...“, 135.

Републике Српске. Због те чињенице рад делегата Републике Српске био је знатно отежан, пошто је Милошевић често каснио са предајом докумената. И поред те отежавајуће околности, за делегације је унапријед била припремљена велика количина документације, за чије је проучавање циљано остављено врло мало времена. Намјера је била да представници сукобљених страна, у недостатку времена, што лакше потпишу већ припремљена документа.⁸⁹ Српски предсједник је генерално, на основу сјећања присутних, био врло доброг расположења на преговорима. Наводи се, између осталог, да је шармом и „ширином погледа“ настојао постићи политичке добити, и да је, с обзиром да је конзумирао алкохол, лако ступао у однос са међународним саговорницима – „као да је живио своје најбоље дане“. Са друге стране, док Изетбеговић наводно није показивао много интереса за дружење када то није било неопходно, Туђман је био најприје заузет својим мегаломанским идејама о стварању трајних граница између Истока и Запада.⁹⁰ Слику дешавања и положаја српских представника у Дејтону, у свом дневнику је, испоставило се прилично реалистично, оставио Добрица Ћосић: „У некаквом Дејтону, у ваздухопловној бази, у америчкој држави Охајо, одржава нам се 'Берлински конгрес'. Реприза суђења српском народу; реприза пресуде његовој тежњи за уједињењем и својом државом; реприза кројења граница српском народу; реприза награђивања српских непријатеља. Српска делегација, која није национална делегација него један уцењени политичар Слободан Милошевић, 'ухапшен' у тој ваздухопловној касарни, без веза са земљом и светом, прихвата или покушава да мало олабави и поправи диктате канцеларије Стејт департмента.“⁹¹

Већ на отварању конференције, амерички државни секретар Ворен Кристофер (енг. Warren Christopher) нагласио је која су четири услова за договор – „јединствена држава БиХ, узимања у обзир 'специјалне историје и значења' Сарајева, одговорност ратних злочинаца и питање источне Славоније“.

---

⁸⁹ Ј. Рудић, „Дејтонски мировни...“, 315.

⁹⁰ А. Мулаосмановић, „Daytonski pregovori...“, 134-135.

⁹¹ Д. Ћосић, *Босански рат...*, 215.

Међутим, неспоразуми између учесника настајали су свакодневно и на више нивоа. Први проблеми појавили су се у преговорима између Муслимана и Хрвата и то због питања надлежност њихове Федерације у односу на БиХ. Иво Комшић, Хрват који је заправо заступао муслиманске интересе, односно тежње унитарној држави, тврдио је да су други хрватски представници у Федерацији одбијали преносити надлежности на државни ниво јер су сматрали да је Федерација сама по себи држава, а да ће се и Република Српска убрзо одвојити. Својим положајем нису били задовољни ни европски представници Контакт-групе који су од свог америчког партнера били потпуно скрајнути у овом финалису мировног процеса.⁹²

Ипак, поред наведених и бројних других проблема, преговори су напредовали. Иако су медији већ 20. новембра објавили да је договор постигнут, учесници су потврдили да је та сагласност трајала свега 37 минута. Преговори су продужени за још 24 сата, када је документ коначно усаглашен. Као и раније, највећа полемика на преговорима водила се око територијалне подјеле. Спорна су била питања коридора за српску страну у рејону Брчког, коридора за муслиманску страну у рејону Горажда, питање града Сарајева и друга. Ипак, напоследку, уз неколико невољних уступака свих учесника, како је то и раније прокламовано, епилог је био однос од 49% територије за Републику Српску, напрема 51% за Федерацију БиХ.⁹³

У моментима док је делегација Републике Српске детаље споразума сазнала не као присутна страна, него на основу Клинтоновог телевизијског обраћања⁹⁴, Кољевић се сјећао како је Милошевић ушао у њихову собу и тријумфално саопштио резултате преговора: „Територија Републике Српске је лепа и широка. Добили сте пола Босне, чисто Подриње, све градове у Посавини, сву Посавину изузев једног малог парчета. Ни жица не

⁹² А. Мулаосмановић, „Daytonski pregovori...“, 131-133.

⁹³ Ј. Рудић, „Дејтонски мировни...“, 314-315.

⁹⁴ „Још увек смо чекали мапу. Седали смо код Крајишника ћутећи. А онда – прави шок. Укључили смо телевизор и, на своје запрепашћење, угледали Клинтона како држи говор и најављује свечану церемонију у три сата после подне, пошто су преговори 'успешно завршени'. А мапе још увек нема!“ (Н. Кољевић, *Свјетлост незаборава...*, 134)

сече коридор! Бањалука има залеђину, коридор за Горажде је свега три километра, урадили смо шта смо могли. Немате разлога да будете незадовољни.“⁹⁵ Плавшићева је тврдила да је Милошевић представнике Републике Српске држао затворене неколико дана по повратку из САД, те да је на њено питање зашто је то учинио, одговорио: „Честитам, добили сте државу“. На то, она је записала: „Ко је заступао интересе Републике Српске, одлично смо прошли.“⁹⁶

Непосредно по објављивању резултата, одржан је саста-нак чланова Делегације Републике Српске. Између осталих, генерал Толимир је изразио снажно неслагање са начином рада у току преговора, истакавши да је „метод рада у изради докумен-тата мировног споразума“ био „непримерен и у раду појединих комисија није давао никакве могућности да Делегација Републике Српске по било чему одлучује и да угради наше ставове у нацрте документа“, те да су најзначајнији дијелови споразума усаглашени без њиховог присуства. У складу са тим, и увјерењем да се „бојкотом и одбијањем“ може „постићи повољније решење о недефинисаним одредбама по свим аспектима споразума“, чланови Делегације су једногласно одлучили да се „план не прихвати и да се откаже учешће у церемонији потписивања“. Међу-тим, по повратку, услиједило је смиривање тензија, те је Радован Караџић ипак прихватио план, истакавши да је у том тренутку „требало извршити максималну хомогенизацију да би се у деј-тонском 'полурешењу' коначно добила држава са Србијом“.⁹⁷

У пратњи генерала Толимира, и генерал Младић је 27. но-вембра стигао на разговор са Милошевићем о постигнутом пла-ну. Српски предсједник је и њему појаснио да је добијена српска држава западно од Дрине, односно пола БиХ, да су сви градови на Сави и Дрини српски (сем Горажда). Имајући у виду каснији развој ситуације, нарочито интересантно дјелују Милошевићева оптимистична увјеравања о новосклопљеном пријатељству са Американцима, којим је очекивао да ће се превазићи оно што се

---

⁹⁵ Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске: дневник: 1993-1995*. Књ. 2..., 412.

⁹⁶ Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 70.

⁹⁷ Н. Кољевић, *Свјетлост незаборава...*, 136-138.

десило у претходних пет година и вратити се на „стогодишње савезништво“, чак са закључком да су у Дејтону „Срби заузели место у срцима Американаца које су до сада имали муслимани!“⁹⁸

Своје утиске о постигнутом миру, Младић је, са сузама у очима, војсци и народу говорио у Власеници, 2. децембра исте године, на смотри Маневарске бригаде Дринског корпуса ВРС: „Било је дана кад смо овде сахрањивали по 200 и више наших становника, нејачи, стараца. То слепа међународна заједница, па нажалост и многи слепци у редовима нашег и православнога света, нису видели ни до данас. Нашом младошћу и њиховим животима, попут синова многих мајки које су дале јединца, двојицу, тројицу или четворицу. Опстали смо на нашим огњишћима, иако је на нас оволико мало колико нас је било, насрнуло нажалост скоро пола међународне заједнице. Користећи се злочиним, користећи чак и међународне институције и Уједињене Нације, које ће се и даље користити, да ће се под њиховом шифром и легендом, они који су нас бомбардовали инфилтрирали сада као неки јагњићи који овде хоће да дођу да штите мир. Народе, војско! За нашу судбину српску, само можемо бити одговорни ми. И док нас има бранићемо и одбранићемо наше гробове и наша огњишта. Тачно је да је у Дејтону потписан мир. Али многи који су се бавили којекаквом шематиком мисле се како ће то имплементирати. И тешко је схватити да они који су недавно пуштали на нас од хиљаду или две хиљаде кила авио-бомбе и крстареће ракете могу након оног војног папира, који је легализација окупације овог простора, очекивати од српских мајки завијених у црно, да им мисле другачије од оног што су заслужили. Али без обзира, учинићемо и као народ и као војска и као власт све у интересу мира. Али упозоравамо да не можемо препустити ни своје становништво под власт кољачку и да се мора до мировне конференције наћи праведно и мирољубиво решење, нарочито за Сарајево.“⁹⁹

---

⁹⁸ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Handwritten notebook of Ratko MLADIC covering the period from 28 August 1995 to 15 January 1996*, 125-126.

⁹⁹ „Командант у сузама – смотра Маневарске бригаде Дринског корпуса ВРС“, видео запис, објављено 6. августа 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=sXSva2c6P4A&t=8o8s>.

Када су у питању утисци муслиманске стране, Изетбеговић је претежно исказивао незадовољство постигнутим, обично истичући да *Дејтонски споразум* не представља „праведан мир, али је праведнији од наставака рата“. Појашњавао је да је његов адут за прихватање плана наводно био *Анекс 7*, везан за питање повратка избјеглица, јер се надао да ће тиме онемогућити функционисање, па напослијетку и постојање Републике Српске.¹⁰⁰ Ништа позитивнији став није имао ни његов министар иностраних послова Мухамед Шаћирбеговић: „Мислимо да смо имали бољу ситуацију прије него што смо отпутовали у Дејтон од оне која је настала послје Дејтона. Мислим да мир није постигнут у Дејтону... Између четири зида ми нисмо могли имати никакву предност... То је био вид притиска.“ Такође, у складу са наративом присутним од почетка рата, сматрао је и да су амерички домаћини у Дејтону покушавали „замаглити разлику између жртве и агресора“.¹⁰¹ У почетној фази рата незаобилазни Сефер Халиловић, знатно прије Дејтона, био је сасвим истиснут из муслиманског војно-политичког врха и од тада је неријетко био врло критичан према политици Алије Изетбеговића. Сматрао је да су *Дејтонским споразумом* „Бошњаци као народ сабијени у гето“, односно, како је појаснио: „Ми смо заправо сви у једном великом тору, само што још увијек нажалост ми не видимо да смо у једном великом тору. Ми смо сви сад једна Сребреница. [...] То је 25–26% територије Републике Босне и Херцеговине и то подијељено у три гета – једно гето горе у Бихаћу, друго овај централни дио и трећи оно мало тамо у Горажду. То је оно што је остало од Босне и Бошњака, ово друго се и не зове Босна, они себе сматрају Србијом, односно Хрватском.“¹⁰²

Политика босанско-херцеговачких Хрвата у односу на мировне планове, па тако и у случају *Дејтонског споразума*, креирана је под несумњиво одлучујућим утицајем загребачког политичког врха. Из те перспективе, Дејтон је такође сагледаван као

---

¹⁰⁰ А. Izetbegović, *Rat i mir...*, 13-14.

¹⁰¹ Ј. Рудић, „Дејтонски мировни...“, 321.

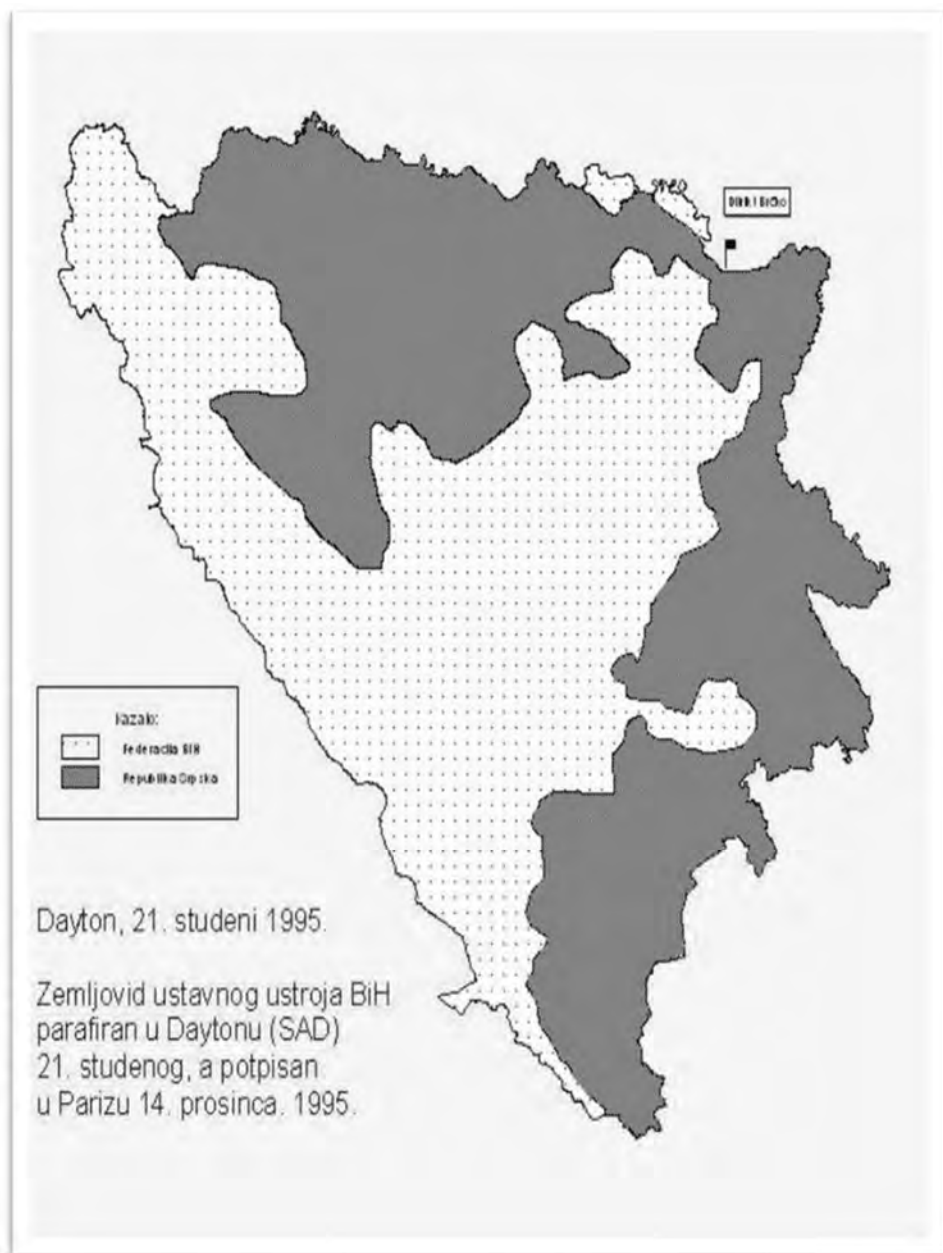
¹⁰² „Generali Sefer Halilovic 2“, video zapis, objavljeno 3. avgusta 2012.
<https://www.youtube.com/watch?v=Klx96Cc5n88>.

привремено рјешење, са очекивањем накнадног прикључења хрватских крајева БиХ Хрватској. У смислу каснијег развоја политичких односа у БиХ, занимљива је изјава Фрање Туђмана приликом потписивања *Споразума* у Паризу, када је говорио о „муслиманској народности као продукту комунистичке власти, која је тиме настојала да умири давну хрватско-српску нетрпељивост“. Био је то јасан симптом у ком смјеру ће хрватска политика даље ићи.¹⁰³

Мировни споразум коначно је потписан 14. децембра 1995. године у Паризу, чиме је дефинитивно прекинут троипогодишњи рат. Потписници су били Милошевић, Изетбеговић и Туђман, а иза њих су у својству свједока стајали амерички и француски предсједници Бил Клинтон и Жак Ширак (фр. Jacques Chirac), нови генерални секретар НАТО-а Хавијер Солана (шп. Javier Solana), руски и британски премијери Виктор Черномирдин (рус. Виктор Черномырдин) и Џон Мејџор (енг. John Major) и њемачки канцелар Хелмут Кол (њем. Helmut Kohl). Коначни и свеобухватни мировни споразум састојао се од 20 докумената, од чега су 19 били прилози основном документу, чији је наслов гласио: *Општи оквирни споразум о миру у Босни и Херцеговини*. Споразум се састојао од два основна дијела – војног аспекта, који садржи три анекса о регулисању односа БиХ и НАТО снага, и цивилних аспеката које чини 11 анекса: *Стабилизација у региону; Границе између ентитета; Избори; Устав Босне и Херцеговине; Арбитража; Људска права; Избјеглице и расељена лица; Комисија за очување националних споменика; Јавне корпорације Босне и Херцеговине; Цивилни аспекти спровођења мировног рјешења; Међународне снаге за полицијске дужности*.¹⁰⁴

¹⁰³ Ј. Рудић, „Дејтонски мировни...“, 321.

¹⁰⁴ Исто, 314-316; „France - Signing Of Bosnia Peace Agreement“, video zapis, objavljeno 21. jula 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=ejwy3V1U4f8>.

Мапа 4: Коначно рјешење територијалних јединица у Босни и Херцеговини, договорено у Дејтону 21. новембра 1995. године¹⁰⁵

¹⁰⁵ M. Tuđman i I. Bilić, *Planovi, sporazumi, izjave...*, 543.

Фотографија 5: Упознавање генерала Ратка Младића и Дејвида Овена¹⁰⁶

Фотографија 6: Порука водитеља Риста Ђога да Срби са Караџићевим потписом у Атини нису извршили самоубиство¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ MKSJ, IT-09-92 Ratko Mladic, *Video 'Compilation of news reports - arrival of Radovan Karadzic, Nikola Koljevic, Ratko Mladic, Bogdan Subotic, David Owen and others to a meeting at Pale', undated.*

¹⁰⁷ „Srpska Radio Televizija STV 4. maj 1993. legendarni Risto Djogo †“, video zapis, objavljeno 17. decembra 2009. <https://www.youtube.com/watch?v=Fur58Sj7ad4>.

ГЕНЕРАЛ МЛАДИЋ ИЗМЕЂУ ПАЛА И БЕОГРАДА

„Немам ја разлога никоме изјављивати и показивати лo-јалност. Нису наше одлуке, одлуке појединца, већ колективне. Ко може наредити повлачење, ако није пронађено мирно рјешење. Нико. Политика и политичари наравно морају изнаћи рјешење и одговор. Војска Републике Српске ће га поштовати, као и до сада.“

Генерал Ратко Младић за *Дневник*¹

---

¹ Драгиша Ђосовић, „Генерал-потпуковник Ратко Младић специјално за „Дневник“: Поштоваћу одлуку руководства“, *Дневник*, 6. август 1993, 3.

ДЕФИНИСАЊЕ ОДНОСА И ПРВИ НЕСПОРАЗУМИ ИЗМЕЂУ РУКОВОДСТАВА

Иако су односи између генерала Младића и политичких руководстава Републике Српске и СР Југославије били врло комплексни од почетка рата, на страницама новосадског *Дневника*, мало се шта о њиховим сукобима могло прочитати прије 1995. године, када су ескалирали. Током прве три године рата, готово сви натписи су указивали на синергију војске и политичара. Тек за вријеме покушаја смјене генерала Младића и завршних мировних преговора, антагонизми у троуглу Младић–Караџић–Милошевић избили су у први план и на страницама *Дневника*.

Постављање Младића на чело нове војске преко одлуке НСРС није представљао стандардну процедуру за одлуку тог типа. Тај акт био је важећи до доношења *Закона о војсци Српске Републике БиХ*, након кога, индикативно, није издат предсједников указ којим би се одлука о постављању Младића за команданта ГШ формализовала.¹

У свом првом говору у Скупштини, Младић је говорио о организацији руковођења и командовања „и по војној и по цивилној политичкој линији“, нагласивши да „онај који је војник мора водити рат, борбу и бој, онај који је власт окружна, општинска, сеоска, мора радити за фронт и стварати за фронт“.² Међутим, јасно дефинисана веза између војне и цивилне власти првих мјесеци рата практички није ни постојала. Она је остварена тек формирањем Врховне команде 6. децембра 1992, која је била чисто политичко тијело. У вези са чињеницом да у састав ВК није ушао нико из ВРС, генерал Миловановић је објаснио да је општа пракса да је „шеф војног штаба аутоматски и члан ВК“.

---

¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 94.

² „Изворни записник са 16. сједнице Скупштине српског народа у БиХ, одржане 12.05.1992. године у Бањалуци у просторијама Дома ЈНА са почетком у 10,00 сати“, у: *Грађа о историју Републике Српске I: Документи о стварању Републике Српске*, прир. Георгије Вулић (Источно Сарајево: Институт историјских наука Универзитета у Источном Сарајеву, 2025), 295.

Једини узрок такве ситуације у Републици Српској, он је видио у „претераној уверености у своје 'свестране' способности уског круга политичких руководиоца РС“. Тиме се створила ситуација да је ГШ „ принуђен да буде стручни 'критичар' и аналитичар“ одлука ВК, односно, како је Миловановић закључио – „системом смо претворени у 'опозицију' републичком руководству, јер као војни стручњаци нисмо могли прићи извршавању свих одлука ВК, будући да иза наших поступака, више или мање, падају људске главе“.³

Суштински узрок сукоба који је од почетка рата тињао између два руководства биле су различите концепције система руковођења и командовања. Прва, коју су заступали Младић и његов ГШ, предвиђала је да „командне дужности у јединицама заузму професионална војна лица“, чиме би се „квалитет руковођења и командовања знатно поправио, али то је носило ризик због потискивања команданата који су уживали подршку СДС-а, али који нису имали потребно војно-стручно знање и чин, за такве нивое командовања“ – „то је била концепција професионализма, стручности и устаљеног војног система субординације и командовања по доктринарним начелима бивше ЈНА“. Другу концепцију је заступало руководство СДС-а. Њена суштина био је „однос повјерења и подршке пионирима СДС-а и локалним 'војводама' без обзира на резултате које су постизали и грешке које су чинили“.⁴

У вези са овим разликама у приступу, од почетка је тињао спор око још једног битног питања – (не)увођења ратног стања. Војска се надала да би том одлуком дошло до „завођење реда и дисциплине у иначе двојном систему руковођења и командовања и анархичном односу државе и војске“, те да би „проглашењем ратног стања престала велика пљачка у држави и да би се ратни профитери и шпекуланти могли привести суду правде“. Са друге стране, политичко руководство је сматрало да би се „завођењем ратног стања поништила државност Републике Српске и њен демократски легитимитет пред међународном заједницом, а јачање компетенција војске одвело државу у

³ М. Миловановић, *Истине и заблуде...*, 52-53.

⁴ С. Срдановић, *Пале: ратна хроника...*, 56-57.

милитаризам“. Већа бојазан од тога, за политичаре несумњиво је била Младићева популарност међу војском и грађанима, те су се „прибојавали како ће се генерал понашати у условима ратног стања када и војска добије нешто већа овлаштења него обично“.⁵

До краја прве ратне године, још једно питање које је оптерећивало односе ГШ и политичког руководства били су захтјеви за уклањањем авијације ВРС. Већ од краја маја, а нарочито од јесени 1992, примијећује се притисак дијела представника међународне заједнице да се елиминише авијација ВРС, која је била значајна подршка српским снагама на терену. Ипак, авијација је до октобра 1992. и *Резолуције бр. 781* СБ УН о забрани свих летова над територијом БиХ, активно кориштена и дала је значајан допринос стабилизацији линија фронта ВРС. Под тим притиском, Караџић је захтјевао од Младића да борбене авионе пребаци у СР Југославију. С обзиром на то да таква одлука за ГШ ВРС није била прихватљива, један од начина да се одлука ипак спроведе био је и покушај смјене команданта ВиПВО генерала Живомира Нинковића. Томе се жестоко успротивио комплетан колегијум ГШ, те су официри пријетили напуштањем дужности, а „размишљало се и о подизању ескадрила и претњи бомбардовањем Пала уколико политички врх настави са инсистирањем да се авијација уклони из Републике Српске“. Генерал Нинковић је том приликом изјавио да „може и да буде стрељан, али да не прихвата ову одлуку“. Истог мишљења био је и генерал Младић са осталим члановима ГШ, гдје је, између осталог, оцијењено да би уклањање авијације означило и „почетак процеса да се да суверенитет Алијиној држави“, разоружавање и „распад војске“.⁶ Послије дужег спорења, усаглашено је да авиони остану у Републици Српској, али под надзором посматрача УН. У вези са овом заштитом генерала Нинковића, генерал Миловановић се сјећао да су се, још у вријеме разговора о формирању ГШ, генерали „договорили да до краја било каквог исхода рата“ остају заједно, или, ако неко

---

⁵ Исто, 98.

⁶ MKSJ, IT-95-5/18, Karadzic and Mladic, *Handwritten notebook of Ratko MLADIC covering the period from 5 October 1992 to 27 December 1992*, 25, 27.

„буде смијењен из политичких разлога“, сви одлазе „у јединице као обични борци“. Генерали ВиПВО Живомир Нинковић и Божо Новак су после рата оцијенили да се одлука о очувању борбене авијације показала као кључна, нарочито у критичним моментима хрватско-муслиманске офанзиве јесени 1995. године.⁷

Овакви неспоразуми били су и симптом непостојања јасних и јединствених ратних циљева кључних личности Републике Српске. Како је то видио генерал Славко Лисица, док је политички врх настојао да цивилне власти функционишу мирнодопски, војне старјешине нису имале предочене ратне циљеве, а били су приморани да раде у тешким ратним условима, само са демагошком подршком, која се неријетко сводила на одговор: „видите шта можете да урадите“. Такво непостојање јединствене мисли о току и циљу борбе, знатно је компликовало односе у Републици Српској за вријеме рата, те утицало на његов епилог.⁸

---

⁷ В. Dimitrijević, *Vazdušni rat...*, 115, 117; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 87, 152-154.

⁸ Славко Лисица, *Командант без потребе* (Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2000), 337.

ПОЛИТИЧКИ ПРИТИСАК НА ВОЈСКУ ПОВЛАЧЕЊЕ ВРС СА ИГМАНА И БЈЕЛАШНИЦЕ

Након што је током прве половине 1993. године активно учествовао у мировном процесу у вези са Венс–Овеновим планом, што је напоследку резултирало и постепеним погоршањем односа између Пала и Београда, генерал Младић је предводио једну од најуспјешнијих војних операција ВРС, чији је епилог, парадоксално, додатно закомпликовао односе између њега и политичког врха Републике Српске.

Заузимање Трнова и врхова Игмана и Бјелашнице несумњиво је био један од кључних момената Грађанског рата у БиХ. Непосредно након уласка у Трново, Караџић је честитао Младићу на војном успјеху додавши да је то заслуга „војске која је брза као вјетар“.⁹ Међутим, притиснут међународним фактором, Караџић је убрзо захтјевао од Младића да напусти значајан дио заузете територије. Тих дана, Караџић је боравио у Женеви, а у току су били преговори о Овен–Столтенберговом мировном приједлогу, кога су, као што је познато, српски представници напоследку прихватили. Усљед притиска осталих учесника конференције, он је разговарао са генералом Миловановићем: „Слушајте молим Вас. Апсолутно се морамо повући са Бјелашнице. – Јесте Ви то рекли Младићу? – Не, нисам у овој форми, јер сам сад добио информацију од америчке стране. Званично смо обавештени да нема шансе да избегнемо ваздушне ударе. Апсолутно морамо да се повучемо са Бјелашнице. Молим Вас, не треба Ви да сте између чекића и наковња, ја сам врховни командант и ја наређујем. Ви наредите да се то повуче а реците Младићу нека ми се јави са аеродрома. – Јесте ли разговарали данас? – Јесам, али нисмо имали ову информацију. Ми смо сад званично обавештени да је донесена одлука да нас ударе и морамо спектакуларно да изведемо тај потез. Враћамо се на претходно стање. Одмах дајте информацију да се српске снаге повлаче са врха Бјелашнице. И ту на Игману, нека се вратимо на претходно стање, односно између нас и Муслимана нека је

---

⁹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 199.

УНПРОФОР. Реците да српска страна жели да допринесе преговорима и повлачи се са Бјелашнице и тражи да УН дође, али ми се повлачимо прије доласка УН и да неће бити никаквих акција уколико не будемо нападнути и угрожени. Молим Вас, зовите хитно доле, реците нека ми се Младић јави. – Сад је на састанку. – Добро, пустите Ви одмах ову наредбу, јавите Младићу и реците му да сам ја то донео у својству врховног команданта и та се наредба мора извршити. Ко не изврши, биће стрељан. Држава је читава у питању, и читав народ је у питању“.¹⁰ Имајући у виду притисак и шансу за успјех мировног процеса, Младић је повукао војску са Игмана и Бјелашнице, али сукоб између њега и Караџића трајно је продубљен.

Неколико година касније, интересантна запажања о овоме имао је и Изетбеговић, који је навео да је касније „сазнао за сукоб између Младића и Караџића због пристанка овог последњег на повлачење на Игману“, те је навео да Младић Караџићу „то никада није опростио и чак му је јавно приговорио да је његовом кривицом испуштена војна пobjеда која би у крајњем резултату могла довести до потпуног гушења Сарајева“. Изетбеговић је на крају закључио: „Младић је, у овом случају, у великој мјери био у праву. На нашу срећу, Караџић је направио грешку.“¹¹ Колико далеко је сукоб у том моменту отишао говори и чињеница да је Караџић 8. августа 1993, Младићеву дужност команданта ГШ ВРС понудио генералу Манојлу Миловановићу, што је овај одбио.¹²

Ипак, ови догађаји нису били предочени јавности па је и *Дневник* најприје извјештавао о бриљантно изведеној операцији, а озбиљније спекулације о сукобу дошле су на ред нешто касније. Прве гласине о томе коментарисао је генерал Милан Гверо, члан ГШ и близак Младићев сарадник. Он је одбацио тврдње „да генерал Ратко Младић води некакву своју политику и да пуно не држи до ставова и наредби цивилних органа власти па ни врховног команданта др Караџића“, нагласивши да се ради о „шпекулацијама чији је циљ да изазову сукобе унутар

¹⁰ К. Nikolić, „Unija tri republike...“, 256.

¹¹ А. Izetbegović, *Sjećanja...*, 147.

¹² Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 206.

српског народа, између војних и цивилних власти Републике Српске“, и да „никада није постојао већи степен јединства српског народа и већи степен кохезионе повезаности између цивилних и војних органа власти“. ¹³ Неколико дана касније, у *Дневнику* су исте тврдње демантовали и Караџић и Младић. Предсједник Републике Српске је истакао „да је он врховни командант Војске РС и да генерал Младић ради по његовим наређењима, те да нема ни говора о било каквом расцепу између цивилних и војних власти у РС“. ¹⁴ Са друге стране, сличну поруку, али у знатно другачијем тону, послао је и генерал Младић. Он је појаснио да он нема „разлога никоме изјављивати и показивати и доказивати лојалност“, јер одлуке не доносе појединци него колектив. Потврдио је још једном да „политика и политичари морају изнаћи рјешење и одговор“, а да ће га ВРС „поштовати, као и до сада“. ¹⁵

---

¹³ Стеван Рисовић, „Генерал-мајор Милан Гверо, заменик команданта ГШ Војске РС“, *Дневник*, 1. август 1993, 3.

¹⁴ „Радован Караџић о актуелним збивањима у БиХ : Муслимани поново греше“, *Дневник*, 6. август 1993, 2.

¹⁵ Драгиша Ћосовић, „Генерал-потпуковник Ратко Младић специјално за „Дневник“: Поштоваћу одлуку руководства“, *Дневник*, 6. август 1993, 3.

АКЦИЈА „СЕПТЕМБАР 93“

УДАР НА ВОЈСКУ ИЛИ ПОЛИТИЧАРЕ?

Недуго по разрјешењу ситуације на планинским врховима јужно од Сарајева, врло значајан догађај који се одиграо у другој половини 1993. године била је акција „Септембар 93“, када су незадовољни припадници неколико јединица из Првог крајишког корпуса ВРС ставили кључне тачке Бањалуке под своју контролу. Акцију је предводио кризни штаб на чијем је челу био резервни старији водник Остоја Зец, који је објавио да је иста покренута због тешких услова живота војника и њихових породица, криминала и ратног профитерства. Оружана исказивања незадовољства нешто мањег обима на подручју под контролом ВРС, са сличним захтјевима, десила су се у Кнежеву и Јајцу неколико мјесеци раније. Дан након заузимања тачака по граду, 11. септембра, објављен је проглас у којем је, између осталог, стајало: „Бања Луко, поносни граде јуначке српске Крајине. А од сутра, ако Бог да и главни граде најмлађе и најљепше републике на свијету, наше Републике Српске. Јутрос се у твој град вратила поново радост. Дошао је дио твојих најбољих синова, бораца са прве борбене линије, младића из ратног пакла, прекаљених ратника из најтежих битака овог рата. Дошли су, граде, да врате достојанство првенствено теби, да те спасу од лицемјерја, нереди и криминала, од корупције и пљачке, а за себе и своје породице да изборе само скромно мјесто, које им припада под слободним сунцем ове од јуче слободне земље, коју су они створили и платили својим животима и животима својих најбољих другова, а уз огромну патњу и одрицања свог народа.“¹⁶

Да би контекст у коме је дошло до овог догађаја био јасан, битно је поменути да је Бањалука била најмногољуднији град под пуном српском контролом све вријеме трајања рата. Усљед војно-политичких дешавања на почетку сукоба, она се нашла у

---

¹⁶ Edin Omerčić, „'...Jer dok smo mi ratovali...' – Pobuna dijela 1. krajiškog korpusa tzv. Vojske Republike Srpske“, *Prilozi*, XLIX, br. 1 (2020), 243; Nikica Barić, „Акција 'Septembar 93' – pobuna Vojske Republike Srpske u Banjoj Luci“, *Prilozi*, XLI, br. 1 (2012), 187.

својеврсном „ратном залеђу“, те је поштеђена разарања, али на тај начин и у политичкој периферији у односу на знатно мање Пале, што је утицало на стварање посебне климе у овој регији.¹⁷

Дан након почетка блокаде, *Дневник* је извјештавао о конфузној ситуацији која је изненада настала, те је најприје објављено да у Кризном штабу „побуњених“ очекују да у Бањалуку стигну „најодговорнији људи Републике Српске: др Радован Караџић и мр Момчило Крајишник и генерал-потпуковник Ратко Младић“. Наведено је још да се „поводом догађања у Бањалуци, званично још није огласио генерал Младић, али је председник Караџић рекао да се генерал Младић ограђује од тих догађања, тврдећи да Главни штаб војске РС не подржава, нити стоји иза ове или неке друге сличне самоиницијативне акције припадника Војске Републике Српске“.¹⁸

Ускоро је услиједило и саопштење Штаба акције, које је *Дневник* пренио, а у коме је наведено да до најављеног састанка „чланова Штаба акције 'Септембар – 93' с др Радованом Караџићем и генерал-потпуковником Ратком Младићем у преподневним часовима није дошло, јер др Караџић и генерал Младић, како се наводи, неће да дођу у Дом културе где се налази седиште Штаба акције, а чланови Штаба опет неће да разговарају на неком другом месту“. Командант акције, Остоја Зец је изјавио: „Изражавамо пуну лојалност и нашем председнику др Радовану Караџићу и нашем команданту генералу Младићу. Гарантовали смо им чак и животима наше деце потпуну безбедност само да дођу у Дом културе, али... Није нам јасно зашто др Караџић толико инсистира на промени места разговора, јер ми нисмо ни пучисти ни побуњеници, него српска војска која ће и даље остати на бранику отаџбине, али којој су ратни профитери и друге неправде дозлогрдиле. Председник Караџић стално истиче како су млади војници од некога изманипулисани, како они не знају да је Хрватска већ затражила од међународне заједнице да у Бањалуку пошаље снаге УНПРОФОР-а, јер се овде тобоже крше и газе основна људска права. Енергично побијамо

---

¹⁷ Е. Омерчић, „...Јер док смо ми ratovali...!...“, 238-239.

¹⁸ Стеван Рисовић, „Ратни профитери мораће да одговарају“, *Дневник*, 12. септембар 1993, 2.

све те оптужбе и одбацујемо све инсинуације и лажи како смо преузели командовање над свим јединицама Првог крајишког корпуса и како је у Бањалуци на стотине ухапшених лица, као и да се овде пуца и да има погинулих и рањених. У Бањалуци је потпуно мирно, раде школе и предузећа, народ је уз нас, а ако је ико изманипулисан онда су то др Караџић и генерал Младић, јер немају увида у све оно што се догађало у граду, нити знају праве разлоге акције 'Септембар – 93'. Нисмо жељни власти, али смо одлучни да станемо на пут колебљивцима, профитерима и онима који су на овај или онај начин окаљали образ српског народа“. У закључку се наводи да Штаб акције „условљава састанак и разговор с др Караџићем и генералом Младићем 'ослобађањем' релеја на Мајевици и репетитора на Козари уз образложење да се мора грађанима Бањалуке и целе Крајине омогућити да чују и виде истину, да из прве руке сазнају истину, а не да са јавношћу комуницирају саопштењима“.¹⁹

Информација о почетку побуне, до српског војно-политичког врха дошла је у паузи од засједања 34. сједнице НСРС, одржаног од 9. до 11. септембра 1993. године. Предсједник Скупштине је, образлажући посланицима зашто је дошло до дуге паузе, изјавио да из Бањалуке дошла вијест о „побуни која је проузрокована социјалним проблемима“ и да је „Бањалука као град блокирана“. Ријеч тога дана за скупштинском говорницом узео и генерал Младић, те је изјавио да сматра да „они нису ни свесни, та група Кризни штаб, у што су упали и процењујем да се руководи са тим ван тог кризног штаба“, и предложио да се „ово питање и овај проблем посматра и решава политичким средствима“. Недуго потом, реплицирао је и предсједник Караџић, који је пак оцијенио да дешавање у Бањалуци „није политичко питање“, него је „зависило од дисциплине у војсци“. Наставио је говор помињући „недопустиво агитовање официра, појединих официра, наравно мањег броја, против власти“, и закључивши „да је ово ударац у срце Српске Републике и да то нема никакве везе са социјалним случајевима и правима бораца или са људским правима“, али и да „војска мора да заведе ред и

---

¹⁹ Стеван Рисовић, „Ко је кога изманипулисао?“, *Дневник*, 14. септембар 1993, 2.

дисциплину“, а Министарство одбране „мора добити ингеренције над војском“. Младић је затим опет узео ријеч, предочивши извјештај који је добио са терена, а у коме је наведено да су побуњени војници „пијани“ и да је „демолирано доста радњи и опљачкано“.²⁰ што је поговорило продубљењу неповјерења између војног и политичког руководства Републике Српске.²¹ Међутим, и поред тензијне атмосфере на овом скупштинском засједању, коначан одговор на кључна питања нико од присутних није добио.

Са друге стране, у Бањалуци, Кризни штаб је најприје 14. септембра одао признање предсједнику Републике Српске за резултате постигнуте у спољној политици, али уз то су постављени нови – сасвим политички захтјеви, у којима се тражило спровођење нових избора, а тиме и пад тадашње Владе. Тек сутрадан, коначно је одржан разговор између Караџића и представника побуњених војника.²² Да би се смиривањем тензија остварили услови за те дугоочекиване разговоре, два дана раније, несумњиво кључну улогу у ту сврху, одиграо је управо Младић. Он се обратио окупљенима, али, како је то пренио бањалучки *Глас српски*, „није желио одржати говор окупљенима са балкона Дома културе, како је било предвиђено, већ је тражио 'да буде међу својом војском и народом', те им се обратио са теренског возила“, и замолио их „да искажу 'максимално поверење нашем руководству' увјеравајући их с једне стране у 'потпуно јединство' војног и политичког руководства у РС, а с друге стране у припремљене 'ушашке формације' које само што нису нападе српски народ“. Окупљени су од Младића још тражили да им се обрати и предсједник Караџић, на шта је он одговорио да му „не дозвољава официрска и генералска част“ да доводи „председника у град где га дочекују праге, тенкови и остало наоружање“, али је најавио његово обраћање након састанка са Кризним штабом. Као што је поменуто, састанак

---

²⁰ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Transcript from the 34th session of the RS Assembly, 27-29-Aug-1993 / 30 September 1993*, 188, 250, 269-271, 275.

²¹ Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске : Дневник 1993-1995. Књига 1...*, 331.

²² N. Barić, „Акција 'Septembar 93'...“, 191.

Караџића и Кризног штаба побуне одржан је 15. септембра, а на њему је утврђено да је процес испуњења њихових захтјева могуће извршити на „легалан начин“, и то формирањем „Одбора за праћење спровођења захтјева“. По завршетку разговора, Караџић је изјавио: „Неко борцима очигледно прети да ће, уколико се врате у своје јединице, бити издајници и да ће бити гоњени. Ја јавно кажем – ниједан војник неће бити гоњен. То су наша деца, ја сам се са њима руковао и са њима договорио.“²³

У складу са тим договором, али и усљед нејасних мотива и ризика који је овакав подухват у сред рата носио, због чега је побуна губила „снагу и темпо“, те је све већи број војника који су учествовали у побуни напуштао град, акција је 17. септембра, након седам дана, без иједне жртве, дефинитивно окончана. Истог дана, Бањалуку су посјетили Караџић, Младић, предсједник Владе Владимир Лукић са потпредсједником Витомиром Поповићем. Предсједник Караџић је пред зградом Скупштине општине изјавио да се све „добро завршило“, али да су догађаји могли отићи и у другом смјеру, те да је Бањалука „одахнула“ и постала „потпуно миран град“, са редовном влашћу, и са закључком да су у овим догађајима напослијетку побједу однијели „мудрост и стрпљење“.²⁴

Мотиви, позадина и околности окончања побуне нису у потпуности разјашњени. Са једне стране, Плавшићева је сматрала да иза ње стоји Караџић, који је наводно хтио демонстрирати „своју храброст и своју моћ“, те ослабити Младићев положај.²⁵ Са друге стране, Никола Кољевић у свом дневнику као могућност оставља и одговорност војног врха, односно Младића, наводећи да је „тешко вјеровати да би побуна у Бањалуци била могућа да надлежне команде то нису жељеле спријечити“.²⁶ Имајући у виду и комплексан однос Пала и Београда већ у ово вријеме, разни аутори су у овим догађајима видјели и рукопис Слободана Милошевића, Војислава Шешеља и других домаћих и страних политичких фактора.²⁷

²³ E. Omerčić, „...Jer dok smo mi ratovali...“., 264-266.

²⁴ N. Barić, „Акција 'Septembar 93'...“, 195-196.

²⁵ Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 35.

²⁶ Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске : Дневник 1993-1995. Књига 1...*, 307-308.

²⁷ N. Barić, „Акција 'Septembar 93'...“, 198-199.

ОДБИЈАЊЕ ПЛАНА КОНТАКТ-ГРУПЕ

Разматрање плана Контакт-групе донијело је нове напетости у односима између ВРС и политичара на Палама. Међутим, након што је дефинитивно донесена одлука да се овај мировни приједлог одбије, притисци на Републику Српску улиједили су из СР Југославије. Таква ситуација, наизглед је резултирала побољшањем односа између Младића и Карацића, па је и предсједник Републике Српске у том моменту „демантовао да постоји расцеп у руководству“, иако су га, како је рекао, многи тражили, уз поруку да Младић и он „братски“ разговарају и да им је циљ исти.²⁸ Да би још једном негирали приче о расцјепу, за вријеме тешких борби око Горажда априла 1994, они су, уз присуство медија у врло пријатељској атмосфери обишли одређене дијелове ратишта, те су одиграли партију шаха.²⁹ У *Financial Times*-у су оцијенили да је Младић са овом партијом шаха „терао инат спољном свету, који се усредредио на ваздушне нападе НАТО на циљеве Срба који нападају тамошњу муслиманску енклаву“.³⁰

Као што је већ речено, одбијање плана Контакт-групе најприје је довело до даљег погоршања односа између Пала и Београда. У контексту тог сукоба и генерално ове фазе мировног процеса, у новосадској штампи Младић је ријетко помињан. Један од ријетких текстова те врсте у *Дневнику* је објављен док су преговори још трајали, када је, као и раније, кључна тема било територијално разграничење. Тема тог текста било је оштро супротстављање генерала Младића територијалним уступцима које је Милошевић од њега тражио. Том догађају присуствовали су и генерали Манојло Миловановић и Момчило Перишић, а до неслагања је дошло око питања предаје Озрена и околине муслиманској територијалној јединици, у

---

²⁸ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 270.

²⁹ „Операција Звјезда 94 – Командант ГШ ВРС рапортира предсједнику Српске“, видео запис, објављено 23. јула 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=5gKERYrWtbA>.

³⁰ Љ. Булатовић, *Генерал Младић...*, 213.

вези са чим је услиједио Младићев, како се наводи, „непоколебљив одговор“ да „то неће учинити ни по коју цену“.³¹

О ембаргу који је СР Југославија увела Републици Српској након одбијања плана Контакт-групе, Младић се није много изјашњавао. Једном приликом је истакао да такве ствари „до сада нису виђене на планети“, јер се „никада се није десило да једном народу или његовом делу, тај исти народ уводи ембарго“. Такође, истакао је да му ништа „теже није пало у животу од те страшне поделе“.³² Међутим, такви натписи, сувише критички настројени према руководству СР Југославије, нису били тема у *Дневнику*.

---

³¹ „Састанак у Београду“, *Дневник*, 16. јул 1994, 6. Текст је у рубрици „Други пишу“ пренесен из београдског листа *Борба*.

³² Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 272; Љ. Булатовић, *Генерал Младић...*, 102.

УВЕРТИРА У РАСКОЛ

САНСКА СЈЕДНИЦА

Један од момената најтеже ескалације сукоба између политичког и војног руководства Републике Српске била је јубиларна 50. сједница НСРС, одржана у Санском Мосту 15. и 16. априла 1995. године.

Сједници су због свечаног и јубиларног карактера присуствовали бројни специјални гости – представници општина које нису имале посланике у НСРС, предсједник и потпредсједници Републике Српске, предсједник и чланови Владе, командант и чланови ГШ ВРС, као и генерали из Првог и Другог крајишког корпуса, српски православни епископи, чланови Главног одбора СДС, представници судских органа, Народне банке и других јавних институција, висока делегација РСК, те домаћини из Српске општине Сански Мост. Тема која је обиљежила ову сједницу била је друга тачка дневног реда – *Извјештај о војно-политичкој ситуацији у РС са предлогом стања на ратишту и посебно извјештај о бихаћком ратишту*, односно најављени експозе који је генерал Младић саставио по наређењу предсједника Караџића јер је ГШ раније тражио хитно разматрање питања одбране на неком од скупштинских засједања.³³

Увиђајући комплексност ситуације, а имајући у виду садржај експозеа, Младић је на почетку излагања тражио да салу напусте сви сем посланика, чланова Владе, полиције и ВРС.³⁴

---

³³ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Transcript from the 50th session of the Republika Srpska Assembly, dated 15 and 16 April 1995*, 2-3; Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 320.

³⁴ Плавшићева је записала: „Било је више гостију него посланика. За неке сам била сигурна да су ту само због Младићевог извештаја и да су недобронамерни, провокатори. Бојала сам се да ће, преко неких од присутних, информације отићи на непријатељску страну. Људи су постали много похлепни на паре. Када се подноси овакав извештај онда је заседање затворено за јавност. Немогуће да Радован и Момо нису свесни тога. Али они хоће да руше Младића и то им је помутило здрав разум.“ (Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 58).

Овај приједлог је изазвао незадовољство, те је одбијен, али је прихваћен његов други захтјев да се „евидентирају сви присутни ради не дај Боже евентуалне могућности да неки од података оду тамо где не треба“. Младић је свој експозе подијелио на осам цјелина:

1. „Војна ситуација у бившој БиХ могућност зараћених страна.
2. Борбени морал и проблеми изградње и одржавања истог у нашој војсци.
3. Закључци из процене опште ситуације.
4. Организацијско-мобилизацијски персонална питања и проблеми.
5. Стање потреба и проблеми материјалног обезбеђења Војске РС.
6. Предлог мера по овим питањима.
7. Стање на ратишту.
8. Извештај о Бихаћу.“

У уводном дијелу излагања, Младић је говорио о „међународним аспектима ситуације“, „стању, циљевима и задацима“ Војске, уз позиве на смиривање фронта, учвршћивање јединица и система руковођења, дизање морала, прикупљање стратегијских материјала, распоређивање терета рата „на све регионе и структуре друштва“ и планирање даљих операција. Већ тада, Младић је истакао да је „задатак прикупљања материјалних резерви немогуће извршити без активног учешћа државних органа и свих осталих структура у нашој Републици“, а да „сем датих обећања на седницама Врховне команде, може се рећи да ништа није значајније по овом питању урађено“. Говорио је и о односу са СР Југославијом, али и уједињавању Хрвата и Муслимана. Већ тада, Младић је скренуо пажњу да су све чешће „појаве да се поједини ненадлежни органи власти руководства појединих политичких странака и други надлежни органи покушавају мешати у руковођење и командовање јединицама“, а да је „у интересу народа и његове борбе потребно“, Војску сачувати „од свих ненадлежних, једностраних, наметнутих, диригованих идеологија, страначких борби и други уплитања, без обзира о коме се ради“. Дотакао се и питања дезертерства, истакавши да

„они који на било који начин избјегавају учешће у борби, нису санкционисани“ и с тим у вези поменувши „разноразне аномалије, богаћења на рачун сиротиње, профитерство“. Предложио је и конкретне мјере у виду обезбјеђења свих расположивих количина горива војсци и кориштења девизних средстава у војне сврхе, прецизирање циљева рата, проглашење ратног стања, те организацију састанка са органима Владе, „са циљем разграничења надлежности између Владе и институција војске“. Ријечи је било и о материјалном стању бораца и њихових породица, стамбеном питању, војним школама, углавном уз јасне изразе незадовољства постојећом ситуацијом.³⁵

Овакви захтјеви ГШ ВРС нису били изненађење за политички врх. О њима је расправљано непосредно прије сједнице НСРС, 14. априла 1995. године на сједници Главног одбора СДС, гдје су жалбе војске оцијенене као „политички памфлет“ и „покушај војног пуча“.³⁶ Први коментар на Младићев експозе упутио је министар одбране Милан Нинковић, истакавши да „експозе генерала Младића, који је био свеобухватан“, ипак „није задовољио оно што је Народна скупштина до сада тражила“. Недуго затим, Караџић је оцијенио да га је експозе „онесположио и минимално задовољио“, те да је у питању „експозе који више личи на експозе шефа државе, него команданта ГШ“, да је „претјерано амбициозан и претенциозан“ и „промашена

---

³⁵ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Transcript from the 50th session of the Republika Srpska Assembly, dated 15 and 16 April 1995*, II, 21-22, 46-48; „Стање на фронту познато ми је, не изненађује ме. Војничка слаба храна – колико сам пута завирила у њихове мањерке, а о одећи и обући могла бих и ја да коју кажем из свог искуства (пред очима ми је војник у женском фротуру, и онај у ципелама два броја мањим а преваљује километре). Позната су ми питања бораца: 'Зашто да ми гинемо а лопови покрадоше земљу?' Ја сам им одговарала: 'Зато су они лопови а ви борци бранитељи свог народа.' И када је Младић о овоме говорио а Радован, који седи до мене, вели: 'Све претерује, а зашто Ви плачете?' 'Зато што је ово све истина.' (Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 59)

³⁶ Милован Милутиновић, „Двојно командовање снагама одбране убрзало пад западнокрајишких општина“, у: *Пад западнокрајишких општина и страдање српског народа Крајине : зборник радова*, ур. Милован Милутиновић, Бања Лука: Организација старјешина Војске Републике Српске, 2023, 191.

тема“. У складу са атмосфером која је владала од почетка засједања, закључио је: „Молим генерала Младића и наређујем, да се не држи те теорије, предавања из државе и теорије и економске теорије и да се овако наредбодавном тону каже да се стави све у војну базу и да се потроши и сутра колабира држава. [...] Војска није и не може бити структура изнад државе, него рука која ради за ту државу.“ Још драматичније је говорио посланик Драган Калинић, са приједлогом да ВК „устстави потпуну команду над ГШ ВРС уз препоруку да врховни командант реконструише ГШ ВРС уколико се оцијени за то потреба“.³⁷

Прву реплику из ГШ упутио је генерал Толимир, који је од Карацића и посланика тражио да не развлашћују команданта ГШ, односно да од њега „не праве десетара“. Генерал Грујо Борић је оцијенио да су одговори на експозе „највишим делом неаргументовани“ и обиљежени „идеолошким етикетирањем“, иако сматра да је експозе „у потпуности патриотски, не идеолошки“.³⁸ Идеолошко етикетирање које је поменуо генерал Борић било је заправо кључни утисак цијеле сједнице. Најгласнији чланови СДС-а настојали су да алузијама о „црвеним генералима“ свом сукобу са официрима дају идеолошки предзнак. Плавшићева је мишљења да су Карацић и Момчило Крајишник чак унапријед смишљено довели „неке из руководства СДС-а“ да „иритирају генерала“.³⁹ Након Борића, генерал Нинковић је још оштрије одговорио на те прозивке: „Почео сам као ратни злочинац у Хрватској и први осуђени официр на усташком суду. [...] А затим еволуирао у комуњару, црвенога ђавола, неподобнога, до петоколониша синоћ и човјека који треба да се изјасни да ли признаје ову скупштину за своју и ову владу за своју и ове посланике за своје. [...] Истина је и то да дам је ово и требало, ваљда смо ми Срби такви. [...] Што се тиче реферата мог команданта, он за мене одражава право стање, до душе улепшано, [...], он је требао још по мени да садржи број мртвих комуњара, црвених ђавола, петоколониша. [...] Што се пилота тиче, од

³⁷ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Transcript from the 50th session of the Republika Srpska Assembly, dated 15 and 16 April 1995*, 147.

³⁸ Исто, 149, 182.

³⁹ Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 58.

почетка рата до данас колико их је водило борбена дејства, погинуло је 30%, ко нађе у историји ратовања тај проценат нека дође нека ми каже“. Ријеч је затим поново узео и Младић. Током тог другог обраћања говорио је врло емотивно, са неколико врло упечатљивих констатација, а политичком врху се директно обратио: „Немам ја ништа против ни једног вас, али нећемо на рецидиве из прошлости да се враћамо, кажите ми у лице, ако ми је отац погинуо као партизан, ни упамтио га нисам и не стидим га се, јесам ли ја једно српско дете петокраком окитио у овом рату.“ Караџићу је рекао да га он није „дао“ ни „послије Атине“, а да је тада био зрео да „положи народу рачун“, те да га моли да „као човек од науке, као паметан човек и као добар човек и толерантан човек“ слуша „оне који знају и поштене“, а не оне који му се „уз пут удварају“.⁴⁰

У новом низу реплика ријеч је узео и Кољевић, који је у помирљивом, њему карактеристичном тону, истакао да сматра да су „у експозеу главног команданта и ГШ намере биле потпуно родољубиве“, али да у њему има „ствари које нас могу довести више до поделе него до јединства“.⁴¹ Касније, у свом дневнику, он је оцијенио да се у овој ситуацији тражио кривац, а да заправо кривца није ни било, него је узрок проблема била „више објективна ситуација него појединачне грешке, појединачни пропусти, појединачна профитерска понашања, чега несумњиво има“, и да су „очекивања војске да се цивилна власт далеко боље и ефикасније организује сасвим разумљива“, али ипак нерелална „у ситуацији потпуне изолације“, додавши да су „такви захтеви преостали и из бивше позиције коју је имала ЈНА у бившој Југославији, јер колико год је патриотско опредељење војске несумњиво, и пожртвованост огромног броја старешина велика, нема сумње да је нешто од наслеђене психологије ЈНА остало код наших команданата“.⁴² Ипак, Караџић је наставио са реториком која није ублажила настали раздор. Изјавио је да се

---

⁴⁰ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Transcript from the 50th session of the Republika Srpska Assembly, dated 15 and 16 April 1995*, 199-201, 212-213.

⁴¹ Исто, 221-222.

⁴² Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске: дневник: 1993-1995*. Књ. 2..., 114.

већ са појавом првих активних официра одмах „видјело који су активни официри народни људи и идеолошки неотровани и који су отровани“, те да су ови други, у „којима је у том тренутку био недостатак српства, православља поготово, одмах су знали да српска власт не ваља, одмах је сваки предсједник општине био лопов и будала“. Упозорио је да ни он ни Младић нису незамјењиви, и да „ако је рационално да сада не смијенимо Младића нећемо га смијенити, ако је рационално да га смијенимо смијенићемо га, ако је рационално и ако Младић схвати да мора да промијени нешто у понашању, он то мора да промијени“, те да и сам мора да се суочи са „сопственим грешкама и понашањима или ћу избјегавати те грешке или ћемо се договорити да бирамо неког другог“. ⁴³

Моменат који је већини присутних и бројним каснијим аналитичарима био најзанимљивија тачка ове бурне сједнице није забиљежен у магнетофонском запису исте. Била је то ситуација када је генерал Младић извадио један папир из џепа и прочитао текст⁴⁴ честитке поводом рођендана Јосипа Броза Тита. Према сјећању Плавшићеве, Караџић је упитао Младића да ли је текст његов, на шта је он рекао: „Није, Радоване, моје, него твоје. Нисам прочитао потпис, мислио сам да ће се сетити шта си све написао.“⁴⁵ У записнику сједнице, међутим, наведен је Караџићев одговор: „Знате о чему се ради. 1968. године, кад сам ја имао 23 године, био сам један од покретача, односно вођа демонстрација. И било је шта је било. Изишао је Тито и похвалио нас све и сви смо ми били одушевљени. И ја сам по овоме, изгледа да сам му послао... [...] Сви смо се тада с њима и свађали и дружили. 'Лудо копље', моја књига је тада, 1968. године изашла. Да сам послао са посветом Титу. Рукопис не препознајем али би потпис могао бити мој.“ За крај дуге расправе о свега

⁴³ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Transcript from the 50th session of the Republika Srpska Assembly, dated 15 and 16 April 1995*, 279, 295.

⁴⁴ Љубодраг Стојадиновић наводи да је текст гласио: „Драги наш друже Тито, срећан ти 76. рођендан, са жељом да нас још дуго водиш путевима славе, и да твоје визионарство буде најсветлија бакља, која ће осветљавати нашу будућност. Сарајево, 25. мај 1968. године.“ (Љ. Стојадиновић, *Ратко Младић...*, 59-60)

⁴⁵ Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 59.

једној тачки дневног реда, предсједник НСРС Крајишник је предложио да се усвоји извјештај у коме је укратко сажео главне поруке сједнице, те захтјев ГШ-у да „припреми додатно како можемо добити рат“.⁴⁶

Таквом одлуком, извјештај генерала Младића заправо је одбијен. Плавшићева је записала да су народни посланици непосредно прије доношења одлуке наговарани да Младићев експозе одбију: „Неки чланови ГО⁴⁷ СДС, по директиви Радована и Моме, наговарају посланике да одбију извештај. То сам видела и чула. Питам се да ли је ово Коминтерна 3 или скупштина Републике Српске? А један прети па се питам да ли је и он члан ГО Српске демократске странке или Стаљинове Компартије. Педесето заседање Скупштине Републике Српске осликавало је право стање у држави, како у војном тако и у цивилном сектору, и открило ужасан сукоб између две кључне личности, одлучујуће у рату.“⁴⁸ Према одређеним тумачењима, овакав однос политичког врха према ГШ на Санској сједници био је дио утврђеног плана са циљем слабења ВРС и касније пада западнокрајишких општина.⁴⁹

Крајем јуна исте године, у првом сљедећем Младићевом интервјуу који је *Дневник* пренио, евидентна је била промјена у његовој реторици и уочљиво погоршање односа њега и политичког руководства. Он је на симптоматично питање о покушајима стварања страначких војних формација, одговорио да је много „некаквих 'великих родољуба' који се нису скидали са телевизијских екрана, и 'ослободиоца' који су 'могли све'“, додајући да су се такве групе углавном „вртеле око којекаквих златарских радњи, банака, добро снабдевених самоуслуга и нема ни једног брда које су задржали или ослободили“. Описао је да је

---

⁴⁶ MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Transcript from the 50th session of the Republika Srpska Assembly, dated 15 and 16 April 1995*, 315, 328.

⁴⁷ Главни одбор.

⁴⁸ Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 60.

⁴⁹ Драгомир Кесеровић, „Однос политичких, војних и полицијских снага у одбрани Крајине и очувању Републике Српске“, у: *Пад западнокрајишких општина и страдање српског народа Крајине : зборник радова*, ур. Милован Милутиновић, Бања Лука: Организација старјешина Војске Републике Српске, 2023, 386; М. Милутиновић, „Двојно командовање...“, 191-193.

то уочљиво у том моменту када се „појављују појединци за које српски народ није знао да постоје, одједном се смештају у добро изграђене замкове обезбеђене набилдованим момцима и окружене финим увозним аутомобилима“, док, са друге стране, како је описао, „имамо веома скромног и војника и официра који свакодневно подноси највеће напоре, по киши, снегу, жеги и директно су изложени опасностима од непријатељских дејстава“.⁵⁰

---

⁵⁰ „Против подела (Интервју: Ратко Младић)“, *Дневник*, 29. јун 1995, 7. Интервју је пренијет из *Српске војске*, званичног листа ВРС.

МИЛОШЕВИЋЕВА ПИСМА

ПОКУШАЈ СМЈЕНЕ ГЕНЕРАЛА МЛАДИЋА

Након заузимања Сребренице и Жепе од стране ВРС, конкретне кораке у циљу обнове мировних преговора предузео је Милошевић. Он је послао два писма, адресирана на једног политичког и једног војног лидера сукобљених страна – Изетбеговића и Младића. *Дневник* је пренио садржај оба писма. У првом, Милошевић Изетбеговићу, уз помињање нових колона како муслиманских, тако и српских избјеглица у посљедњем периоду, пише да „свако мора да се запита колико ће се пута поновити те слике, колико ће трајати страдање народа на босанско-херцеговачким просторима“. Истакао је да „више храбрости и снаге треба за одлуку да се закључи мир него да се започне рат“, те замолио Изетбеговића да одлуку о миру донесе „у интересу сопственог народа и свих народа и људи који живе на просторима некадашње Југославије“, додајући да исто тако моли и „генерала Ратка Младића и руководство Републике Српске, да прекину рат и одмах закључе прекид непријатељстава“. У писму Младићу, опет помињући жртве и избјеглице, позвао је „да се поступи у складу са вољом и интересима грађана на босанско-херцеговачким просторима, који без обзира на националну припадност имају исти интерес – да живе у миру“. Оцијенио је да се ради „о тренутку када сва апсурдност грађанског рата на просторима некадашње Босне и Херцеговине долази до изражаја и када за само неколико недеља ратни биланс бележи велике жртве, а десетине хиљада избеглица са обе стране почиње да носи ратни вихор са опасностима да доведе до досад невиђене ескалације сукоба и огромних људских и материјалних губитака за све који живе на овим просторима“. Закључио је наглашавајући своје „чврсто уверење да се стабилан мир у Босни и Херцеговини не може постићи војним средствима, већ само политичким решењем, које ће омогућити подједнаку афирмацију интереса сва три народа – муслимана, Срба и Хрвата“, те поновио да ће учинити све да се, „на основу понуђеног мировног плана међународне заједнице“,

дође до мира.⁵¹ Евидентно је да је у овој иницијативи заобиђен председник Републике Српске Радован Караџић, што је накнадно тумачено као један од узрока ескалације сукоба између њега и Младића, свега неколико дана касније, тако да је и у *Дневнику* примијећено да је овај Милошевићев поступак био „знак за Караџића да мора да дејствује“.⁵²

Прва спекулација о смијени генерала Младића у *Дневнику* се могла прочитати свега два дана прије званичног објављивања одлуке, и то преко текста објављеном неколико дана раније у љубљанском листу *Дело*. У пренесеном тексту се наводи да ће „због пораза српске војске у Грахову и Гламочу и некаквих тајних споразума са руским министром спољних послова Андрејом Козирјевим, др Радован Караџић сменити генерала Ратка Младића“, а да ће његово мјесто заузети „Манојло Миловановић, који је представљен као заговорник 'тврде српске линије' и једва чека нове ратне сукобе против Хрвата и муслимана“.⁵³ Ове информације словеначког листа испоставиле су се као дјелимично тачне. У Дрвару је 1. августа одржана сједница врховних команди Републике Српске и Републике Српске Крајине. Плавшићева је забиљежила да је свађа између Младића и Караџића избила тако што је Караџић више пута, „чак сувише често“, нагласио како је он врховни командант ВРС, на шта је Младић, „сасвим смирено“, одговорио: „Ти ниси мој врховни командант“. Караџић је, лупајући руком од сто, поновио да јесте, а бијесни генерал је тада напустио састанак и новинарима који су чекали испред поновио да Караџић није његов врховни командант.⁵⁴

Имајући у виду све догађаје који су се десили у кратком периоду, али и сукобе који су тињали већ годинама, епилог ове расправе био је очекиван. Неколико дана касније, *Дневник* је објавио: „Председник Републике Српске и врховни командант оружаних снага др Радован Караџић донео је одлуку о

---

⁵¹ „Поруке Слободана Милошевића Алији Изетбеговићу и Ратку Младићу : Политичка решења за стабилан мир“, *Дневник*, 2. август 1995, 1.

⁵² Ђорђе Мартић, „Караџићев пут без повратка“, *Дневник*, 8. август 1995, 8. Овај текст је пренесен из *Политике*.

⁵³ „Книн или Бихаћ“, *Дневник*, 2. август 1995, 7.

⁵⁴ Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 70.

преименовању Главног штаба у Генералштаб Војске РС, а у условима непосредне ратне опасности и ратног стања, у Штаб врховне команде“. Појашњава се да ће Генералштабом који је оформљен, „непосредно руководити и командовати врховни командант оружаних снага РС“, односно, Караџић. Да би таква суштинска одлука лакше прошла, „установљено је место специјалног саветника врховног команданта за координацију заједничке одбране РС и РСК, на које је, одлуком врховног команданта постављен генерал пуковник Ратко Младић, као најискуснији генерал у одбрани обе државе“, док „све остале старешине у Штабу врховне команде, као и команданти корпуса, остају на досадашњим дужностима“.55 Једина темељна промјена у овој наизглед техничкој корекцији, била је помјерање Младића са дужности команданта ГШ (која је укинута), на, до тада непостојећу, функцију саветника врховног команданта.

Истог дана, *Дневник* је објавио саопштење Информативне службе ГШ ВРС, у коме је наведен одговор генерала Младића: „У рат сам ушао као војник и из рата желим да изађем као војник. Не прихватам кабинетску дужност специјалног саветника председника Републике. Моје именовање на непостојећу дужност саветника и координатора неуједињених војски и држава, сматрам сменом са дужности команданта Главног штаба ВРС на незаконит начин. То је својеврстан сценарио на дан усташке агресије на Републику Српску и Републику Српску Крајину у време успешног извођења противудара Војске Републике Српске на ослобађању простора Грахова и Гламоча и срачунат је потез на расколу српског националног бића по налогу светских моћника у којем на ни какав начин не желим да учествујем. Према томе остајем на дужности команданта Главног штаба Војске Републике Српске док ми српски борци и наш народ изражавају подршку и док не будем разрешен те дужности у складу са Уставом и важећим Законом о Војсци и одбрани“.56

---

⁵⁵ „Формиран Штаб Врховне команде Војске РС“, *Дневник*, 6. август 1995, 2.

⁵⁶ „Генерал Ратко Младић : Остајем на дужности“, *Дневник*, 6. август 1995, 2.

Дан касније, објављен је и одговор Колегијума команданата ГШ ВРС, који су на састанку одржаном 5. и 6. августа у Бањалуци, закључили да одлуку „којом се смјењује командант ГСС ВРС и налажу неке друге системске, организацијске и кадровске промјене у чијој припреми нико из ВРС није консултован, генерали не могу прихватити и реализовати“, што су потписали генерали Манојло Миловановић, Милан Гверо, Ђорђе Ђукић, Здравко Толимир, Петар Шкрбић, Јово Марић, Момир Талић, Бошко Келечевић, Владимир Арсић, Момир Зец, Радивоје Томанић, Новица Симић, Радислав Крстић, Радован Грубач, Живомир Нинковић, Божо Новак и Грујо Борић, а присутни су били и сви команданти корпуса, командант 30. пешадијске дивизије, 9. оперативне групе, Ваздухопловства и против-ваздушне одбране, Центра војних школа и начелници штабова“. Након што су се „појединачно и једногласно изјаснили“, генерали су закључили да је донесена „погрешна одлука у до сада најтежем тренутку, чија би примена имала несагледиве последице по наш народ, борбу и војску“. Генерали су такође истакли да „такве одлуке, па и ова, подлијежу верификацији Народне скупштине РС“, те су позвали посланике „да ту одлуку не прихвате у интересу јединства нашег народа, војске, њене борбене готовости и морала, као и успјешности наше одбране и борбе за слободу, мир и стварање српске државе“, уз закључак: „Потребан нам је сваки човјек, а поготово такав војсковођа какав је генерал Ратко Младић.“⁵⁷ Ипак, *Дневник* је истог дана пренио вијест са кратким насловом „Подржана Караџићева одлука“ и информацијом да је НСРС „безрезервно подржала одлуку Председника Републике др Радована Караџића о преименовању Главног штаба у Генералштаб Војске РС, а у условима непосредне ратне опасности и ратног стања у Штаб врховне команде“.⁵⁸

Сљедећих дана, у складу са политиком званичног Београда, у *Дневнику* је Караџићева одлука била предмет врло оштре критике. У неким од натписа могло се прочитати да је

---

⁵⁷ Стеван Рисовић, „Погрешна одлука Караџића“, *Дневник*, 7. август 1995, 1.

⁵⁸ „Подржана Караџићева одлука“, *Дневник*, 7. август 1995, 1.

Младић „вероватно најспремнија личност да прихвати преговоре и план Контакт групе, јер војници најбоље знају шта је рат, за разлику од ратних профитера који у хозентрегерима шетају по Палама и, наравно, имају супротне интересе у односу на интересе српског народа у РС“.⁵⁹ Нарочито снажне поруке носио је *Политикин* текст који је пренијет и у *Дневнику*, под насловом „Караџићев пут без повратка“: „Генерал Ратко Младић је прексиноћ на недвосмислен начин оспорио ауторитет Радована Караџића. Караџићеву одлуку о самопостављању, којим је из позиције првог цивила себе промовисао и у прву војну личност, уз остављање Младићу резервне саветничке позиције, Младић је одбацио. Генерал се тако, суочен са искушењем драматичним за војника, нашао у ситуацији која му после прве провере сопственог ауторитета међу највишим официрима у Генералштабу налаже даљу оштру политичку борбу. То што је Генералштаб Војске Републике Српске стао уз Младића само додатно подвлачи већ у први мах видљиву чињеницу да Караџићева намера да ампутира ауторитативног генерала није само сукоб две личности у шпицу босанских збивања, него сукоб две концепције у трагању за решењем босанске и балканске кризе. Суштинска разлика за два концепта није идеолошка, иако је Караџић националиста и наглашен противник било какве леве, а Младић жели војску неоптерећену политичким страстима, него пре свега интересна и по неким елементима и цивилизацијска. Караџић наима, сматра Пале престоницом српства смештајући и Београд у раван провинције на просторима националног освешћивања, уз тежњу да све у Босни који мисле другачије ваља уклонити. Младић је тај који је мислио другачије. Најава ескалација њиховог сукоба ненаглашено су се и повремено појављивале у форми неадресираних међусобних оптужби које су биле неразумљиве широј јавности. У једном недавном интервјуу, кога је Младић дао листу 'Српска војска', на опаску да је 'у последње време било доста оптужби да су... официри носиоци левих оријентација и комуњаре', Младић је рекао да овакве оптужбе долазе из 'кухиња оних који желе да таквим етикетањем припадника наше војске, и у првом реду старешина,

---

⁵⁹ „Караџић изабрао најгори тренутак“, *Дневник*, 7. август 1995, 2.

сакрију своје прљаве трагове, вероватно из страха да их не би народ прозивао пошто су у високим представничким телима, било власти било странака'. На додатно питање новинара какав је Младићев коментар околности да неки страначки лидери покушавају да на одређеним просторима делове јединица ставе у службу странака, генерал од одговорио да нема потребе да се стварају неке паравојске какве су постојале пре две и три године. Такве 'паравојшчице углавном су се вртеле око којекаквих златарских радњи, банака, добро снадбевених самоуслуга и нема ниједног брда које су задржали или ослободили. Они су само добро пљачкали', говорио је Младић. Много је непознаница и док тек стоји пред провером сопственог војничког ауторитета, Младић се већ довољно потврдио као лидер. О томе говори и следеће сведочење које је тим вредније с обзиром да је немогуће оптужити га за пристрасност. Мајор канадске војске Пет Б. Стогрен провео је у УНПРОФОР-у две године служећи у Босни и Херцеговини. Сачинио је синопсис будуће студије о генералу Ратку Младићу. Фасциниран српским официром Стогрен пише о Младићу. 'Генерал Ратко Младић, командант снага босанских Срба у некадашњој југословенској републици, доживљава неприкосновен успех као оперативни командант у такозваном трећем балканском рату. Није претерано рећи да међу српским војницима од Дрине до хрватске крајине има статус божанства. С ратом који улази у пету годину, Младић је ушао у српске народне песме. Квалитети вође, лични подвизи и Младићева тактичка остварења јесу неке од обједињујућих сила које држе Србе у Босни и Хрватској. Генерал Младић је таква доминанта снага да би просто била лењост не проучити како је тај оперативни командант могао доживети такав успех. Већ према овом личном доживљају канадског официра, Младић је у знатној предности испред Карацића. Шта онда остаје лидеру са Пала. Уколико не одустане од своје намере да буде врховни командант, да ли то значи да ће стварати своју војску и да ли ће то заправо бити – паравојска о којој је говорио Младић? Карацић, коцкар са Пала никада се није обогатио на картама, али сада ризикује да изгуби много више у политичком рулету кога је заиграо. Улог није само он сам, него и многи босански Срби.

Авантура у коју је ушао Караџић може да уништи нове стотине хиљада људи.“ У тексту је посебно издвојен дио под насловом „Умесна питања“, гдје стоји објашњење: „Чињеница да се недавно председник Србије Слободан Милошевић својим писмима адресираним на личности које у Босни могу да утичу да се оствари дипломатско-политички салто и ратна ескалација преокрене на стазе преговора, изабрао Младића а не Караџића, била је знак за Караџића да мора да дејствује. У прошли петак је сменио Младића и саопштио да преузима команду над Војском Републике Српске. Ситуација се сада компликује јер је Караџић командант без Генералштаба, будући да су кључни официри војске босанских Срба остали уз Младића. Да ли је то Караџићев крај, или ће овај неуропсихијатар у босанској игри моћи започети и нову – војну каријеру. Раскол Караџића и Младића дошао је у тренутку када је један на Палама а други у Дрвару у Западној Босни. Умесно је питање колико ова чињеница има везе са иначе растућим подозрењима између Бањалуке и Пала.“⁶⁰

Дан касније, *Дневник* је пренио и РТС-ов текст под насловом „Жудња за влашћу“, који је био у много чему сличан претходном, те се постављају питања: „Прво, зашто је на дан напада Хрватске на Западну Славонију објављено званично саопштење Републике Српске да се неће мешати у сукоб јер, није на њеној територији, иако су снаге Републике Српске биле само на пола километра од места сукоба? Зашто је иницијатива генерала Младића тада сасечена? Друго, зашто је ливањско-гламочки права, (који практично одсеца Книн), тако лако предат, док је генерал Младић боравио у источној Босни? Треће, зашто је, у тренутку када се Младић премештао из источне Босне на ливањско-гламочки правац Караџић донео одлуку да га смени?“. У вези са тим индикативним питањима, понуђено је и врло оштро новинарско објашњење: „Одговори на ова питања вероватно ће послужити и за одговоре на питања о последњим догађајима у Крајини. Ти одговори се још не знају, али већ сада се зна да генерал Ратко Младић има општу подршку, како у Војсци

---

⁶⁰ Ђорђе Мартић, „Караџићев пут без повратка“, *Дневник*, 8. август 1995, 8.

(што се види из писма 18 генерала Војске Републике Српске) тако и у народу. А зна се и то да су Караџићеви специјалци поставили и обруч обезбеђења око зграде у којој заседа Скупштина Републике Српске. Овде је, очигледно, Радован Караџић показао право лице у својој жудњи за влашћу, чак и против најистакнутије личности у борби српског народа у бившој Босни и Херцеговини. Догађаји ће показати да ли ће бити по народној води или ће превагу однети шачица ратних профитера у хотелу на Палама.⁶¹ Истог дана, *Дневник* доноси и изјаву Младићевог помоћника у ГШ, генерала Милана Гвере, који је истакао „да су народ и Војска у Републици Српској јединствени и спремни за даљу наметнуту борбу за одбрану земље, за слободу и частан мир“, и да „Младић и његови сарадници, док траје политичка борба против Војске, улажу надљудске напоре и бране територије 'од продора усташа и муслимана и на фронтovima стоје све боље'“, те да „они немају времена и не желе да воде непотребне политичке борбе“.⁶² Позив на измирење Младићу и Караџићу упутио је 7. августа и Синод СПЦ, наводећи да „ничији положај није важнији од народне слоге и физичког и духовног осећања“, уз молбу да на њих не падне „историјско народно пророчанство: 'Великаши проклете им душе, на комаде раздружише царство'“.⁶³

Како је након неколико дана било јасно да одлука о смјени генерала Младића не може спровести, те да продубљивање раскола може имати још теже посљедице, Караџић је попустио и повукао одлуку. *Дневник* је пренио изјаву да је то урађено „уважавањем апела патријарха Павла, народа и бораца и мишљења српских генерала“, а „у име српског јединства и победе“, и „да би се победничким јединством ушло у завршницу рата“.⁶⁴

⁶¹ „Жудња за влашћу“, *Дневник*, 9. август 1995, 7.

⁶² „Генерал Милан Гверо : Неразумна смена Ратка Младића“, *Дневник*, 9. август 1995, 2.

⁶³ Ј. Јањић, *Српски генерал...*, 192.

⁶⁴ „Караџић повукао одлуку о смени генерала Младића“, *Дневник*, 12. август 1995, 1.

ПАТРИЈАРХОВ СПОРАЗУМ

КОРАК КА МИРУ

Након што је пропао Караџићев покушај да смијени Младића, Милошевић је истицао да је политичко руководство Републике Српске изгубило кредибилитет, што је видио као шансу „да коначно искључи политички врх РС из мировног процеса“. „Строго тајни“ састанци руководства СР Југославије и Републике Српске одржани су од 25. до 28. августа 1995. у Добановцима. Караџић је том приликом званично повукао одлуку о смјени Младића. У вријеме јаких притисака на руководство на Палама, како из Београда, тако и из свијета, био му је неопходан добар однос са својим војним врхом, па је том приликом истакао да сви генерали раде „све за добро нашег народа и државе“, и да вјерује да су неспоразуми иза њих.⁶⁵

Међутим, главна тема ових састанака било је питање наступа јединствене српске делегације на предстојећим мировним преговорима. Иако се повела жуптра расправа, Милошевић је постигао циљ. *Дневник* је објавио резултат преговора: „Постигнут је споразум у коме се каже да Пале прихвата мировну политику коју води Београд, односно да ће руководство РС у потпуности ускладити свој прилаз мировном процесу са руководством СРЈ у интересу постизања мира. Мировне преговоре о разрешењу кризе у БиХ водиће шесточлана делегација (од по три члана из СРЈ и РС) на челу са председником Србије Слободаном Милошевићем.“ Такође се наводи да су састанку присуствовали, са једне стране предсједник СРЈ Зоран Лилић, предсједник Савезне владе СРЈ Радоје Контић, савезни министар одбране Павле Булатовић, начелник Генералштаба ВЈ Момчило Перишић, и наравно, предсједници Милошевић и Булатовић. Представници Републике Српске били су предсједник Владе Душан Козић, министар иностраних послова др Алекса Буха, и већ устаљени Караџић, Кољевић, Плавшићева и Крајишник, са делегацијом ВРС коју су чинили генерали Младић, Толимир, Гверо и Ђукић. Поред њих, присутни су били и

---

⁶⁵ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 384-386.

патријарх српски господин Павле и владика бачки Иринеј, због чега је овај споразум у дијелу литературе помињан као *Патријархов споразум*.⁶⁶ Већ дан касније, када му је Милошевић показао овај документ, Холбрук је изјавио да „Караџић и Младић не могу ићи на међународну конференцију“, и да ће бити „ухапшени ако кроче у било коју европску земљу“, а ако дођу у САД, истакао је да би их „радо“ „дочекао на аеродрому и помогао при њиховом хапшењу“. Било је јасно да су они елиминисани из процеса и да се Милошевић позиционирао као главни преговарач српске стране. Холбрук је касније тврдио да је Милошевић врло хладно говорио о руководству Републике Српске у то вријеме. Након договора о заједничком наступању на преговорима, на Холбруково питање о позицији Милошевићевих „пријатеља са Пала“, српски предсједник је, према Холбруковом казивању, наводно одговорио: „Они нису моји пријатељи. Они ми нису ни колеге. Страшно је и бити с њима у истој просторији дуже време. Они су 'shit'“.⁶⁷

Међутим, да није дошло до потпуне ревитализације односа између војног и политичког руководства Републике Српске указује и интервју који је управо тих дана *Дневник* пренио из листа *ТВ Новости*, у коме се Момчило Крајишник поново сугерисао на наводно постојање љевичарских и комунистичких убјеђења међу официрима, што је тема која је дуго оптерећивала њихове односе. Тако је он том приликом на врло тенденциозно питање „Да ли је генерал Младић већи Србин или комуниста“, одговорио: „Па, у покушају да вам објасним генерала Младића, морао бих да вам објасним све наше војнике, мислим на старешине... На почетку рата, када смо почињали, када су из ЈНА дошли на се боре официри који су овде рођени, постојале су велике, чинило се непремостиве идеолошке разлике. Сећам се, када смо за прву војничку славу, за први Видовдан, требали да утврдимо војнички поздрав, било је свашта... Било је здраво војници, па 'здроав овако' па 'здроав онако' – никако се нису могли сложити да то буде 'помоз Бог јунаци' – традиционалан

⁶⁶ „Пале прихватиле мировну политику Београда“, *Дневник*, 31. август 1995, 1.

⁶⁷ R. Holbrooke, *Završiti rat...*, 93-94.

поздрав српске војске. Сада сви тако поздрављају војнике. А, сећам се, први пут, иако је то било договорено – уложили смо и извештан притисак да се то усвоји – на првој слави Војске Републике Српске: нипошто нису хтели да се прекрсте! Сада се сви крсте – и војници и официри. Е, па, кад то упоредимо са данашњим стањем, војска је преживела велики и дубок преображај. Јер, без православља нема српства, као што ни без српства нема православља. Враћањем традицији направили смо велики помак, добили смо праву, аутентичну српску војску“.⁶⁸

---

⁶⁸ „Војнички поздрав“, *Дневник*, 30. август 1995, 7.

ДВИЈЕ КОНЦЕПЦИЈЕ – ЈЕДНА „СУДБИНА“

У октобру 1995, неколико дана након што је коначно примирје ступило на снагу, дошло је до нових трвења у врху Републике Српске. На сједници НСРС донесена је одлука о пензионисању неколико Младићевих помоћника. Кољевић је записао да је он спријечио „да буде смењен главни командант, иако је било приче и о томе“, истакавши да би таква одлука, „с обзиром на његов углед“, била врло лоша.⁶⁹ У ГШ ВРС одбацили су ову одлуку и у саопштењу од 17. октобра 1995, навели да се кампања против ВРС води „како би се на њу пребацила одговорност за све неуспехе државне политике“. На крају овог саопштења, упућен је одговор врху СДС-а, на њихове опаске да је та странка „створила државу Републику Српску за само четрдесет дана а да ВРС није успела да је очува“, у коме се поставља питање: „Ко је 'пробио' коридор, ослободио целокупно Подриње, остварио спој Херцеговине са осталим деловима РС, одбранио Сарајево и створио услове државном руководству да равноправно води политичке преговоре за постизање мира?“⁷⁰

Прилично емотивно, мјесец дана након што је мир у Паризу дефинитивно потписан, Младић се у обраћању свом најужем кругу сарадника и пријатеља, још једном дотакао односа са српским политичарима: „Нажалост, нашу војску и муку народа није адекватно пратила ни држава српска – ни једна, нити политика српска – ни једна, дипломатија још мање. Ни једна политика и дипломатија није могла наше муке, наше сузе, нашу крв и крв наше деце и животе њихове, да верификује. Није, из једног простог разлога што нисмо имали јединствен српски национални програм, циљ, стратегију и све друго што краси сваки савремени народ. [...] Оно што ја сам цео рат настојао да учиним за српски народ је то да не дође до цепања српског народа на никакве рецидиве, ни на приклањање било којој личности. [...] Мени се поново откинуло од срца када сам видио како нестаје Република Српска Крајина и како нестају једна

⁶⁹ Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске: дневник: 1993-1995*. Књ. 2..., 356.

⁷⁰ Љ. Булатовић, *Рапорт команданту...*, 347.

за другом општини у западном делу Републике Српске. Да смо Бог да, умјесто избора за мис, од Београда па до Бања Луке, пунили топове, припремали војску, сигурно би нам губитак био много мањи.“⁷¹

* * *

Иако то углавном није било предочено јавности, нити је о томе писано на страницама *Дневника*, готово све вријеме трајања рата, у Републици Српској трајао је сукоб њене двије најзначајније личности. Како је то Стојадиновић закључио, „Младић је сумњао у то да један 'занесени' песник, уз то још неуропсихијатар, може да води државу“, док „Карацић није веровао у професионалну вредност једног преображеног 'комунистичког, Титовог официра'“. ⁷² Међутим, ови спорови нису правили разлику између њих за међународну заједницу. Друга хашка оптужница против Карацића и Младића, подигнута је у току мировних преговора у Дејтону. Биљана Плавшић је тим поводом записала: „Једном, иза потписивања Дејтонског мировног споразума, видела сам их заједно, Карацића и Младића, стоје и слушају вести у којима се спомињу њихова имена у вези са хашким оптужницама. Гледам их и кроз главу ми пролазе многи догађаји и године њихових сукобљавања.“⁷³

---

⁷¹ „Како је формиран Главни штаб и Војска Републике Српске /титл/“, видео запис, објављено 12. маја 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=cYhKh2KZo2o&t=8s>.

⁷² Љ. Стојадиновић, *Ратко Младић...*, 59.

⁷³ Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 70.

Фотографија 7: Генерал Младић и предсједник Караџић са сарадницима⁷⁴

Фотографија 8: Здравница генерала Младића предсједнику Караџићу и потпредсједнику Кољевићу⁷⁵

---

⁷⁴ MKSJ, IT-95-518 Karadzic and Mladic, *Colored photograph of Dr. Karadzic and Dr. Mladic.*

⁷⁵ MKSJ, IT-09-92 Ratko Mladic, *Excerpt from compilation of videos regarding interviews conducted with Gn. Ratko Mladic for different TV stations, undated.*

ГЕНЕРАЛ МЛАДИЋ ПРЕД ХАШКИМ ОПТУЖНИЦАМА

„Урадио сам што и сви други да одбраним сопствени народ. То је наша патриотска дужност. [...] Било би исправно рећи за мене да има 'рогове на глави' да сам извршио инвазију на Вијетнам, Камбоџу или Фокландска острва. Нисам ишао у Залив, ни у Сомалију. Бранио сам сопствену кућу. Заправо моја је кућа једна од првих која је спаљена.“

Генерал Ратко Младић у *Дневнику*¹

---

¹ „Ратков поглед на рат“, *Дневник*, 22. септембар 1994, 12.

„НЕПОЗВАНИ ГОСТИ“ У РАТНОЈ ДРАМИ

Од стране дијела међународне јавности и медија, генерал Младић је незванично оптуживан за ратне злочине од самог почетка рата, у складу са пропагандним наративима сукобљених страна, који су ширени у иностранству. На такве информације, односно инсинуације, на страницама новосадског *Дневника*, ријетко се могло наићи све до прољећа 1995. године, када је званично покренута истрага од стране Хашког трибунала¹. До тада, Младић је у контексту ратних злочина поменут тек неколико пута.

Први такав текст, са насловом: „Ратни злочини у Босни“, биљежимо 14. августа 1992, а он се односи на извјештај организације „Хелсинки воч“ на наведену тему. У тексту који је *Дневник* пренио, нису били наведене конкретне оптужбе за које се Младић терети. Поред тога, у *Дневнику* су већ тада, љета прве ратне године, примјетили да се у том извјештају, „уз помињање кривице све три зарађене стране ипак се највећа одговорност пребацује на српску“. Дио пренесеног извјештаја били су и позиви на војну интервенцију против ВРС, да би спријечио наводни „даљи геноцид“, те захтјев да се „успостави међународни суд на највишем нивоу у циљу истраге, доказивања, подизања оптужбе и кажњавања оних личности на свим зарађеним странама које су одговорне за ратне злочине на територији бивше

---

¹ На основу одредби Повеље Уједињених Нација, Савјет безбједности је Резолуцијом бр. 827 од 25. маја 1993. године, основао *ad hoc* трибунала за бившу СФР Југославију, односно Међународни трибунал за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права на територији претходне Југославије од 1991. године, односно скраћено (МКСЈ) – Хашки трибунал. Такви судови надлежни су искључиво за кривична дјела прецизирана у њиховом претходно донесеном Статуту, те се по завршетку поступака њихов рад завршава. У случају Хашког трибунала, у његову надлежност утврђена су кривична дјела: „тешке повреде Женевских конвенција из 1949. године, повреде закона или обичаја рата, геноцид и злочини против човечности“. (Небојша Раичевић, „Оснивање, организација и надлежност међународних *ad hoc* кривичних трибунала“, Зборник радова Правног факултета у Нишу, XLII, бр. 1 (2002), 347-359)

Југославије“.² Као што је познато, оба ова захтјева су напослијетку испуњена.

Мјесец дана касније, *Дневник* је пренио нови текст, чија је тема био извјештај који су САД поднијеле у Уједињеним Нацијама, а у коме се износи захтјев да се формира „комисија УН која би спровела истрагу и покренула судске процесе кривцима“. Овај пут су у наставку наведени и примјери наводних ратних злочина, а, између осталог, стоји да је „у логору Мањача, јужно од Бања Луке, [...], пронађено 25 лешева закланих мушкараца, за које се верује да су били затвореници“, а да „логором управља српска армија БиХ под командом генерала Ратка Младића“. Стога, у овом тексту пренесеном у *Дневнику*, први пут од почетка рата, генерал Младић се доводи у везу са неким конкретним ратним злочиним.³

Након ова два текста из друге половине 1992, сличних натписа у овом дневном листу сљедеће двије и по године готово да није било. Интересантан интервју са Младићем, из мађарских медија је најприје пренесен у *Вечерњим новостима*, а затим и у *Дневниковој* рубрици „Други пишу“. У неколико наврата, препознајемо јасне инсинуације у вези са питањем одговорности за ратне злочине, а Младић је на њих углавном одговарао на њему својствен начин – врло самоувјерено, истичући сувереност, али и дубље узроке кризе, из његове перспективе. Већ у уводу, командант ВРС је окарактерисан као „прави господар рата у Босни“, уз наводе да су његови топови „пуцали на Книн (?!), Сарајево, Тузлу, и све друге градове са муслиманском већином“, а да је он „постао оружани заштитник велике Србије, симбол етничког чишћења у Босни“. На конкретно питање о врло актуелној теми у том периоду рата, гранатирању „заштићене зоне“ Горажде, одговорио је: „Ми смо кренули у напад што су нас муслимани нападали петнаест дана. Пуцали су на наше положаје, јер су желели да повежу остале заштићене зоне које су под њиховом контролом, не да би се одбранили, већ да би проширили

---

² „Извештај међународне организације 'Хелсинки воч“, *Дневник*, 14. август 1992, 10.

³ „САД поднеле УН извештај о ратним злочинима у БиХ : Могуће суђење појединцима“, *Дневник*, 24. септембар 1992, 6.

рат на Србију и Црну Горе.“ На сљедећу констатацију да су снајперисти „пуцали на децу, а бомбе су падале на болнице“, дао је, опет, од њега очекиван одговор: „Требало је да то питате Изетбеговића још пре две године када су напали нашу војну болницу, или 91. када су Хрвати секли главе женама и деци на обалама реке Коране или кад су дизали у ваздух српске куће заједно са укућанима, а затим певали 'Данке Дојчланд'.“ У наставку разговора, говорио је и о погоршању односа са УНПРОФОР-ом и посебним везама са руским снагама, па је новинар с тим у вези поменуо и некадашњег југословенског предсједника Јосипа Броза, констатујући да он „није много веровао у словенско братство и непостојање руских интереса у овом региону“, на шта је Младић одговорио: „То је политичко питање, а ја никада не одговарам на политичка питања. Али, направићу изузетак. Без Тита и његових опијених следбеника овог рата не би било. У сваком случају, нисмо га ми започели.“⁴

У јавним наступима током рата, Младић је у више наврата говорио о положају цивила у насталим ратним околностима. Ту тему је истакао и приликом једног од интервјуа *Дневнику*: „Цивили су недужне жртве сваког па и овог рата. Ми смо увек водили рачуна да заштитимо цивилно становништво. Никада нам цивилни објекти нису били мета напада и у свакој акцији смо остављали 'коридор' за извлачење жена, деце, старца. Нажалост, наши непријатељи се нису витешки понели у овом рату. У свој својој немоћи да нам се супротставе на бојном пољу сав бес су искаљивали на цивилима. И у овом рату су усташе прво у западној Славонији, а онда и у Херцеговини, као и муслимански екстремисти, маљевима, тољагама, ножевима убијали и масакрирали недужне Србе, углавном жене, децу и старце, који нису успели да умакну испред авети прошлости. Српски борац је одувек био оличење витештва и јунаштва. Ми смо помогли да се око 12 до 13 хиљада Муслимана (жена, деце, старца и болесних) безбедно извуче из Сребренице, спасили смо неколико хиљада Хрвата цивила, и око 1.500 припадника ХВО на Влашићу и Комару. Муслимани из Сарајева, они којима је јасно куда их води политика Алије Изетбеговића, нас моле да

---

⁴ „Побеђујем јер непријатеља поштујем“, *Дневник*, 27. мај 1994, 7.

уђемо у Сарајево и да их спасимо већег јада и чемера. Хрвати из Витеза и Кисељака хоће да се ове општине припоје Републици Српској, како би, када се рат заврши, остали или у Републици Српској или у Херцег-Босни.“⁵

Како је то запазио и др Бојан Димитријевић, „као у неком филму, где се негде у средини и ненаметљиво појављује негативац који ће довести филм до климакса, тако се у овом периоду на терену Републике Српске појављује још један будући значајан фактор“ – представници Хашког трибунала. Прије Пала, представници Трибунала боравили су у Београду, Загребу и Сарајеву, са циљем проналаска свједока ратних злочина. Иако на овом почетку активности Трибунала нико из руководства Републике Српске није сувише пажње обратио на ове „непозване госте“, на Палама су врло брзо јасно изразили „сумњу у политичку независност тог суда“.⁶ У вези са овом кратком почетном епизодом, Кољевић је у свом дневнику записао: „Бојим се да је то све много озбиљније него што нам се чини и него што су они хтели да нам представе“.⁷ Испоставило се да је његова бојазан била оправдана.

Септембра 1994, Младић је дао интересантан интервју листу *New York Times*, који је *Дневник* пренио. У питању је један од најдетаљнијих описа његовог карактера и његовог виђења улоге вође, која му је стицајем околности припала. У уводу је описан као „ратно дете, а сада и ратник“, чије су очи „продорне светло плаве, коса кратко подшишана и челично сива, а лице широко као лопта“. Значајан дио текста односи се на оптужбе о ратним злочинима: „Седећи за конференцијским столом генерал Ратко Младић промуклим баритоном говори о рату у Босни и Херцеговини. Рату у којем је неколико хиљада људи погинуло или нестало а милион отерано из својих домова. Пре две године тадашњи амерички државни секретар Лорен Иглбергер⁸ на

---

⁵ Стеван Рисовић, „Разговор са командантом Војске Републике Српске, генералом Ратком Младићем : Пет ратова у веку сувише и за Србе“, *Дневник*, 29. август 1993, 7.

⁶ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 303.

⁷ Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске : Дневник 1993-1995. Књига 1...*, 712.

⁸ Енг. Lawrence Eagleburger.

листу српских лидера са 'политичком или војном одговорношћу за злочине против човечанства' којима би требало судити по 'међународном закону' укључио је и Младићево име. Прошле године сенатор Денис Декончини⁹, копредседник Комисије о европској безбедности и сарадњи рекао је да су војници који су били под Младићевом контролом 'одговорни за многа зверства која су почињена у Босни и Херцеговини, укључујући настављање опсаде Сарајева којом се изолује и гуши више од 300.000 преосталих становника.' На конкретно питање одговорности, још једном је одговорио је у свом стилу: „Ја то не гледам тако. Урадио сам што и сви други да одбраним сопствени народ. То је наша патриотска дужност. [...] Било би исправно рећи за мене да има 'рогове на глави' да сам извршио инвазију на Вијетнам, Камбоџу или Фокландска острва. Нисам ишао у Залив, ни у Сомалију. Бранио сам сопствену кућу. Заправо моја је кућа једна од првих која је спаљена“. У наставку текста, представљено је и алтернативно виђење Младићеве улоге: „Један официр који је са Младићем био на фронту памти да је Младић спречавао своје војнике да убијају муслиманске ратне заробљенике – једном, док је трајала српска офанзива на Игман, у лето 1993. и други пут на Мајевици код Тузле, прошлог пролећа. Према сведочењу једног недавно пуштеног Хрвата ратног заробљеника након што је Младић посетио српске делове Сарајева прошлог марта услови у којима је живело 430 муслиманских и хрватских затвореника 'знатно су побољшани'.“ На крају, уз занимљиву дигресију да је његово име типично „за мушку децу која се роде за време рата“, објашњава се да Младић „не пристаје да се, ни на који начин, идентификује са Републиком Босном и Херцеговином која је створена априла 1992, као независна мултиетничка држава и коју су признале САД и Европска унија“, јер за њу сматра да је била „вештачка творевина комунистичког система, а пре тога део Аустроугарске монархије“.¹⁰

Од пролећа 1995, рад Хашког трибунала постао је знатно чешћа тема и на страницама *Дневника*. Почело је са вијешћу из априла мјесеца те године, када је *Дневник* пренио да је Хашки

---

⁹ Енг. Dennis DeConcini.

¹⁰ „Ратков поглед на рат“, *Дневник*, 22. септембар 1994, 12.

трибунал и „формално прозвао председника Републике Српске Караџића, команданта Главног штаба Војске Републике Српске Младића и бившег министра унутрашњих послова Републике Српске Мићу Станишића као осумњичене за ратне злочине“. Том приликом је наведено да је тужилац Хашког трибунала Ричард Голдстон (енг. Richard Goldstone) саопштио да ће од Владе у Сарајеву тражити да „препусти истражни поступак против лидера Републике Српске Радована Караџића и Ратка Младића овом трибуналу у Хагу“. Овај чин, који је представљао само почетак дугог процеса, критикован је у *Дневнику*, уз оцјену да ће тај „потез који ће вероватно још више закомпликовати преговоре о миру на Балкану“.¹¹

Неколико дана након заузимања Сребренице, *Дневник* је пренио нову изјаву тужиоца Ричарда Голдстона, који је „наглашио да се убрзано спроводи истрага против председника Републике Српске Радована Караџића и команданта Војске РС-а генерала Ратка Младића због наводних ратних злочина и изразио наду да ће одлука о евентуалном подизању оптужнице против њих бити донете до краја године“. На питање о њиховом учешћу у даљим преговорима, истакао је да је то „политичка одлука“, али да он, „као правник, сматра да је свако, пре доношења судске одлуке невин“, и да „не жели да доноси преурањене закључке о кривици или невиности лидера РС-а“.¹² Ове Голдстонове изјаве биле су увод у значајне вијести које су убрзо услиједиле. Неколико дана касније, 24. јула 1995, пред Хашким трибуналом званично је подигнута оптужница против генерала Младића „за ратне злочине, који укључују: геноцид, саучесништво у геноциду, злочин против човечности и кршење обичаја ратовања“.¹³ Био је то повод за низ текстова у *Дневнику* поводом ове значајне вијести.

У првом тексту, под насловом „Међународни суд у Хагу: Оптужница само за једну страну“, 27. јула, у *Дневнику* су анализирани детаљи оптужнице, те је наведено да је суд „званично

¹¹ Стеван Рисовић, „Међународни суд у Хагу : Караџић и Младић можда на листи“, *Дневник*, 25. април 1995, 2.

¹² „Ричард Голдстон о рату у Босни : Цивили – највеће жртве“, *Дневник*, 19. јул 1995, 2.

¹³ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 381.

покренуо истрагу против Радована Караџића и Ратка Младића“, али и Милана Мартића и „још двадесетак Срба из БиХ оптужујући их за геноцид, злочине против човечности и тешке повреде ратног хуманитарног права“, те је „издао налоге за хапшење оптужених“, који су „упућени властима земаља и територија где се претпоставља да се оптужени налазе, дакле у Београд, Сарајево, Загреб, Книн и на Пале“. Када су у питању лидери Републике Српске и њене војске, стоји: „Др Радован Караџић и генерал Ратко Младић оптужени су за планирање, подстицање или наређивање прогона на политичким и верским основама несрпског становништва Босне и Херцеговине, чиме су починили геноцид и злочине против човечности, као и тешка кршења Женевских конвенција о заштити цивила у условима рата. Поред овога, оптужени су и за недавно узимање припадника УНПРОФОР-а за таоце и 'људске штитове', што се квалификује као кршење закона и обичаја рата, као и тежак прекршај Женевских конвенција“. Већ тада, спекулисало се и о утицају оптужница на очекиване предстојеће преговоре, те је стајало да је тешко замислити „мировни процес у коме за преговарачки сто треба да седну људи који су на листи ратних злочинаца, а тај мировни процес, чињеница је, немогуће је замислити без Младића и Караџића“. Закључује се да је сигурно да „нико од оних који седе у Хашком суду и не очекује да босански Срби одмах смене Караџића и Младића, а крајишки Мартића и предају их светским моћницима“. Такође, изражено је незадовољство због чињенице да су изостале оптужнице против лидера осталих страна у сукобу: „Па ваљда и друге стране у сукобу имају своје шефове и чине злочине и заиста је немогуће да се за четири године рата ниједан њихов не открије иако је у свим светским новинама о злочинима муслимана и Хрвата писано“.

За крај, пажња је посвећена и могућим формално-правним тумачењима слања оптужница: „У исто време, можда и несвесно, хашки суд је слањем оптужнице у Београд признао СРЈ јер оптужнице се шаљу само земљама чланицама УН. Признање су добиле и Република Српска Крајина и Република Српска, јер су оптужнице послате у Книн и на Пале, иако све званично њихово постојање не признаје. У исто време, ако их нико

не признаје онда од њих не може ни да тражи изручење оптужених¹⁴.

Два дана касније, пренесен је текст њемачког листа *Deutsche Welle*, под насловом „Ратне злочине су починиле све стране“, у коме се објашњава да се „у неутралном, политички злоупотребљаваном судском поступку злочини се морају гонити као злочини, независно од националног порекла и политичког убеђења починиоца“, и да се морају „кривично гонити ратни злочинци свих страна“, што евидентно представља критику већ тада уочљиве праксе Хашког трибунала да се у свом раду посвети најприје српским војно-политичким лидерима. Децидно се наводи да су „све стране – хрватска, муслиманска и српска – починиле злочине на Балкану: протеривања, силовања, убиства“, те да због тога „Трибунал за ратне злочине у Хагу не може и не сме да исправља грешке политике или да недоста-так политичке одлучности надокнађује судским пресудама“. Оптужница се критикује из још једног разлога, а то је мировни процес, са закључком да „подизање оптужнице истовремено паралише политички ток ствари“, те се закључује да би „боље и веродостојније“ било да је оптужница подигнута „по окончању рата на Балкану“.¹⁵ Слични закључци, прожети незадовољством због изостанка оптужнице због лидера других страна у сукобу, овај пут конкретно хрватског предсједника Туђмана, који је у наслову текста чак назван „балкански Дуче“, у *Дневнику* су пренесени из римског листа *Il manifesto*, неколико недјеља касније. У том смислу је наведено: „Да ли је Међународни трибунал требало да оптужи лидера босанских Срба Караџића и генерала Младића за ратне злочине? Једногласан одговор је гласио: наравно да је требало. Ти неваљалци треба да знају да постоји међународна савест која је у стању да разликује саговорника од убице. Допустимо да је требало и да је међународна савест добро заступљена, и то без мрља. Али, зашто се онда Фрањо Туђман сада не оптужи за ратне злочине? Зашто се највећа осуда европских земаља свела на позив 'да се не претерује' иначе

¹⁴ Љубинка Малешевић, „Међународни суд у Хагу : Оптужница само за једну страну“, *Дневник*, 27. јул 1995, 5.

¹⁵ „Ратне злочине су починиле све стране“, *Дневник*, 29. јул 1995, 7.

ће Хрватска, како је изјавила госпођа Ањели, 'да се удаљи из Европе'“. [...] „Па ипак, о Туђману и његовој Хрватској све се зна: зна се да се прогања и протерује свако ко није Хрват, и да Устав не предвиђа постојање нехрвата, зна се да је речник очишћен, без икаквог смисла, од 2000 речи сумњивих због 'србизама', не зна се шта се тачно догодило у Книну, где су улице опране хидрантима пре доласка новинара. Међутим, зна се да је нешто натерало цео један народ у бекство, у најмасовнији егзодус од 1991. године, зна се да су авиони са шаховницом бомбардовали колоне избеглица.“¹⁶ Са сличним закључцима о раду Хашког трибунала сјећање је оставио чак и Карл Билт: „Хашком трибуналу није било потребно више од, отприлике, две седмице након догађаја у Сребреници да би донео одлуку о новој оптужници против Радована Караџића и Ратка Младића због ратних злочина и насиља. Али, ни до дана када је ова књига отишла у штампу тај исти Хашки трибунал није сматрао да постоји неко ко треба да сноси одговорност за масовно и брутално етничко чишћење које је извршила хрватска војска током неколико седмица у августу 1995.“¹⁷ Билт је то своје запажање записао 1998. године, а резултати (не)рада Хашког трибунала нису се промијенили ни до краја његовог постојања двије деценије касније.

Од дана подизања оптужнице против Младића, на страницама *Дневника* све чешће се могло прочитати име још једног човјека – Александра Ликурезоса (грч. Αλέξανδρος Λυκουρέζος), грчког адвоката који је добио дужност Младићевог браниоца. Већ у првој његовој изјави коју је *Дневник* пренио, он је истакао да „његов клијент не признаје ауторитет суда у Хагу, који га је оптужио за ратне злочине“, те је додао да и „остали оптужени, њих 23, укључујући и председника Републике Српске Радована Караџића, такође не признају Хашки суд“.¹⁸ *Дневник* је неколико недјеља касније пренио Ликурезосове критике понашања свјетских медија у вези са случајем генерала Младића, истакавши да њихова улога „није била коректна, објективна, зато што су били

---

¹⁶ „Нема оптужбе за балканског Дучеа“, *Дневник*, 16. август 1995, 7.

¹⁷ С. Bildt, *Zadatak mir...*, 131.

¹⁸ „Младић не признаје Хаг“, *Дневник*, 11. август 1995, 8. Овај текст, преузет из листа *Naša borba*, те објављен у рубрици „Други пишу“.

само на једној страни“, „навијачки се понашали“ и „користили један извор информација“. Своју улогу дефинисао је ријечима: „Моја улога је сада да дам праву слику о борби српског народа и да покажем праву слику и улогу генерала Младића у овом рату. [...] Без обзира на сву међународну политичку климу и све већ припремљене сценарије, ја не браним генерала Младића од напада и оптужби, већ говорим о њему, оно што до сада нико у свету није желео бар у медијима да чује, као и о праведној борби српског народа.“ Закључио је да, с обзиром да је у питању, како је рекао, „одбрана у служби истини“, бити бранилац генерала Младића, „не само што није тешко“, него му представља „и велики изазов“.¹⁹

О првој оптужници против њега, Младић је говорио за *CNN*-а двадесетак дана касније: „Делимично сам пратио ту харангу против мене преко Хашког суда. Ја сам човек који свим својим бићем, као и моји преци, припадам своме народу. Нисам, као ни мој народ, први почео рат, и никоме тај наш народ, нити његово руководство, па ни ја као генерал, нисмо објавили рат. Тај рат је објављен нама и почели су га против нас они који су 1914. и 1941. са страним трупима Аустроугарске монархије и Хитлеровим фашистичким хордама кренули у клање и бацање у јаме српског народа. Ја свим својим бићем и свим својим умећем браним свој народ од истребљења, јер су га напаале хрватско-муслиманске оружане формације, мимо воље, сигуран сам, великог дела хрватског и муслиманског становништва. А по налогу светских центара моћи који желе да Балкан и Европу германизују или исламизују. И никакве судове, сем суда мога народа, нити признајем нити ми треба одбрана, јер то су идиотске флоскуле, настале из оних центара које су публиковале лажи.“²⁰

У вријеме преговора о миру у Дејтону, односно 14. новембра 1995. године, тужилац Голдстон подигао је нову – другу оптужницу против Караџића и Младића за „геноцид, злочине

---

¹⁹ „Права слика (Интервју: Александар Ликурезос, адвокат генерала Младића)“, *Дневник*, 12. септембар 1995, 12. *Дневник* је овај текст преузео из часописа *Интервју*, те је такође објављен у рубрици „Други пишу“.

²⁰ „Ratko Mladić: Neobjavljeni intervju (CNN – 13. avgust 1995)“, video zapis, objavlјeno 23. marta 2012. https://www.youtube.com/watch?v=G6-grcdK_Oo.

против човечности и кршења ратних закона и обичаја“. У налогу за хапшење који је из Хага послат СР Југославији, стајало је да је Младић оптужен да је „између 12. и 22. јула 1995. у Сребреници, њеној околини и на подручју северно од Сребренице, у Републици Босни и Херцеговини, на територији бивше Југославије, починио следеће злочине: геноцид, кршења ратних закона и обичаја и злочине против човечности“.²¹

Вијест о новој оптужници изазвала је прави шок на страницима *Дневника*. Истиче се да се, према Голдстоновим тврдњама, „обојица именованих сматрају директним кривицама за злочине, почињене јула 1995. године против муслиманског босанског становништва у заштићеној зони под контролом Уједињених нација у Сребреници“, те да су „Караџић и Младић морали су знати за ове злочине, па су стога одговорни за оне злочине које су починили њихови потчињени“. Међутим, већ у наставку *Дневниковог* текста, дио оптужби се доводи у питање. Основа за оспоравање оптужби јесте извјештај извјестиоца Уједињених Нација за људска права на просторима бивше Југославије, који је објављен недјељу дана раније. Наводи се да је у наведеном извјештају изречено да „тврдње о наводном нестанку извесног броја муслимана из Сребренице, које је изнео још њен претходник Тадеуш Мазовјецки²², тек треба доказати“, и да се „до цифре од око 10.000 несталих муслимана из Сребренице дошло на основу захтева за трагање за несталима, које су муслиманске породице предале Међународном комитету Црвеног крста“, а да је „Комитет већ установио да је 2.000 захтева дуплирано“, и да је „око 5.000 муслимана, који се и даље воде као нестали, отишло на муслиманску територију, пре него што су босански Срби и заузели Сребреницу“.²³

---

²¹ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 419.

²² Премијер Пољске (1989-1991) и специјални изасланик УН у БиХ. (пољ. Tadeusz Mazowiecki)

²³ „Пред Хашким међународним судом : Нове оптужнице против Караџића и Младића“, *Дневник*, 17. новембар 1995, 2.

ПОСЛИЈЕ РАТА

Заустављањем рата и постепеном нормализацијом стања у Републици Српској и БиХ, у јавности су све гласнији постајали позиви на Младићево хапшење, па су његова слобода кретања и дјеловања били ограничени. Први протестни митинг против проглашења Младића и Караџића ратним злочинцима и њиховог хапшења, одржан је на Сокоцу 11. фебруара 1996. године. Интересантно је да су по сазнању да је Младић присутан, јединице НАТО-а покушале „да га ухвате, али им је он измакао“. Све озбиљнију пријетњу хапшењем почетком те године, Младић је коментарисао ријечима да му није намјера „да се игра жмурке са натовцима“.²⁴

Све ово вријеме, Младић је и даље био на дужности команданта ГШ ВРС, те су позиви за његову смјену или повлачење са дужности постајали све чешћи. Милошевић је у томе видио „национални интерес“, те је истицао да је повлачење потребно да би Република Српска завршила „процес легитимизације“. На једном њиховом састанку, уз захтјев да се повуче, Милошевић је Младићу дао гаранцију да изручења њега и Караџића неће бити, јер би то, како је рекао, „била највећа национална срамота“.²⁵ Одлуком предсједнице Плавшић²⁶, 7. новембра 1996. „послије 1687 дана, престаје да постоји ратни Главни штаб ВРС“. Он је најприје преименован у Генералштаб ВРС, са сједиштем у Бијељини, а затим Бањалуци, гдје је остао до посљедњег дана 2005. године, када је уклопљен у заједнички Генералштаб Оружаних снага БиХ.²⁷ Тим поводом, у *Дневнику* је неколико дана касније објављено: „Генерал-пуковник Ратко Младић од синоћ се не налази на челу Војске Републике Српске. Председница РС др Биљана Плавшић потписала је указ којим је за начелника

²⁴ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 447-449.

²⁵ Исто, 449-450.

²⁶ Биљана Плавшић је постала предсједница Републике Српске у мају 1996, када јој је, услед међународних притисака, Радован Караџић препустио власт. (Исто, 453).

²⁷ М. Миловановић, „Главни штаб Војске...“, 227.

Генералштаба ВРС постављен генерал-мајор Перо Чолић, а за његовог заменика генерал-мајор Драган Јосиповић. Већ раније је Главни штаб преименован у Генералштаб ВРС, одлуком Народне скупштине РС. Ово је саопштено после синоћње седнице Врховног савета одбране РС. [...] Новопостављени начелник Генералштаба Војске Републике Српске генерал-мајор Перо Чолић рођен је 14. октобра 1938. године у селу Подгалвице, општина Гламоч. Завршио је Војну академију и Вишу политичку школу. У војсци је прошао дужности од командира чете до команданта бригаде. Последњих шест година обављао је дужност команданта Пете козарске бригаде. Одликован је Орденом Обилића²⁸. Дан касније је потврђено да су „на Палама новоименовани чланови Генералштаба Војске Републике Српске пред Врховним саветом одбране Републике Српске положили заклетву, чиме је званично престао да функционише сада већ бивши Главни штаб Војске Републике Српске на чијем је челу био генерал Ратко Младић“, са изјавом новоименованог начелника Генералштаба ВРС Пере Чолића „да је све урађено у складу с Дејтонским споразумом јер је реорганизација војске била неминован“, и „да ће Генералштаб радити у духу Дејтонског споразума и по наређењима Врховне команде, како то буде налагала и војно-политичка ситуација“.²⁹

Истог дана, у опширном *Дневниковом* тексту под насловом „Одлазак генерал Младића“, детаљно је анализирано све што се у Републици Српској дешавало тих дана, и претходних мјесеци. Најприје је констатовано да су се нагађања о смјени генерала Младића обистинила, али да су они „добро обавештени“, „најављујући ову промену, једино погрешили у предвиђању Младићевог наследника“, јер су најављивали долазак „генерала Манојла Миловановића, веома заслужног и доказаног ратног оперативца“, до чега, као што је познато, није дошло. Прецизира се да је „нова власт Републике Српске“ одлучила „да најпре среди стање у војсци“, а да се на основу изјаве нове предсједнице

---

²⁸ С. Рисовић и М. Диздар, „Указом председнице РС др Биљане Плавшић : Смењен генерал Ратко Младић“, *Дневник*, 10. новембар 1996, 2.

²⁹ Стеван Рисовић, „Након формирања Генералштаба Војске Републике Српске : Неминовна реорганизација“, *Дневник*, 11. новембар 1996, 2.

„може се закључити да није у питању смена само генерала Ратка Младића, већ скоро целог бившег Главног штаба ВРС“. Цијели овај послеријатни процес овдје је повезиван са поменутиим дугогодишњим трвењима два руководства Републике Српске: „Смена генерала Ратка Младића епилог је вишегодишње нетрпељивости између државног и војног руководства Републике Српске. Војници су политичарима пребацивали да не воде довољно рачуна о војсци, да је Врховна команда у борби за власт изгубила смисао за стратегијско руковођење, а неким својим мерама непрекидно слабила систем одбране, често доносећи погрешне и контрапродуктивне одлуке. Врхунац њиховог сукоба био је средином октобра прошле године, када је Народна скупштина, на заседању у Бањалуци, одлучила да смени четворицу генерала и једног пуковника ВРС. До ове смене никада није дошло, али је јаз између државног и војног руководства постојао све дубљи. У новим, мирнодопским околностима, очекивала се трезвена и непристрасна анализа, а тиме и преиспитивање грешака ранијег државног руководства према војсци и одбрани, у којем ће се вредновати стручна војна мишљења. И војници су били спремни да самокритички кажу о својим пропустима и слабостима, а све у циљу доношења најцелисходнијих одлука Врховне команде за одбрану народа и очување Републике Српске. Уместо тога, према неким садашњим сазнањима, ранија пракса је настављена.

Државном руководству РС поново сметају одлучни, чврсти и борбени официри и генерали ВРС, па се изналази начин за њихово смењивање. То што су и код новог руководства РС на листи за смену или пензионисање исти официри који су били на списку и претходног руководства не треба никога да изненади, јер су и у садашњој власти исти људи као и у претходној гарнитурџ, а Биљана Плавшић само довршава посао који је започео њен претходник. Генерал Ратко Младић и његови дојучерашњи сарадници прве су жртве 'процеса' које државно руководство води против своје војске. Остале смене тек следе. Извори блиски ВРС говоре о томе да је припремљен списак око 100 генерала и официра који су неподобни и које треба подхитно смениити. Све ће се радити под изговором да је у питању

'подмлађивање' највишег официрског кадра. Постоје и подаци да су неки из државног врха, вероватно заплашени могућношћу компликације око смена, наводно од Канцеларије високог представника УН, Команде ИФОР-а и још неких страних фактора, затражили помоћ за смену генерала и непослушних официра Војске Републике Српске, који наводно отежавају примену Дејтонског споразума.

Иако у Босни и Херцеговини већ скоро годину дана нема борбених дејстава, ратна опасност није прошла. Последња изјава муслиманског генерала Расима Делића да очекује брзо укључивање Војске Републике Српске у оружане снаге БиХ, јасно говори о сложености војнополитичке ситуације и о намерама противника. За то време у коме се налази Република Српска тражи веома одговорно понашање према њеним оружаним снагама и припадницима Министарства унутрашњих послова који су једини задужени за одбрану и безбедност становништва и територије. Брига о њима мора бити изнад свих других интереса, осим ако циљ овог руководства није слабљење ових одбрамбених компоненти или не дај боже, намерно, потпуно реинтегрисање Републике Српске у БиХ, зарад очувања властитих позиција³⁰.

Међутим, на сједници ВК на којој је донесена ова одлука, нису се појавили Младић и његови сарадници из ГШ, те одлука није заживјела, а јединице ВРС и даље су реферисале старом ГШ. Након 13 дана међусобних оптужби и тешких преговора, у којима је (опет) учествовао и патријарх Павле, 20. новембра дошло је до сусрета Плавшићеве и Младића у Црној Ријеци. Уз оgradu да немају ништа против легално изабраног политичког руководства Републике Српске, генерали из ГШ били су уплашени да постоји план о слабљењу и уништењу ВРС, усљед чега би се дејства обновила, а Република Српска нестала. Плавшићева се сјећала да је Младић на састанку био „неприступачан за аргументе, несвестан огромних промена“ које је наметнуо *Дејтонски споразум*, те да је био убијеђен да је она по његову оставку дошла по налогу „оних са Пала“. Када се увјерио да је

---

³⁰ Милан Бозокин, „Одлазак генерала Младића“, *Дневник*, 11. новембар 1996, 5.

предсједница у Црну Ријеку дошла сама и без контакта са врхом СДС-а, Младић је потписао оставку и наводно додао да то не би урадио да су по њу дошли Караџић и Крајишник. Плавшићева је тражила замјену за ту битну дужност, те је записала да њене молбе да то буде неко из Младићевог ГШ нису донијеле резултат јер, „нико од њих није желео да седне на Младићево место“. Са друге стране, генерал Миловановић је тих дана изјавио да нико из ГШ није консултован по овом питању. Избор је пао на генерала Перу Чолића из Крајине. Миловановић, иако најприје истакавши да се ради о храбром и поштеном човјеку, сугерисао је да Чолић није имао никакву војну школу, нити је имао „ширину команданта“, а по годинама је чак био и старији од генерала Младића. Ипак, одлука је спроведена.³¹ Дан раније, у једном од посљедњих записа у својим службеним биљешкама, Младић је, на састанку проширеног Колегија команданата ГШ ВРС, образложио његов одлазак са дужности, али дјелимично осликао унутрашњи сукоб са којим се Република Српска суочила у првој поратној години: „Ја не желим да будем ни К[омандан]т ГС ВРС и 'ГСС ВРС' јер не могу бити због Дејтона... Зашто онда они прогоне офицере, дезорганизују, деградирају перс. промене. Не желим да блокирају касарне, отимају и киднапују генерале, искључују струју... и гурају МУП на ВРС који је ишао у борбу са ВРС... Није проблем МУП... Младић неће ни за његово време нити после њега да се не дај боже пролива сопствена српска крв.“³²

Након одласка са дужности, Младић је још неко вријеме боравио у Црној ријеци, а током 1997. дефинитивно је прешао у Србију. До петооктобарских промјена у Србији, виђан је у јавности у неколико наврата, у шетњи на Кошутњаку, утакмици ФК Партизан, прослави Видовдана. Међутим, након пада Милошевића, био је приморан да напусти Београд и оде у „полуилегалу“. Иако је марта 2002. издата и српска потјерница за генералом Младићем, он је у потпуној илегалности био тек од половине

³¹ Б. Плавшић, *Сведочим : Друга књига...*, 122, Љ. Булатовић, *Генерал Младић...*, 374-375.

³² MKSJ, IT-95-5/18 Karadzic and Mladic, *Handwritten notebook of Ratko MLADIC covering the period from 16 January 1996 to 28 November 1996*, 153-154.

следеће године, те ни његовој породици није било познато гдје се налази. Стојадиновић наводи да се чак и „влада Зорана Ђинђића, после спектакуларног изручења Милошевића, чувала такве авантуре“, односно хапшења Младића, иако је, према његовим сазнањима, сарадницима тадашњег премијера у лето 2002. године била позната Младићева локација, додајући да то код Милошевића није био случај јер он „није имао харизму војника“, а Младића је, наводно, „чувала војска“.³³ Таква ситуација потрајала је следећих девет година, у току којих су се редали ултиматуми српским властима за хапшењем и изручењем Младића и других „хашких оптуженика“. Посљедњих година, нарушеног здравља, скривао се у банатском селу Лазарево код свог рођака, све до јутра 26. маја 2011, када је ухапшен. Услед здравствених проблема, Младић је био непрепознатљив за полицајце који су ушли у собу у којој се налазио. Када га је полицајац питао одакле му лична карта Ратка Младића, кратко му је рекао: „Нашли сте кога сте тражили. Ја сам Ратко Младић!“ Био је наоружан, али није пружао отпор. Прије изручења, једино мјесто које је желио да посјети био је гроб ћерке Ане на Топчидерском гробљу, након чега је пребачен у Шевенинген у Холандији.³⁴

Првостепена пресуда казне доживотног затвора генералу Младићу је изречена 22. новембра 2017. године. Претресно вијеће Хашког трибунала је утврдило његову одговорност „на основу његове 'водеће и пресудне улоге' у четири удружена злочиначка подухвата“ – „свеобухватни“, „у вези са Сарајевом“, „у вези са Сребреницом“, „у вези с узимањем талаца (снаге УН – прим. аут.)“. Таква одлука потврђена је и након жалбеног поступка, 8. јуна 2021. године, уз издвојено мишљење судије Приске Нијамбе (енг. Prisca Nyambe) по девет од укупно десет тачака оптужнице по којима је Младић осуђен.³⁵

Иако је првобитно било замишљено да Караџић и Младић буду први којима ће се судити у Хагу, десило се обрнуто, те је тај *ad hoc* суд са њиховим случајевима заправо завршио свој

---

³³ Љ. Стојадиновић, *Ратко Младић...*, 11.

³⁴ Б. Димитријевић, *Генерал Младић...*, 468-471, 474-475.

³⁵ MKSJ, 13-56-A Mladic (Appeal), BCS TRANSLATION – Presuda, 2-3.

рад. Имајући у виду велики број осуђених политичара, војних заповједника и појединаца са српске стране, и велики број непроцесуираних ратних злочина управо над Србима почињених од стране припадника других народа учесника у ратовима деведесетих година XX вијека, за српски народ и његових 30.000 жртава, Хашки трибунал је постао мјесто неправде.

ЗАКЉУЧАК

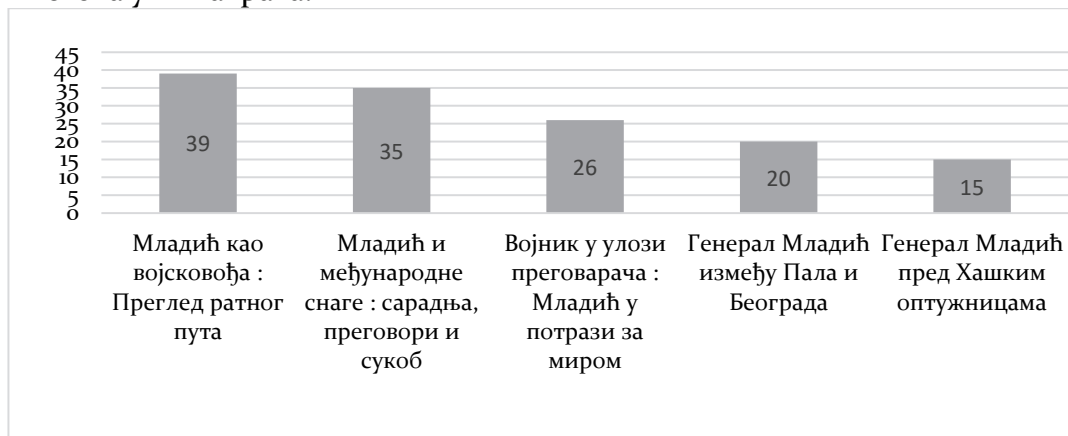
КВАНТИТАТИВНА АНАЛИЗА

У сврху прегледа ратног пута генерала Ратка Младића, у овој монографији је кориштено 129 различитих текстова из листа *Дневник*, које су читаоци овог новосадског медија могли прочитати у периоду од 4. јануара 1992. до 11. новембра 1996. године. Неки од натписа употребљавани су и у више наврата, па се тако *Дневник*, као извор информација у вези са генералом Младићем, јавља 149 пута. Поред наведених, у уводном дијелу рада кориштена су и 3 додатна *Дневникова* текста, и то у сврху прегледа његовог историјата, односно пута тог гласила од илегалне *Слободне Војводине* до савременог новосадског дневног листа.

У наведеном хронолошком оквиру, а нарочито након 12. маја 1992, Младић је релативно често помињан у различитим врстама текстова, извјештаја, колумни, агенцијских вијести и других новинских форми. Значајан број таквих текстова, најчешће у случајевима када се Младић узгредно помиње, напослијетку није употријебљен у овом рукопису. Објашњење за то јесу неријетки случајеви вишедневног понављања истих или сличних тема и закључака, а унеколико и због ирелевантности одређених садржаја.

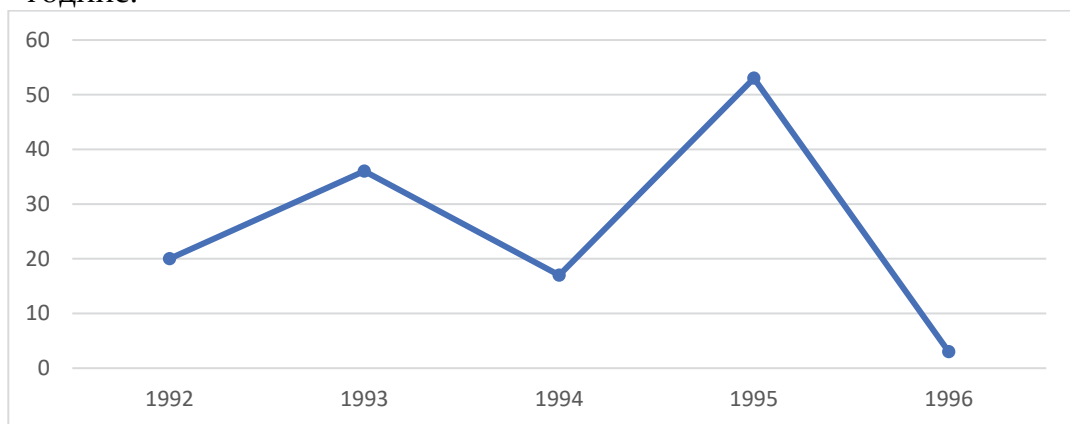
С обзиром на то да је композиција текста ове монографије најприје тематска, а тек унутар тога и хронолошка, њој смо прилагодили и предстојећу квантитативну анализу. Првих пет *Дневникових* текстова у овој монографији употријебљени су у уводној цјелини чија је тема Младићева ратна дужност у Книнском корпусу. Када је у питању централни дио текста, у његовом првом поглављу, у коме је обрађен профил генерала у вези са његовим примарним занимањем – дужности војсковође – кориштено је 39 текстова из тог листа, и то у 42 наврата. У следећем, чија је тема проблематика Младићевог односа са представницима међународних снага, још 35 чланака у 36 прилика. Његов приступ и допринос мировном процесу умногоме је скициран на основу 26 *Дневникових* текстова, наведених 28 пута. Однос генерала и оновремених српских политичких елита разјашњен је

на основу 20 текстова у 22 случаја, а у вези са посљедњим поглављем, чија су тема спекулације о ратним злочинима и на-
 послијетку оптужнице Хашког трибунала, кориштено је 15 тек-
 стова у 16 наврата.

Графикон 1: Заступљеност *Дневникових* текстова по поглављима

Када је у питању заступљеност текстова по годинама, њих 20 потиче из прве ратне, 1992. године, 36 из 1993, 17 из 1994, нај-
 више, 53 из 1995. године и још три натписа из прве послијератне
 године.

Графикон 2: Заступљеност *Дневникових* текстова по годинама

На основу њиховог садржаја, кориштене текстове нај-
 прије дијелимо на потписане, ауторске текстове *Дневникових*
 новинара и на текстове који су за овај лист, у интегралној или

коригованој форми, преузети из новинских агенција или других медија. Од укупно 129 текстова, 46 се убрајају у прву наведену категорију, а 83 у другу. Стеван Рисовић најзаступљенији је новинар овог дневног листа, који се бавио Ратом у Босни и Херцеговини, стога је из његовог пера потекло 27 текстова цитираних у овом рукопису. Аутори преосталих 19 ауторских текстова су новинари Драгиша Ћосовић, Владимир Вукашиновић, Божидар Бранковић, Обрен Жерајић, Љубинка Малешевић, Милан Бозокин, Богдан Четник и други. Када је у питању друга наведена категорија, највећи број текстова односи се на агенцијске вијести, којих је 68, а међу којима као извор доминира ТАНЈУГ, новинска агенција СР Југославије. Поред њега, извор за информације у више наврата били су и лондонски *Ројтерс* (енг. *Reuters*), *Српска новинска агенција – СРНА*, те у неколико наврата *Асошијетед прес* (енг. *Associated Press*), московски *ИТАР-ТАСС*, *Информативна служба ГШ ВРС* и *АФП* (фр. *AFP – Agence France-Presse*). Такође, у редовној рубрици овог листа под називом „Други пишу“, преношени су и одабрани текстови из других медија. Таквих 15 текстова, које смо и ми користили, преузети су из листова *Српска војска*, *Дојче веле* (њем. *Deutsche Welle*), *НИН*, *Вечерње новости*, *Политика*, *Њујорк Тајмс* (енг. *The New York Times*), *Борба*, *Јавност*, *Интервју*, *Наша борба* и други.

* * *

Непосредно пред почетак оружаног расплета југословенске кризе, генерал Ратко Младић био је официр углавном непознат српској и југословенској јавности. Постепеним, али брзим успоном у војничкој хијерархији, у атмосфери распламсавања ратног хаоса, истакао се као способан војсковођа и, убрзо, као један од лидера српског народа у ратом захваћеним подручјима западно од ријеке Дрине. Свакодневним извјештавањем, новосадски дневни лист *Дневник*, путем текстова својих ратних репортера, али и на основу информација преузетих из агенција и других медија, био је значајна компонента оновременог српског медијског простора. Његова примарна функција била је информисање јавности, али је *Дневник*, несумњиво,

одиграо и улогу у обликовању ставова дијела српског јавног мњења.

У том процесу, као протагонисти већине текстова, главну улогу најприје су имали политички актери страна у сукобу. Најдоминантније личности у том смислу свакако су били предсједници Слободан Милошевић и Радован Караџић, те унеколико и Милан Мартић. Међутим, као несумњиво најрелевантније војно лице у тим тренуцима, генерал Младић је релативно често био тема текстова или актер извјештаја и интервјуа на страницама *Дневника*. У првом његовом кратком опису након доласка у Републику Српску, у овом листу је истакнуто да је он већ до тада „доказао да се ради о изузетном војсковођи, који је најзаслужнији што ниједан педаљ Српске Крајине није пао у руке Туђманових бојовника“. Претежно такве оцјене Младићевог рада евидентирамо до краја рата. Како из пера новинара *Дневника*, тако и од стране њихових саговорника, или у текстовима које су преузимали из других средстава информисања, наратив о српском генералу и његовом раду, претежно је остао позитиван, са истакнутим уважавањем његових војничких успјеха. Тако се, између осталог, у *Дневнику* могло прочитати да Младић „доживљава неприкосновен успех као оперативни командант у такозваном трећем балканском рату“, да „међу српским војницима од Дрине до хрватске Крајине има статус божанства“, те да је „ушао у српске народне песме“.

Готово изоловани случајеви помињања Младића у негативном контексту, махом у каснијој фази рата, углавном су били везани за хашку пријетњу. Међутим, и такви натписи су по правилу били праћени текстовима у којима су рад Трибунала, а тиме и било какве негативне оцјене Младићевог рада, оспоравани. Са друге стране, као што смо већ поменули, све вријеме трајања рата, његова ратна вјештина и начин на који је водио ВРС, нису довођени у питање. Да таква пракса није била само одраз поштовања према дужности српског ратног лидера, указује и чињеница да представа о политичким представницима Републике Српске, најприје Радовану Караџићу и Момчилу Крајишнику, ни изблиза није била тако једноставна и „чиста“. Штавише, у моментима сукоба између српског војног и политичког врха, недвосмислена подршка са страница *Дневника*

пружана је Младићу, док је друга страна снажно оспоравана. Догађаји који су додатно поострили критике упућене Караџићу и његовом окружењу, били су моменти њихових сукоба са политичким врхом СР Југославије. Међутим, и у тим ситуацијама, Младић је бивао поштеђен и представљан најприје као војник, тако да је слика о њему остала непромијењена.

Као што је у уводном поглављу напоменуто, након политичких промјена у САП Војводини 1988. и 1989. године, *Дневник* је постао и званично гласило покрајинске скупштине. Те промјене су учиниле да се у том периоду готово сасвим избришу осјетне разлике које су до тада постојале између уређивачке политике *Дневника* са једне и кључних престоничких медија, најприје листа *Политика*, са друге стране. Односно, *Дневник* је престао бити покрајинска „опозиција“ медијској политици републичког руководства. Из тог разлога, натписе *Дневника* који су превасходно били упућени новосадским, суботичким, зрењанинским, сомборским и другим војвођанским читаоцима, можемо, као студију случаја, са пуним правом препознати и као доминантну представу Младића у оновременој српској јавности.

Сумирајући утисак о пажњи коју је српски генерал привлачио на свим странама, један београдски новинар је формулисао да је о Младићу написано „више него о 'хероју Заливског рата' америчком генералу Шварцкопфу¹“, а да се сабирањем свих написаних текстова добија „човек из собе са огледалима“ – „за једне ђаво, за друге анђео“. Слика о генералу Младићу, коју су читаоци новосадског *Дневника* на основу натписа тог листа могли формирати у периоду од 1992. до 1995. године, знатно је ближа овој другој опцији.

---

¹ Генерал Оружаних снага САД (енг. Norman Schwarzkopf)

**ПРИЛОГ – ИНТЕРВЈУИ *ДНЕВНИКА*
СА ГЕНЕРАЛОМ РАТКОМ МЛАДИЋЕМ
1992 – 1995.**

**Разговор са генерал-потпуковником Ратком
Младићем, командантом Оружаних снага
Српске Републике БиХ
НИЈЕ ВРЕМЕ ЗА ОКЛЕВАЊЕ¹**

**Имамо довољно војног потенцијала да заштитимо
сваки педаљ Српске Републике БиХ**

Генерал-потпуковника Ратка Младића, доскора команданта Книнског корпуса, који је, после смењивања генерала-пуковника Милутина Кукањца био постављен на дужности команданта Друге армијске области, да би пре неки дан био именован за команданта оружаних снага (армије) Српске Републике БиХ, није потребно посебно представљати. Ради се о човеку, боље речено војнику, који се, док је био главнокомандујући у Книнском корпусу, доказао да се ради о изузетном војсковођи, који је најзаслужнији што ни један педаљ Српске Крајине није пао у руке Туђманових бојовника.

Замолили смо га да за „Дневник“ одговори на неколико питања, а једно од њих је пре констатација него питање. Наиме, Книњани нису баш са одушевљењем примили Ваш одлазак са дужности команданта Книнског корпуса, јер сте Ви итекако заслужни за очување Републике Српска Крајина.

„Ја сам војник, и није моје да бирам, него да се повинујем одлуци претпостављених. Сада сам постављен за команданта оружаних снага Српске Републике БиХ, јер је то тако хтела Скупштина Српске Републике БиХ. Што се тиче Книна, односно Книнског корпуса и саме Републике Српска Крајина мислим да се мојим одласком на нову дужност ништа битније неће променити. Нисам само ја заслужан што је Република Српска Крајина сачувала своје границе нетакнуте него су за то заслужни пре свега народ и борци, који су својим херојским држањем бранили и одбранили сваки педаљ земље Републике Српска Крајина. У нашој зони одговорности није било изненађење.“

---

¹ Стеван Рисовић, „Разговор са генерал-потпуковником Ратком Младићем, командантом Оружаних снага Српске Републике БиХ : Није време за оклевање“, *Дневник*, 16. мај 1992, 3.

- Доста добра је била сарадња Книнског и Бањалучког корпуса?

„Да, нарочито на Купрешкој висоравни, где је садејство ова два корпуса било одлично. Захваљујућу томе прилично се стабилизовала ситуација у централној Босни, иако су јединице Книнског корпуса стално изложене дејствима хрватске војске, и то у Равним Котарима из правца Задра и Биограда, стално се напада Бенковац, од Шибеника се напада Дрниш. А однедавно из Ливна се атакује на Босанско Грахово, а од Шујице на Доњи Малован.“

- Један део ЈНА се из БиХ повукао у Србију, односно у Црну Гору, а један део је остао.

„То је одлука Председништва, дакле врховне команде оружаних снага Југославије, и ту нема шта да се коментарише и детаљише. Тај посао се приводи крају. Не брините ништа, неће Српска Република БиХ, неће Босанска Крајина, остати без своје војске.“

- Предстоји и наставак рада Конференције о БиХ. Можда после завршетка рада конференције и много тога око статуса свих оружаних формација у БиХ буде нешто јасније?

„Нека се политичари, односно странке договоре око трансформације БиХ, а тек после би могла доћи на ред и војна питања. Једно је сигурно, ово није време за оклевање и ишчекивање, па је и стварање оружаних снага Српске Републике БиХ у неку руку био изнуђен потез. Зашто би Срби чекали да други одлучују о њиховој судбини, када то не чине ни Муслимани, ни Хрвати, јер прво су они створили своје војне и полицијске формације, па тек онда су то учинили Срби у БиХ.“

Стеван Рисовић

**Генерал-потпуковник Ратко Младић, командант
Војске Републике Српске, ексклузивно за „Дневник“
„БРАНИМ СРПСКУ ЗЕМЉУ“²**

**„Нисам упознат децидно са изјавом господина Овена, али,
молим вас, ко је он да брине толико за 'судбину' српског
народа у БиХ. Генерал Младић не ствара никакву велику
Србију у БиХ, него само брани српски народ
и српску земљу“**

Замолили смо генерала Ратка Младића, команданта Војске Републике Српске, за коментар о тврдњи Дејвида Овена у интервјуу немачком „Шпиглу“ како се неће дозволити српском генералу Младићу да на просторима Републике Српске ствара велику Србију.

„Нисам баш у детаље упознат са садржајем Овенове изјаве, али ми је познат основни смисао те изјаве. Молим вас, ко је тај Овен када се толико „брине“ за судбину Срба у бившој Републици БиХ. Не ствара генерал Младић никакву велику Србију, него само брани српски народ и српску земљу, као што би и господин Овен сутра вероватно штитио свој народ и своју земљу.“

- Да ли је војно-политичка ситуација за Србе у бившој БиХ повољна?

„Политику нека оцењују политичари, а што се тиче ситуације на ратиштима, она је повољна за Србе.“

- У северној Босни борбе су утихнуле, ето Босански Брод је слободан, не пуца се ни с једне стране, али мира нема у Орашју, Градачцу, Маглају...

„Хрватске регуларне јединице поражене у Посавини и потиснуте преко Саве у Хрватску. Сада покушавају да се у региону

---

² Стеван Рисовић, „Генерал-потпуковник Ратко Младић, командант Војске Републике Српске, ексклузивно за 'Дневник': Браним српску земљу“, *Дневник*, 7. новембар 1992, 2.

Орашја прегрупишу, да на том сектору предузму офанзиву. Наравно, Војска Републике Српске је под нашом контролом, а ја се надам да ће ускоро и цијела граница бити потпуно безбједна. Понављам да би рат у бившој БиХ био брзо окончан када би се повукле регуларне јединице војске Републике Хрватске. Напротив, из Хрватске се у Посавину упућују нове јединице.“

- Било је процена да се у БиХ налази око 60 до 70 хиљада војника регуларне војске Републике Хрватске.

„Према нашим процјенама, у БиХ се налази 38 хрватских бригада, 11 пуковнија и седам бојни.“

- Југословенска војска се повукла с Превлаке и из Конавла што је, опет, искористила хрватска војска за предузимање велике офанзиве на херцеговачком ратишту?

„Превлака је проблем Савезне Републике Југославије, а не Републике Српске. Међутим, тачно је да је хрватска војска на најбруталнији начин изиграла договор о Превлаци и Конавлима, да се оглушила и о све међународне норме, чак и о међународну ратну конвенцију и да је окупира 39 српских села на подручју општине Требиња. Очекујем од међународне заједнице, од УН да санкционишу такво понашање Хрватске.“

- Генерале, о чему сте разговарали с генералом Морионом, командантом снага УНПРОФОР-а за БиХ?

„Инсистирали смо да ти разговори буду свеобухватни, а не само концентрисани на демилитаризацију Сарајева. Заправо, рекли смо генералу Мориону да је Република Српска живо заинтересована за обуставу свих непријатељстава у бившој БиХ, под условом да и друге двије стране – хрватска и муслиманска – такође буду за обуставу рата. Нешто је у погледу смиривања тензија зараћених страна урађено, но, ипак, не довољно. Надам се да ће Хрвати и Муслимани бити искрени у намјери да се прекину сва ратна дејства, те да се проблем БиХ ријеша преговорима – мирним путем.“

Стеван Рисовић

Разговор с генерал-потпуковником Ратком Младићем, командантом Главног штаба Војске Републике Српске

КРАЈ РАТА И БЛИЗУ И ДАЛЕКО!³

Ако дође до политичког решења кризе у бившој БиХ, онда ће брзо доћи и до прекида рата, но плашим се да договора не буде, а онда ће рат да потраје

Србима у бившој републици БиХ прети се војном интервенцијом. И не само да се прети њима, него и СР Југославији, односно Србији, која, наводно, помаже босанскохерцеговачке Србе у рату с Муслиманима и Хрватима. Генерал-потпуковник Ратко Младић, командант Главног штаба Војске Републике Српске, с којим смо разговарали након недавног његовог сусрета с генералом Сатишом Намбијаром, командантом снага УНПРОФОР-а на тлу бивше Југославије, не искључује могућност војне интервенције споља, али одлучно одбацује сваку могућност да српски народ у БиХ, бившој југорепублици, поклекне пред било којим притиском споља, па и самим чином војне интервенције.

„Ако и дође до војне интервенције, она ће бити ограниченог карактера, но тешко, врло би тешко било локализовати пожар на Балкану. Неколико пута сам истицао да би, у случају војне интервенције споља, у црну рупу упали Срби, али за њима би се и остали суновратили у бездан. Невиђен притисак се месецима већ врши на српски народ. Женевски преговори, боље рећи разговори, јер директног контакта све три зарађене стране (Срба, Муслимана и Хрвата) није ни било, воде се под перманентним притиском Запада и САД-а. Они би да клекнемо, али клекнути нећемо!“

Нужно јединство Српског народа.

„Видите шта се догађа у Сомалији. Интервенција је уследила када је тамо завладала тотална глад, када су људи почели

---

³ Стеван Рисовић, „Разговор с генерал-потпуковником Ратком Младићем, командантом Главног штаба Војске Републике Српске : Крај рата и близу и далеко!“, *Дневник*, 12. децембар 1992, 2.

масовно да умиру од глади. Они би и лако интервенисали само када би осетили да смо и ми слаби, да смо немоћни, да смо нејединствени. Ја врло често истичем да се Срби у бившој БиХ боре против три непријатеља, али да страхују понајвише од четвртог. Боре се против хрватских регуларних јединица, против снага ХВО-а и против муслиманских оружаних формација, а плаше се од српског нејединства. Зато и овог пута апелујем на јединство српског народа, јер будемо ли јединствени и сложни, нема те силе на свету која ће да порази Србе.“

- Генерале, приликом недавног сусрета с генералом Сатишом Намбијаром у Бањалуци није дошло до споразума о најважнијем питању – доласку канадског батаљона у Бањалуку. Генерал Намбијар је, осетило се то, незадовољан напустио Бањалуку.

„Ми смо разговарали о три значајна питања: окончању рата у бившој БиХ, омогућавања несметаног проласка хуманитарних конвоја и хуманитарних летова авиона и распоред снага УНПРОФОР-а у Бањалуци. Око прва два питања, која су много значајнија од овог трећег, лако смо се споразумели и све договорили, али је изостао договор о доласку и размештају канадског батаљона у Бањалуци из простог разлога, што сам и рекао генералу Намбијару, зато што само Народна скупштина Републике Српске може донети такву одлуку.“

Шајкача

„Војска Републике Српске мора бити једнообразно обучена“ – истиче генерал Младић. „Имамо своју заставу, своју химну, свој грб – имаћемо и једнако униформисану војску. Заложите се такође, ево ово први пут јавно истичем, да војници Републике Српске на глави носе капе-шајкаче са српском тробојницом напред.“

- Ипак, претходница канадског батаљона је стигла у Бањалуку?

„Претходница јесте стигла, можда ће стићи и око 1.800 канадских војника, но, кажем вам, само Народна Скупштина Републике Српске, а не генерал Младић или неко други, може да донесе такву одлуку.“

- Због чега Канађани и долазе у Бањалуку када у овом граду није било никаквих војних акција. Истина, у околним местима је било, и то жестоких, међунационалних сукоба, али је сада и у Јајцу, Котор-Вароши, Приједору, Санском Мосту мирно?

„Е, на то питање бих и ја волео да знам прави одговор. Ја ћу само предложити Скупштини да донесе одлуку да снаге УНПРОФОР-а буду распоређене на линији разграничења наших снага и ХВО-а дуж линије Јајце – Доњи Вакуф – Купрес – Гламоч. Тамо су те снаге потребне, а не у Бањалуци. И још нешто, тражићемо да на тој линији разграничења буду размештени, рецимо, Непалци, а не Канађани, јер, знате, међу тих 1.800 Канађана има, то нам је познато, и поприличан број југословенских дисидената, емиграната.“

Два битна услова

- Генерал Јанко Бобетко, командант Главног стожера војске Републике Хрватске, кажу, затражио је демилитаризацију Требиња?

„Да, тачно је то, генерал Бобетко је на сарајевском аеродрому, где смо се сусрели и у присуству француског генерала Филипа Мориона водили и исцрпне разговоре, прекид свих непријатељстава између Војске Републике Српске и снага ХВО-а условљавао са овим и оним захтевима, а један од захтева је био и да се Требиње демилитаризује. Јасно, то не долази у обзир све док се на херцеговачком ратишту налази ангажовано 28 бригада регуларне војске Републике Хрватске. Једино око чега смо се обојица сложили било је да треба прекинути рат, али и он и ја смо за прекид рата постављали и одређене услове. Бобетко је

тражио да ми не гађамо хрватске градове и насељена места тешким оруђем, од међународне заједнице је захтевао да она буде гарант очувања граница Републике Хрватске. Ја сам, опет тражио да се сместа из Херцеговине и из Посавине повуку окупационе снаге Републике Хрватске, а генерал Бобетко је пред Филипом Морионом, командантом снага УНПРОФОР-а на тлу бивше БиХ, обећао да ће се сви хрватски часници повући из Босне, на тај начин признавши да је Хрватска војно ангажована у рату у БиХ. Тражио сам такође да Алија Изетбеговић и Фрањо Туђман пониште раније склопљени војни савез и повуку одлуку о објави рата Србима. Дакле, ако се испуне та два битна услова, онда можемо сести и разговарати о коначном прекиду рата.“

Срби су за – мир

- Председник Републике Српске др Радован Караџић је најавио прекид рата до Божића. Председник Караџић је такође најавио распуштање свих сабирних логора за ратне заробљенике на територији Републике Српске. Друга страна опет ћути!

„То је само још један у низу доказа да су Срби – за мир. Ми нисмо ти који су изазвали овај рат и ја бих, верујте ми, био најсретнији човек на свету, када би овог момента дошло до прекида рата. Рат је зло које може снаћи човека, који му може допети само несрећу. Но, ја, ипак, мислим да је крај тада и близу и далеко. Близу је ако дође до политичког расплета кризе у бившој БиХ. Далеко, опет, ако се политички лидери не договоре.“

- Европска економска заједница, САД, Савет безбедности, Исламска заједница..., сви некако прете српском народу. Имају ли Срби у том великом свету на кога да се ослоне?

„Имају! Срби се могу и морају ослонити само на себе! Ја искрено жалим што српски народ на овом уклетом Балкану никада није јасно дефинисао своје националне интересе, свој национални програм, око којег би се Срби збили, постали

јединствени. Нико нам ништа не може будемо ли сложни. Она четири С – Само слога, Србина спашава, мора нам увек бити у глави. Не заборавимо, ипак, да су у одлучним тренуцима увек са Србима били и Руси, да су нам Грци традиционално велики пријатељи, да су српском народу кроз векове били наклоњени и Французи. Само ја не бих лицитирао ничију наклоност, Срби сами могу да се бране и одбране од сваког агресора, под једним јединим условом – да буду јединствени, уједињени око свога националног програма.“

Кукавице

„Више волим једног честитог и храброг војника, него стотину кукавица. Има поприлично ових других, који још увек шенлуче по кафанама, који ноћу пуцају плашећи жене и децу. То нису српски војници! Профитери и пљачкаши ће морати да одговарају за своја недела. Српски војник је увек био храбар и честити јунак.“

Провокације из Загреба

- Генерале, говорка се, чак и у званичним круговима, да је присуство снага УНПРОФОР-а на тлу бивше Југославије, а ево сада и све више на тлу бивше БиХ, у неку руку – тиха окупација српских простора. Како Ви са војног аспекта оцењујете улогу мировних снага УНПРОФОР-а?

„Не, не бих се сложио са таквом грубом, ја бих рекао, оценом. Снаге УНПРОФОР-а су и снаге мира, улогу миротвораца они часно и поштено одрађују, нажалост, и уз људске жртве. Нема ни говора о било каквој другој квалификацији улога снага УНПРОФОР-а, осим да су то мировне снаге УН.“

- Ипак, у Загребу је и сам Сатиш Намбијар изјавио да му није познат нови мандат снага УНПРОФОР-а, иако хрватска средства информисања стално потенцирају

баш то – да снаге УНПРОФОР-а буду окренуте против 'агресора' – Војске Републике Српске?

„То је, знате, друга прича. То је и мени познато, али ми не смемо насести на те провокације из Загреба. Да, знам ја да би они (Хрвати) радо да испровоцирају оружани сукоб између Војске Републике Српске и снага УНПРОФОР-а, како би она пред очима целе светске јавности окривили Србе за евентуално неуспешну мировну мисију снага УНПРОФОР-а. Ми ћемо снагама УНПРОФОР-а, Високом комесаријату за избеглице, Међународном црвеном крсту, проматрачима ЕЕЗ-а, свима бити при руци, свима ћемо максимално помоћи. Никакво супротстављање тим међународним факторима не долази у обзир.“

- Хуманитарни конвоји и хуманитарни летови авиона су неретко, били предмет разговора представника Високог комесаријата за избеглице и представника Међународног црквеног крста с представницима Војске Републике Српске и члановима Председништва Републике Српске.

„Да, ја сам и недавно у Бањалуци разговарао с госпођом Робин Зиберт, директором канцеларије Међународног црквеног крста у Бањалуци и лепо јој објаснио да је хуманитарна помоћ једнако потребна српском народу, као и муслиманском и хрватском. Ја сам јој такође рекао да је 90 одсто хуманитарне помоћи, бар до сада, давано Муслиманима и Хрватима, а само мањи део, свега десет одсто Србима. Што се тиче тих хуманитарних конвоја кроз Републику Српску, Војска Републике Српске ће гарантовано обезбеђивати сваки конвој. Дакле, снаге УНПРОФОР-а, које би обезбеђивале такве конвоје су сувишне. То сам ја рекао и генералу Намбијару у Бањојлуци. Слична ствар је и са авионима који превозе хуманитарну помоћ. Ни једна једина цев оруђа или оружја Војске Републике Српске неће бити окренута у правцу тих авиона. Али, не сме се догодити да два, три конвоја оду у Сребреницу, да оду у Тузлу, да оду у Мостар, а да заобилазе Требиње, Љубиње, Дервенту, Добој... Не сме се догодити да у пакетима буде оружје или муниција уместо хране, одеће и леко-

ва. Буде ли се установило да се хуманитарни конвоји злоупотребују, а онда им је бадава да их цео Пентагон штити.“

- Сарајево је до сада добило више помоћи него цела Република Српска. Дневно на сарајевски аеродром слети и по двадесетак авиона.

„Кажем вам, 90 одсто хуманитарне помоћи је дељено Муслиманима и Хрватима, а само десет одсто Србима. У војним магацинима у Јајцу ми смо налазили толике залихе хране да су они могли несметано ратовати још најмање две године. И још нешто, сва та храна је страног порекла, а она није пала с неба, него је некако прошверцована до Јајца, а тамо су такође, кобајаги грешком, били скренути камиони са ознакама УН.“

- Генерале, сада су врло актуелне и националне мапе. Но, оне се у толикој мери разликују да је готово и немогуће нацртати карту поделе БиХ која би задовољила све три сукобљене стране.

„Ја политичар нисам, него војник. Што се тиче војне ситуације у бившој БиХ, она је врло повољна за Војску Републике Српске, била би далеко још повољнија да смо на време мислили шта нас може снаћи. Грешку наших прадедова и очева не смемо поновити. И они су излазили као победници да би потом државу стварали другима. Дошло је време да Срби својој деци напокон створе државу, да то буде српска држава. Кажу, свет неће признати ту и такву државу? И не мора! Само да Срби једном заувек схвате да на овим просторима могу опстати само ако буду сложни, ако се уједине око јединственог српског програма, који ће бити увек и вазда изнад парцијалних политичких и других интереса.“

Стеван Рисовић

**Генерал-потпуковник Ратко Младић,
командант Војске Републике Српске
НЕ ПОДЛЕЋИ УЦЕНАМА⁴**

- Да ли најновија Резолуција Савета безбедности, која предвиђа употребу силе на српском небу, значи увод у војну интервенцију у бившој БиХ, или је посреди још један притисак међународне заједнице на Србе – питали смо генерал-потпуковника Ратка Младића, команданта Војске Републике Српске.

„Не смемо подлећи никаквим притисцима, уценама и погодбама на штету српског народа. Што будемо јединственији, мислим на цели српски народ, то ће нам бити лакше да се одупремо свим тим силним бестидним уценама и претњама. Све, па и ова Резолуција Савета безбедности уперене су против интереса само српског народа, а СР Југославија, односно Србија и Црна Гора, трпе због неморалних санкција, уз то најављују се и нове, много оштрије, а заправо Хрватска ратује у бившој БиХ. Знају то добро и у Европској заједници, и у Савету безбедности. Туђман преговара о миру у Женеви, а истовремено издаје наредбу за окупацију Републике Српске Крајине. Алија Изетбеговић и Туђман склапају некакав војни савез, успостављају заједничку команду у појединим провинцијама у бившој БиХ, а тај исти Изетбеговић је ставио потпис на уставне принципе за уређење БиХ, а који нигде не спомињу било какав коалициони савез све стране, већ се у први план ставља консензус, који је преко потребан приликом доношења свих виталних одлука. Изетбеговић је и потпис на војни докуменат условљавао безусловним стављањем српског тешког оруђа под физичку контролу УНПРОФОР-а, а и потпис на мапе је условио захтевом да УН заштите територијални интегритет суверене, у свету тобоже признате државе БиХ. Све то наглашавам да би се схватила „игра“ муслимана и Хрвата, јер њима, посебно муслиманима, није стало

---

⁴ Стеван Рисовић, „Генерал-потпуковник Ратко Младић, командант Војске Републике Српске : Не подлећи уценама“, *Дневник*, 4. април 1993, 5.

до мира. Ја сам у више наврата истицао, то и сада тврдим, рат у бившој БиХ би био прекинут за 24 часа, када би се из Херцеговине и Посавине повукле регуларне јединице Војске Републике Хрватске.“

Наши авиони не лете

- Како оцењујете најновију Резолуцију Савета безбедности о употреби силе у зони забрањених летова авиона у бившој БиХ?

„Што се тиче нас та Резолуција је и непотребна, јер наши авиони не лете. Не лете ни авиони СР Југославије, иако су сва западна средства информисања тврдила како су у источној Босни, по муслиманским цивилним циљевима, дејствовали авиони СР Југославије. То су измишљотине које се лансирају са јасним циљем да се једном таквом „инциденту“ да толики публицитет у свету, да га осуди и међународна заједница само зато да би имала разлога за доношење Резолуције о употреби силе у зони забрањених летова у бившој БиХ. Покушаће се, дакле, на све могуће начине да се испровоцира инцидент како би војна интервенција уследила из ваздуха. Ми смо Савет безбедности, ранијем главнокомандујућем снага УНПРОФОР-а у бившој Југославији индијском генералу Сатишу Намбијару и копредседницима конференције о Југославији упутили званично саопштење Главног штаба Војске Републике Српске о кршењу раније донете Резолуције о забрани летова над територијом бивше БиХ од стране Хрватске, предочили им детаљне податке о времену прелета хрватских авиона, висини, маршрути, но нико да се огласи и осуди Хрватску због кршења Резолуције Савета безбедности. Ја сам убеђен да ће и даље хрватски авиони кршити и ову најновију Резолуцију Савета безбедности, али нисам сигуран да ће и један њихов авион, због тога, бити и оборен.“

Официри са шајкачама

- Однедавно су официри Војске Републике Српске почели да носе шајкаче са тробојком.

„Војска Републике Српске мора имати једнообразну униформу, јер ако имамо државу, ако имамо химну, грб, заставу, мора и војска да има војничку униформу. Шајкача је српско обеље, а и лепо нам стоји.“

Плашим се ескалације рата

„Када бих се ја питао, рат би ево овог тренутка престао. Међутим, плашим се да не дође до његове ескалације, јер исламске земље и неке западноевропске, поред ембарга на испоруку оружја, и даље наоружавају муслимане и Хрвате. Међународна заједница ништа не чини да дође до прекида ватре, већ напротив својим једностраним потезима само га подстиче.“

О Филипу Моријону

- Опште је уверење да међународна заједница све то ради како би присилила Србе да прихвате Венс–Овенову мапу?

„Ниједан Србин, уколико има бар мало патриотског осећања за своју земљу, не може прихватити Венс–Овенову мапу, овакву каква је, јер би то значило да би Срби у бившој БиХ остали у провинцијама, које би биле са свих страна блокиране. Били би то најцрњи вилајети за Србе у бившој БиХ. Међународна заједница, под изговором да Срби хоће велику Србију, стварају, заправо, велику Хрватску у бившој БиХ. Херцег-Босна има природну спону са Хрватском. Они имају континуитет својих провинција, а по Венс–Овеновој мапи само би Срби били подељени у неколико одвојених, међусобно неповезаних провинција, које не би имале никакву природну везу са матицом Србијом, нити са Републиком Српском Крајином. Међутим, то не може проћи, ма ко и колико се трудио да тако буде. Српском

народу мора једном за свагда бити јасно – само слојан и јединствен може опстати на овом простору. Ако дозволи да буде разбијен, ако дозволи да га и изнутра нагризу, нема му спаса.“

Правна држава, али...

- О одлуци Владе Републике Српске да поништи препоруке о отпуштању са посла ближе родбине војних обвезника који се нису одазвали на мобилизацију генерал Младић каже:

„Треба градити и јачати правну државу, која ће подједнако штитити све грађане, без обзира на верску и националну припадност, али ту се мора бити опрезан. Ко је питао Србе у Зеници, примера ради, где су им синови. Редом су избаћивани из станова, са посла. Какво су они право имали у Алијиној „држави“. Има, међутим случајева да су муслимани и Хрвати били у нашим јединицама, али да су и они или њихове породице доживеле разне непријатности. Против тога се морамо борити, јер лојалне морамо да заштитимо.“

- Каква је ваша оцена војно-безбедоносне ситуације у Републици Српској?

„Одлична, а биће и боља!“

- Контроверзне вести стижу из Сребренице, односно о наводној хуманитарној мисији главнокомандујућег снага УНПРОФОР-а у бившој БиХ француског генерала Филипа Моријона. Ви сте у више наврата са генералом Моријоном разговарали. Шта мислите, да ли ће успети из Тузле да извуче три до четири хиљаде Срба, или ће се његова хуманитарне мисија свести на спасавање муслимана из Сребренице?

„Прво, ја високо ценим напоре генерала Моријона да помогне муслиманима из Сребренице. Да будем конкретнији, да

помогне рањеницима, женама, деци, старцима и оболелима. Ми смо се око свега брзо и лако договорили, јер ми никада нисмо ни спречавали никакав хуманитарни конвој било да је он био намењен Сребреници, Жепчу или неком другом муслиманском или хрватском насељу у бившој БиХ. Међутим, сви ти конвоји, сви летови хеликоптера морају бити договорени и са српском страном, јер они прелазе преко српске територије и лете преко наших територија. Зликовци су нанели много зла српском народу у околини Сребренице и другим деловима Источне Босне за време двомесечне муслиманске офанзиве. Њих ће стићи казна какву су заслужили и не може бити говора да се неко од њих прокријумчари у камионима или хеликоптерима УНПРОФОР-а. Ово смо рекли и генералу Моријону и он је такође рекао да зликовци морају бити кажњени. Чак је од нас и тражио списак имена муслимана који су починили оне нечувене злочине по источној Босни. Рекао сам генералу Моријону да их не знамо поименично, али да ће се и до имена доћи када положе оружје.“

Стеван Рисовић

**Генерал Ратко Младић о демилитаризацији Сребренице
СТРПЉЕЊУ ИМА КРАЈА⁵**

**Уколико муслимански бојовници не предају целокупно
пешадијско и тешко наоружање, више им неће помоћи
ни УНПРОФОР који није извршио преузету обавезу
да се разоружају муслиманске јединице**

- Пале, 13. маја – Генерал-потпуковник Ратко Младић, командант Главног штаба Војске Републике Српске је, како нам је рекао, скренуо пажњу главнокомандујућем армије БиХ Сеферу Халиловићу да је данас задњи рок за испоштовање Споразума о демилитаризацији Сребренице и Жепе, на који је стављен потпис обје сукобљене стране.

„Били смо и превише кооперативни, одлагали из дана у дан реализацију споразума, али и нашем стрпљењу има краја. Рекао сам отворено господину Халиловићу да је данас задњи дан да се испоштује свако слово потписаног Споразума о демилитаризацији Сребренице и Жепе, јер ће већ сутра бити касно. Ово упозорење је такође упућено и главнокомандујућем снага УНПРОФОР-а генералу Филипу Мориону, који је, на сву срећу, изгледа то озбиљно и схватио, па је данас у Сребреницу отишао његов заменик генерал Хејз. УНПРОФОР мора да разоружа муслиманске јединице око Сребренице, јер оно нешто старудије од оружја, што су тобоже предали, не може да нас завара. Ми добро знамо са каквим су арсеналом модерног оружја били наоружани сребренички Муслимани. Неће проћи ни најновија подвала муслиманског Радио Сарајева преко којег је лансирана лаж како је око 1.700 сребреничких Муслимана пребегло на територију под одговорношћу Другог корпуса армије бивше БиХ. Никакви трикови им не помажу, јер уколико данас не буду разоружани Војска Републике Српске ће бити принуђена да ступи у акцију, јер сви они зликовци који су до лаката окрварили своје руке кољући српску нејач по источној Босни мораће за та недела и да одговорају.“

---

⁵ Стеван Рисовић, „Генерал Ратко Младић о демилитаризацији Сребренице : Стрпљењу има краја“, *Дневник*, 14. мај 1993, 2.

- Јуче су, генерале, започети и преговори око демилитаризације Сарајева?

„Да, али ми није јасно зашто се на том састанку појавили и представници ХВО, када њих скоро па и нема у Сарајеву. Оно што се ми обавежемо, то ћемо сто посто и остварити. Преостаје дакле само да и друга страна (муслиманска) испоштује договор о примирју и споразуме о демилитаризацији Сребренице, Жепе, касније и Сарајева и других градова у бившој БиХ. Ја сам наредио свим претпостављенима да на линији разграничења са Муслиманима наша војска не отвара ватру уколико не буде изазвана, односно уколико животи мојих бораца не буду доведени у питање. Врло је битно да војници испоштују договор око примирја, јер је најпотребнији мир на линији разграничења, у рововима.“

- Како коментаришете данашњу вест Радио Ватикана према којој се за муслиманско-хрватски сукоб у бившој БиХ оптужује лидер босанскохерцеговачких муслимана Алија Изетбеговић?

„Прочитао сам ту вест. Ватикан је гори од Алије Изетбеговића, који је напоскон, изгледа, схватио да је био изманипулисан од Фрање Туђмана и Ватикана, јер док им је требало „муслиманско цвеће“, дотле су трпели своје „савезнике“, а сада их немилице треби по централној Босни и у Херцеговини.“

Стеван Рисовић

**Генерал-потпуковник Ратко Младић
специјално за „Дневник“**

ПОШТОВАЋУ ОДЛУКУ РУКОВОДСТВА⁶

Ја сам војник и поштоваћу одлуке политичког руководства, каже командант Главног штаба Војске Републике Српске, само желим да кажем да имамо право да се бранимо. Ко може наредити повлачење, ако није пронађено мирно рјешење. Нико. Прво договор, па повлачење.

Мировни преговори о бившој БХ у Женеви су привремено прекинути. Муслиманска страна, охрабрена могућношћу бомбардовања положаја Војске Републике Српске око Сарајева, искористила је то и повукла се из мировног процеса. Истовремено је ратни и политички губитак Алија Изетбеговић захтевао повлачење Војске Републике Српске с Бјелашнице и Игмана, на положаје од 30. јула. Очито да му неко треба да објасни да он није у ситуацији да поставља ултиматуме. Рећи ће то неко муслиманском лидеру Алији Изетбеговићу, а већ му је рекао генерал-потпуковник Ратко Младић, командант Главног штаба Војске Републике Српске, у специјалној емисији за Српску телевизију „Канал С“ на Палама. Искористили смо присуство генерала Младића и разговарали с њим.

- Господине генерале, Алија Изетбеговић тражи ваше повлачење с Бјелашнице и Игмана на положаје од 30. јула. Када је Војска Републике Српске ослободила то подручје?

„Упозоравао сам Муслимане и њихове команданте. Наша упозорења нису схватили озбиљно. Говорио сам да нас не нападају. У супротном зна се шта ће им се догодити. Нису слушали, прекршили су примирје. Упали су у рејон Доброг поља, убили седам припадника Гатачке бригаде. Какав би ја био командант да не заштитим своје борце. У силовитом контраудару ослободили смо саобраћајницу Добро поље – Трново – Сарајево. Муслимански војници нису стали с нападима, па смо били приморани

---

⁶ Драгиша Ћосовић, „Генерал-потпуковник Ратко Младић специјално за 'Дневник': Поштоваћу одлуку руководства“, *Дневник*, 6. август 1993, 3.

продужити активности. Већ 27. јула Војска Републике Српске била је на Бјелашници, Височици, Игману и Трескавици. Не видим разлога зашто се правдати. Ми никоме нисмо објавили рат. Нама јесу. Јуче сам био на Игману. Нема никога, има наше војске, муслиманска је безглаво побјегла. У бијегу су спалили хотел на Бјелашници: хотел СКИ, Међународни омладински центар и хотел „Фамос“, ваљда се тако зове.“

- Алија Изетбеговић у Женеви тврди да се јединицама УНПРОФОР-а не дозвољава приступ на Игман и Бјелашницу, те да се тамо још увијек воде борбе?

„То су чисте лажи. У уторак, 4. августа, примио сам официре УН на Бјелашници. Била су два официра из Аргентине, Рус, Кенијац. Симпатични момци. Они су се увјерили да се на Игману не воде борбе. Он је под нашом контролом. Муслиманска војска је побегла. Нисам их аутомобилом могао стићи. Заробили смо много њихове опреме, војника, муниције, артиљерије. Представници УНПРОФОР-а су били присутни када су нас Муслимани гађали на врху Бјелашнице са 17 граната калибра 15 милиметара. Неће више никада дејствовати из тих топова.“

- Готово сви светски медији оптужују Војску Републике Српске за офанзивна дејства. Вас чак да сте летели хеликоптером? Плачу над муслиманским поразима.

„Ваљда не очекују да ћу да идем на магарцу. Ја сам генерал, командант Војске Републике Српске. Зашто та бјелосвјетска пискарала нису ни слова написала о чворишту (центру везе) ЈНА на Бјелашници. Наши војници били су без струје, воде, хране... Војници су клани, убијани. Онда нису нас жалили и писали. Шта сада хоће?“

- Војска Републике Српске контролише 72 процента територије БиХ. Дакле, територије има и превише. Зна се да РС није за рат. Срби се сада оптужују за наводну офанзиву

на Сарајево. НАТО, Америка, сви су се забринули и узбудили због тога. Хоће ли српска војска ићи на Сарајево?

„Прво не знам ко је израчунао тај проценат? Ја сам за то да сви добијемо оно што им припада и буду своји на своме. Муслимани су жељели овај рат, морају сносити последице. Зашто се НАТО и Америка није узбудила након покоља наше војске у Добровољачкој улици у Сарајеву. Пуцали су у транспортер УНПРОФОР-а, Јован Дивљак, пазите Дивљак, а не Дијак и његове хорде. Шта сада хоће. Нити изводим офанзивне акције ка Сарајеву, нити га хоћемо војнички освојити. Учинили смо низ уступака. Тешка срца сам наредио нашим војницима повлачење са сарајевског аеродрома. Сада га користе за наоружавање. Копају тунел испод писте, ка Храсници. Сада морају копати и кроз Игман и Бјелашницу. Пут преко Игмана из Храснице им је пресјечен. Боље им је да седну и преговарају. Нека се политичари договоре. Наша војска ће да чека договор политичара. А њихова? Ко нас и зашто плаши војном интервенцијом? Већ годину дана Војска Републике Српске само чува своје градове, села, огњишта, гробове...“

- Не верујете у војну интервенцију?

„Чиме ми то угрожавамо Америку и њене интересе. Како јој сметамо. Чиме смо угрозили било кога? Наша војска није у туђој земљи. Чувамо само своје. Не мисле ваљда ти што би нас напали да се рат не би проширио. Зашто се не казне они који су то све закували. То су Фрањо и Алија. Они су, уз помоћ других, разбили Југославију. Сада се њихове војске туку у централној Босни и долини Неретве. Неко свесно хоће да њихове сукобе маргинализује. Није ваљда да је врх Бјелашнице пречи од Мостара, Прозора, Горњег Вакуфа... Нико не пише шта је Војска Републике Српске учинила и за Муслимане и за Хрвате. И једни и други моле за помоћ. Спашавамо оне који су пуцали и убијали Србе. Ипак, морамо помоћи цивилима. Што се о томе не говори, пише...“

- Све су чешће оптужбе у свету да не слушате Врховног команданта, предсједника Републике Српске др Радована Караџића и да радите на своју руку?

„Морам поново рећи, кад је растурана Југославија нико се није узбуђивао. Срби су били убијани, клани, мучени, истребљивани, протјеривани... Сви су то мирно гледали. Сада све знају? Немам ја разлога никоме изјављивати и показивати лојалност. Нису наше одлуке, одлуке појединца, већ колективне. Ко може наредити повлачење, ако није пронађено мирно рјешење. Нико. Политика и политичари наравно морају изнаћи рјешење и одговор. Војска Републике Српске ће га поштовати, као и до сада.“

- Једна од тачака мировног споразума о бившој БиХ, наравно ако буде усвојен, је и демилитаризација. Вјерујете ли у њу?

„Пети пут у овом веку Срби воде рат за голи опстанак. Неће нас нико други чувати. Како су прошли Срби у Републици Српска Крајина, у Кашићу, Земунику, зар нам није доста кама и клања. Ја сам војник, поштоваћу одлуке политичког руководства. Само желим да кажем да имамо право да се бранимо. Треба казнити растураче Југославије. Ко има право да једну земљу једноставно избрише гумицом. Има ли ико право да нам ускраћује борбу за голи живот! Никоме не пријетим. Нисмо незналице. Питам вас ко нам гарантује демилитаризацију. Исламске земље наоружавају Муслимане. Купују оружје. Добили су све. Шта смо ми добили? Санкције!“

На крају разговора генерал-потпуковник Ратко Младић је истакао да све што српски народ у Републици Српској има треба да захвали прије свега обичном војнику. Оним чији је живот свакодневно у опасности. Он је створио и Републику Српску. Њима смо, према речима команданта Војске Републике Српске, велики дужници.

Драгиша Ћосовић

**Разговор са командантом Војске Републике Српске,
генералом Ратком Младићем**

ПЕТ РАТОВА У ВЕКУ СУВИШЕ И ЗА СРБЕ⁷

Женевски споразум је компромисно решење које највише одговара Муслиманима, јер су добили више од 20 одсто територија бивше БиХ која је катастарски припадала Србима. Међународна заједница мора да схвати, прихвати и да призна српском народу оно што припада и сваком другом народу на земаљској кугли – да живи на своме вековном огњишту

Уочи заседања Народне Скупштине Републике Српске на Палама, замолили смо генерал-потпуковника Ратка Младића команданта Главног штаба Војске Републике Српске да за „Дневник“ говори о женевском споразуму и Овен–Столтенберговој мапи територијалне поделе бивше БиХ. Не желећи да прејудицира коначну одлуку народних посланика генерал Младић је за женевски споразум рекао да је компромисно решење, које не задовољава све, а највише Србе, да су Муслимани овим споразумом добили највише – своју државу, коју никада на овим просторима нису ни имали, да им је поклоњено више од 20 одсто територије бивше БиХ која је и грунтовно и катастарски припадала Србима...

„Међународна заједница мора напокон оно што има сваки народ на целој земаљској кугли – каже генерал Младић. Срби никада нису били освајачи и агресори. Нису ни сада. Ми само тражимо да будемо своји на своме, да нас нико не дира, ни ти да кога дирамо. Ми хоћемо да живимо као и сав други нормалан свет, да производимо, сарађујемо са другима, да будемо отворени према свима. Па Срби су у овом веку водили чак пет ратова. Е, богами, пет ратова у једном веку је, признаћете, превише и за Србе. Ја сам војник, професионалац што се каже, али рата ми је преко главе. Стотину пута сам већ рекао и нашим и

---

⁷ Стеван Рисовић, „Разговор са командантом Војске Републике Српске, генералом Ратком Младићем : Пет ратова у веку сувише и за Србе“, *Дневник*, 29. август 1993, 7.

страним новинарима, америчким сам то посебно наглашавао – ја сам човек од крви и меса, и ја бих волео да седим у топлој соби, да сам у кругу своје породице, својих пријатеља и познаника, а не да... Ма рата ми је преко главе и био бих најсретнији човек на свету када би у неку провалију без дна било похрањено за век векова целокупно оруђе и оружје на земаљској кугли.“

Срби се неће одрећи Сарајева!

- На питање како гледа на будући статус Сарајева, које би потпало под протекторат УН на одређено време (две године) генерал Младић је рекао:

„Можда је то, у овом тренутку и најрационалније решење. Нећу рећи најбоље, јер најбоље би било да је Сарајево подељено одмах на српско и муслиманско, али у сваком случају Срби се неће одрећи овог града, јер је Сарајево, по величини и броју становника, после Београда други српски град у бившој Југославији.“

Излаз на море

- Столтенберг-Овеновим планом није предвиђено да Срби добију исказ на море, док су Муслимани добили излаз и на море и на Саву.

„Морају и Срби остварити право изласка на море, јер ако су га остварили Хрвати и Муслимани, зашто не би и Срби.“

Штитили смо цивиле

- Свима је, нема сумње, рат у бившој Југославији, односно у бившој БиХ дозлогрдило. Обичним људима, цивилима највише, јер у сваком рату, у овом поготово, цивилно становништво највише страда. Назире ли се, господине генерале, крај тим страхотама? Има оцена и процена да чак и у случају да сва три национална парламента (српски,

хрватски и муслимански) у бившој БиХ прихвате женевски мировни план, да ће се на мир још поприлично чекати.

„Цивили су недужне жртве сваког па и овог рата. Ми смо увек водили рачуна да заштитимо цивилно становништво. Никада нам цивилни објекти нису били мета напада и у свакој акцији смо остављали „коридор“ за извлачење жена, деце, старца. Нажалост, наши непријатељи се нису витешки понели у овом рату. У свој својој немоћи да нам се супротставе на бојном пољу сав бес су искаљивали на цивилима. И у овом рату су усташе прво у западној Славонији, а онда и у Херцеговини, као и муслимански екстремисти, маљевима, тољагама, ножевима убијали и масакрирали недужне Србе, углавном жене, децу и старце, који нису успели да умакну испред авети прошлости. Српски борац је одувек био оличење витештва и јунаштва. Ми смо помогли да се око 12 до 13 хиљада Муслимана (жена, деце, старца и болесних) безбедно извуче из Сребренице, спасили смо неколико хиљада Хрвата цивила, и око 1.500 припадника ХВО на Влашићу и Комару. Муслимани из Сарајева, они којима је јасно куда их води политика Алије Изетбеговића, нас моле да уђемо у Сарајево и да их спасимо већег јада и чемера. Хрвати из Витеза и Кисељака хоће да се ове општине припоје Републици Српској, како би, када се рат заврши, остали или у Републици Српској или у Херцег-Босни.“

- На самом почетку рата Муслимани и Хрвати су створили и војни савез с циљем да заједничким снагама победе Србе. Зашто је, по Вашој оцени, дошло до кидања тог савеза односно зашто су се Хрвати, касније, приклонили Србима?

„То савезништво је било засновано на мржњи према Србима и оно је морало да пукне, јер се није радило о истоветним стратешким циљевима. Алија Изетбеговић је рачунао да ће, уз помоћ хрватске војске, да се обрачуна са Србима, а онда, онда би, рачунао је, лако изашао на крај и са јединицама ХВО, док је рачуница Хрвата била другачија – максимално искористити

Муслимане за своје властите циљеве. Зашто су се, кажете, Хрвати приклонили Србима? Нису се они никоме приклонили, него је, једноставно речено, дошло до подударности стратешких циљева једних и других. И Срби и Хрвати у бившој БиХ хоће да имају своју државу, које би се везивале за матице.“

Искорак ка миру

- Међународна заједница је дуго скривала од очију светске јавности крвави међунационални сукоб Хрвата и Муслимана у средњој Босни. Тек у последње време светски медији су пуни извештаја о рату Хрвата и Муслимана.

„Скривано је нешто што се није могло сакрити. Зашто? Зато што је иста међународна заједница упорно и једнострано оптуживала Србе као агресоре. Срби су, по њима били, агресори, а жртве су били Муслимани и Хрвати. То је, дакако, умногоме отежавало преговарачку мисију Републике Српске и у Женеви, и у Њујорку, раније у Лисабону и Лондону. Ствари се сада битно мењају. Срби више нису искључиви и једини кривци за рат у бившој БиХ. Међународна заједница се суочила са ратом Муслимана и Хрвата. Нажалост, још увек су само Срби ти који испаштају због санкција, али и томе ће да дође крај.“

- Господине генерале, Ви сте се одлучно на оној, сада већ историјској седници Народне скупштине Републике Српске на Јахорини, супротставили Венс–Овеновом плану. Можете ли, укратко, повући паралелу између Венс–Овеновог и Столтенберг–Овеновог мировног плана?

„Не бих коментарисао та два плана, јер зашто уопште и спомињати Венс–Овенов план, када је он мртав, а тај план није био мировни него ратноподстрекачки план. О овом новом плану сам већ, у неку руку, дао коментар. У сваком случају овај нови план је један искорак ка миру, што свакако, треба ценити.“

- Како гледате на размену појединих територија? У питању је Озрен, па Купрес, цели Бихаћ...?

„Видећемо шта ће рећи народни посланици. Времена је мало, али можда би било најправедније да сам народ о томе одлучи.“

Шта предвиђа војни споразум

- Стиче се утисак да се лако дошло до предлога да, рецимо, Купрес буде уступљен Хрватима, а да ни једно решење за поделу Сарајева није нађено.

„Ко каже да је Купрес уступљен Хрватима? То је предлог за размишљање, које су понудили Столтенберг и Овен. Али, да не улазимо у те ствари, нека то сачека.“

- Каква је судбина војно споразума, којег су на аеродрому у Сарајеву потписали војни команданти све три сукобљене стране у присуству генерала Франсиса Брикмона, главнокомандујућег снага УНПРОФОР-а за бившу БиХ.

„Све зависи од комплетног Женевског споразума. Војни споразум не значи ништа уколико једна од страна у сукобу не потпише, рецимо, мапу о територијалном разграничењу унутар бивше БиХ. Иначе, ако женевски споразум сви прихвате, седмог дана по његовом потписивању, како је и договорено, ступио би на снагу и војни споразум.“

Препоручио бих Изетбеговићу да потпише

Алија Изетбеговић је практично већ одбацио Женевски споразум изјавивши да је он неприхватљив за Муслимане. Тешко да ће и муслимански парламенат донети другачију одлуку.

„Мене савршено не интересује шта ће и какву ће одлуку донете њихов парламенат. Само, препоручио бих господину

Изетбеговићу да потпише план, јер овим споразумом Муслимани највише добијају. Јер, Срби и Хрвати су одвајкада имали своје државе на овим просторима – Муслимани нису никада. Одлучи ли се Изетбеговић на наставак рата неће му остати ни „филцан државица“. Муслиманима се много поклања. Ако то не прихвате на време, онда...“

- Шта он конкретно предвиђа?

„Тај план, у најкраћем, значи – мир. Наиме, седми дан по потписивању женевског споразума дошло би до прекида свих борбених активности, замрзнуте би се стечене позиције на достигнутим линијама, а свака замјена јединица би се обнављала под надзором УНПРОФОР-а. Даље, биле би формиране заједничке комисије, успостављене „вруће линије“, а УНПРОФОР-у би све три сукобљене стране доставиле податке о својим јединицама, о броју и локацији тешког наоружања, скице минских поља и ватрених линија. Споразум даље предвиђа да се месец дана касније успостави инфраструктура, отворе путеви, поправе далеководи, водоводи и гасоводи, створе услови за слободно кретање цивила и робе, а започело би и повлачење тешког наоружања и пешадије у касарне.“

- Спомињани су и неки коридори?

„Да то би били путеви, коридори у ширини од 500 метара: пут и пруга од Метковића до центра Сарајева, пут Сарајево – Зеница преко Рајловца, Илијаша и Високог, пут и пруга од Сарајева до Шамца преко Добоја и од Добоја до Тузле, путеви Бишаћ – Ливно, Невесиње – Мостар, од Жепе и Сребренице до Кладња, Вишеград – Сарајево преко Горажда и Пала, Столац – Требиње преко Љубиња и пут Добој – Теслић. Јасно, споразумом је предвиђено да се уреде и путеви с посебним мерама обезбеђења према аеродромима у Сарајеву, Мостару и Бањалуци. Овим споразумом је, такође, предвиђено да се у другом месецу његове примене настави повлачење војних јединица на своја подручја и да отпочне демилитаризација истих.“

- Генерале, у понедељак 30. августа у Женеви треба да се наставе преговори о мирном решењу кризе у бившој БиХ.

„Ми смо за мир. То смо стално истицали и ја верујем да смо коначно и уверили међународну заједницу у то. А коме је стало до рата, нека ратује. У сваком случају, очекујем да дође до расплета кризе у бившој БиХ уз употребу политичких, а не војних средстава.“

Стеван Рисовић

**Генерал-потпуковник Ратко Младић,
командант ГШ Војске РС
СРПСКА ВОЈСКА ЈЕ ЗА МИР⁸**

Ако муслимани крену на српске положаје око Сарајева, одбранићемо их, као што ћемо зауставити и, како се наглашава, офанзиву муслимана и Хрвата на нас у Посавини. Све док међународни фактори не буду хтели, неће бити мира у бившој БиХ

Тешко оруђе је повучено из и око Сарајева или је под контролом УНПРОФОР-а и на реду је демилитаризација Сарајева. Међутим, Француска упорно форсира, захтевајући од Савета безбедности да донесе резолуцију о успостави администрације УН у Сарајеву. Уколико се претходно све три стране у сукобу не би договориле о свим спорним и неспорним питањима о демилитаризацији Сарајева, могло би бити нових компликација. На то је, уосталом, у писму генералном секретару УН Бутросу Галију упозорио и председник Републике Српске др Радован Караџић. О томе разговарамо с генералом Ратком Младићем, командантом Главног штаба Војске Републике Српске.

- Шта је био циљ ултиматума НАТО-пакта? Је ли то стварно жеља међународне заједнице да се и сепаратним миром дође до трајног мира у бившој БиХ, или је циљ да се ослаби српска војна позиција на сарајевско-романијском ратишту?

„Срби су од првог дана били наклоњени миру и ту своју наклоност су безброј пута до сада потврђивали. Ми смо, то је и међународној заједници добро познато, прогласивши и једнострано прекид ватре, склапали мировне споразуме и са муслиманима и са Хрватима, предузимали нове иницијативе за мбран расплет кризе, али све то није било довољно да убеди међународну заједницу у исправност српске политике. Шта се крије иза ове одлуке, треба питати НАТО. Међутим, ја верујем да су у

---

⁸ Стеван Рисовић, „Генерал-потпуковник Ратко Младић, командант ГШ Војске РС : Српска војска је за мир“, *Дневник*, 27. фебруар 1994, 3.

питању миротворни кораци међународне заједнице, а не, како рекосте, да се ослаби српска војна позиција око Сарајева.“

О тузланском аеродрому

- Актуелно је питање „сарајевског модела“. Француска већ тражи да се, под претњом бомбардовања српских положаја око Тузле, отвори аеродром „Дубраве“.

„Сигуран сам да би аеродром „Дубраве“ најмање био коришћен за дотурање хуманитарне помоћи муслиманима у тузланском региону. Имамо поуздане информације да би се авионима допремало оружје и муниција као и исламски војници. Разговараћемо са УНПРОФОР-ом о могућности отварања аеродрома у Тузли, а можемо о томе да разговарамо директно и с муслиманском страном, али свима мора да буде јасно да нећемо дозволити да се понови случај са сарајевским аеродромом. Аеродром у Тузли је подесан и за контролу неба над целом Србијом. Ко зна какве све комбинације има Запад с тим аеродромом.“

Руси претекли бомбе

- Запад није благонаклоно прихватио долазак Руса у Сарајево. Очигледно је да су Руси помрсили рачуне Американцима.

„Руска иницијатива је дошла, рекао бих, у минут до дваест јер је све било спремно да се изрежирани масакр на Маркалама искористи за бомбардовање српских положаја. Ми смо, иначе, испољили велико разумевање за обострано најприхватљивије решење. Нажалост, међународна заједница је једнострано деловала. Појава Русије је донекле пореметила планове Американаца. Балкан је много ближи Русији него САД, па због чега би онда Американци имали више интереса за Балкан него Руси“?

- Срби у Сарајеву су остали заточеници. Има ли наде да се они извуку из муслиманског дела?

„Има, мора бити, јер се ради о 60-70 хиљада Срба, према нашој процени, када не могу из града верујем да ћемо се с УНПРОФОР-ом и муслиманима договорити да се отворе путеви кроз Сарајево, да би се обезбедило слободно кретање свих грађана. Демилитаризација Сарајева баш и подразумева отварање тих пунктова.“

- Шта ако муслимани крену у пробој српских одбрамбених линија око Сарајева и у самом Сарајеву? Повлачењем тешке артиљерије нарушен је баланс снага, јер је муслиманска војска у Сарајеву, бар бројно јача од српске.

„Не брините за српске одбрамбене положаје око Сарајева. Ми имамо велико поверење у УН, односно у снаге УНПРОФОР-а које се стварно труде да очувају примирје. Ми нисмо никоме објавили рат. Ми ћемо сада да одговоримо на сваки напад. Право на самоодбрану нам не може ускратити нико, никаквим декретом. Ако уследи муслиманска офанзива, узвратићемо жестоко свим расположивим средствима. Не бих им препоручивао да се лате оружја.“

- Ових дана сте обилазили неке јединице Војске Републике Српске на добојско-теслићком ратишту и у Посавини. Да ли је то због наговештаја скорашње муслиманске офанзиве у Посавини?

„Да, ми у команди имамо информације које упућују да би муслиманска војска могла предузети велику офанзиву на Брчко да спрече коридор који спаја српске крајине с матицом Србијом. Обишао сам наше положаје и уверио се да, ако и крену, неће проћи.“

Хоће ли муслимани и Хрвати на Србе

- Може ли доћи до садејства муслиманских и хрватских снага у Посавини, јер је на помолу нова коалиција?

„И једни и други су србомрски и баш на тој мржњи и праве савез. Не вреди им то ништа, јер су и у почетку и једну и други били уперили своје оружје против Срба, па су постигли то да би одавно били војнички поражени да се у конфликт нису умешали муслимански и хрватски спонзори. Могуће је лако да муслиманско-хрватска коалиција, потпомогнута првенствено из Хрватске, али и из многих земаља из света, опет посегну за оружјем и крене против Срба. Боље би било да седнемо за сто па да се договоримо о праведном и трајном миру.“

- Алија Изетбеговић је изјавио да су муслимани спремни на дуготрајан, исцрпљујући рат да сачувају унитарну и недељиву БиХ.

„Да, и они се озбиљно припремају за такав рат. Имају огромну подршку у капиталу пребогатих исламских земаља и моћном Западу, који им је, за сада, само политички штит, али... Срби највише трпе јер су санкције према Југославији и заведене са циљем да се српски народ баци на колена, да се присили да моли за прекид рата. Не знају они да је Србин јачи и постојанији што му је теже. Алија Изетбеговић може да сања само исламску БиХ. Од такве државе нема ништа и што пре то схвати, биће му боље. Ми немамо ништа против да муслимани имају своју државу, али онолику колико заслужују, а не целу БиХ.“

- У више наврата сте изјављивали како бисте били најсрећнији човек на свету када би рат одмах стао. Да ли вам је баш толико дозлогрдио овај рат?

„Још како! Не памтим када сам спавао бар четири часа. Ја јесам војник, али рата ми је преко главе и само луд човек може више волети рат него мир. Међутим, овај рат ћемо ми да

издржимо до краја и да на крају будемо победници. Ми нисмо никоме објавили рат, него само бранимо властита огњишта.“

- Да ли је завршетак рата ближи после „сарајевског случаја“, или је посреди само још један пуцањ у празно?

„Све док међународни фактори не буду хтели мир у бившој БиХ, мира неће бити. Видите, хрватске регуларне снаге се налазе на бившој БиХ, а међународна заједница то прећуткује. Муслиманска или хрватска страна нападне плаве беретке, опет ништа. Све се опет чини како би се само напакостило српском народу. Чуди ме само да нисмо оптужени и за крвопролиће између муслимана и Хрвата, а бићемо, будите сигурни, уколико поново буде муслиманско-хрватске коалиције.“

Стеван Рисовић

**Командант Главног штаба ВРС
генерал-потпуковник Ратко Младић
ДОСТА ЈЕ БИЛО УСТУПАКА⁹**

Једномесечно примирје, да се то закључити и из изјава УНПРОФОР-а, односно самог генерала Мајкла Роуза, главнокомандујућег снага УНПРОФОР-а у бившој БиХ, перманентно крше муслимани на скоро свим линијама додира са Војском Републике Српске, али и Хрвати у Посавини и Хрвати са леве обале Саве, одакле су у више наврата испаливане смртоносне гранате на Брчко. Међународна заједница ћути, што се може протумачити и њеном благонаклоношћу на провокативне нападе муслимана и Хрвата. Војска Републике Српске стриктно поштује наредбу врховне команде о уздржавању. О томе разговарамо са генерал-потпуковником Ратком Младићем, командантом Главног штаба Војске Републике Српске.

Своје одлуке спроводимо

„Иако смо имали дебелог разлога да узвратимо жестоко, ограничили смо се на строгу пасивну одбрану – истиче генерал-потпуковник Ратко Младић. Муслиманска војска се оглушила на све досадашње прекиде ватре, на све апеле за обустављање рата у бившој БиХ, јер муслиманско политичко и војно руководство, подупрто Западом, још увек мисли да ће у овај рат увући НАТО-пакт, или само САД, па да тако сачувају унитарну Босну и Херцеговину. Војска Републике Српске је једна добро организована и дисциплинована војска. Наредба да се не предузимају, у току месец дана, после женевских преговора, никакве офанзивне акције, биће сто-посто испоштована. Можда би ово назови примирје поштовали и муслимани да имају компактно политичко и војно руководство. Али, како да испоштују, када се они међусобно бију у АП Западна Босна, како када је и њихов генерал Расим Делић наговестио и пре разговора у Женеви да ће муслимани ускоро ослободити све „муслиманске“ градове, спомињући Добој, Теслић, Дервенту, Брчко...“

---

⁹ Стеван Рисовић, „Командант Главног штаба ВРС генерал-потпуковник Ратко Младић : Доста је било уступака“, *Дневник*, 19. јун 1994, 3.

- Може ли се, ипак, ово једномесечно какво-такво примирје трансформисати у трајан мир?

„Када бисмо само ми одлучивали о томе, трајан и праведан мир би се овог тренутка могао склопити. Међутим, све док страни фактори, првенствено САД, буду још више гурали у рат муслимане и Хрвате, мир ће бити све даље. Суздржавање од офанзивних дејстава требало би да послужи свим трима сукобљеним странама, да уз непристрасан став међународне заједнице, нађу макар и пукотину кроз коју би допрло светло у овај мрачни простор. Хрвати и муслимани морају да схвате, Срби су то схватили на самом почетку, да у сваком рату губе и победници и поражени. Оружје стога мора заћутати, а преговори морају бити једино средство за разрешење кризе. Политичко решење не треба прејудицирати. До њега ће се већ некако доћи, а доћи ће се најлакше уколико би о њему одлучивао српски, муслимански и хрватски народ у бившој БиХ. Воља српског народа је проверена на Венс–Овеновом плану, а раније и на плебисциту, када се српски народ листом определио за властити пут, за властити живот и за право на самоопредељење. Хрватско-муслиманска федерација је створена, не вољом хрватског и муслиманског народа, јер да се народ изјашњавао, убеђен сам да та федерација никада не би била промовисана, али, ето, промовисана је жељом Вашингтона. Желим им сваку срећу, иако сам убеђен да ће тај брак бити кратког века.“

О исламским „плавим шлемовима“

- Како гледате на долазак турских војних снага у саставу УНПРОФОР-а у бившу БиХ?

„Потпуно је разобличена стратегија НАТО пакта и сад када је реч о рату у бившој БиХ. Они не смеју да створе нови Вијетнам. Ослањају се на своје „сателите“ хрватску и муслиманску војску и за војне снаге неких исламских земаља. Зар западна штампа не пише да су цеви припадника УНПРОФОР-а окренуте према српским положајима. Ми будно пратимо развој ситуације

и ако се опет посегне за оружјем и удари на Републику Српску, узвратићемо свим расположивим потенцијалом.“

Доста је било уступака

- У Женеви су постигнути мршави резултати. Тамо је само српска делегација била на највишем војном, државном и политичком нивоу.

„Ми смо пре пута у Женеву анализирали војно-политичку ситуацију у земљи и закључили да идемо у комплетном саставу. Муслимански командант Расим Делић се понадао да ће можда у моме одсуству нешто направити на бојном пољу, али су њихове јединице претрпеле огромне губитке на озренско-возућком и на теслићком и србобранском ратишту. У Женеви ни смо имали директне контакте ни са муслиманима ни са Хрватима. И овога пута је на српску страну вршен невиђен притисак.“

- Сада се спомињу нека спорна подручја, тзв. „сиве зоне“?

„Увек се само од Срба траже нови уступци. Ми смо испунили све бонусе – од давања сарајевског аеродрома, који је био под нашом контролом, до приземљења наше авијације, толерисања да авиони НАТО пакта шпартају свакодневно нашим небом да се појединци из редова мировњака понашају окупаторски. Међународној заједници смо предочили низ необоривих доказа како се и конвојима „хуманитараца“ дотурало оружје и муниција муслиманима и Хрватима. Компромиса мора бити, али не једностраних са српске стране, него компромиса све три стране, ако се жели изнаћи праведно решење за расплет кризе у бившој БиХ.“

- Алија Изетбеговић тражи готово целу Крајину, Подриње и Посавину за муслиманско-хрватску федерацију.

„Може он да тражи шта му је воља, али шта ће добити од тога. Може и контакт-група да буде толико дарезљива према

муслиманима и Хрватима па да понуди на усвајање мапу која би одговарала интересима наших непријатеља, али од тога нема ништа. Српски народ води праведан, одбрамбени, отаџбински рат. Српски народ чува своја вековна огњишта. Никакве погодне, то је јасно казано у групи, нема око Крупе на Уни, Новиграда, Приједора, Санског Моста, око српске Посавине и Подриња. Рекли смо им да би река Сава могла и требало би да буде права природна граница између Републике Српске и Хрватске, да је Подриње српско, да је Крајина српска, јер је у западним деловима Крајине до Другог светског рата, живело већинско, трочетвртинско српско становништво, а да је у Другом светском рату баш на тим просторима извршен невиђен геноцид над српским народом. Рекли смо им да морају пребројати жртве фашистичког и усташког терора у Јасеновцу, у Градишци, у Дракулићу, у Крупи... па да ће се онда лакше схватити наша одлучност да не дозволимо никоме нове Јасеновце. Они би да отму што могу отети, а што не могу да прогласе „сивим зонама“. Српска страна је показала максималну кооперативност све у интересу мира. Нажалост, та кооперативност није добро схваћена, него је, злоупотребљена, јер је схваћена као слабост и попустљивост Срба. Зато и траже нове и нове уступке. Ишло се до нивоа који је угрожавао виталне српске интересе, а витални српски интереси су компактност Републике Српске и природна веза са матицом Србијом. Наравно, витални интерес РС је и излазак на море, јер по Крфској декларацији, Јадранско море припада свима, а не само Хрватима.“

Стеван Рисовић

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

1. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), Objedinjena sudska dokumentacija – International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), Unified Court Records Database.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

1. *Грађа за историју Републике Српске I : Документи о сиварању Републике Српске*, прир. Георгије Вулић. Источно Сарајево: Институт историјских наука Универзитета у Источном Сарајеву, 2025.
2. *Почетак рата у Босни и Херцеговини : документи и догађаји*, прир. Мићо Станишић. Београд: Свет књиге, 2017.
3. *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom I : Stenografske beleške sa proširenih sednica Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici*, прир. Vladimir Petrović. Београд: Institut za savremenu istoriju, 2010.
4. *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom II: Stenografske beleške sa zasedanja Narodne skupštine Republike Srpske*, прир. Vladimir Petrović. Београд: Institut za savremenu istoriju, 2011.
5. *Planovi, sporazumi, izjave o ustavnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine 1991. – 1995*, прир. Ivan Bilić i Miroslav Tuđman. Zagreb: Udruga Svetog Jurja, 2005.

МОНОГРАФИЈЕ

1. Begić, Kasim I. *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma*. Sarajevo: Izdavačko preduzeće „Bosanska knjiga“ – Pravni centar Fonda za otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, 1997.

2. Бјелица, Слободан. *Сїорови око ауїономије Војводине. Књ. 2, 1974-1988*. Београд: Службени гласник, 2021.
3. Боројевић, Данко и Драги Ивић. *Војска Реїудлике Срїске: 12. мај 1992 - 31. децембар 2005*. Београд: Српски ратни ветерани општине Чукарица, 2014.
4. Булатовић, Љиљана. *Генерал Младић*. Нови Београд: Нова Европа; Бања Лука: Глас Српски; Добој: Графичар, 1996.
5. Булатовић, Љиљана. *Рапорт команданту*. Београд: Удружење писаца Поета – Љ. Булатовић, 2010.
6. Вулић, Георгије. *Борбена дејсїва Херцеїовачкої корїуса ВРС 1992. їодине*. Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2024.
7. Гаврић, Милан. *Гробови їоворе исїину: Осињска срїска лака їјешагијска бриїада*. Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2021.
8. Dimitrijević, Bojan B. *Vazdušni rat nad Republikom Srpskom i Republikom Srpskom Krajinom*. Београд: Друштво историћара Србије „Stojan Novaković“, 2017.
9. Димитријевић, Бојан. *Генерал Младић и Војска Реїудлике Срїске*. Београд: Институт за савремену историју, 2019.
10. Јањић, Јован. *Српски генерал Ратко Младић*. Нови Сад: Матица Српска, 1996.
11. Јуришић, Драгиша и др. *Војска Реїудлике Срїске The Republic of Srpska Army*. Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2022.
12. Којић, Милорад, Невенко Врањеш, Виктор Нуждић и Дарио Новковић. *Намјерном силом на Реїудлику Срїску*. Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2017.
13. Кукобат, Душан и Бојан Димитријевић. *2. країишки корїус Војске Реїудлике Срїске*. Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2022.

14. Николић, Коста. *Јуџославија, џоследњи дани : 1989-1992. Књ. 1, „Сви Срби у једној држави“*. Београд: Службени гласник, 2019.
15. Николић, Коста. *Јуџославија, џоследњи дани : 1989-1992. Књ. 2, Људи мржње, земља смрђи*. Београд: Службени гласник, 2020.
16. Николић, Коста. *Јуџославија, џоследњи дани : 1989-1992. Књ. 3, Разарање државе, сџварање држава*. Београд: Службени гласник, 2022.
17. Попов, Душан. *Исђорија 'Слободне Војводине': (1942-1952)*. Нови Сад: Дневник, 1982.
18. Попов, Душан. *Парђизанска шђамџа у Војводини: (1941-1944)*. Нови Сад: Институт за изучавање историје Војводине, 1975.
19. Сокановић, Саво и др. *Генерали Ређублике Срђске 1992-2017*. Бања Лука: Министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске – Борачка организација Републике Српске, 2017.
20. Стојадиновић, Љубодраг. *Рађико Младић између миђа и Хаџа*. Београд: Народна књига – Политика НМ, 2006.
21. Šadinlija, Mesud. *Izmeђu pravde i realpolitike : odnos mirovnih planova i vojnih operacija u Bosni i Hercegovini : 1992-1995*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2018.

ДНЕВНИЦИ И МЕМОАРИ

1. Akashi, Yasushi. *U dolini između rata i mira : ličnosti koje sam upoznao*. Beograd: Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija – Evropski centar za mir i razvoj (ECPD), 2011.
2. Бербер, Стојан. *Сведок времена. Књ. 1, Антибироократска револуција : (1987-1989)*. Сомбор: Историјски архив – Удружење грађана „Раванградско пролеће“ – Градска библиотека „Карло Бијелицки“, 2016.
3. Bildt, Carl. *Zadatak mir*. Beograd: Radio B92, 1999.

4. Delić, Rasim. *Lice i naličje rata. Knj. 1, Na čelu armije u ratu i miru*. Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 2005.
5. Izetbegović, Alija. *Rat i mir u Bosni i Hercegovini War and peace in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 1998.
6. Izetbegović, Alija. *Sjećanja : autobiografski zapis*. Sarajevo: TKD Šahinpašić, 2001.
7. Jovanović, Vladislav. *Rat koji se mogao izbjeći: u vrtlogu jugoslovenske krize*. Beograd: Nolit – Altera, 2008.
8. Кољевић, Никола. *Свјетлост незаборава: (дневник 1993-1995.)*. Источно Сарајево: Књижевни фонд „Свети Сава“, 2009.
9. Кољевић, Никола. *Стварање Републике Српске: дневник: 1993-1995. Књ. 1*. Београд: Службени гласник; Бања Лука: Службени гласник Републике Српске, 2008.
10. Кољевић, Никола. *Стварање Републике Српске: дневник: 1993-1995. Књ. 2*. Београд: Службени гласник; Бања Лука: Службени гласник Републике Српске, 2008.
11. Лисица, Славко. *Командант без потребе*. Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2000.
12. Лисица, Славко. *Командант по потреби*. Бездан: Војводина; Сомбор: Информативни центар, 1995.
13. Миловановић, Манојло. *Истине и заблуде о рату у Босни и Херцеговини (1992 - 1995. године)*. Бања Лука: Удружење дефендолога Републике Српске, 2005.
14. Owen, David. *Balkanska odiseja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Hrvatski institut za povijest, 1998.
15. Плавшић, Биљана. *Сведочим : Друга књига*. Бања Лука: Триопринт, 2005.
16. Rose, Michael. *Misija u Bosni: borba za mir*. Beograd: Tetra GM, 2001.
17. Срдановић, Слободан. *Пале: ратна хроника*. Београд: Свет књиге, 1998.
18. Stanković, Miloš. *Krtica od poverenja*. Beograd: Knjiga-komerc, 2002.

19. Stoltenberg, Thorvald. *O ljudima*. Београд: Klub Plus, 2009.
20. Ћосић, Добрица. *Босански рат*. Београд: Службени Гласник, 2012.
21. Felić, Bejdo. *Peti korpus: (1992.1995.)*. Сарајево: Ljiljan, 2002.
22. Holbrooke, Richard. *Završiti rat*. Сарајево: Šahinpašić, 1998.

МОНОГРАФСКЕ СТУДИЈЕ

1. Divjak, Jovan. „Prva faza rata 1992-1993: borba za opstanak i nastavak Armije RBiH“. У *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, ур. Branka Magaš i Ivo Žanić, 181-205. Загреб: Jesenski i Turk; Сарајево: Dani, 1999.
2. Лукач, Сергије. „Штампа у Србији 1945-1991“. У *Два века српској новинарској*, ур. Михаило Бјелица, 149-159. Београд: Институт за новинарство, 1992.
3. Миловановић, Манојло. „Главни штаб Војске Републике Српске“. У *Војска Републике Српске у Огдбрамбено-ошачдинском рају*, ур. Јанко Велимировић, 213-228. Бања Лука: Одбор за његовање традиције ослободилачких ратова – Републички центар за истраживање ратних злочина, 2017.
4. Милутиновић, Милован. „Улога медија и пропаганде у раздијању Југославије и формирању Војске Републике Српске“. У *Војска Републике Српске у Огдбрамбено-ошачдинском рају*, ур. Јанко Велимировић, 93-136. Бања Лука: Одбор за његовање традиције ослободилачких ратова – Републички центар за истраживање ратних злочина, 2017.
5. Nikolić, Kosta. „Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990-1992“. У *Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990-1992 : tematska zbirka dokumenata*, прир. Kosta Nikolić, 11-57. Београд: Institut za savremenu istoriju – Fond za humanitarno pravo, 2011.
6. Павловић, Душан. „Средње Подриње и Сребреница у рат с посебним освртом на догађаје из 1995. године“. У *Република Српска у Огдбрамбено-ошачдинском рају : историјски њреглег*, ур. Предраг Лозо, 239-273. Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2017.

7. Petrović, Vladimir. „Od Ženeve do Pala: Podvajanje srpskih političkih elita oko usvajanja Vens-Ovenovog plana“. U *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Tom II*, прир. Vladimir Petrović, 73-86. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2011.
8. Рудић, Јовица. „Дејтонски мировни споразум“. У *Република Српска у Огдбрамбено-оштраудинском рајуу: историјски љрејлег*, ур. Предраг Лозо, 313-325. Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2017.
9. Скерлић, Јован. „Процват штампе у Србији и Војводини“. У *Два века српској новинарској*, ур. Михаило Бјелица, 13-16. Београд: Институт за новинарство, 1992.

ЧАСОПИСИ И ЗБОРНИЦИ РАДОВА

1. Barić, Nikica. „Акција 'Septembar 93' – pobuna Vojske Republike Srpske u Banjoj Luci“. *Prilozi XLI*, број 1 (2012): 185-201.
2. Brigović, Ivan. „Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine“. *Časopis za savremenu povijest XXXVIII*, br. 2 (2011): 415-452.
3. Вујић, Немања. „Егзодус Срба из долине Криваје 1992-1995“. У: *Српски идентитет и историјски процеси : зборник радова*. Уредник Симо Радић, 116-129. Требиње: Задужбина „Кнез Мирослав Хумски“, 2024.
4. Dašić Marko i Stevan Nedeljković. „Dugo putovanje u Dejton: međunarodne inicijative za mirno okončanje oružanih sukoba u BiH od 1992. do 1994. godine“. U *Dvadeset godina od Dejtonskog mirovnog sporazuma – trajni mir ili trajni izazovi?*, ур. Stevan Nedeljković, Milan Krstić i Dragan Živojinović, 11-30. Beograd: Fakultet političkih nauka, 2016.
5. Димитријевић, Бојан. „Генерал Младић и догађаји у Сребреници јуна 1995. године“. *Српска слободарска мисао XIX*, број 3-4 (2018): 3-30.
6. Dimitrijević, Bojan B. „Rat u Bosni i Hercegovini 1991-1992. – pregled aktivnosti zaraćenih strana“. *Istorija 20. veka XVIII*, број 2 (2000): 127-138.

7. Karović, Merisa. „Masakr ispred graske tržnice Markale 28. avgusta 1995. godine“. *Prilozi XLII*, broj 1 (2013): 151-185.
8. Кесеровић, Драгомир. „Однос политичких, војних и полицијских снага у одбрани Крајине и очувању Републике Српске“. У: *Паг зајаднокрајишких ојшћина и сћрадање српској народа Крајине : зборник радова*. Уредник Милован Милутиновић, 381-396. Бања Лука: Организација старјешина Војске Републике Српске, 2023.
9. Kulenović, Tarik. „Pripreme za rat i početak rata u Bosni i Hercegovini 1992. godine“. *Polemos : časopis za interdiciplinarna istraživanja rata i mira I*, broj 1 (1998): 89-112.
10. Lučić, Ivica. „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja“. *Časopis za suvremenu povijest XXXX*, broj 1 (2008): 107-140.
11. Миловановић, Манојло. „Стварање и развој Војске Републике Српске у току Одбрамбено-отацдинског рата у БиХ 1992. до 1995. год.“. У: *Војска Републике Српске у Одбрамбено-отацдинском рату*. Уредник Јанко Велимировић, 22-40. Бања Лука: Одбор за његовање традиције ослободилачких ратова – Републички центар за истраживање ратних злочина, 2017.
12. Милутиновић, Милован. „Двојно командовање снагама одбране убрзало пад западнокрајишких општина“. У: *Паг зајаднокрајишких ојшћина и сћрадање српској народа Крајине : зборник радова*. Уредник Милован Милутиновић, 181-214. Бања Лука: Организација старјешина Војске Републике Српске, 2023.
13. Mrduljaš, Saša. „Doprinos vladajućih bosansko-hercegovačkih stranaka izbijanju rata u Bosni i Hercegovini“. *Suvremene teme IV*, broj 1 (2011): 45-60.
14. Mulaosmanović, Admir. „Daytonski pregovori - ostvarivanje mogućeg?“. *Prilozi XLIV*, broj 1 (2015): 123-142.
15. Mulaosmanović, Admir. „Plan Kontakt-grupe i politika Alije Izetbegovića 1994. godine“. *Prilozi XXXXI*, broj 1 (2012): 203-222.
16. Nikolić, Kosta. „Unija tri republike. Mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu iz 1993. godine“. *Istorija 20. veka XXXX*, broj 1 (2022): 149-178.

17. Omerčić, Edin. „'...Jer dok smo mi ratovali...' – Pobuna dijela 1. krajiškog korpusa tzv. Vojske Republike Srpske“. *Prilozi XLIX*, broj 1 (2020): 233-271.
18. Pavlović, Stevan K. „Jugoslavija 1918-1991. : poraz jednog identiteta i jedne nestabilne političke kulture“. *Istorija 20. veka XIV*, broj 1 (1996): 7-20.
19. Petrović, Vladimir P. „Neuspeh ženevskih pregovora o prekidu Rata u Bosni i Hercegovini januara 1993“. *Istorija 20. veka XXXIX*, broj 2 (2021): 435-460.
20. Petrović, Vladimir P. „Odnosi unutar srpske političke elite i krah Vens-Ovenovog mirovnog plana za BiH“. *Istorija 20. veka XXX*, broj 1 (2012): 9-23.
21. Petrović, Vladimir. „Raspad SFRJ: Kriza, erozija, pat“. *Istorija 20. veka XXXIII*, br. 1 (2015): 111-132.
22. Раичевић, Небојша. „Оснивање, организација и надлежност међународних ад хос кривичних трибунала“. *Зборник радова Правној факултету у Нишу XLII*, др. 1 (2002): 346-370.

ПЕРИОДИКА

1. *Дневник* – Нови Сад, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996.

ВИДЕО МАТЕРИЈАЛИ

1. „A STA VI MISLITE - Davor Perinovic - Ispovest Srbina koji je osnovao HDZ BiH - Tv Ras“, video zapis, objavljeno 6. novembra 2017. <https://www.youtube.com/watch?vUCe5DRukNto>.
2. „Generali Sefer Halilovic 1“, video zapis, objavljeno 3. avgusta 2012. <https://www.youtube.com/watch?vIJeE4RcCU4&t2341s>.
3. „Generali Sefer Halilovic 2“, video zapis, objavljeno 3. avgusta 2012. <https://www.youtube.com/watch?vKlx96Cc5n88>.
4. „Generali Sefer Halilovic 4“, video zapis, objavljeno 4. avgusta 2012. <https://www.youtube.com/watch?vjt4T87aC3NM>.
5. „Generali Sefer Halilovic 5“, video zapis, objavljeno 4. avgusta 2012. <https://www.youtube.com/watch?vpc2s83K5JjM>.

6. „Генерал Ратко Младић – Српска Сребреница 11 јул 1995“, видео запис, објављено 24. октобра 2016. <https://www.youtube.com/watch?v2uCS1glznuw>.
7. „General Ratko Mladic u Srebrenici i Zepi - Evakuacija Muslimanskih Civila“, video zapis, objavljeno 13. jula 2012. <https://www.youtube.com/watch?vfYbI6kPk4qc>.
8. „Како је формиран Главни штаб и Војска Републике Српске /титл/“, видео запис, објављено 12. маја 2021. <https://www.youtube.com/watch?vcYhKh2KZo2o&t8s>.
9. „Командант у сузама – смотра Маневарске бригаде Дринског корпуса ВРС“, видео запис, објављено 6. августа 2021. <https://www.youtube.com/watch?vXSva2c6P4A&t8o8s>.
10. „Операција Звјезда 94 - Командант ГШ ВРС рапортира предсједнику Српске“, видео запис, објављено 23. јула 2021. <https://www.youtube.com/watch?v5gKERYrWtbA>.
11. „Ratko Mladić: Neobjavljeni intervju (CNN - 13. avgust 1995)“, video zapis, objavljeno 23. marta 2012. https://www.youtube.com/watch?vG6-grcdK_Oo.
12. „Srebrenica - Izdani grad (A town betrayed)“, video zapis, objavljeno 28. juna 2011. <https://www.youtube.com/watch?v-RUuhSGnLv8>.
13. „Srpska Radio Televizija STV 4. maj 1993. legendarni Risto Djogo †“, video zapis, objavljeno 17. decembra 2009. <https://www.youtube.com/watch?vFur58Sj7ad4>.
14. „France - Signing Of Bosnia Peace Agreement“, video zapis, objavljeno 21. jula 2015. <https://www.youtube.com/watch?v-ejwy3V1U4f8>.

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

- 1.КК – Први крајишки корпус
- 2.КК – Други крајишки корпус
- АРБИХ – Армија Републике Босне и Херцеговине
- БиХ – Босна и Херцеговина
- ВиПВО – Ваздухопловство и противваздушна одбрана
- ВК – Врховна команда
- ВРС – Војска Републике Српске
- ГО – Главни одбор
- ГШ – Главни штаб
- ДК – Дрински корпус
- ЕЗ – Европска заједница
- ИБК – Источно-босански корпус
- ИКМ – истурено командно мјесто
- ЈНА – Југословенска народна армија
- КЕБС – Конференција за европску безбедност и сарадњу (енг. Conference on Security and Co-operation in Europe).
- КМ – командно мјесто
- КПЈ – Комунистичка партија Југославије
- МКБЈ – Међународна конференција за бившу Југославију
- МКСЈ – Међународни кривични суд за бившу Југославију
- МУП – Министарство унутрашњих послова
- НАТО – Организација Сјеверноатлантског споразума (енг. North Atlantic Treaty Organization).
- НОР – Народноослободилачки рат
- НСРС – Народна скупштина Републике Српске
- ПА – против-авионска
- ПВФ – паравојна формација
- ПК – Покрајински комитет
- РИК – руковођење и командовање
- РС – Република Српска
- РСК – Република Српска Крајина
- РХ – Република Хрватска
- САД – Сједињене Америчке Државе
- САО – Српска аутономна област
- САП – Социјалистичка Аутономна Покрајина

СБ – Савјет безбједности
СДА – Странка демократске акције
СДП – Странка демократских промјена
СДС – Српска демократска странка
СК – Савез комуниста
СПО – Српски покрет обнове
СР – Социјалистичка Република
СРЈ – Савезна Република Југославија
СРК – Сарајевско-романијски корпус
СРНА – Српска новинска агенција
СФРЈ – Социјалистичка Федеративна Република Југославија
ТАНЈУГ – Телеграфска агенција нове Југославије
ТО – Територијална одбрана
УН – Уједињене Нације
УНПРОФОР – Заштитне снаге Уједињених Нација (енг. United Nations Protection Forces)
УНХЦР – Високи комесаријат Организације уједињених нација за избјеглице (енг. United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR).
ХВ – Хрватска војска
ХВО – Хрватско вијеће одбране
ХДЗ – Хрватска демократска заједница
ХК – Херцеговачки корпус
ХОС – Хрватске одбрамбене снаге
ЦИА – Централна обавјештајна агенција (енг. Central Intelligence Agency – CIA)
ЦК – Централни комитет

- Ђ**
Ђого, Ристо 153, 188.
Ђукић, Ђорђе 48, 53, 216, 221.
- Ж**
Жанвије, Бернар 92, 93, 95, 132, 133.
Жерајић, Обрен 249.
- З**
Зец, Момир 216.
Зец, Остоја 198, 199.
- И**
Иглбергер, Лорен 232.
Изетбеговић, Алија 10, 21-24, 59, 64, 71, 84, 86, 91, 98, 105, 119, 129, 142, 144, 147, 152, 163-166, 168, 169, 174, 177, 181, 185, 186, 196, 213, 231.
- Ј**
Јељцин, Борис 75, 114.
Јосиповић, Драган 241.
- К**
Калинић, Драган 208.
Караџић, Радован 21, 23, 24, 49, 56, 60, 71, 74, 80, 107, 122, 135, 142, 145, 150-153, 159, 162, 163, 165, 168, 172-174, 180, 183, 188, 191, 193, 195-197, 199-203, 205, 207-211, 214-222, 225, 226, 234-240, 244, 245, 250, 251.
Кареманс, Томас 129.
Карингтон, Питер 29.
Картер, Џими 80.
- Келечевић**, Бошко 216.
Кларк, Весли 123-125, 135.
Клас, Вили 134, 135.
Клаузевиц, Кларк фон 162.
Клинтон, Бил 75, 125, 163, 182, 186.
Кљујић, Стјепан 22.
Козирјев, Андреј 161, 214.
Козић, Душан 221.
Кол, Хелмут 186.
Кољевић, Никола 10, 22, 66, 98, 113, 114, 135, 151-153, 161, 172, 174, 180, 182, 202, 209, 221, 224, 226, 232.
Комшић, Иво 182.
Контић, Радоје 221.
Крајишник, Момчило 25, 49, 151-153, 162, 168, 174, 180, 182, 199, 205, 208, 211, 221, 222, 244, 250.
Краљевић, Блаж 31.
Кристофер, Ворен 181.
Крстић, Радислав 87, 138, 216.
Куловац, Бењамин 89.
Кусмук, Зоран 122.
Кутиљеро, Жозе 29, 59, 60.
- Л**
Ликурезос, Александар 237.
Лилић, Зоран 221.
Лисица, Славко 10, 37, 42, 194.
Лукић, Владимир 202.
- М**
Мазовјецки, Тадеуш 239.
Малешевић, Љубинка 249.
Марић, Јово 53, 216.

Марјановић, Мирко 174.
Марковић, Светозар Тоза 15.
Мартић, Милан 235, 250.
Мејџор, Џон 142, 186.
Мехољић, Хакија 84.
Миловановић, Манојло 10, 50, 52, 59, 69, 78, 107, 191-193, 195, 196, 203, 214, 216, 241, 244.
Милошевић, Слободан 18, 91, 92, 114, 135, 151, 152, 154, 156, 160, 161, 163, 168, 174, 176, 177, 180-183, 186, 191, 202, 203, 213, 214, 219-222, 240, 244, 245, 250.
Милутиновић, Милан 135.
Мићуновић, Драгољуб 21.
Мицотакис, Константин 152, 154-157.
Младић, Ана 70, 73, 245.
Младић, Босиљка 70.
Младић, Дарко 172.
Младић, Неђо 33.
Младић, Спасоје 33.
Младић, Стана 33.
Моријон, Филип 66, 106-109, 111, 123.

Н
Намбијар, Сатиш 42, 104, 123, 145, 146.
Нијамбе, Приска 245.
Нинковић, Живомир 193, 194, 208, 216.
Нинковић, Милан 207.
Новак, Божо 194, 216.

О
Овен, Дејвид 10, 71, 95, 116, 142-154, 159, 161-163, 165-170, 172, 174, 188, 195.
Орић, Насер 82.

П
Павелић, Анте 33.
Павловић, Лудвиг 30.
Пандуревић, Винко 86, 87.
Панић, Живота 153.
Панић, Милан 141.
Пантелић, Мићо 48.
Периновић, Давор 21.
Перишић, Момчило 174, 203, 221.
Петковић, Миливој 107, 142, 145, 146.
Плавшић, Биљана 10, 22, 78, 80, 183, 202, 205, 208, 210, 211, 214, 221, 225, 240, 242-244.
Поповић, Витомир 202.
Принцип, Гаврило 151.

Р
Радиновић, Радован 146.
Радужков, Радомир 16.
Ражнатовић, Жељко 31.
Рашковић, Јован 21.
Рисовић, Стеван 249.
Роуз, Мајкл 61, 71-74, 78, 113, 114-118, 120-125, 172.

С
Силајџић, Харис 60, 84, 93.
Симић, Новица 62, 216.
Смит, Лејтон 93.

Смит, Руперт 82, 92, 93, 122, 126, 128, 130, 138.

Солана, Хавијер 186.

Срдановић, Слободан 70, 97.

Станишић, Мићо 234.

Станковић, Милош 122, 124.

Стогрен, Пет Б. 38, 218.

Стојадиновић, Љубодраг 141, 210, 225, 245.

Стојчевић, Павле (патријарх) 52, 220, 222, 243.

Столтенберг, Торнвалд 10, 71, 90, 95, III, 163, 165, 166, 169, 170, 174, 179, 195.

Суљић, Осман 81.

Т

Талић, Момир 62, 216.

Толимир, Здравко 53, 172, 180, 183, 208, 216, 221.

Томанић, Радивоје 216.

Томић, Драган 174.

Томић, Стеван 53.

Торлак, Хамдија 89.

Торнбери, Седрик 107.

Туђман, Фрањо 21, 36, 41, 57, 64, 119, 142, 152, 163, 165, 181, 186, 236, 237, 250.

Тус, Антон 145, 146.

Ћ

Ћосић, Добрица 142, 151, 154-156, 160, 181.

Ћосовић, Драгиша 249.

Ф

Фелић, Бејдо 77.

Филиповић, Мухамед 21, 84.

Х

Халиловић, Сефер 28, 31, 84, 107-110, 142, 145, 146, 185.

Хитлер, Адолф 132, 238.

Холбрук, Ричард 10, 84, 91, 93, 94, 98, 126, 135, 136, 180, 222.

Ч

Ченгић, Халид 30.

Черномирдин, Виктор 186.

Четник, Богдан 249.

Чолић, Перо 241, 244.

Ш

Шаћирбеговић, Мухамед 85, 185.

Шварцкопф, Норман 251.

Шешел, Војислав 202.

Шибер, Стјепан 107.

Ширак, Жак 186.

Шкрбић, Петар 53, 123, 216.

Шпегел, Мартин 43.

БИЉЕШКА О АУТОРУ

Немања Вујић је рођен у Добоју 18. септембра 1998. године. Основну школу завршио је у селу Какмуж (Општина Петрово), а Гимназију у Добоју. На Одсеку за историју Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду дипломирао је 2021. године, а звање мастер историчара је стекао двије године касније. На истом Факултету, 2023. године уписао је и докторске академске студије. У периоду мастер студија био је полазник програма стручне праксе у Спомен-збирци Павла Белањског у Новом Саду, а затим и сарадник у Историјском архиву града Новог Сада и Музеју жртава геноцида у Београду. Стипендиста је Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије и у звању истраживач-приправник ангажован у Институту за савремену историју у Београду. На основим студијама био је стипендиста Општине Петрово, а 2021. године и Фонда за младе таленте Републике Србије. Као студент продекан и члан више факултетских и универзитетских органа, активан је био и на пољу студентског организовања. Учествовао је на више домаћих и међународних научних конференција, љетњих школа и симпозијума. Аутор је 15 научних радова и приказа монографија. Области научног интересовања су му: Грађански рат у Босни и Херцеговини 1992 – 1995, српски народ у Независној Држави Хрватској 1941 – 1945. и историја планине Озрен.

Немања Вујић
ГЕНЕРАЛ МЛАДИЋ У СРПСКОЈ ЈАВНОСТИ
Студија случаја – новосадски Дневник 1992–1995.

Издавач
Архив Војводине
Нови Сад, Жарка Васиљевића 2а
www.arhivvojvodine.org.rs

За издавача
Небојша Кузмановић, директор

Тираж 300

Штампа
Сајнос, Нови Сад

ISBN 978-86-6178-202-2

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

355.093.4:929 Maladić R.:050DNEVNIK"1992-1995"

ВУЈИЋ, Немања, 1998-

Генерал Младић у српској јавности : студија случаја – новосадски Дневник 1992 – 1995. / Немања Вујић. - Нови Сад : Архив Војводине, 2025 (2025 : Сајнос)

Ауторова слика. - Тираж 300. - Биљешка о аутору: стр. [309]. - Библиографија: стр.[293]. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Регистар.

ISBN 978-86-6178-202-2

а) Младић, Ратко (1942-) -- "Дневник" -- 1992-1995 -- У штампи б) Дневник. Новине

COBISS.SR-ID 166583049